

Syytetyn henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus rikosasian pääkäsitelyssä

Anton Kuutsa

Prosessioikeuden eurooppalaistuminen

Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta

Huhtikuu 2020

KUUTSA, ANTON: Syytetyn henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus rikosasian pääkäsittelyssä

Pro gradu –tutkielma, XVIII + 99 s., 1 liites.

Prosessioikeus

Huhtikuu 2020

Turun yliopiston laatujärjestelmän mukaisesti tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check –järjestelmällä.

Tutkielmassa tarkastellaan syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä käräjä- ja hovioikeudessa sekä erityisesti syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämistä, joka toteutui 1.1.2019 voimaanastuneilla lakimuutoksilla. Tutkielman keskeisenä tarkoituksena on selvittää, miten uudistus lievensi syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä sekä miten syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevassa tuomioistuimen harkinnassa rikosprosessin keskeisimpien periaatteiden ja tavoitteiden toteuttaminen tulee jatkossakin asianmukaisesti arvioiduksi. Tutkielmassa käytetään lainopillista tutkimusmetodia. Tutkimusaineistona hyödynnetään muun muassa lain esitöitä, kotimaista ja muuta pohjoismaista oikeuskirjallisuutta sekä Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen, korkeimman oikeuden ja hovioikeuksien oikeuskäytäntöä.

Periaatteellisesti merkittävin lievennys syytetyn henkilökohtaiseen läsnäolovelvollisuuteen on se, ettei syytetyn tuomitseminen vankeusrangaistukseen enää edellytä, että syytettyä on henkilökohtaisesti kuultu pääkäsittelyssä. Niissä tilanteissa, joissa syytetty on täysi-ikäinen ja joissa syytetty ei ole vangittuna eikä häntä syytetä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, riittävää on, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies. Mainituissakin tilanteissa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuus on edelleen tuomioistuimen harkinnassa. Syytetyn on oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä ainakin siltä osin kuin tuomioistuin pitää syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeellisena. Syytetty ei voi jatkossakaan täysin vapaasti päättää siitä, saapuuko hän pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti vai ainoastaan oikeudenkäyntiasiamiehensä edustamana. Uusi menettely sopii vain näytöllisesti selviin juttuihin.

Oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännöksiä hovioikeuden pääkäsittelyyn kutumisesta ja seuraamuksesta asianosaisen poissaolosta muutettiin vastaamaan vallitsevaa EIT:n ja KKO:n oikeuskäytäntöä. Uudistuksen myötä syntyi laillisen oikeudenkäyntiaineiston muodostumista hovioikeudessa koskeva tulkinnanvaraisuus, joka on kuitenkin ratkaistavissa tulkitsemalla oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännöksiä analogisesti.

Uudistetut läsnäolosäännökset antavat tuomioistuimille selkeästi enemmän harkintavaltaa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon ja kuulemisen tarpeellisuutta koskevaan päätöksentekoon silloin, kun syytetty ei ole vangittuna eikä alle 18-vuotias ja kun käsiteltävänä ei ole ns. ylitörkeä rikos. Tutkielmassa esitetään, että tuomioistuinten yhdenmukaista harkintaa tulisi tavoitella hyödyntämällä tutkielmassa edelleen kehiteltyä punnintamallia ja sen yhdistämistä harkintatilanteisiin tyypillisesti liittyvien osatekijöiden kolmivaiheiseen analysointiin.

Asiasanat: prosessioikeus, rikosprosessi, syytetty, läsnäolo, pääkäsittely, oikeudenkäynti, velvoitteet, lieventäminen, kuuleminen, puolustus, asiamies, tuomioistuimet, lainkäyttö, harkintavalta, rikosasiat, oikeudenkäyntilaitoksen uudistaminen, oikeudenmukaisuus, oikeusperiaatteet, käräjäoikeudet, hovioikeudet

SISÄLLYS

LÄHTEET	IV
LYHENTEET	XVIII
1 JOHDANTO	1
1.1 Tutkielman tausta, tarkoitus ja tutkimuskysymykset	1
1.2 Tutkielman suhde aiempiin tutkimuksiin ja aiheen rajaus	4
1.3 Tutkielman lähtökohdat, tutkimusmetodi ja -aineisto	6
1.4 Tutkielmassa käytetyistä termeistä ja tutkielman rakenne	9
2 SYYTETYN HENKILÖKOHTAISTA LÄSNÄOLOVELVOLLISUUTTA OHJAAVISTA RIKOSPROSESSIN LÄHTÖKOHDISTA	10
2.1 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset ja syytetyn asema	10
2.1.1 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin prosessuaalisena ihmis- ja perusoikeutena	10
2.1.2 Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo oikeutena ja velvollisuutena	13
2.2 Rikosprosessin tehtävistä pääkäsittelyn ja sen toimijoiden näkökulmasta.....	15
2.2.1 Rikosprosessin keskeisfunktiot ja funktioanalyysin hyödyntäminen lainopissa	15
2.2.2 Pääkäsittelyn tarkoituksesta ja totuuden tavoittelusta rikosprosessissa	18
2.2.3 Pääkäsittelyn toimijoiden tehtävistä ja suhteesta totuuden tavoitteluun	20
2.3 Asian selvittämistä ja pääkäsittelyssä noudatettavaa menettelyä ohjaavista prosessiperiaatteista ja tavoitteista	22
2.3.1 Prosessiperiaatteet lainsoveltajan harkintaa ohjaavina prosessioikeudellisina normeina	22
2.3.2 Keskeiset prosessiperiaatteet ja tavoitteet	25
2.3.3 Punnintamallin muotoilu syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaa harkintaa varten	28
3 SYYTETYN HENKILÖKOHTAISEN LÄSNÄOLON TARPEELLISUUDESTA.....	31
3.1 Syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevista säännöksistä ennen uudistusta	31
3.1.1 Yleisesti läsnäolosäännöksistä.....	31
3.1.2 Ongelmaksi muodostunut syytetyn valituksen sillensä jättäminen hovioikeudessa	34
3.2 Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ja asian selvittäminen	36
3.2.1 Syytetty oman asiansa asiantuntijana ja tietolähteenä.....	36
3.2.2 Itsekriminointisuoja ja henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden suhteesta	38
3.2.3 Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo asianosaisten oikeusturvan takaajana sekä menettelyn ja ratkaisun legitimoijana.....	42
3.3 Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon suhde rikosprosessin muihin tehtäviin ja kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin	45
3.3.1 Henkilökohtaisen läsnäolon yleis- ja erityispreventiivinen vaikutus	45

3.3.2 Henkilökohtaisen läsnäolon kautta toteutettavien rikosprosessin tehtävien ja aineellisen rikosoikeuden tavoitteiden samaistamiseen liittyvistä ongelmista.....	48
3.3.3 Henkilökohtaisen läsnäolon merkitys asianosaisten välisen konfliktin käsittelemiselle	50
4 SYYTETYN HENKILÖKOHTAISEN LÄSNÄOLOVELVOLLISUUDEN LIEVENTÄMINEN	51
4.1 Lieventämisen keskeiset tavoitteet ja vaikutukset.....	51
4.2 Velvollisuus kuulla syytettyä ennen rangaistukseen tuomitsemista.....	55
4.2.1 Kuulemisvelvollisuuden lieventäminen	55
4.2.2 Alaikäisten syytettyjen kuuleminen.....	56
4.3 Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden ydinalue	59
4.3.1 Henkilökohtainen läsnäolo on asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeen	59
4.3.2 Syytetty on vangittuna tai syytettynä ylitörkeästä rikoksesta.....	62
4.3.3 Syytetyn kutsuminen käräjäoikeuden pääkäsittelyyn.....	66
4.4 Valitusasian käsittelyn jatkamista hovioikeudessa koskevat uudistukset	68
4.4.1 Seuraamus syytetyn jäädessä pois hovioikeuden pääkäsittelystä.....	68
4.4.2 Syytetyn kutsuminen hovioikeuden pääkäsittelyyn	72
4.4.3 Laillinen oikeudenkäyntiaineisto hovioikeuden poissaolopääkäsittelyssä.....	74
5. KOHTI YHDENMUKAISTA SYYTETYN HENKILÖKOHTAISEN LÄSNÄOLON TARPEELLISUUSHARKINTAA	78
5.1 Tapauskohtaisen harkinnan merkitys kasvaa	78
5.2 Konkreettisten osatekijöiden vaikutuksesta tuomioistuimen harkintaa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaiseen painoarvoon	81
5.2.1 Osatekijöiden jaottelemisesta	81
5.2.2 Syyllisyyskysymyksen selvittämiseen liittyvät osatekijät.....	81
5.2.3 Seuraamuskysymyksen selvittämiseen liittyvät osatekijät	87
5.2.4 Muihin syihin liittyvät osatekijät.....	89
5.2.5 Harkinnasta erityisesti hovioikeudessa.....	90
5.3 Punnintaesimerkkejä tuomioistuimen harkintaa varten.....	92
6. LOPUKSI	95

LÄHTEET

Kirjallisuus

Aall, Jørgen: Rettergang og menneskerettigheter. Den europeiske menneskerettighetskonvensjons artikkel 6 og norsk straffeprosess. Universitetsforlaget. 2. opplag. Bergen 1996.

Aarnio, Aulis: Oikeudellisen ajattelun perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1971.

Aarnio, Aulis: Mitä lainoppi on? Kustannusosakeyhtiö Tammi. Helsinki 1978.

Aarnio, Aulis: Oikeussäännösten tulkinnasta. Tutkimus lainopillisen perustelun rationaalisuudesta ja hyväksyttävyydestä. Juridica. Helsinki 1982.

Aarnio, Aulis: Laintulkinnan teoria. WSOY. Juva 1989.

Aarnio, Aulis: Tulkinnan taito. Ajatuksia oikeudesta, oikeustieteestä ja yhteiskunnasta. WSOY. Vantaa 2006.

Aarnio, Aulis: Oikeutta etsimässä. Erään matkan kuvaus. Talentum. Helsinki 2014.

Ahtinen, Jukka: Rikosasian vastaajaa avustavan asianajajan lojaalisuusvelvollisuus. Lapin yliopisto. Oikeustieteiden tiedekunta. Rovaniemi 2017.

Alexy, Robert: Oikeusjärjestelmä, oikeusperiaate ja käytännöllinen järki. LM 1989/5, s. 618–633.

Alexy, Robert: Theorie der Grundrechte. 3. Auflage. Suhrkamp. Frankfurt am Main 1996.

Alexy, Robert: A theory of constitutional rights. Oxford University Press. Oxford 2002.

Alexy, Robert: Recht, Vernunft, Diskurs. Studien zur Rechtsphilosophie. 2. Auflage. Suhrkamp. Berlin 2016.

Anttila, Inkeri – Heinonen, Olavi: Rikosoikeus ja kriminaalipolitiikka. Tammi. Helsinki 1977.

Diesen, Christian: Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål. Juristförlaget. Stockholm 1993.

Diesen, Christian: Bevisprövning i brottmål. 2. rev. och utök. uppl. Norstedts juridik. Stockholm 2015.

Dworkin, Ronald: Taking rights seriously. Tenth impression. Duckworth. London 2002.

Eerola, Risto: Prosessin ääriivivoja. Johdatus prosessioikeuden perusteisiin. Turun yliopisto. Turku 1996.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik: Rättegång. Första häftet. Norstedts juridik. Stockholm 2002.

Ekelöf, Per Olof – Edelstam, Henrik – Pauli, Mikael: Rättegång. 5. häftet. Nordstedt. Stockholm 2011.

Ellilä, Tauno: Hovioikeusmenettely ja oikeudenkäynnin uudistus. Helsingin yliopiston lainopillisen ylioppilastiedekunnan kustannustoimikunta. Vammala 1971.

Ervasti, Kaijus: Lainkäytön funktiot. LM 2002/1, s. 47–72.

Ervasti, Kaijus – Kallioinen, Hertta: Oikeudenkäyntimenettelyiden ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2003.

- Ervasti, Kaijus – Nylund, Anna*: Konfliktinratkaisu ja sovittelu. Edita. Helsinki 2014.
- Ervo, Laura*: Ylimmät prosessiperiaatteet. Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1996.
- Ervo, Laura*: Asianosaisten roolikehitys uudistuneessa rikosprosessissa. Teoksessa *Kumpula, Anne* (toim.): Juhlajulkaisu Leena Kartio 1938 – 30/8 – 1998. Turun yliopisto. Turku 1998, s. 47–57.
- Ervo, Laura*: Rikosprosessin tehokkuus ja syytetyn läsnäolo – Mietteitä EIT:n ratkaisun van Geyselhem v. Belgia 21.1.1999 pohjalta. DL 1999/3, s. 566–576.
- Ervo, Laura*: Materiaalinen prosessinjohto rikosprosessissa ja menettelyn diskursiivisuus. Teoksessa *Ahonen, Timo* (toim.): Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 40 vuotta. Turun yliopisto. Turku 2001, s. 25–43.
- Ervo, Laura*: Nemo tenetur se ipsum accusare – myötävaikuttamattomuusperiaatteen sisältö ja rajat. Teoksessa *Risto Haavisto* (toim.): Matkalla pohjoiseen. Professori Jyrki Virolaisen juhla-kirja 26.2.2003. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Rovaniemi 2003, s. 1–26. (*Ervo* 2003a)
- Ervo, Laura*: Todistelun avoimuus. Teoksessa *Nuutila, Ari-Matti* (toim.): Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Edita. Helsinki 2003, s. 163–185. (*Ervo* 2003b)
- Ervo, Laura*: Suomalaisen prosessin kompastuskivet Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännössä. Teoksessa *Männistö, Jarkko* (toim.): Prosessioikeudellisia erityiskysymyksiä. Juhlajulkaisu Antti Jokela 26.1.2005. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Jyväskylä 2004, s. 11–29.
- Ervo, Laura*: Oikeudenmukainen oikeudenkäynti. WSOY. Vantaa 2005.
- Ervo, Laura*: Perusasioita oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta. Teoksessa *Antti Savela* (toim.): Rovaniemen hovioikeuspiirin tuomioistuinten laatuhankkeen työryhmäraportteja IX. Vaajakoski 2008, s. 143–167.
- Ervo, Laura*: Tie totuuteen. Teoksessa *Hyttinen, Tatu* (toim.): Rikoksesta rangaistukseen. Juhlajulkaisu Pekka Viljanen 1952 – 26/8 – 2012. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Porvoo 2012, s. 1–16.
- Fredman, Markku*: Rikosasianajajan käsikirja. Talentum. Helsinki 2013.
- Fredman, Markku*: Puolustajan rooli. Rikoksesta epäillyn ja syytetyn avustajan roolin kehitys Suomessa 1980-luvulta nykypäivään. Alma Talent Oy. Liettua 2018.
- Fredman, Markku*: Puolustajan rooli – lectio 19.5.2018. DL 2018/5, s. 842–846.
- Frände, Dan*: Finsk straffprocessrätt. 1. Helsingfors universitet. Helsingfors 1999.
- Frände, Dan*: Finsk straffprocessrätt. Edita. Helsinki 2009.
- Frände, Dan*: Rikosjutun käsittely. Teoksessa *Frände, Dan* (toim.) *et al.*: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 1051–1110. (*Frände* 2017a)
- Frände, Dan*: Kirjallinen menettely rikosprosessissa. Teoksessa *Frände, Dan* (toim.) *et al.*: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 1382–1403. (*Frände* 2017b)

- de Godzinsky, Virve-Maria*: Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2000. (*de Godzinsky* 2000a)
- de Godzinsky, Virve-Maria*: Tietoa uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä. DL 2000/5, s. 719–730. (*de Godzinsky* 2000b)
- de Godzinsky, Virve-Maria*: Kirjallinen menettely rikosasioissa. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Helsinki 2010.
- Granfelt, O.H.*: Straffprocessrätt. Föreläsningar I. Juridiska fakultetens förlagsrörelse. Helsingfors 1908.
- Haapasalo, Jaana – Kiesiläinen, Kari – Niemi-Kiesiläinen, Johanna*: Todistajanpsykologia ja todistajankuulustelu. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2000. (*Haapasalo ym.* 2000)
- Halijoki, Juha*: Vastaajan tunnustus rikosprosessissa. DL 2004/5, s. 791–817.
- Halila, Jouko*: Oikeudenkäyntimenettelyn 14.1.1972 annetulla lailla toteutetut osittaisuudistukset. LM 1972/4, s. 463–504.
- Halila, Jouko*: In dubio pro reo –sääntö rikosprosessioikeudessa. Teoksessa *Hoppu, Esko* (toim.): Juhlajulkaisu Urho Kaleva Kekkonen 1900 – 3.9. – 1975. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1975, s. 288–301.
- Hallberg, Pekka*: Perusoikeusjärjestelmä. Teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka*: Perusoikeudet. 2., uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki 2011, s. 29–59.
- Heiskala, Juho*: Nopeutettu rikosprosessi – mahdollisuuksien taidetta. Teoksessa *Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Konttinen-Di Nardo, Essi* (toim.): Kirjoituksia rikosprosessioikeudesta. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2016, s. 41–56.
- Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu*: Ihmisoikeudet. Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017.
- Hirvonen, Ari*: Mitkä metodit? Opas oikeustieteen metodologiaan. Helsinki 2011.
- Hirvonen, Juhani*: Rikosprosessiuudistuksen perusteista sekä riita- ja rikosprosessin eroista. DL 1997/3, s. 370-377.
- Hormia, Lauri*: Todistamiskielloista rikosprosessissa I. Oikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1978.
- Hormia, Lauri*: Todistamiskielloista rikosprosessissa II. Oikeudellinen tutkimus. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1979.
- Huovila, Mika*: Periaatteet ja perustelut. Tutkimus käräjäoikeuden tuomion faktaperusteluista prosessuaalisten periaatteiden valossa arvioituna. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Jyväskylä 2003.
- Hupli, Tuomas*: Täytäntöönpanointressi yrityssaneerauksessa: insolvenssioikeudellinen tutkimus saneerausvelkojan oikeusaseman perusteista. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Helsinki 2004.
- Hupli, Tuomas*: Syytetyn aktivoituminen käräjäoikeuden tuomion jälkeen. LM 2011/2, s. 227–247.
- Hupli, Tuomas*: Siviiliproessin laillisuustakeita. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2012.

Hupli, Tuomas: Would I lie to you? Valehtelu itsekriminointisuojaan erityisongelmana. Teoksessa *Juhana, Riekkinen* (toim.): Oikeutta oikeudenkäynnistä täytäntöönpanoon: juhla-julkaisu Tuula Linna 1957 – 25/9 – 2017. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 75–87.

Häyhä, Juha: Johdanto. Teoksessa *Häyhä, Juha* (toim.): Minun metodini. Werner Söderström lakitieto. Helsinki 1997, s. 15–34.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti 2000-luvun kynnyksellä. LM 1998/6–7, s. 962–972.

Jokela, Antti: Uudistuva rikosprosessi. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1998.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti. II, Oikeudenkäynnin asianosaiset ja valmistelu. 3., uudistettu painos. Talentum. Helsinki 2012.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti. III, Pääkäsittely, todistelu ja tuomio. 2., uudistettu painos. Talentum. Helsinki 2015.

Jokela, Antti: Oikeudenkäynti. I, Oikeudenkäynnin perusteet, periaatteet ja instituutiot. 3., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2016.

Jokela, Antti: Rikosprosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2018.

Jonkka, Jaakko: Syytekyynnys. Tutkimus syytteen nostamiseen vaadittavan näytön arvioinnista. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1991.

Jonkka, Jaakko: Rikosprosessioikeuden yleisistä opeista. Helsingin yliopisto. Lakimiesliiton Kustannus (jakelu). Helsinki 1992.

Jonkka, Jaakko: Todistusharkinnasta. Lakimiesliiton kustannus. Tampere 1993.

Jonkka, Jaakko: Rikosasiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamisesta. LM 1994/6, s. 727–741.

Jonkka, Jaakko: Eräitä näkökohtia perusoikeuksien toteutumisesta erityisesti rikosprosessissa. LM 1998/8, s.1255–1270.

Jääskeläinen, Petri: Syyttäjä tuomarina. Rikos- ja prosessioikeudellinen tutkimus seuraamusluonteisen syyttämättä jättämisen ja rangaistusmääräysmenettelyn ehdoista Suomessa ja Ruotsissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1997.

Kalske, Jorma – Nissinen, Matti – Tohkanen, Matti (toim.): Syyttäjän käsikirja. Suomen kaupunginviskaalijhdistys ry, Suomen nimismiesyhdistys ry, Poliisitarkastajat ry. Helsinki 1990.

Karapuu, Heikki: Perusoikeuksien käsite ja luokittelu. Teoksessa *Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka*: Perusoikeudet. 2., uudistettu painos. WSOYpro. Helsinki 2011, s. 63–87.

Karhu, Juha: Ihmisoikeudet ja perustuslain 106 §. Teoksessa *Korhonen, Petteri – Saranpää, Timo* (toim.): Isännän ääni. Juhlakirja Erkki Kustaa Rintala 1935 – 31/5 – 2015. Talentum Pro. Helsinki 2015, s. 475–487.

Karvonen, Seppo: Pääkäsittelyjen peruuttamisista rikosasioissa ja keinoista niiden vähentämiseksi. Teoksessa *Risto Haavisto* (toim.): Matkalla pohjoiseen. Professori Jyrki Virolaisen juhla-kirja 26.2.2003. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Rovaniemi 2003, s. 157–176.

Klami, Hannu Tapani: Johdatus oikeustieteen metodologiaan. Turun yliopisto. Turku 1980.

Klami, Hannu Tapani: Juridisten argumenttien punnintamalli. LM 1995/6, s. 1066–1081.

Klami, Hannu Tapani: Todistusratkaisu. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2000.

- Klami, Hannu Tapani – Hatakka, Minna – Kastinen, Johanna:* Asianajaja ja totuus. Teoksessa Asianajajan työkentältä. Suomen Asianajajaliitto. Helsinki 1994, s. 161–172.
- Koponen, Pekka:* Poissaolokäsittelyn edellytyksistä rikosasiassa alioikeudessa. LM 1998/3, s. 410–433.
- Koponen, Pekka:* Kriminaalipolitiikka, rikosoikeudenhoito, ennakoitavuus ja yhdenvertaisuus. Oikeus 2007/4, s. 446–454.
- Koponen, Pekka:* Ylimääräinen muutoksenhaku. Alma Talent. Helsinki 2017.
- Korhonen, Petteri – Saranpää, Timo:* Muutoksenhaku kärjäoikeuden näyttöratkaisuun. Teoksessa *Korhonen, Petteri – Saranpää, Timo* (toim.): Isännän ääni. Juhlakirja Erkki Kustaa Rintala 1935 – 31/5 – 2015. Talentum Pro. Helsinki 2015, s. 363–417.
- Koulu, Riikka – Koulu, Risto – Koulu, Sanna:* Tuomarin roolit tuomioistuimissa. Alma Talent. Helsinki 2019. (*Koulu ym.* 2019)
- Kuuliala, Matti:* Tuomioistuimen rutiinit ja prosessioikeus. Lakimies 2006/5, s. 727–749.
- Lager, Irma:* Lainkäytön pääasiat. Lakimiesliiton kustannus. Jyväskylä 1994.
- Lahti, Matti:* Syytetyn tunnustus todistelukeinona. Teoksessa *Lappalainen, Juha – Ojala, Timo* (toim.): Kirjoituksia todistus oikeudesta. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2006, s. 99–116.
- Lappalainen, Juha:* Alioikeusuudistus 1987-1993: alioikeuksien yhtenäistäminen ja uusi oikeudenkäyntimenettely riita-asioissa. Lakimiesliiton kustannus. 3., uudistettu painos. Helsinki 1994.
- Lappalainen, Juha:* Siviiliprosessioikeus I. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.
- Lappalainen, Juha:* Milloin hovioikeudessa on kysymys kärjäoikeudessa vastaanotetun suullisen todistelun uskottavuudesta? – OK 26:15,1:n tulkintaa. Teoksessa *Ylöstalo, Matti – Sundblad, Hans – Ruokonen Pekka* (toim.): Juhlajulkaisu Jukka Peltonen 60 vuotta. 27.10.1999. Helsinki 1999, s. 181–194.
- Lappi-Seppälä, Tapio:* Rikosten seuraamukset. WSOY. Porvoo 2000.
- Lappi-Seppälä, Tapio:* Johdanto. Teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio et al.:* Rikosoikeus. 4. muuttamaton painos. Sanoma Pro. Helsinki 2013, s. 41–46.
- Launiala, Mika:* Esitutkinnasta tuomioon. Esitutkinta osana rikosprosessia ja rikosprosessin funktiot. Edita Publishing Oy. Edilex-sarja 2010/3.
- Launiala, Mika:* Itsekriminointisuoja esitutkinnassa – rikoksesta epäillyn oikeudesta olla myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen. Edita Publishing Oy. Edilex-sarja 2013/12.
- Lehtimaja, Lauri:* Aineellinen totuus ja järkevä epäily. LM 1981/2, s. 170-174.
- Leppänen, Tatu:* Perusoikeusuudistuksen merkityksestä prosessioikeudessa. LM 1996/2, s. 238–251.
- Leppänen, Tatu:* Riita-asian valmistelu todistusaineiston osalta. Prosessioikeudellinen tutkimus. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 1998.
- Leppänen, Tatu:* Suullisen todistelun keventäminen hovioikeuden pääkäsitelyssä. LM 2000/7-8, s. 1197–1211.
- Leppänen, Tatu – Välimaa, Asko:* Muutoksenhaun pääpiirteet. 4., uudistettu painos. Helsingin yliopisto. Helsinki 1998.

- Liljenfeldt, Robert – Korhonen, Petteri*: Kohti tehokasta ja laadukasta hovioikeusmenettelyä. Onko oikeuden tunteminen yksin tuomioistuimen velvollisuus? DL 2011/6, s. 705–731.
- Lindblom, Per Henrik*: Tvekamp eller inkvisition? Reflektioner om straffprocessens samhällsfunktion och grundstruktur. SvJT 1999, s. 617–655.
- Lindell, Bengt* (toim.) – *Eklund, Hans – Asp, Petter – Andersson, Torbjörn*: Straffprocessen. Iustus. Uppsala 2005.
- Liukkonen, Iiro*: Syftet med parternas närvaro vid brottmålsrättegången. JFT 2007/3, s. 167–187.
- Liukkonen, Iiro*: I svarandens frånvaro. Förenklade brottmålsrättegångar i tingsrätten. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Sastamala 2012.
- Liukkonen, Iiro*: Hur står det till med officialprincipen I straffprocessen? JFT 1/2013, s. 50–59.
- Männistö, Jarkko*: Rikosprosessi ja oikeudenkäynnin julkisuuden monet kasvot. Teoksessa *Nuutila, Ari-Matti – Pirjatanniemi, Elina*: Rikos, Rangaistus ja prosessi. Juhlajulkaisu Eero Backman 1945 – 14/5 – 2005. Turun yliopisto. Jyväskylä 2005, s. 203–213.
- Määttä, Pekka*: Rikosasian joutuisa käsittely. Perusoikeus ja tuomarin velvollisuus. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 2013.
- Niemi, Hannu* (toim.): Seuraamusjärjestelmä 2018. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki 2019 (*Seuraamusjärjestelmä 2018*)
- Niemi, Hannu – Lappi-Seppälä, Tapio*: Seuraamusjärjestelmä 2016. Kontrollijärjestelmä tilastojen ja tutkimusten valossa. Helsingin yliopisto. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsinki 2017. (*Seuraamusjärjestelmä 2016*)
- Niemi, Johanna – Saranpää, Timo*: Valitus hovioikeuteen. Teoksessa *Frände, Dan* (toim.) *et al.*: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 1131–1180.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna*: Rikosprosessin malleista ja funktioista. Teoksessa *Risto Haavisto* (toim.): Matkalla pohjoiseen. Professori Jyrki Virolaisen juhla kirja 26.2.2003. Lapin yliopiston oikeustieteiden tiedekunta. Rovaniemi 2003, s. 337–348.
- Niemi-Kiesiläinen, Johanna*: Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. WSOY. Helsinki 2004.
- Nissinen, Matti*: “Käy päälle kuin yleinen syyttäjä” – vaarantuuko oikeusturva? DL 1997/3, s. 395–411.
- Norrgård, Marcus*: Civilprocessens funktioner – tolkningshjälp eller läroboksutfyllnad. JFT 2001:2–3, s. 140–163.
- Peczenik, Aleksander*: Vad är rätt? Om demokrati, rättssäkerhet, etik och juridisk argumentation. Fritzes. Stockholm 1995.
- Pekkanen, Raimo*: Euroopan ihmisoikeussopimuksen evolutiivisesta tulkinnasta. LM 1991/4, s. 353–365.
- Pellonpää, Matti – Gullans, Monica – Pölönen, Pasi – Tapanila, Antti*: Euroopan ihmisoikeussopimus. 6., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2018. (*Pellonpää ym. 2018*)
- Peltonen, Jukka*: Asianajajan ammatillinen bona fides. Teoksessa *Esko, Timo – Peltonen, Jukka – Tarkka, Olli – Tulokas, Mikko* (toim.): Näkökulmia asianajajaoikeuteen. Edita. Suomen asianajajaliitto. Helsinki 2004, s. 427–514.

Pyöriä, Matti: Rikosjutun palauttaminen. Teoksessa *Koponen, Pekka – Lahti, Raimo – Elo, Elina* (toim.): Valittuja kysymyksiä rikos- ja rikosprosessioikeudesta II. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2019, s. 229–261.

Pölonen, Pasi: Henkilötodistelu rikosprosessissa. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Jyväskylä 2003.

Pölonen, Pasi: KKO 2015:14 Valittajan poissaolosta johtuvan sillensä jättämisen perustuslainmukaisuus. Teoksessa *Timonen, Pekka* (toim.): KKO:n ratkaistu kommentein 2015. I. Talentum. Helsinki 2015, s. 121–137.

Pölonen, Pasi – Tapanila, Antti: Todistelu oikeudenkäynnissä. Tietosanoma. Tallinna 2015.

Pöyhönen, Juha: Sopimusoikeuden järjestelmä ja sopimusten sovittelu. Suomalainen lakimiesyhdistys. Helsinki 1988.

Rautio, Jaakko: KKO 2006:50 Poissaolokäsittelyn edellytykset rikosasiassa. Teoksessa *Timonen, Pekka* (toim.): KKO:n ratkaisut kommentein 2006. 1. Talentum. Jyväskylä 2006, s. 359–372.

Rautio, Jaakko: Asianosaiset rikosprosessissa. Teoksessa *Frände, Dan* (toim.) *et al.*: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 448–450. (*Rautio 2017a*)

Rautio, Jaakko: Sakkomenettely. Teoksessa *Frände, Dan* (toim.) *et al.*: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 1403–1413. (*Rautio 2017b*)

Rautio, Jaakko – Frände, Dan: Todistelu. Oikeudenkäymiskaaren 17 luvun kommentaari. Edita. Keuruu 2016.

Robberstad, Anne: Mellom tvekamp og inkvisisjon. Universitetsforlaget. Oslo 1999.

Sahavirta, Ritva: Käännetty todistustaakka rikosprosessioikeudessa. Teoksessa *Lappalainen, Juha – Ojala, Timo* (toim.): Kirjoituksia todistusoikeudesta. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2006, s. 225–240.

Siiki, Marika: Syyttäjän seuraamuskeinän merkityksestä rikosasian käsittelytavan valintaan. Teoksessa *Lappi-Seppälä, Tapio – Kankaanrinta, Veera*: Rangaistuksen määrääminen. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2013, s. 263–276.

Siltala, Raimo: Johdatus oikeusteoriaan. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2001.

Siltala, Raimo: Oikeustieteen tieteenteoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 2003.

Siltala, Raimo: Oikeudellinen tulkintateoria. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Jyväskylä 2004.

Siltala, Raimo: Kommentteja kritiikkiin, kritiikkiä kommentteihin. Teoksessa *Kolehmainen, Esa* (toim.): Oikeus ja kritiikki. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2009, s. 281–301.

Sipilä, Ritva: Tutkimus rikosasioiden lykkäyksistä yleisissä alioikeuksissa. Oikeusministeriö. Valtion painatuskeskus (jakaja). Helsinki 1988.

Sjöström, Bertil – Alkio, Paavo: Muodollisesta prosessinjohtosta alioikeudessa tavallisissa riita- ja rikosasioissa Suomen oikeuden mukaan; suom. ja muuttuneen lainsäädännön aiheuttamien huomautuksien ja lisäyksien varustanut Paavo Alkio. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Turku 1948.

- Sopanen, Leena*: Rikos- ja riita-asioiden sovittelu Suomessa. Teoksessa *Kortelainen, Sonja – Koistinen, Jarmo* (toim.): Sovittelu – vaihtoehtoinen valinta. Itä-Suomen yliopisto. Joensuu 2012, s. 25–36.
- Syrjänen, Jussi*: Arvioita Siltalan oikeuslähdeopista. Teoksessa *Kolehmainen, Esa* (toim.): Oikeus ja kritiikki. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2009, s. 219–245.
- Tapanila, Antti*: Syytetyn oikeus syyttäjän todistajien kuulemiseen. Talentum. Helsinki 2004.
- Tapanila, Antti*: Kontradiktorisuus syytetyn oikeutena. Tietosanoma. Helsinki 2019. (*Tapanila 2019a*)
- Tapanila, Antti*: Itsekriminointisuoja. Tietosanoma. Helsinki 2019. (*Tapanila 2019b*)
- Tirkkonen, Tauno*: Kontradiktorisesta periaatteesta siviiliprosessissa. LM 1964/7, s. 1006–1012.
- Tirkkonen, Tauno*: Suomen rikosprosessioikeus I. WSOY. Porvoo 1969.
- Tolonen, Hannu*: Säännöt, periaatteet ja tavoitteet: Oikeuden, moraalin ja politiikan suhteesta. Teoksessa *Oikeustiede = Jurisprudentia*. Suomalaisen Lakimiesyhdistyksen vuosikirja XXII. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 1989, s. 333–384.
- Tolonen, Hannu*: Oikeuslähdeoppi. WSOY Lakitieto. Helsinki 2003.
- Tolvanen, Matti*: Loppulausunnot rikosprosessissa. DL 2001/3, s. 408–418.
- Tolvanen, Matti*: Syyttäjän ratkaisut, asiaesittely ja todistusteemat. DL 2003/3, s. 347–362.
- Tolvanen, Matti*: Asianosaisten ja tuomioistuimen roolit todistelussa. LM 2006/7–8, s. 1009–1027. (*Tolvanen 2006a*)
- Tolvanen, Matti*: Onko sovittelulle sijaa rationaalisessa ja tavoitteellisessa kriminaalipolitiikassa? Teoksessa *Lohiniva-Kerkelä, Mirva* (toim.): Väkivalta: seuraamukset ja haavoittuvuus = Violence: sanctions and vulnerability. Terttu Utraisen juhlaKirja. Talentum. Helsinki 2006, s. 567–586. (*Tolvanen 2006b*)
- Tuori, Kaarlo*: Kriittinen oikeuspositivismi. Werner Söderström lakitieto. Helsinki 2000.
- Tuori, Kaarlo*: Oikeusjärjestys ja oikeudelliset käytännöt. Helsingin yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta. Helsinki 2003.
- Turunen, Santtu*: Oikeudenkäyntiasiamiehen ja -avustajan totuusvelvollisuus oikeudenkäynnissä. DL 1999/3, s. 468–499.
- Viljanen, Pekka*: Asianosaisten totuusvelvollisuudesta rikosasioissa. DL 2001/6, s. 1004–1025.
- Viljanen, Pekka*: Epäonnistunut sakkouudistus. DL 2015/4, s. 662–679.
- Viljanen, Veli-Pekka*: Perustuslain etusija ja ristiriidan ilmeisyyden vaatimus. Teoksessa *Tala, Jyrki – Wikström, Kauko* (toim.): Oikeus – kulttuuria ja teoriaa. JuhlaKirja Hannu Tolonen 2005. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Vammala 2005, s. 309–329.
- Virolainen, Jyrki*: Materiaalinen prosessinjohto. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1988.
- Virolainen, Jyrki*: Kommentteja alioikeusprosessin kehittämistä käytyyn keskusteluun. DL 1989/1–2, s. 56–77.
- Virolainen, Jyrki*: Lainkäyttö. Lakimiesliiton kustannus. Helsinki 1995.
- Virolainen, Jyrki*: Rikosprosessioikeus I. Pandecta. Jyväskylä 1998.

- Virolainen, Jyrki*: Rikosjuttujen peruutuksia voitaisiin ehkäistä. Haaste 2003/2, s. 7–9.
- Virolainen, Jyrki*: Prosessin pitkittymisen syistä, seurauksista ja ehkäisykeinoista. DL 2006/4, s. 567–587.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi*: Rikosprosessin perusteet. Rikosprosessioikeus I. WSOY Lakitieto. Jyväskylä 2003.
- Virolainen, Jyrki – Pölönen, Pasi*: Rikosprosessin osalliset. Rikosprosessioikeus II. WSOY. Porvoo 2004.
- Virolainen, Jyrki – Vuorenpää, Mikko*: Prosessin päälajit ja tehtävät; Prosessioikeuden oikeuslähteet, normit ja peruskäsitteet; Periaatteet prosessioikeudessa. Teoksessa *Frände, Dan* (toim.) et al.: Prosessioikeus. 5., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2017, s. 57–82, 83–116, 117–236. (*Virolainen – Vuorenpää* 2017)
- Vuorenpää, Mikko*: Syyttäjä ja rikosoikeuden tavoitteet. Teoksessa *Nuutila, Ari-Matti* (toim.): Oikeuden tavoitteet ja menettelyt. Muistokirja Hannu Tapani Klamille. Turun yliopisto. Oikeustieteellinen tiedekunta. Edita. Helsinki 2003, s. 299–312.
- Vuorenpää, Mikko*: Syyttäjän tehtävät. Erityisesti silmällä pitäen rikoslain yleisestävää vaikutusta. Suomalainen Lakimiesyhdistys. Vammala 2007.
- Vuorenpää, Mikko*: Itsekriminointisuojaajan tulkinta ja sen vaikutukset todisteluun. Teoksessa *Hyttinen, Tatu – Weckström, Katja* (toim.): Turun yliopiston oikeustieteellinen tiedekunta 50 vuotta. Turun yliopisto, oikeustieteellinen tiedekunta. Porvoo 2011, s. 585–595.
- Ylönen, Markku*: Asianajajaoikeus: laki, säännöt ja tapaohjeet. 2., uudistettu painos. Alma Talent. Helsinki 2018.

Virallislähteet

- EV 31/2018 vp.* Eduskunnan vastaus hallituksen esitykseen eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.
- HE 15/1990 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle riita-asiain oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 309/1993 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle perustuslakien perusoikeussäännösten muuttamisesta.
- HE 82/1995 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.
- HE 33/1997 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.
- HE 1/1998 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle uudeksi Suomen Hallitusmuodoksi.
- HE 83/2001 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi.
- HE 44/2002 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.
- HE 91/2002 vp.* Hallituksen esitys eduskunnalle valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi.

HE 271/2004 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

HE 13/2006 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäynnin julkisuudesta yleisissä tuomioistuimissa ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 105/2009 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle muutoksenhakua käräjäoikeudesta koskevaksi lainsäädännöksi.

HE 286/2010 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle syyttäjälaitosta koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 46/2014 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

HE 200/2017 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

HE 17/2018 vp. Hallituksen esitys eduskunnalle laiksi Syyttäjälaitoksesta sekä eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Helsingin HO:n laatuhanke raportti 2012. Helsingin hovioikeuspiirin käräjäoikeuspainotteen laatuhanke 2012. Prosessinjohton ja tuomioistuinkäytäntöjen yhtenäisyys Helsingin hovioikeuspiirissä. Helsingin hovioikeus. Helsinki 2012.

Helsingin HO:n lausunto LaV:lle. Helsingin hovioikeus. Asiantuntijalausunto 12.3.2018 eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

KM 2002:1. Oikeudenkäynnin julkisuuslaki. Oikeudenkäynnin julkisuus -toimikunnan mietintö 7.2.2002. Komiteamietintö. Oikeusministeriö. Helsinki 2002.

LaVM 9/1997 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (82/1995 vp) rikosasioiden oikeudenkäyntimenettelyn uudistamista alioikeuksissa koskevaksi lainsäädännöksi.

LaVM 19/1997 vp. Lakivaliokunnan hallituksen esityksestä (33/1997 vp) oikeudenkäymiskaaren muutoksenhakua hovioikeuteen ja asian käsittelyä hovioikeudessa koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamisesta.

LaVM 27/2002 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (83/2001 vp) oikeudenkäymiskaaren hovioikeusmenettelyä koskevien säännösten sekä eräiden niihin liittyvien lakien muuttamiseksi ja hallituksen esityksestä (91/2002 vp) valitusta hovioikeuteen ja valitusasian käsittelyä hovioikeudessa koskevien oikeudenkäymiskaaren säännösten muuttamiseksi.

LaVM 1/2006 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (271/2004 vp) laeiksi oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain, oikeudenkäymiskaaren ja eräiden muiden lakien rikosasioiden käsittelyä käräjäoikeudessa koskevien säännösten muuttamisesta.

LaVM 19/2014 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (46/2014 vp) eduskunnalle oikeudenkäymiskaaren 17 luvun ja siihen liittyvän todistelua yleisissä tuomioistuimissa koskevan lainsäädännön uudistamiseksi.

LaVM 2/2018 vp. Lakivaliokunnan mietintö hallituksen esityksestä (200/2017 vp) laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi.

Markku Fredmanin lausunto LaV:lle. Asianajaja Markku Fredman, Suomen Asianajajaliitto. Asiantuntijalausunto 9.3.2018 eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä

eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

OLJ 1/1993. Rikosasioiden alioikeusmenettelyn uudistaminen. Työryhmän raportti. Oikeusministeriön lainvalmisteluosaston julkaisu. Oikeusministeriö. Helsinki 1993.

OM Arviomuistio 11.1.2016. Arviomuistio. Oikeusprosessien keventäminen. 11.1.2016. Oikeusministeriö.

OMML 16/2013. Oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Oikeusministeriön julkaisu. Mietintö ja lausuntoja. Oikeusministeriö. Helsinki 2013.

OMML 21/2016. Arviomuistio oikeusprosessien keventämisestä. Lausuntotiivistelmä. Mietintöjä ja lausuntoja. Oikeusministeriö. Helsinki 2016.

OMML 37/2017. Syyttömyysolettamadirektiivin kansallinen täytäntöönpano. Lausuntotiivistelmä. Oikeusministeriön julkaisuja. Mietintöjä ja lausuntoja. Oikeusministeriö. Helsinki 2017.

OMML 53/2017. Oikeusprosessien keventäminen. Lausuntotiivistelmä. Mietintöjä ja lausuntoja. Oikeusministeriö. Helsinki 2017.

OMML 2019:6. Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Arviomuistio. Mietintöjä ja lausuntoja. Oikeusministeriö. Helsinki 2019.

OMML 2019:50. Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Lausuntotiivistelmä. Mietintöjä ja lausuntoja. Oikeusministeriö. Helsinki 2019.

OM:n vastine LaV:lle. Oikeusministeriö. Vastine 21.3.2018 eduskunnan lakivaliokunnalle koskien hallituksen esitystä laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

OMSO 65/2012. Vertailua eräistä todistusoikeudellisista kysymyksistä Suomessa, Ruotsissa, Norjassa ja Tanskassa. Oikeusministeriön julkaisu. Selvityksiä ja ohjeita. Oikeusministeriö. Helsinki 2012.

OMTH 2008:13. Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 2007. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2008.

OMTH 2009:9. Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 2008. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2009.

OMTH 32/2010. Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 2009. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2010.

OMTH 18/2011. Käräjäoikeuksien työtilastoja vuodelta 2010. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2011.

OMTH 14/2012. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2011. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2012.

OMTH 21/2013. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2012. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2013.

OMTH 16/2014. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2013. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2014.

OMTH 23/2015. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2014. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2015.

OMTH 10/2016. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2015. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2016.

OMTH 19/2017. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2016. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2017.

OMTH 11/2018. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2017. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2018.

OMTH 2019:8. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2018. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2019.

OMTH 2020:4. Tuomioistuinten työtilastoja vuodelta 2019. Toiminta ja hallinto. Oikeusministeriö. Helsinki 2020.

PeVL 2/1990 vp. Perustuslakivaliokunnan lausunto hallituksen esityksestä (HE 22/1990 vp) eduskunnalle ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi tehdyn yleissopimuksen ja siihen liittyvien lisäpöytäkirjojen eräiden määräysten hyväksymisestä.

Rikosseuraamuslaitoksen lausunto LaV:lle. Rikosseuraamuslaitos. Asiantuntijalausunto 9.3.2018 eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

Tuomariliiton lausunto LaV:lle. Suomen Tuomariliitto ry. Asiantuntijalausunto 15.3.2018 eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

Turun HO:n lausunto LaV:lle. Turun hovioikeus. Asiantuntijalausunto 14.3.2018 eduskunnan lakivaliokunnalle hallituksen esityksestä eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (HE 200/2017 vp).

Vaasan HO:n hovioikeusprosessia koskevat ohjeet. Ohjeita asioiden käsittelystä hovioikeudessa. Rikosasiat. Saatavilla osoitteesta: https://oikeus.fi/hovioikeudet/vaasanhovioikeus/material/attachments/oikeus_hovioikeudet_vaasanhovioikeus/liitteet2013/NOGBUaYUB/Rikosprosessiohjeet.pdf (luettu 8.3.2020.)

Vaasan HO:n lausunto OM:lle. Vaasan hovioikeuden lausunto todistelutallenteista 21.5.2019 OM:n arviomuistiosta 2019:6 Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa.

VKSV 2001/1: Valtakunnansyyttäjänviraston julkaisusarja nro 1. Syyttäjän toimenkuvan kehittäminen. Työryhmän mietintö 1.6.2001. Valtakunnansyyttäjänvirasto. Helsinki 2001.

Oikeustapaukset

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Brandstetter v. Itävalta (28.8.1991)

Brozicek v. Italia (19.12.1989)

Colozza v. Italia (12.2.1985)

Condron v. Yhdistynyt kuningaskunta (2.5.2000).

De Lorenzo v. Italia (12.2.2004)

Demebukov v. Bulgaria (28.2.2008)

Faig Mammadov v. Azerbaidžan (26.1.2017)
F.C.B. v. Italia (28.8.1991)
H.A.L v. Suomi (27.1.2004)
Hermi v. Italia (18.10.2006)
Hokkeling v. Alankomaat (14.2.2017)
Håkansson ja Sturesson v. Ruotsi (21.2.1990)
Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta (18.1.1978)
J.B. v. Sveitsi (3.5.2001)
John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta (8.2.1996)
Kammerer v. Itävalta (12.5.2010)
Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi (22.9.2009)
Karner v. Itävalta (24.7.2003)
Kozlitiin v. Venäjä (14.1.2013)
Lala ja Pelladoah v. Alankomaat (22.9.1994)
Liam Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta (6.6.2000)
Mantovanelli v. Ranska (18.3.1997)
Marcello Viola v. Italia (5.10.2006)
Neziraj v. Saksa (8.11.2012)
Poitrimol v. Ranska (23.11.1993)
Sakhnovskiy v. Venäjä (2.11.2010)
Sejdovic v. Italia (1.3.2006)
Seliwiak v. Puola (21.7.2009)
Sobko v. Ukraina (17.12.2015)
Stoichkov v. Bulgaria (24.3.2005)
Van Geyseghem v. Belgia (21.1.1999)
Vasenin v. Venäjä (21.6.2016)

Korkein oikeus

KKO 2000:44

KKO 2004:94

KKO 2006:44

KKO 2007:10

KKO 2011:20

KKO 2011:30
KKO 2012:49
KKO 2013:77
KKO 2015:14
KKO 2015:15
KKO 2015:27
KKO 2016:39
KKO 2017:50
KKO 2017:66
KKO 2017:69
KKO 2018:22
KKO 2018:32

Hovioikeudet

Helsingin HO 4.5.2016 nro 118708, R 15/563
Helsingin HO 26.3.2019 nro 364, H 19/397
Helsingin HO 6.11.2019 nro 19/148087, R 19/1020
Itä-Suomen HO 2005:8 (22.03.2005 nro 344, R 04/517)
Itä-Suomen HO 23.9.2019 nro 19/140737, R 19/352
Itä-Suomen HO 23.1.2020 nro 20/102805, R 19/360
Turun HO 2.4.2004 nro 927, R 03/2218
Turun HO 20.3.2009 nro 679, R 09/159
Turun HO 05.01.2017 nro 100356, R 16/1003
Turun HO 24.3.2017 nro 112283, R 16/1870
Vaasan HO 1998:12 (27.11.1998 nro 1390, R 98/402)
Vaasan HO 2006:3 (20.01.2006 nro 83, R 05/953)
Vaasan HO 2016:2 (08.01.2016 nro 100373, R 15/339)
Vaasan HO 21.11.2019 nro 19/150950, R 19/904
Rovaniemen HO 1999:11 (08.12.1999 nro 821, R 99/183)

Ruotsi

NJA 2009, s. 836.
RH 2011:4

LYHENTEET

DL	Defensor Legis (aikakauskirja)
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus (yleissopimus ihmisoikeuksien ja perusvapauksien suojaamiseksi 4.11.1950)
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
HE	hallituksen esitys eduskunnalle
HO	hovioikeus
JFT	Tidskrif, utgiven av Juridiska Föreningen I Finland
KKO	korkein oikeus
KM	komiteanmietintö
KO	käräjäoikeus
LaV	eduskunnan lakivaliokunta
LaVM	eduskunnan lakivaliokunnan mietintö
LM	Lakimies (aikakauskirja)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv (Ruotsi)
OK	oikeudenkäymiskaari 1.1.1734/4
OM	oikeusministeriö
PeVL	perustuslakivaliokunnan lausunto
RB	rättegångsbalken (1942:740) 18.7.1942
RH	Rättsfall från Hovrätterna (Ruotsi)
RL	rikoslaki 19.12.1889/39
ROL	laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa 11.7.1997/689
SvJT	Svensk Juristtidning
TO	Suomen Asianajajaliiton Hyvää asianajajatapaa koskevat ohjeet (15.1.2009, muutettu 8.6.2012)
VKSV	valtakunnansyyttäjänvirasto
vp	valtiopäivät
ään.	äänestysratkaisu

1 JOHDANTO

1.1 Tutkielman tausta, tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Rikosprosessin yhtenä ongelmana ja hidasteena ovat pitkään olleet syytettyjen poissaolot pääkäsittelyistä, eli se, että syytetty jää haastettuna saapumatta tuomioistuimeen.¹ Mikäli asia ei ole sellainen, että se voitaisiin ratkaista siitä huolimatta, että syytetty on jäänyt pois, ja pidetään todennäköisenä, että syytettyä ei onnistuta tuomaan samaan pääkäsittelyyn, oikeudenkäynnistä rikosasioissa annetun lain (689/1997, ROL) 6:2:n lähtökohdan mukaan pääkäsittelyä ei saa aloittaa, vaan se on peruutettava ja sille on määrättävä uusi käsittelypäivä.² Pääkäsittelyjen peruuntumiset ovat osoittautuneet varsin suureksi ongelmaksi, josta aiheutuu ylimääräistä haittaa ja kustannuksia niin asianosaisille kuin laajemminkin yhteiskunnalle. Pääkäsittelyn peruuntumista tuomioistuimissa joudutaan käyttämään vähäisiä resursseja uusien pääkäsittelyiden järjestämiseen. Rikosasian pääkäsittelyn peruuntumisen syynä on perinteisesti ollut usein nimenomaan syytetyn poissaolo.³

Syytettyjen poissaoloista aiheutuvia ongelmia on pyritty vähentämään useiden eri keinojen avulla viimeisten vuosikymmenten aikana muun muassa lisäämällä summaaristen rikosprosessien lajeja sekä tuomioistuimilla käytettävissä olevia pakkokeinoja sen varmistamiseksi, että syytetty saadaan henkilökohtaisesti paikalle pääkäsittelyyn. Merkittävimpänä näistä uudistuksista voidaan pitää rikosprosessiuudistusta, jolla saatettiin 1.10.1997 voimaan laki oikeudenkäynnistä rikosasioissa. Tuolloin laajennettiin tuomioistuimen mahdollisuutta vähäisemmissä rikosasioissa tutkia rikosasia ilman syytetyn läsnäoloa ja tuomita pääkäsittelystä poissaoleva vastaaja syytteessä tarkoitetusta rikoksesta rangaistukseen.⁴ Uudistuksista on syytä mainita myös muun muassa vuonna 2006 voimaan tullut kirjallinen menettely rikosasioissa.⁵

---

¹ Aikaisemmin suurin osa pääkäsittelyjen peruutuksista johtui siitä, ettei syytettyä ollut tavoitettu lainkaan, jotta syytetyn haastaminen tavallisessa haastemenettelyssä olisi ollut mahdollista. Ks. *de Godzinsky* 2000b, s. 723.

² *HE 82/1995 vp*, s. 78. Ks. Pääkäsittelyn peruuttamisesta rikosasioissa esim. *Jokela* 2015, s. 72–78. Ennen vuoden 1997 rikosprosessiuudistusta pääkäsittelyn peruuttaminen ei ollut mahdollista, vaan syytetyn poissaolosta seurasi käsittelyn lykkääminen. Ks. lykkäyksistä esim. *HE 15/1990 vp*, s. 12–13, *Sipilä* 1988 passim., *Virolainen* DL 1989, s. 59–64, *Lappalainen* 1994, s. 14–17 ja *Virolainen* 1995, s. 250.

³ Ks. esim. *de Godzinsky* 2000b, s. 723.

⁴ *HE 82/1995 vp*, s. 24 ja *HE 271/2004 vp*, s. 8–9. Muita keinoja peruutusten välttämiseksi ovat esim. uhkasakon määrääminen, syytetyn noutaminen samaan tai toisena päivänä pidettävään pääkäsittelyyn, ennakkonouto, säilöönotto, etsintäkuulutus, oikeudenkäyntiä karttavan vastaajan vangitseminen syyttäjän vaatimuksesta, juttujen pilkkominen syytteiden erottamisella ja todistelun vastaanottaminen pääkäsittelyn ulkopuolella. Ks. tarkemmin esim. *Liukkonen* 2012, s. 114–129 sekä *Jokela* 2018, s. 498–500 ja 504–505. Ks. myös *Karvonen* 2003, s. 160–175 ja *Virolainen* 2006, s. 577–579.

⁵ Ks. kirjallisesta menettelystä rikosasioissa tarkemmin esim. *de Godzinsky* 2010 passim., *Frände* 2017b, s. 1382–1403 ja *Jokela* 2018, s. 516–532. Lisäksi tuomioistuimen ulkopuolisena summaarisena menettelynä on käytössä

Uudistukset eivät ole kuitenkaan ratkaisseet pääkäsittelyiden peruuntumisongelmaa, josta tuskin on edes mahdollista täysin päästä eroon. Ongelmaa onnistuttiin selkeästi keventämään esimerkiksi kirjallisen menettelyn käyttöönotolla, mistä on osoituksena se, että rikosasioissa peruutettujen pääkäsittelyiden määrä väheni vuonna 2007 jopa 43 prosenttia verrattuna vuoteen 2006.⁶ Pääkäsittelyiden peruuntumisprosentti on kuitenkin säilynyt tasaisesti noin 20 prosentin tietämällä vuosina 2007–2018.⁷ Esimerkiksi vuonna 2018 käräjäoikeuksissa järjestettiin asiaratkaistuissa rikosasioissa kaiken kaikkiaan 41 550 istuntoa, joista yhä noin 19 prosenttia (8028 kpl), eli karkeasti joka viides pääkäsittely, jouduttiin peruuttamaan.⁸

Syyt siihen, miksi osa syytetyistä jättää saapumatta pääkäsittelyyn, ovat toki moninaiset, mutta pohjimmiltaan kyse on monesti siitä, että syytetty haluaa välttää oikeudenkäyntiin osallistumisen.⁹ Pääkäsittelyiden peruuntumisiin liittyvän ongelman ytimen, joka on konkretisoitunut vuosi toisensa jälkeen ennallaan pysyvänä pääkäsittelyiden peruuntumismääränä, voidaan katsoa pohjimmiltaan piilevän ns. ”kolikon kääntöpuolena” siinä, että syytetylle on perinteisesti asetettu varsin laaja velvollisuus saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn varsinkin käräjäoikeudessa. Vahva pääsääntö on ollut, että syytetyn on oltava läsnä rikosasian pääkäsittelyssä. Tämä ilmenee muun muassa ROL 8:1:stä, jonka mukaan asianosainen määrätään saapumaan käräjäoikeudessa pidettävään pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla, jollei katsota, ettei hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ole tarpeen. Pääkäsittelyitä joudutaan peruuttamaan syytettyjen poissaoloista, koska syytetyllä ei ole aina halua ja/tai kykyä täyttää henkilökohtaista läsnäolovelvollisuuttaan, eikä tuomioistuimilla käytettävissään olevilla keinoilla ole onnistuttu täysin ehkäisemään poissaolotapauksia.¹⁰

---

sakkomenettely, josta säädetään lailla sakon ja rikesakon määräämisestä (754/2010). Ks. sakkomenettelystä tarkemmin esim. *Viljanen DL 2015*, s. 662-679 ja *Rautio 2017b*, s. 1403-1413.

⁶ *OMTH 2008:13*, s. 4. Julkaisussa kuitenkin arvioidaan, että pääkäsittelyiden peruuntumismäärien vähenemiseen vaikuttivat tuolloin myös muut tuomioistuinten istuntojen järjestämismenettelyä parantavat toimenpiteet.

⁷ Ks. *OMTH 2008:13*, s. iv, *OMTH 2009:9*, s. iv, *OMTH 32/2010*, s. iii, *OMTH 18/2011*, s. iv, *OMTH 14/2012*, s. 7, *OMTH 21/2013*, s. 37, *OMTH 16/2014*, s. 36, *OMTH 23/2015*, s. 32, *OMTH 10/2016*, s. 32, *OMTH 19/2017*, s. 34, *OMTH 11/2018*, s. 34 ja *OMTH 2019:8*, s. 34.

⁸ *OMTH 2019:8*, s. 34. On otettava huomioon, että koko maan luku ei kerro tarkemmin, kuinka moni istuntojen peruuntumisista johtui nimenomaan syytetyn poissaolosta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen vuonna 1999 suorittamassa rikosprosessin seuranta tutkimuksessa todettiin, että 27 prosenttia pääkäsittelyiden peruuntumisesta johtui siitä, että haastetuksi saatu syytetty oli jäänyt saapumatta pääkäsittelyyn. *de Godzinsky 2000b*, s. 723. On syytä huomauttaa, että tutkimus toteutettiin kyselytutkimuksena, jossa oli mukana tuolloisista käräjäoikeuksista 20. Mukana oli sekä isoja että pieniä käräjäoikeuksia. Seuranta-aika oli suurissa käräjäoikeuksissa vain yksi kuukausi ja pienissä kaksi kuukautta. Ks. tarkemmin mts. 720–721.

⁹ Ks. esim. *OLJ 1/1993 vp*, s. 41 ja *HE 82/1995 vp*, s. 24 ja 114, jossa yhtenä yleisenä syynä syytetyn poissaoloon on nähty vähäisissä ja selvissä rikosasioissa se, että tunnustettuaan väitetyn teon, syytetty pitää oikeudenkäyntiä lähinnä ikävänä muodollisuutena, jonka hän haluaisi välttää, ja jää näin ollen saapumatta pääkäsittelyyn. Esitöissä tuodaan toisaalta ilmi, että syytetyn jääminen pois pääkäsittelystä ei välttämättä johdu siitä, että vastaaja pyrki kiertämään rangaistukseen tuomitsemista, vaan pikemminkin siitä, että asia ei yksinkertaisesti kiinnosta häntä. Ks. myös *HE 271/2004 vp*, s. 19, *Ervo 1998*, s. 51 ja *Liukkonen 2012*, s. 103.

¹⁰ Ks. *HE 271/2004 vp*, s. 8 ja 9, jonka mukaan ainakin aikaisemmin pääkäsittelyiden peruuntumista ehkäiseviä toimenpiteitä käytettiin epäyhtenäisesti, jolloin laajan toimenpidevalikoiman käytännön soveltaminen ei

Oikeusministeriö aloitti vuoden 2016 alussa oikeusprosessien keventämistä koskevan hankkeen, jonka tarkoituksena oli sujuvoittaa oikeudenkäyntimenettelyjä ja tehostaa tuomioistuinten työtä. Oikeusministeriö julkaisi 11.1.2016 oikeusprosessien keventämistä koskeva arviomuistion, jossa pyrittiin kehittämään oikeudenhoidon uudistamisohjelmaan vuosille 2013–2025 sisältyviä ehdotuksia ja arvioimaan mahdollisia jatkotoimia rikos- ja riitaprosessien kannalta.¹¹ Arviomuistiossa nostettiin esille kysymys siitä, olivatko tuolloin voimassa olleet vaatimukset syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta liian laajat. Arviomuistion mukaan lainsäädäntöä oli syytä harkita kehitettäväksi muun muassa siltä osin kuin syytetyllä on laissa säädetty velvollisuus olla läsnä oikeudenkäynnissä, mikä tarkoitti syytetyn henkilökohtaisen kuulemisvelvoitteen lieventämistä.¹² Oikeusministeriö asetti 14.9.2016 työryhmän kehittämään keinoja oikeusprosessien keventämiseksi ja valmistelemaan tarvittavat säännösehdotukset. Työryhmän mietintö julkaistiin 4.7.2017, ja mietinnöstä annetuista lausunnoista laadittiin lausuntotiivistelmä.¹³ Valtioneuvosto antoi 25.1.2018 Hallituksen esityksen eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren (OK) muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (*HE 200/2017 vp*). Eduskunta hyväksyi hallituksen esityksen mukaiset lakimuutokset.¹⁴ Kyseiset lakimuutokset astuivat voimaan 1.1.2019.

Uusien säännösten oltua voimassa varsin vähän aikaa syytetyn henkilökohtaiseen läsnäolovelvollisuuteen liittyvät kysymykset näyttäytyvät ajankohtaisuutensa ja käytännön merkityksensä vuoksi varsin kiinnostavana tutkimuskohteena. Tämän tutkielman aiheena on syytetyn velvollisuus olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä käräjä- ja hovioikeudessa sekä syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventäminen, joka toteutui 1.1.2019 voimaanastuneilla lakimuutoksilla. Pyrin vastaamaan seuraaviin tutkimuskysymyksiin: 1) Mikä merkitys sillä on asian selvittämisen ja käsittelemisen kannalta, että syytetty on henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä ja mitkä ovat ne keskeiset perusteet, joiden varaan

---

toteutunut täysimääräisesti. Tämän arveltiin johtuvan ainakin osittain eri viranomaisten puutteellisesta tai kehittämättömästä yhteistyöstä, joka vaikeutti ko. toimenpiteiden käyttöä. Ks. samoin *Virolainen* 2006, s. 578, jossa katsotaan, ettei lainsäädännössä tarjottuja keinoja ainakaan vielä 2000-luvun alkupuolella hyödynnetty riittävän tehokkaasti. Ks. myös *Karvonen* 2003, s. 175 ja *Virolainen* 2003, s. 7–9.

¹¹ Oikeusprosessien keventämistä koskevan hankkeen taustalla ovat pääministeri Juha Sipilän hallituksen ohjelma (2015), jonka mukaan oikeusprosesseja nopeutetaan ja mahdollistetaan tuomioistuinten keskittyminen ydintehtäviin sekä lyhennetään tuomioistuinten käsittelyaikoja, ja pääministeri Jyrki Kataisen hallituksen ohjelman (2011) mukaisesti laadittu oikeudenhoidon uudistamisohjelma vuosille 2013–2025. Uudistamisohjelman hankkeilla pyritään siihen, että oikeusturva voidaan varmistaa, vaikka oikeudenhoitoon kohdistuu menopaineita ja säästöjä. Ks. tarkemmin *OM Arviomuistio 11.1.2016*, s. 1–2 ja *OMML 16/2013*.

¹² *OM Arviomuistio 11.1.2016*, s. 15–16. Muita kehittämiskohteita olivat kokoonpanojen keventäminen yleisissä tuomioistuimissa, kirjallisen menettelyn käyttöalan laajentaminen rikosasioissa, yhden kosketuksen periaate ja videoyhteyden käytön laajentaminen. Ks. mainituista tarkemmin esim. *HE 200/2017 vp*, s. 21–22 ja 23–24.

¹³ Ks. *OMML 39/2017* ja *OMML 53/2017*.

¹⁴ *EV 31/2018 vp*, s. 1, 4–5 ja 8.

punninta syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta rakentuu? 2) Millä tavoin vuoden 2019 alussa voimaan tulleet lakimuutokset lievensivät syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä käräjä- ja hovioikeudessa, ja kuinka merkittävästä lievennyksestä lopulta on kyse? 3) Miten lakimuutos vaikuttaa etenkin hovioikeudessa toimitettavaan pääkäsittelyyn ja siinä noudatettavaan menettelyyn? 4) Mikäli todistelutarkoituksessa käräjäoikeudessa kuultu valittajana oleva syytetty ei saavu henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn, mutta hänen asiamiehensä edustaa siellä häntä, mikä tai mitkä syytetyn henkilökohtaisesti antamista aikaisemmista kertomuksista voivat muodostua lailliseksi oikeudenkäyntiaineistoksi hovioikeudessa ja miten niistä otetaan selvää? 5) Miten syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevassa harkinnassa rikosprosessin keskeisimpien periaatteiden, tavoitteiden ja tehtävien toteuttaminen tulee jatkossakin asianmukaisesti arvioiduksi?

1.2 Tutkielman suhde aiempiin tutkimuksiin ja aiheen rajaus

Tieteellisen tutkimuksen perimmäinen tehtävä on uuden tiedon tuottaminen.¹⁵ Mainittua tehtävää silmällä pitäen olen kohdistanut tutkielmani kysymyksenasettelun niihin syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa rikosasian pääkäsittelyssä koskeviin kysymyksiin, jotka ainakin oikeuskirjallisuuden ja virallislähteiden perusteella näyttäisivät olevan vielä epäselviä. Alkuun on toki syytä todeta, että koti- ja ulkomaisissa rikosprosessioikeudellisissa monografioissa ja artikkeleissa on käsitelty syytetyn henkilökohtaiseen läsnäolovelvollisuuteen ja poissaoloon liittyviä kysymyksiä. Näistä voidaan mainita etenkin *Iiro Liukkosen* väitöskirja ”I svarandens frånvaro” vuodelta 2012 ja *Christian Diesenin* ”Utevarohandläggning och bevisprövning i brottmål” vuodelta 1993.¹⁶ Aihepiiriä koskevissa aikaisemmissa kotimaisissa tutkimuksissa on tarkasteltu pääasiassa ROL 8 luvussa säädetyn poissaolokäsittelyn edellytyksiä ja käräjäoikeudessa tapahtuvaa poissaolokäsittelyä menettelynä. Näissä tutkimuksissa on luonnollisesti käsitelty myös syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon perusteita.

---

¹⁵ Ks. esim. *Häyhä* 1997, s. 19, 22 ja *Siltala* 2003, s. 476.

¹⁶ Syytetyn läsnäolovelvollisuuteen liittyviä kysymyksiä on käsitellyt myös *Laura Ervo* tuotannossaan, kuten teoksessa ”Oikeudenmukainen oikeudenkäynti” vuodelta 2005. Samoin voidaan todeta *Antti Jokelan* tuotannosta. Näistä uusimpana mainittakoon ”Rikosprosessioikeus” -teoksen 5., uudistettu painos vuodelta 2018. Tuoreimpina aihetta sivuavina monografioina on syytä mainita myös *Antti Tapanilan* alkuvuodesta 2019 ilmestynyt ”Kontradiktoriaisuus syytetyn oikeutena”, jossa käsitellään lyhyesti syytetyn läsnäolovaatimusta koskevaa lakiuudistusta. Kotimaisessa aikakauskirjallisuudessa julkaistuista artikkeleista lähimpänä tämän tutkimuksen kysymyksenasettelua ovat etenkin *Pekka Koposen* ”Poissaolokäsittelyn edellytyksistä rikosasiassa alioikeudessa”, LM 1998/3 ja *Laura Ervon* artikkeli ”Rikosprosessin tehokkuus ja syytetyn läsnäolo: mietteitä EIT:n ratkaisun Van Geyseghem v. Belgia 21.1.1999 pohjalta”, DL 1999/3. Syytetyn poissaoloa rikosprosessin toimivuuden näkökulmasta on tutkittu empiirisesti *Virve-Maria de Godzinskyn* tutkimuksessa ”Tietoja uudesta rikosasioiden oikeudenkäynnistä” vuodelta 2000 sekä vuonna 2003 ilmestyneessä *Kaijus Ervastin* ja *Hertta Kallioisen* ”Oikeudenkäyntimenettelyn ongelmat ja prosessisäännösten soveltaminen”.

Syytetyn henkilökohtaiseen läsnäolovelvollisuuteen liittyviä kysymyksiä käsittelevälle tutkimukselle on silti edelleen nähtävissä tarvetta – kahdestakin syystä. Ensinnäkin säännöksiä, jotka koskevat syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä, on hiljattain uudistettu, eikä aikaisemmissa tutkimuksissa ole luonnollisestikaan voitu riittäväällä tavalla tarkastella käsillä olevaan uudistukseen liittyviä kysymyksiä. Toiseksi, vaikka aikaisemmissa tutkimuksissa onkin tutkittu syytetyn läsnäolovelvollisuuden perusteita, oikeuskäytännössä ei tästä huolimatta näyttäisi ainakaan täysin vakiintuneen tulkinta siitä, milloin syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on asian selvittämiseksi tarpeen.¹⁷ Kun 1.1.2019 voimaan astuneen lakimuutoksen yhtenä keskeisenä tarkoituksena oli entisestään lieventää syytetyn henkilökohtaista kuulemistä ja läsnäolovelvollisuutta, näyttäytyy kysymys syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta edelleen ajankohtaisena. Erityisesti uudistettuja läsnäolosäännöksiä silmällä pitäen näyttäisi siten olevan kysyntää argumentaatiomallin kehittämiseksi niitä laintulkintatilanteita varten, joissa on kyse sen punnitsemisesta, onko syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tarpeen asian selvittämiseksi. Myöskään syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämisen vaikutuksiin hovioikeuden pääkäsittelyssä noudatettavaan menettelyyn ei ole oikeuskirjallisuudessa vielä juurikaan ehditty kiinnittää huomiota. Tulkintakysymysten voitaneen sanoa olevan etenkin tältä osin vielä varsin epäselviä.¹⁸

Tutkielman keskiössä ovat näin ollen ne 1.1.2019 voimaan astuneet lakiuudistukset, jotka koskevat syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta rikosasian pääkäsittelyssä käräjä- ja hovioikeudessa sekä se, miten syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta hovioikeuden pääkäsittelyssä kumpuavia lailliseen oikeudenkäyntiaineistoon liittyviä rikosprosessioikeudellisia kysymyksiä tulisi ratkaista. Nähdäkseni tutkimuskysymykset 2–5 edellyttävät kuitenkin sitä, että tutkielmassa tarkastellaan syytetyn henkilökohtaiseen läsnäoloon liittyviä peruskysymyksiä (tutkimuskysymys 1), joiden varaan myös syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämien on tullut rakentaa. Näiden peruslähtökohtien tarkastelu luo toisaalta pohjan syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevien uudistettujen säännösten tulkinnalle sekä toisaalta uudistettujen säännösten onnistuneisuuden arvioimiselle.

Tutkielmassa käsitellään rikosasian pääkäsittelyssä noudatettavaa menettelyä, joten tutkielman ulkopuolelle rajautuvat tuomioistuinmenettely vangitsemisasioidissa ja syytetyn läsnäolo

---

¹⁷ *OMML 53/2017*, s. 85 ja *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 5. Epäselvyyttä on liittynyt myös muun muassa siihen, voidaanko ROL 8:11 ja 8:12:n mukaisessa poissaolokäsittelyssä ottaa vastaan henkilötodistelua. Ks. tästä *OMML 53/2017*, s. 74. Lisäksi oikeuskirjallisuudessa on huomautettu, että poissaolokäsittelyä ja kirjallista menettelyä koskevat uudistukset herättivät aikanaan varsin vähän periaatekeskustelua. Ks. *Koponen 2007*, s. 446.

¹⁸ Ks. esim. *OMML 53/2017*, s. 75.

suullisessa valmistelussa sekä tuomioistuimen varsinaista asiaratkaisua koskeva päätösharkinta. Myöskään kirjalliseen menettelyyn tai tunnustamisoikeudenkäyntiin liittyviä kysymyksenasetteluita ei tässä tutkielmassa käsitellä. Syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä tarkastellaan ainoastaan käräjä- ja hovioikeudessa järjestettävien pääkäsittelyiden osalta, joten tutkielman ulkopuolelle rajautuvat korkeimmassa oikeudessa järjestettävät suulliset käsittelyt. Lisäksi tutkielmassa käsitellään ainoastaan syyttäjän ajamia rikosasioita.

1.3 Tutkielman lähtökohdat, tutkimusmetodi ja -aineisto

Methodisen itseymmärryksen on katsottu olevan oikeustieteellisen tutkimuksen keskeinen laadun takaaja tai vähintäänkin kontrollointiväline.¹⁹ Metodilla tarkoitetaan tutkimusmenetelmää, eli sitä, miten tai millä tavalla tutkimuskohdetta tutkitaan.²⁰ Metodin valintaan vaikuttavat ratkaisevasti muun muassa tutkimuskohde ja tiedonintressi, eli se mitä tutkitaan ja mitä tai millaista tietoa tutkimuskohteesta pyritään selvittämään.²¹ Koska käsillä olevassa tutkielmassa pyritään selvittämään syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa rikosasian pääkäsittelyssä koskevan voimassa olevan oikeuden merkityssisältöä, eli sitä, miten voimassa olevaa oikeutta pitää tulkita, punnita ja systematisoida, on tutkielma luonteeltaan normatiivinen ja tiedonintressi tulkinallinen. Tutkielmassa käytetty tutkimusmetodi on näin ollen lainopillinen eli oikeusdogmaattinen: tutkielmassa tulkitaan ja systematisoidaan voimassa olevia oikeussääntöjä sekä punnitaan rikosprosessioikeudellisia oikeusperiaatteita, jotka ohjaavat syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta rikosasian pääkäsittelyssä.²²

Oikeuskirjallisuudessa käydyn metodikeskustelun pohjalta on aiheellista todeta, että kun tehdään selkoa tutkimuksessa käytetystä metodista ja kun puhutaan lainopin metodin yhteydessä tulkinnasta, systematisoinnista ja punninnasta, olisi syytä tehdä ainakin itselleen selväksi, *minkälaista* tulkintaa, systematisointia ja punnintaa tarkemmin ottaen pyrkii harjoittamaan.²³ Edellä mainitut lainopin metodit ovat puhtaan teknisessä mielessä kognitiivista, lähinnä oikeustieteilijän ajatuksissa tapahtuvaa abstraktia toimintaa, argumentaatiota.²⁴ Tärkeässä asemassa on tällöin tulkinta-, systematisointi- ja punnintakannanottojen avoin perustelu, jotta argumentoinnin hyväksyttävyyss

¹⁹ Ks. Häyhä 1997, s. 20 ja Siltala 2003, s. 103. Vrt. Hupli 2004, s. 7. Ks. tutkijan itseymmärryksestä tarkemmin esim. Siltala 2003, s. 103 ss.

²⁰ Ks. esim. Klami 1980, s. 4 ss., Häyhä 1997, s. 24 ja Hirvonen 2011, s. 4.

²¹ Ks. esim. Siltala 2003, s. 130 ja 137.

²² Ks. esim. Aarnio 1989, s. 48 ja 51, jossa lainoppia luonnehditaan sääntötutkimukseksi, jonka tutkimuskohteena ovat voimassa olevaan oikeusjärjestykseen kuuluvat oikeussäännöt, ja jonka tehtävänä on selvittää voimassa olevan oikeuden sisältöä. Lainopin tutkimusmetodi koostuu siten voimassa olevien oikeusnormien sisällön selvittämisestä, eli tulkinnasta, ja niiden jäsentämisestä eli systematisoinnista. Ks. esim. Tuori 2000, s. 303, jossa todetaan systematisoinnin muokkaavan oikeudenalojen yleisiä oppeja. Ks. myös Aarnio 1971, s. 50, 61 ja *ibid.* 1978, s. 52. Lisäksi lainopin tehtävänä on oikeusperiaatteiden punninta. Ks. myös esim. Siltala 2003, s. 496–502, *ibid.* 2004, s. 509–513 ja Hirvonen 2011, s. 21–26.

²³ Ks. esim. Siltala 2003, s. 502 ss. ja Hirvonen 2011, s. 45.

²⁴ Tuori 2000, s. 32–33, Tolonen 2003, s. 3 ja Hupli 2004, s. 8.

ja onnistuneisuus olisivat avoimesti arvioitavissa.²⁵ Merkittävää painoarvoa on nimenomaan ajattelutavan julkituomisella.²⁶ Metodikysymys ei nimittäin ole lainopissakaan pelkästään tekninen, vaan se on osa tieteenkuvaa ja vielä laajempaa kokonaisuutta – oikeustieteen tutkijan itseymmärrystä. Kuten oikeuskirjallisuudessa on monesti todettu, oikeutta tarkastellaan aina jostain näkökulmasta, tieteenteoreettisesta kehyksestä.²⁷ Tieteenteoreettisten sitoumusten ja vaikuttimien julkituominen tarjoaa nähdäkseni vastauksia kysymykseen ”minkälaista?”.

Tutkielman teoreettisena lähtökohtana voidaan sanoa vaikuttavan ensinnäkin ns. vallitsevan doktriinin näkökulma oikeuteen, ja tutkielmassa pyritään noudattamaan institutionaalisten lainsoveltajien ”yleisesti hyväksymää” oikeuslähdeoppia sekä argumentaatioteorian vaikuttimia ja heijastelemaan tutkielmassa esitettyjen tulkinta-, systematisointi- ja punnintakannanottojen oikeellisuutta kyseisiin vaikuttimiin.²⁸ Tulkinnessa käyttämieni tulkintaperiaatteiden tai -standardien voidaan sanoa olevan prosessioikeudessakin yleisesti vakiintuneita.²⁹

Vallitsevana oikeuslähdeoppina voidaan sanoa olleen pitkään *Aulis Aarnion* kehittämä oikeuslähteiden velvoittavuuden jaotteluun perustuva normatiivinen oikeuslähdeoppi.³⁰ Aarnion mallissa vahvasti velvoittavia oikeuslähteitä ovat laki ja maantapa, heikosti velvoittavia lain esityöt ja tuomioistuinratkaisut sekä sallittuja oikeuslähteitä esimerkiksi oikeustiede ja oikeusperiaatteet.³¹ On selvää, että muun muassa ylikansallisen sääntelyn lisääntyä Aarnion malli ei ole enää alkuperäisasussaan ajantasaisin. Nykyään tuomioistuinta velvoittavia oikeuslähteitä ovat myös esimerkiksi Euroopan ihmisoikeussopimus, EU-oikeus ja perustuslaki (731/1999). Samalla kotimaisen oikeuskäytännön rinnalle ovat asettuneet kansainvälisten tuomioistuinten oikeuskäytäntö.³² Aarnio onkin tuoreemmassa tuotannossaan päivittänyt oikeuslähdeoppiaan vastaamaan tapahtuneita muutoksia.³³ Tutkielmassa hyödynnetty oikeuslähdeoppi tunnustaa myös muun muassa EIS:n ja EIT:n ratkaisukäytännön keskeisinä oikeuslähteinä.

Tutkielmassa lähestytään voimassa olevan oikeuden sisältöä arvo-, ideologia- ja kohdeneutraalilla tavalla sellaisena kuin se yhteiskunnallisena ilmiönä näyttäytyy.³⁴ Kysymykseen siitä, mitä oikeus on, tydyn sivumäärällisistä rajoituksista johtuen toteamaan, että tutkielman kohdeneutraalista lähestymistavasta huolimatta olen omaksunut vaikutteita *Kaarlo Tuorin* esittämästä oikeuden tasoittelumallista, joka tunnustaa oikeuden monitasoisena ilmiönä, joka ei tyhjenny

²⁵ Ks. esim. *Klami* 1995, s. 1067.

²⁶ *Hupli* 2004, s. 8–9.

²⁷ Ks. esim. *Siltala* 2003, s. 103 ss., 396 ja *Hirvonen* 2011, s. 58–61. Siltala käyttää lainopin tieteenkuvasta myös nimitystä ”tulkintamatriisi”, jolla hän tarkoittaa lyhyesti sanottuna tieteenteoreettista kehystä. Ks. tarkemmin mts. 146 ja 396–397. Ks. lainopin tieteenkuvasta myös esim. *Aarnio* 1989, s. 58–61.

²⁸ Ks. *Siltala* 2001, s. 122–123 sekä *ibid.* 2003, s. 142, 247 ss. ja 513. Ks. kritiikistä esim. *Syrjänen* 2009, s. 220 ss., ja tämän johdosta *Siltala* 2009, s. 295–296. Ks. myös *Aarnio* 2014, s. 214–215.

²⁹ Ks. esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 126–133 ja *Jokela* 2016, s. 187–189. Tulkintaperiaatteita- tai standardeja ovat muun muassa sanamuodon mukainen tulkinta, supistava ja laajentava tulkinta, systemaattinen tulkinta, analogiapäätely, e contrario - eli vastakohtaispäätely, historiallinen tulkinta, teleologinen tulkinta sekä perus- ja ihmisoikeusmyönteinen tulkinta. Ks. näistä tarkemmin esim. *Aarnio* 1989, s. 254–258, *Tuori* 2003, s. 50–55, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 126–133 ja *Hirvonen* 2011, s. 38–40.

³⁰ Ks. esim. *Tolonen* 2003, s. 27. Aarnion jaottelu pohjautuu muun muassa *Aleksander Peczenikin* tapaan ryhmitellä oikeuslähteitä. Ks. esim. *Aarnio* 1982, s. 94–96 ja siinä mainitut lähteet.

³¹ Ks. tarkemmin *Aarnio* 1982, s. 94–96 ja *ibid.* 1989, s. 220–221. Aarnion malli koskee lainkäyttöä, ja velvoittavuudella tarkoitetaan sitä, kuinka tiukasti oikeuslähde ohjaa tuomarin tulkintaa. Ks. myös *Tolonen* 2003, s. 22–27.

³² Ks. prosessioikeuden oikeuslähteistä esim. *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 83–116 ja etenkin syytetyn puolustuksen näkökulmasta *Fredman* 2018, s. 52–77.

³³ Ks. esim. *Aarnio* 2006, s. 291–293.

³⁴ Ks. analyttis-deskriptiivisestä ja kriittis-normatiivisesta näkökulmasta oikeuteen mm. *Siltala* 2003, s. 141–145.

pelkästään säädöksiin tai tuomioistuinratkaisuihin.³⁵ Tuorin tasoittelumallia mukailleen tutkielmassa tunnistetaan oikeusjärjestyksen pinnanalaiset kerrostumat, ennen kaikkea oikeuskulttuurin ja syvärakenteen oikeusperiaatteet, sekä toisaalta punnintakannanottojen antamisvaihetta silmällä pitäen myös oikeusperiaatteiden rajoitetun yhteyden arvoihin ja moraaliiin.³⁶

Kun syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevat säännökset jättävät tuomioistuimelle harkinnanvaraa, tutkielmassa harjoitetun lainopin tieteenkuvan voidaankin sanoa sisältävän aineksia *oikeusperiaatteiden punnintamallista*. Tutkielmassa vahvana vaikuttimena onkin se, että tuomioistuimen harkintaa ohjaavat oikeussääntöjen rinnalla myös oikeusperiaatteet ja muut oikeudelliset ratkaisustandardit, joista keskeisimmät saavat institutionaalisen tukensa muun muassa EIS:sta, EIT:n ratkaisukäytännöstä ja perustuslaista.³⁷ Jo tässä vaiheessa on tarpeen huomauttaa, että oikeusperiaatteiden punninnan avulla tutkielmassa pyritään pääasiassa vahvistamaan vallitsevan lainopin mukaista tapaa punnita oikeusperiaatteita, mikä toteutetaan tutkielmassa lopulta tuomioistuimen tilannesidonnaiseen harkintaan liittyvien konkreettisten osatekijöiden analysoinnin kautta.³⁸ Tulkinta-, systematisointi- ja punnintakannanottojen esittämisessä pyritään pitämään silmällä erityisesti sekä tuomioistuinten että syytetyn oikeudenkäyntiasiamiehen tehtäviä.

Tutkielmassa hyödynnetään tutkimusaineistona lainsäädännön, tässä tapauksessa pääasiassa ROL:n 8 luvun syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa rikosasian pääkäsittelyssä ja oikeudenkäymiskaaren 26 luvun seuraamusta asianosaisen poissaolosta hovioikeudessa koskevien säännösten, ohella lain esitöitä, kotimaista ja pääasiassa muuta pohjoismaista oikeuskirjallisuutta sekä EIT:n, KKO:n ja hovioikeuksien oikeuskäytäntöä. Tutkielman aiheen kannalta keskeisimpiä lain esitöitä ovat hallituksen esitys eduskunnalle laiksi oikeudenkäymiskaaren muuttamisesta ja eräksi siihen liittyviksi laeiksi (200/2017 vp) ja sitä koskeva lakivaliokunnan mietintö (LaVM 2/2018 vp) sekä Oikeusprosessien keventäminen –lakihankkeeseen liittyvä muu lainvalmisteluaineisto niiltä osin, kuin ne koskevat syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta ja sen lieventämistä.

---

³⁵ Tuori erottelee modernista positiivisesta oikeudesta kolme tasoa: oikeuden pintatason, oikeuskulttuurin tason ja oikeuden syvärakenteen. Tuorin kriittisen oikeuspositiivismin yksi keskeisteeseistä on, että oikeus oikeusjärjestyksenä pitää sisällään myös pintatason säädöksiä syvempiä kerrostumia, jotka luovat edellytyksiä sekä asettavat rajoituksia pintatason säädöksille ym. ainekselle. Ks. *Tuori* 2000, s. 163 ss., 170–171, 212–216, 342 ja passim.

³⁶ Ks. *Tuori* 2000, s. 336. Ks. myös *Siltala* 2003, s. 564.

³⁷ Ks. *Siltala* 2003, s. 556. Vrt. *ibid.* 2004, s. 542, jossa kirjoittaja huomauttaa tekemäänsä tulkintamatriisiluokiteluun liittyvästä ongelmasta. Ks. oikeusperiaatteiden punnintamallista esim. *Jonkka* 1991, s. 248 ss. ja siinä mainitut lähteet. Tässä tutkielmassa edelleen kehiteltävää punnintamallia käsitellään luvussa 2.3.3.

³⁸ Ennen tätä tutkielmassa pyritään muotoilemaan syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta ohjaavien oikeusperiaatteiden systeemistä, lähtökohtaista etusijajärjestystä. Ks. tarkemmin *Siltala* 2003, s. 561 ja 793–794.

1.4 Tutkielmassa käytetyistä termeistä ja tutkielman rakenne

Tässä tutkielmassa käytetään rikosasian vastaajasta termiä *syytetty*. Syytetyllä tarkoitetaan rikosasiassa sitä asianosaista, johon syyttäjä tai asianomistaja kohdistaa rangaistusvaatimuksen eli syytteen. Vaikka tästä henkilöstä käytetäänkin nykyään keskeisimmissä prosessilaeissa pääasiassa nimitystä rikosasian vastaaja, on syytetty nähdäkseni edelleen rikosasian vastaajaa ytimekkäämpi käsite.³⁹ Koska tutkielman mielenkiinto kohdistuu rikoksesta syytetyinä oleviin luonnollisiin henkilöihin, joille vaaditaan rangaistusta, rikosasian vastaajasta puhuminen johtaa epätarkkuuteen. Rikosprosessin keskiössä olevaan luonnolliseen henkilöön on tällöin yksinkertaisinta viitata käyttämällä ilmaisua syytetty. Tutkielmassa tehtyä terminologista valintaa puoltaa myös se, että muun muassa Euroopan ihmisoikeussopimuksen 6 artiklan 2 ja 3 kappaleessa käytetään ilmaisua rikoksesta syytetty.⁴⁰

Tietyissä tilanteissa on tarve erottaa rangaistusvaatimuksen kohteena oleva henkilö pelkästään yksityisoikeudellisiin vaatimuksiin vastaavasta henkilöstä. ROL 3:5:n mukaisesti rikosasiassa voidaan nimittäin esittää myös muuta henkilöä kuin syytettyä vastaan yksityisoikeudellisia vaatimuksia, jolloin myös tämä muu henkilöä on vastaajana rikosasiassa.⁴¹ Samoin pääkäsitteeseen kutsumista koskevassa ROL 5:15.2:issa ja oikeudenkäyntikuluja koskevassa ROL 9:11:ssä on ollut tarpeen tehdä ero syytetyn ja vastaajan välillä niissä tilanteissa, joissa yksityisoikeudellisia vaatimuksia kohdistetaan johonkin muuhun kuin rikoksesta syytetyyn tai joissa muu kuin asianomistaja esittää yksityisoikeudellisia vaatimuksia syytettyä vastaan.⁴²

Aiheen kannalta *pääkäsitteily* ja syytetyn *läsnäolo* ovat keskeisiä käsitteitä. Oikeudenkäynti voidaan jakaa valmisteluvaiheeseen ja pääkäsitteilyyn. Rikosasian pääkäsitteilyllä tarkoitetaan ennen kaikkea asian selvittämiseksi tapahtuvaa varsinaista käsitteilyä tuomioistuimessa.⁴³ Puhuttaessa syytetyn läsnäolosta rikosasian pääkäsitteilyssä on ensinnäkin erotettava toisistaan *henkilökohtainen läsnäolo* ja *läsnäolo*. Erottelu perustuu siihen, onko syytetty määrätty saapumaan henkilökohtaisesti sakon uhalla tuomioistuimessa pidettävään pääkäsitteilyyn. Mikäli kyseinen määräys on annettu ja syytetty jää siitä huolimatta saapumatta henkilökohtaisesti tuomioistui-
meen, katsotaan hänet OK 12:29:n mukaisesti poisjääneeksi, vaikka hänen asiamiehensä

³⁹ Ks. terminologiasta myös esim. *Tirkkonen* 1969, s. 298–299, *Virolainen* 1998, s. 132–133, *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 258–259, *Liukkonen* 2012, s. 48–49 ja *Jokela* 2018, s. 83.

⁴⁰ On syytä huomata, että EIS 6(2) ja (3) artiklassa tarkoitettulle rikoksesta syytetylle (charged with a criminal offence) annetaan kuitenkin laajempi merkityssisältö kuin oikeudenkäymiskaareissa ja ROL:ssa. Ks. tästä esim. *Virolainen* 1998, s. 133–134 ja *Pellonpää ym.* 2018, s. 711.

⁴¹ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 259. Ks. *Rautio* 2017a, s. 448, jossa tuodaan esille, että vastaajan käsite on merkityssisällöltään laajempi. Vastaajasta puhuminen tulee kyseeseen etenkin, kun kyse on muusta rikokseen perustuvasta vaatimuksesta kuin rangaistusvaatimuksesta ja kun rangaistusvaatimus kohdistetaan oikeushenkilöön.

⁴² Tuoreemmassa lainsäädännössä käytetään nimitystä ”syytetty” esimerkiksi uudistetussa OK 17 luvussa kirjallisen kertomuksen käyttökieltoa koskevassa OK 17:24.3:ssa ja syytetyn mielentilan tutkittavaksi määräämistä koskevassa OK 17:37.3. Muualla oikeudenkäymiskaareissa ”syytetty” esiintyy nykyään lähinnä lainvoiman saaneen tuomion purkamista koskevissa OK 31:8, 9, 10–11 ja 14:ssä. Ks. tästä *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 259.

⁴³ Ks. *HE 82/1995 vp*, s. 16–17 ja 22–23. Pääkäsitteily itsessään jakautuu asian selvittämiseksi tapahtuvaan varsinaiseen käsitteilyyn sekä asian ratkaisemiseen. Ks. esim. *LaVM 9/1997 vp*, s. 13.

olisikin saapunut paikalle hänen puolestaan. Tällöin on siis kyse syytetyn *henkilökohtaisesta poissaolosta*. Mikäli syytettyä ei ole määrätty saapumaan henkilökohtaisesti tuomioistuimessa pidettävään pääkäsittelyyn, hänet katsotaan läsnä olleeksi, vaikka paikalla pääkäsittelyssä olisi ollutkin ainoastaan hänen puolestaan hänen oikeudenkäyntiasiamiehensä. Tuolloin on syytä käyttää ainoastaan ilmaisua *läsnäolo*. Kun syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ei pidetä tarpeellisena, syytetyn katsotaan olleen poissa vasta sitten, kun hän itse tai hänen asiamiehensä ei ole saapunut pääkäsittelyyn.⁴⁴

Tutkielma etenee siten, että toisessa pääluvussa hahmotetaan ensin yleisesti rikosprosessin keskeisimmät lähtökohdat, periaatteet, tavoitteet ja tehtävät, jotka ohjaavat syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevaa kysymyksenasettelua. Tutkielman kolmannessa luvussa tarkastellaan lähemmin syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden tarpeellisuutta ja niitä lainsäädännöllisiä lähtöasetelmiä, joiden varaan vuoden 2019 lievennykset syytetyn henkilökohtaiseen läsnäoloon rakennettiin. Neljännessä pääluvussa käsitellään sitä, miten syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta lievennettiin käräjä- ja hovioikeudessa ja miten uudistettuja läsnäolosäännöksiä tulee tulkita. Viidennessä luvussa pyrin kehittämään analyttistä lähestymistapaa syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaa tuomioistuimen harkintaa varten sekä esittämään punnintaesimerkkejä. Pidän silmällä etenkin niitä tulkintatilanteita, joissa on kyse ROL 8 luvun uudistettujen säännösten tulkinnasta. Kuudennessa luvussa kokoaan yhteen tutkielman keskeisimmät johtopäätökset.

2 SYYTETYN HENKILÖKOHTAISTA LÄSNÄOLOVELVOLLISUUTTA OHJAAVISTA RIKOSPROSESSIN LÄHTÖKOHDISTA

2.1 Oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset ja syytetyn asema

2.1.1 Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin prosessuaalisena ihmis- ja perusoikeutena

Suomen liittyminen Euroopan ihmisoikeussopimukseen ja YK:n kansalaisoikeuksia ja poliittisia oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (KP-sopimus) sekä vuoden 1995 perusoikeusuudistus ja vuonna 2000 voimaan tulleen perustuslain säätäminen ovat ilmentymiä suomalaisen prosessioikeuden kansainvälistymisestä ja perustuslaillistumisesta. Kehityksen seurauksena ihmis- ja perusoikeuksien merkitys on kasvanut prosessioikeudessa, ja ihmisoikeussopimuksissa sekä

---

⁴⁴ Ks. terminologiasta myös esim. *Liukkonen* 2012, s. 45–46, *Jokela* 2015, s. 131–132 ja *ibid.* 2018, s. 489.

perustuslaissa ilmaistut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset ovat vakiinnuttaneet lainkäytössä vahvan aseman prosessuaalisina ihmis- ja perusoikeuksina.⁴⁵ Perus- ja ihmisoikeuksien merkitys keskeisinä oikeuslähteinä korostuu rikosprosessissa, koska siinä ristiriitainen jännite yksityisen ja julkisen intressin välillä näyttäytyy varsin konkreettisesti muodossa ja koska ihmisoikeussopimusten määräyksillä ja perusoikeussäännöksillä määritellään keskeisesti tuota jännitettä sekä otetaan kantaa siihen, mikä merkitys yksilön oikeusturvalle tulee antaa suhteessa julkiseen intressiin.⁴⁶

PL 22 §:n mukaisesti tuomioistuimet ovat osana julkista valtaa aktiivisesti velvollisia turvaamaan prosessuaalisten perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutumisen.⁴⁷ Ihmis- ja perusoikeuksien vaikutustavat lainkäytössä ovat välitön vaikutus ja tulkintavaikutus.⁴⁸ Ristiriidat ihmisoikeusmääräysten ja kansallisen lain välillä tulee lähtökohtaisesti ratkaista tulkitsemalla kansallista lakia ihmisoikeusmyönteisellä tavalla eli valitsemalla tulkintavaihtoehdoista se, joka on sopusoinnussa ihmisoikeussopimuksen määräysten kanssa ja jolla näin ollen edistetään ihmisoikeuksien toteutumista.⁴⁹ Niin ikään perustuslain ja tavallisen lain välinen ristiriita tulee lähtökohtaisesti pyrkiä poistamaan perusoikeusmyönteisen tulkinnan avulla, jolloin tuomioistuinten tulee valita perusteltavissa olevista tulkintavaihtoehdoista se, joka parhaiten edistää perusoikeuksien tarkoituksen toteutumista ja joka sulkee pois perustuslain kanssa ristiriitaisiksi katsottavat vaihtoehdot.⁵⁰

Oikeus oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin ilmaistaan muun muassa EIS 6(1) artiklassa, KP-sopimuksen 14(1) artiklassa ja PL 21 §:ssä.⁵¹ Ihmisoikeussopimusten tasolla oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksissa on kyse sopimusvaltioille asetetuista vähimmäisvaatimuksista, jotka tuomioistuinmenettelyn on täytettävä, jotta sekä yksilön oikeusturva että itse menettelyn asianmukaisuus ja hyväksyttävyyys tulisivat riittävällä tavalla taatuiksi.⁵² EIS 6(1) artiklan

---

⁴⁵ Ks. esim. *Virolainen* 1995, s. 19 ja 133, 135 ja 137, *Leppänen* 1996, s. 239, *Jokela* LM 1998, s. 967–968, *Jonkka* 1998, s. 1255, *Pölönen* 2003, s. 59, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 53–54 ja 70–72, *Ervo* 2005, s. 1–2 ja 38–56, *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 89–90, *Fredman* 2018, s. 60–63 ja *Jokela* 2018, s. 27–30. Perus- ja ihmisoikeudet ilmaisevat ihmisarvon tunnustamista ja turvaavat yksilöille yhdenvertaisesti perustavaa laatua olevia oikeuksia. Ks. tarkemmin esim. *Karapuu* 2011, s. 63–65 ja 67. Ks. perustuslain asemasta esim. *Hallberg* 2011, s. 30. Ks. EIS:n asemasta Suomen oikeusjärjestyksessä esim. *Pellonpää ym.* 2018, s. 57–85. EIS on KP-sopimusta tehokkaampi prosessuaalisten perusoikeuksien takaaja, sillä EIS:n noudattamista valvovan EIT:n ratkaisut sitovat jäsenvaltiota, vaikka EIT ei voikaan purkaa kansallisen tuomioistuimen ratkaisuja. KP-sopimuksen noudattamista valvova Geneven ihmisoikeuskomitea ei voi antaa tuomioita, jotka velvoittaisivat jäsenvaltioita. Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 8 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 90–91.

⁴⁶ Ks. esim. *Jonkka* 1992, s. 12–13 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 70–71.

⁴⁷ *HE 309/1993 vp*, s. 74–75 ja *HE 1/1998 vp*, s. 80–81.

⁴⁸ Ensin mainittu tarkoittaa, että tuomioistuin voi soveltaa niitä suoraan, ja vastaavasti asianosaiset voivat vedota niihin. Tulkintavaikutuksella tarkoitetaan, että lakeja on tulkittava ihmis- ja perusoikeusmyönteisellä tavalla, jotta tulkinta olisi ihmis- ja perusoikeusnormien mukainen. Ks. esim. *HE 1/1998 vp*, s. 164 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 234–235.

⁴⁹ Ks. esim. *HE 309/1993 vp*, s. 31, *PeVL 2/1990 vp*, s. 3, *Pellonpää ym.* 2018, s. 68–69, *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 89–90, 234 ja *Jokela* 2018, s. 27–28.

⁵⁰ Ks. esim. *HE 1/1998 vp*, s. 164 ja *PeVM 25/1994 vp*, s. 4. Ks. tarkemmin PL 106 §:ssä säädettävästä perustuslain etusijasta esim. *HE 1/1998 vp*, s. 162–164 ja *Viljanen* 2005, s. 309–323.

⁵¹ Muun muassa alaviitteessä 45 mainituista syistä tutkielmassa ei tarkastella lähemmin KP-sopimuksen 14 artiklan sisältöä. EIS:n 6 artikla ja KP-sopimuksen 14 artikla ovat lisäksi sisällöltään huomattavan samankaltaisia. Ks. tarkemmin esim. *Ervo* 2005, s. 7–10. Myös esim. Euroopan unionin perusoikeuskirjan 47.2 artiklassa turvataan oikeus oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa.

⁵² Ks. esim. *Pölönen* 2003, s. 58, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 285, *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 90 ja *Jokela* 2018, s. 31–33. Kansallisesti voidaan turvata oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeet vielä ihmisoikeussopimusten vähimmäisstandardeja laajemmin. Ks. esim. *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 90.

mukaan jokaisella on oikeus kohtuullisen ajan kuluessa oikeudenmukaiseen ja julkiseen oikeudenkäyntiin laillisesti perustetussa riippumattomassa ja puolueettomassa tuomioistuimessa silloin, kun päätetään hänen oikeuksistaan ja velvollisuuksistaan tai häntä vastaan nostetusta rikossyytteestä. EIS 6 artiklan ensimmäisen kappaleen sisältöä tarkentavat seuraavissa kappaleissa ilmaistut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät, jotka oikeudenmukaisen menettelyn tulee siis vähintään täyttää.⁵³ EIS 6 artiklan toisen ja kolmannen kappaleen mukaan:

Jokaista rikoksesta syytettyä on pidettävä syyttömänä, kunnes hänen syyllisyytensä on laillisesti näytetty toteen. Jokaisella rikoksesta syytetyllä on seuraavat vähimmäisoikeudet: a) oikeus saada viipymättä yksityiskohtainen tieto häneen kohdistettujen syytteiden sisällöstä ja perusteista hänen ymmärtämällään kielellä; b) oikeus saada riittävästi aikaa ja edellytykset valmistella puolustustaan; c) oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä, ja jos hän ei pysty itse maksamaan saamastaan oikeusavusta, hänen on saatava se korvauksetta oikeudenmukaisuuden niin vaatiessa; d) oikeus kuulustella tai kuulustuttaa todistajia, jotka kutsutaan todistamaan häntä vastaan, ja saada hänen puolestaan esiintyvät todistajat kutsutuiksi ja kuulustelluiksi samoissa olosuhteissa kuin häntä vastaan todistamaan kutsutut todistajat; ja e) oikeus saada maksutta tulkin apua, jos hän ei ymmärrä tai puhu tuomioistuimessa käytettyä kieltä.

On syytä painottaa, että EIS 6 artiklan sanamuodosta ei käy tyhjentävästi ilmi kaikki oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset, vaan oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuus on käsitteenä hyvin laaja, eikä sitä ole mahdollista määritellä kovinkaan tarkkarajaisesti. Tästä syystä kaikkia sen osatekijöitäkään ei ole voitu ilmaista nimenomaisesti.⁵⁴ EIS:ssa tarkoitetun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin sisältö määrittyy viime kädessä tarkemmin EIT:n evolutiivisdynaamisen ratkaisukäytännön perusteella EIT:n arvioidessa oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuutta tapauskohtaisesti ja kokonaisuutena.⁵⁵ Vaikka menettelyn arvioitaisiinkin täyttäneen erikseen kaikki EIS 6 artiklan toisessa ja kolmannessa kappaleessa luetellut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijät, oikeudenkäynti saattaa tästä huolimatta kokonaisuutena arvioituna muodostua 6(1) artiklan vastaiseksi. Jo esimerkiksi yhden EIS 6(3) artiklassa mainitun vaatimuksen rikkominen merkitsee yleensä myös ensimmäisen kappaleen loukkausta.⁵⁶

Puolestaan PL 21.1 §:n mukaan jokaisella on oikeus saada asiansa käsitellyksi asianmukaisesti ja ilman aiheetonta viivytystä lain mukaan toimivaltaisessa tuomioistuimessa tai muussa viranomaisessa sekä oikeus saada oikeuksiaan ja velvollisuuksiaan koskeva päätös tuomioistuimen tai muun riippumattoman lainkäyttöelimen käsiteltäväksi. Säännöksen 2 momentin mukaan käsitelyn julkisuus sekä oikeus tulla kuulluksi, saada perusteltu päätös ja hakea muutosta samoin

⁵³ Ks. esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 286–287 ja *Ervo* 2005, s. 9–10, joka puhuu ensimmäisestä kappaleesta ”perusnormina”.

⁵⁴ Esimerkkinä EIS 6(1) artiklan oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin sisältyvistä osatekijöistä, joista ei ole nimenomaista määräystä artiklassa, voidaan mainita menettelyn kontradiktorisuus ja itsekriminointisuoja. Ks. kontradiktorisuudesta luku 2.3.2. Itsekriminointisuoja merkitsee henkilön oikeutta olla myötävaikuttamatta itseensä kohdistuvan rikosepäilyn selvittämiseen. Ks. esim. *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 41, 63, *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 418–435 ja *Pellonpää ym.* 2018, s. 616–621 ja 683. Ks. myös esim. *J.B. v. Sveitsi* (3.5.2001), kohta 64.

⁵⁵ Ks. esim. *Pellonpää ym.* 2018, s. 616, *Jääskeläinen* 1997, s. 197, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 286–287 ja *Ervo* 2005, s. 9–10, *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 305, 378 ja *Jokela* 2018, s. 32. Ks. EIS:n oikeuskäytännöstä esim. *Irlanti v. Yhdistynyt kuningaskunta* (18.1.1978), kohta 154 ja *Karner v. Itävalta* (24.7.2003), kohta 26. EIS:n tulkinnan evolutiivisdynaamisuuksella viitataan siihen, että ihmisoikeussopimuksen tulkinnalle ominaista on sen muuttuminen ja kehittyminen. Ks. esim. *Pekkanen LM* 1991, s. 353–365, *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 53–55 ja *Pellonpää ym.* 2018, s. 336. Ks. yleisesti EIS:n tulkintaperiaatteista esim. *Pellonpää ym.* 2018, s. 229–364.

⁵⁶ Ks. esim. *Virolainen* 1998, s. 139, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 287 ja *Pellonpää ym.* 2018, s. 711.

kuin muut oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin ja hyvän hallinnon takeet turvataan lailla.⁵⁷ EIS 6 artikla, KP-sopimuksen 14 artikla ja PL 21 § turvaavat syytetyille perustavanlaatuisia prosessuaalisia ihmis- ja perusoikeuksia, jotka ohjaavat keskeisesti syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaa kysymyksenasettelua. Näistä keskeisimpiä ovat etenkin menettelyn kontradiktorisuus, EIS 6 artiklassa ilmaistut syyttömyysolettama ja vähimmäisoikeudet – etunenässä c-kohdan mukainen oikeus puolustautua henkilökohtaisesti tai itse valitsemansa oikeudenkäyntiavustajan välityksellä – sekä nimenomaisesti PL 21 §:ssä säädetty oikeus tulla kuulluksi.

2.1.2 Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo oikeutena ja velvollisuutena

Syytetty ja syyttäjä ovat osapuolten tasa-arvoisuuden periaatteen eli *equality of arms* –periaatteen mukaisesti rikosprosessin asianosaisina tasa-arvoisia, sillä kyseisen oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöihin kuuluvan periaatteen mukaan asianosaisten prosessuaalisen aseman tulee olla tasapuolinen, eikä osapuolia saa asettaa toisiinsa verrattuna menettelyllisesti heikompaan asemaan.⁵⁸ Syytetty on kuitenkin syyttäjään verrattuna jo lähtökohtaisesti heikommassa asemassa, minkä vuoksi syytetyn asemaa turvataan ja tasapainotetaan *favor defensionis* –periaatteella eli puolustuksen suosimisen periaatteella, jotta syytetty voisi mahdollisimman tasapuolisesti ja tosiasiallisesti osallistua menettelyyn.⁵⁹

Oikeuskirjallisuudessa *Laura Ervo* on luonnehtinut EIS 6(3c) artiklassa turvattua oikeutta puolustautua muiden syytetyille kuuluvien vähimmäisoikeuksien ”perustaksi”.⁶⁰ Tähän on nähdäkseni helppo yhtyä, sillä muilla vähimmäisoikeuksilla pyritään edistämään ja toteuttamaan syytetyn tosiasiallisia mahdollisuuksia puolustautua. Voidaan kuitenkin sanoa, että nimenomaan syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on tuon perustan ratkaiseva ainesosa.⁶¹ EIS 6 artiklassa tai PL 21 §:ssä ei nimenomaisesti mainita syytetyn oikeutta olla läsnä oikeudenkäynnissä, mutta se sisältyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimpiin osatekijöihin. EIT on muun

---

⁵⁷ Myöskään PL 21 §:ssä säädettyä luetteloa tärkeimmistä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijöistä ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi, ja säännös edellyttää esikuvansa EIS 6 artiklan tavoin oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin toteutumista kokonaisuutena. *HE 309/1993 vp*, s. 72 ja 74 ja *HE 1/1998 vp*, s. 80.

⁵⁸ Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 132 ja 138–139 ja *Tapanila* 2019a, s. 23–24. Osapuolten tasa-arvoisuuden periaate on läheisessä yhteydessä kontradiktoriseen periaatteeseen. Kyseisten periaatteiden voidaan sanoa menevän osittain päällekkäin. Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 133–137 sekä *Pellonpää ym.* 2018, s. 616–621 ja 674–683.

⁵⁹ Ks. esim. *Virolainen* 1995, s. 312–313, *Virolainen* 1998, s. 139–140, *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 281–282, *Ervo* 2005, s. 132, 142 ja 173, *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 57 ja *Jokela* 2018, s. 34–35 ja 84. Puolustuksen suosimisen periaatetta ilmentävät muun muassa syyttömyysolettama, syytetyn vähimmäisoikeudet ja itsekriminointisuoja sekä *in dubio pro reo* –periaate. In dubio pro reo –periaatteella tarkoitetaan näytön riittävyttä koskevaa periaatetta, jonka mukaan epäselvissä tapauksissa asia on ratkaistava syytetyn eduksi. *HE 82/1995*, s. 16. Ks. periaatteesta tarkemmin esim. *Halila* 1975, s. 288–301, *Jonkka* 1991, s. 238–243, *Virolainen* 1995, s. 309, *Huovila* 2003, s. 77–78, *Pölönen* 2003, s. 56–58, *Ervo* 2005, s. 143 ja *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 60–61.

⁶⁰ *Ervo* 2005, s. 173.

⁶¹ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 16, jossa läsnäolo-oikeudesta puhutaan osuvasti syytetyn oikeuksien kulmakivenä.

muassa ratkaisussaan *Colozza v. Italia* (12.2.1985) todennut, että olisi vaikea nähdä, miten syytetty voisi käyttää EIS 6(3) artiklassa c–e –kohdissa turvattuja vähimmäisoikeuksiaan – eli oikeutta puolustautua henkilökohtaisesti, oikeutta kuulustella tai kuulustuttaa todistajia ja oikeutta saada maksutta tulkin apua – olematta henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä. Syytetyn oikeus puolustautua henkilökohtaisesti ja muut edellä mainitut oikeudet sisältävät näin ollen lähtökohtaisesti myös oikeuden olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä vähintäänkin ensimmäisessä oikeusasteessa.⁶²

Syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla voidaan todeta olevan varsin keskeinen merkitys osapuolten tasa-arvoisuuden periaatteen ja menettelyn kontradiktorisuuden toteutumisen kannalta, vaikka kyse onkin vain yhdestä oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin osatekijästä.⁶³ Syytetyn läsnäolossa on tässä suhteessa kyse nimenomaan *oikeudesta*, josta syytetyllä on oikeus myös luopua.⁶⁴ Syytetyn oikeus puolustautua henkilökohtaisesti ja siihen sisältyvä läsnäolo-oikeus ei kuitenkaan merkitse sitä, että syytetty voisi täysin vapaasti valita, onko hän henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä vai puolustautuuko hän pelkästään valitsemansa oikeudenkäyntiasiamiehen välityksellä, sillä EIS 6 artikla ei takaa syytetylle ehdotonta oikeutta olla poissa oikeudenkäynnistä.⁶⁵ Vahvana lähtökohtana oleva syytetyn *velvollisuus* olla henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäynnissä kytkeytyy syytetyn oikeusturvan ohella samanaikaisesti rikosprosessissa korostuvaan julkiseen intressiin. Näin ollen syytetty voi luopua henkilökohtaisesta läsnäolo-oikeudestaan vain silloin, kun luopuminen ei ole vastoin tärkeää julkista etua.⁶⁶ Kuten *Iiro Liukkonen* on tuonut aiheellisesti esille, EIT ei ole kuitenkaan ratkaisuisaan sen enemmälti määrittellyt, mitä tärkeällä julkisella intressillä tarkemmin ottaen tarkoitetaan. Julkisen intressin

---

⁶² *Colozza v. Italia* (12.2.1985), kohdat 27 ja 29. Ks. EIT:n oikeuskäytännöstä myös *F.C.B. v. Italia* (28.8.1991), *Poitrimol v. Ranska* (23.11.1993), *Lala v. Alankomaat* (22.9.1994), *De Lorenzo v. Italia* (12.2.2004), *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005), *Hermi v. Italia* (18.10.2006), *Dembukov v. Bulgaria* (28.2.2008), *Seliwiak v. Puola* (21.7.2009), *Sakhnovskiy v. Venäjä* (2.11.2010), *Kammerer v. Itävalta* (12.5.2010), *Kozlitin v. Venäjä* (14.1.2013), *Sobko v. Ukraina* (17.12.2015), *Vasenin v. Venäjä* (21.6.2016), *Faig Mammadov v. Azerbaidžan* (26.1.2017) ja *Hokkeling v. Alankomaat* (14.2.2017). Ks. myös *Ervo* 2005, s. 197–198, *Liukkonen* 2012, s. 89–90, 94, 150 ja *Jokela* 2018, s. 35. Euroopan parlamentin ja neuvoston ns. syyttömyysolettamadirektiivin (EU) (2016/34) 8 artiklassa ja KP-sopimuksen 14 (3) artiklassa määrätään suoraan syytetyn oikeudesta olla läsnä oikeudenkäynnissä.

⁶³ Ks. esim. *Brandstetter v. Itävalta* (28.8.1991), kohdat 66–67 ja *Sobko v. Ukraina* (17.12.2015), kohta 72. Ks. myös esim. *Ervo* 2005, s. 203–204 ja *Männistö* 2005, s. 204.

⁶⁴ Ks. esim. *Brozicek v. Italia* (19.12.1989), kohta 45, *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005), kohta 55 ja *Kammerer v. Itävalta* (12.5.2010), kohta 24. Ks. myös esim. *Ervo* 2005, s. 198 ja *Jokela* 2018, s. 35. Pätevältä luopumiselta edellytetään EIT:n mukaan ensinnäkin, että se on nimenomainen tai vähintäänkin yksiselitteinen, sillä syytetyn poissaolo ei vielä sinällään merkitse sitä, että syytetyn tarkoituksena olisi ollut luopua oikeudestaan henkilökohtaiseen läsnäoloon. Toiseksi edellytetään syytetyn tietoisuutta läsnäolo-oikeutensa sisällöstä ja yksilöidyn istunnon päivämäärästä sekä seurauksista, jotka aiheutuvat oikeudesta luopumisesta. *Sejdovic v. Italia* (1.3.2006), kohdat 86–88, *Hermi v. Italia* (18.10.2006), kohdat 73–76, *Dembukov v. Bulgaria* (28.2.2008), kohdat 47–49. Ks. myös *HE 200/2017 vp*, s. 11–12, *Ervo* 2005, s. 198, *Hupli* 2011, s. 231, *Liukkonen* 2012, s. 150–160 ja *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 381–382.

⁶⁵ Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 203 ja *ibid.* 2008, s. 162. Ks. myös *Diesen* 1993, s. 31–32 ja *Frände* 2009, s. 253.

⁶⁶ Ks. esim. *Häkansson ja Sturesson v. Ruotsi*, (21.2.1990), kohta 66 ja *Dembukov v. Bulgaria* (28.2.2008), kohta 47. Ks. myös *HE 200/2017 vp*, s. 11 ja *Liukkonen* 2012, s. 157.

tärkeys tulee joka tapauksessa punnita tapauskohtaisesti tehtäessä päätöstä siitä, voidaanko asia käsitellä syytetyn poissaolosta huolimatta.⁶⁷ EIT:n voidaan katsoa jättäneen liikkumatilaa jäsenvaltioille tältä osin. Kyseistä punninta-asetelmaa on syytä lähestyä tarkastelemalla seuraavaksi kytköstä, joka syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla on rikosprosessin keskeisten tehtävien, periaatteiden ja tavoitteiden toteuttamiselle.

2.2 Rikosprosessin tehtävistä pääkäsittelyn ja sen toimijoiden näkökulmasta

2.2.1 Rikosprosessin keskeisfunktiot ja funktioanalyysin hyödyntäminen lainopissa

Rikosprosessin funktioilla⁶⁸ on perinteisessä lainopillisessa tutkimuksessa tarkoitettu etenkin rikosprosessin *tehtäviä*, joita on tarkasteltu sekä yksittäisen oikeudenkäynnin näkökulmasta että laajemmin yhteiskunnallisella tasolla eli sitä, minkälaisia tehtäviä rikosprosessilla on institutiona.⁶⁹ Yksittäisen rikosoikeudenkäynnin näkökulmasta tarkasteltuna rikosprosessilla on katsottu olevan ensinnäkin rikosvastuun toteuttamisfunktio.⁷⁰ Tällä tarkoitetaan sitä, että rikosprosessin tehtävänä on selvittää syytteessä kuvattu epäilty rikos ja siihen syyllistynyt henkilö sekä tuomita rikoslaissa säädetty seuraamus.⁷¹ Toiseksi rikosprosessilla on todettu olevan oikeusturvafunktio, jonka mukaan rikosprosessin tehtävänä on huolehtia rikosvastuuta toteutettaessa yksilön, ennen kaikkea rikoksesta epäillyn ja syytetyn, oikeusturvasta.⁷² Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti nähty mainitut kaksi funktiota keskenään ristiriitaisina: oikeusturvafunktio

---

⁶⁷ Liukkonen 2012, s. 157.

⁶⁸ Funktio-käsitteelle ei ole oikeuskirjallisuudessa vakiintunut mitään tarkkaa määritelmää, vaan kyse on lopulta varsin epämääräisestä käsitteestä. Ks. esim. *Ervasti* 2002, s. 48 ja 67 sekä *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 136. Funktiokäsitteen häilyvyyttä on lisännyt se, että rikosprosessin funktioista puhuttaessa on käytetty erilaisia painotuksia. Tähän on toki vaikuttanut olennaisella tavalla näkökulman valinta. Ks. rikosprosessin funktioista käydystä keskustelusta esim. *Ervasti* 2002, s. 47–72 ja *Launiala* 2010, s. 5–7. Funktioilla on vaihtelevasti viitattu myös prosessin tavoitteisiin, tavoitepäämääriin tai tarkoitukseen. Ks. esim. *Pölönen* 2003, s. 19 ja *Niemi–Kiesiläinen* 2003, s. 347. Oman osan keskustelusta muodostaa siis jo se, mitä funktiolla kussakin yhteydessä tarkalleen ottaen tarkoitetaan ja mistä näkökulmasta rikosprosessin funktioita tulisi ylipäätään lähestyä. Olennaista on nähdäkseni myöntää, että rikosprosessin funktioita voidaan lähestyä eri näkökulmista, kuten oikeuttakin.

⁶⁹ Ks. esim. *Jonkka* 1991, s. 173, *Lager* 1994, s. 4–7, *Pölönen* 2003, s. 18, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 136–137, 142 ja *Ervo* 2005, s. 104. Yksittäisen rikosoikeudenkäynnin näkökulmasta tarkastelu kohdistuu menneisyyteen, sillä kysymys on tapahtuneen rikoksen jälkikäteisestä arvioinnista ja siitä seuranneen vastuun oikeudenmukaisesta kohdistamisesta. Yhteiskunnallisella tasolla katse on tulevaisuudessa. Ks. *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 77. Rikosprosessin funktioita on ryhdytty enenevässä määrin jaottelemaan hienojakoisemmin rikosprosessin osavaiheiden ja toimijoiden perusteella. Ks. esim. *Niemi–Kiesiläinen* 2003, s. 345–347 ja *Niemi–Kiesiläinen* 2004, s. 119. Ks. myös *Pölönen* 2003, s. 27–28, *Launiala* 2010, s. 15 ss. ja *Jokela* 2018, s. 10–11.

⁷⁰ Ks. esim. *Jokela* 2018, s. 9.

⁷¹ *Virolainen* 1998, s. 9. Rikosoikeudellinen vastuu tulee toki kohdentaa oikein, jolloin rikosprosessin tehtävänä voi olla vain syyllisen rankaiseminen. Ks. myös *Ervo* 2005, s. 107 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 77.

⁷² Ks. esim. *Jonkka* 1991, s. 185, *ibid.* 1992, s. 19–23 ja *Jokela* 2018, s. 9. Ks. myös *Hupli* 2011, s. 228, jossa syytetyn oikeusturvaintressin edistäminen nähdään rikosprosessin yhteiskunnallisena tehtävänä. Vrt. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 151. Vrt. *Frände* 2009, s. 30, joka puolestaan korostaa, että rikosvastuun toteuttaminen on rikosprosessin ainoa ja varsinainen tehtävä. Vrt. myös *Liukkonen* 2012, s. 83 av 29.

rajoittaa aineellisen rikosvastuun toteuttamista.⁷³ Varsin laajaa kannatusta on kuitenkin saanut ns. kaksoisfunktioajattelumalli, jossa rikosprosessin keskeistehtävien nähdään toteutuvan rinnakkain, toisiaan täydentäen.⁷⁴

Instituutiotasolla tarkasteltuna rikosprosessi on nähty kiinteäksi osaksi sanktiomekanismia, ja rikosprosessilla voidaan katsoa olevan myös ihmisten toimintaa ohjaava tehtävä eli ohjausfunktio.⁷⁵ Kyse on siitä, että rikosprosessin avulla toteutetaan ja tehostetaan rikoslain kriminalisointeja sekä niiden taustalla vaikuttavia kriminaalipoliittisia⁷⁶ tavoitteita. Instituutiotasolla rikosprosessin tehtävänä on ohjata ihmisten käyttäytymistä ennaltaehkäisevästi, jotta he pidättäytyisivät tekemästä rikoksia ja jotta rikosprosessilta ylipäättään vältyttäisiin. Rikosprosessilla on siten nähty olevan yleispreventiivistä eli yleisestävää vaikutusta⁷⁷, jolla vahvistetaan rikoslain säännösten tehokkuutta yhteiskunnassa.⁷⁸ Rikosprosessilla on toki nähtävissä mainittujen keskeisfunktioiden lisäksi myös muita funktioita, kuten kontrollifunktio, oikeutta luova funktio ja rajatummin myös konfliktinratkaisufunktio.⁷⁹

Keskusteltaessa rikosprosessin funktioista on syytä muistaa, että varsin avoimista ja tapauskohtaista harkintaa edellyttävistä prosessisäännöistä huolimatta laintulkintaratkaisujen perusteluita ei ole tarpeen viedä funktioerittelyn tasolle. Funktioanalyysin asemesta oikeussäännösten tulkintaa ohjaavat pikemminkin oikeusperiaatteet, jolloin keskeisempää on rikosprosessin funktioihin kytkeytyvien relevanttien oikeusperiaatteiden tunnistaminen ja punninta.⁸⁰ Funktioanalyysi voidaan nähdä ennen kaikkea hyödyllisenä tapana kuvata lainkäytön eriasteisia tehtäviä, jonka avulla on mahdollista ymmärtää paremmin lainkäytön tarkoitusta, ja joka auttaa myös ymmärtämään paremmin rikosprosessioikeudellista systeemiä.⁸¹ Nähdäkseni on siten selvää, että rikosprosessin funktioista ei ole syytä muotoilla ”välinormeja tai -periaatteita”, joista voisi

⁷³ Ks. esim. *Jonkka* 1991, s. 184–186, jossa puhutaan kahdesta keskenään kollisioivasta optimointikäskystä, rikosvastuun toteuttamis- ja oikeusturvavaatimuksesta. Ks. myös *Ervo* 1996, s. 60–62 ja *Jokela* 2018, s. 10.

⁷⁴ Ks. tarkemmin esim. *Jokela* 2016, s. 28 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 78–79.

⁷⁵ Ks. erit. *Ekelöf – Edelstam* 2002, s. 13–27. Ks. myös esim. *Virolainen* 1995, s. 82–85 ja *Jokela* 2018, s. 11.

⁷⁶ Kriminaalipolitiikalla tarkoitetaan yhteiskunnallista päätöksentekoa, jolla pyritään vaikuttamaan rikollisuuteen ja vähentämään sen aiheuttamia vahinkoja. Ks. *Anttila – Heinonen* 1977, s. 30 ja *Lappi-Seppälä* 2013, s. 44–46.

⁷⁷ Yleispreventiolla tarkoitetaan rangaistuksen ennalta estävää vaikutusta kansalaisiin yleensä. Erityispreventiolla tarkoitetaan puolestaan rangaistuksen vaikutusta rangaistuun itseensä. Ks. tarkemmin rangaistuksen yleis- ja erityisestävästä vaikutuksesta esim. *Anttila – Heinonen* 1977, s. 80–86 ja *Lappi-Seppälä* 2000, s. 49–86.

⁷⁸ Ks. esim. *Ekelöf – Edelstam* 2002, s. 19–20. Ks. myös *Jonkka* 1991, s. 180–184, *Virolainen* 1995, s. 83, *Vuorenpää* 2007, s. 15 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 78. Vrt. kuitenkin esim. *Pölönen* 2003, s. 26–27.

⁷⁹ Ks. tarkemmin mainituista funktioista esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 151–156, *Ervo* 2005, s. 103–106 ja *Tolvanen* 2006a, s. 1327–1328.

⁸⁰ *Määttä* 2013, s. 112, 155–156 ja *Pölönen* 2003, s. 19. Ks. myös *Ervasti* 2002, s. 69. *Ervasti* näkee periaatteet ainoastaan yhtenä tapana yhdistää funktioanalyysi ja oikeudellinen argumentaatio ja että ne lienee mahdollista yhdistää myös muilla tavoin. *Ervasti* ei kuitenkaan avaa tarkemmin, mitä nämä muut tavat voisivat olla.

⁸¹ *Ervasti* 2002, s. 67 ja *Norrgård* 2001, s. 162.

johtaa suoria oikeuslähdeargumentteja, sillä tämä monimutkaistaa tarpeettomasti oikeussääntösten tulkintaa ja oikeusperiaatteiden punnintaa.⁸² Tällaisina ei tulisi myöskään ymmärtää tässä tutkielmassa esitettyjä kannanottoja rikosprosessin tehtävistä. Hyödynnänkin seuraavaksi eriytettyä funktioajattelua kytkemällä rikosprosessin keskeiset tehtävät rikosprosessioikeudellisten oikeusperiaatteiden punnintaan ja tarkastelemalla rikosprosessin tehtäviä rikosasian pääkäsittelyn sekä sen toimijoiden näkökulmasta.⁸³ Tämä auttaa nähdäkseni hahmottamaan systemaattisesti syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevan lainkäytön peruslähtökohdat ja tehtävät, joita syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon kautta tulisi toteuttaa.

Siviiliprosessin näkökulmasta funktioita tarkastelleen *Marcus Norrgårdin* mukaan prosessin funktiot voivat vaikuttaa laintulkintaan ainakin esiymmärryksenä tai suorana oikeuslähdeargumenttina.⁸⁴ Oikeuskirjallisuudessa on tunnistettu, että prosessin funktiot näyttävät toisinaan tulleen ymmärretyiksi – vähintäänkin implisiittisesti – normeiksi, joilla voisi olla suoria vaikutuksia niin lainkäyttöratkaisuihin kuin tulkintakannanottoihin oikeustieteessä.⁸⁵ Vaikka funktioerittelyä ei voikaan käyttää itsenäisesti laintulkinnassa, on sen välillinen yhteys laintulkintaan mielestäni syytä tunnistaa: punnitsemalla oikeusperiaatteita tähdätään samalla myös siihen, että rikosprosessin useat tehtävät täytyisivät optimoidusti, eli että rikosvastuu kohdennettaisiin oikein noudattamalla oikeudenmukaista ja hyväksyttävää menettelyä, jossa huolehditaan asianosaisten oikeusturvasta.⁸⁶ Oikeuskirjallisuudessa muun muassa *Johanna Niemi–Kiesiläinen* on suhtautunut kriittisesti siihen, että rikosprosessille voitaisiin määritellä jokin yhtenäinen tehtävä, ja hän on pyrkinyt tarkastelemaan funktioita eriytetysti rikosprosessin osavaiheista ja toimijoista käsin.⁸⁷ Nähdäkseni rikosprosessin funktioiden eriyttäminen rikosprosessin osavaiheiden ja toimijoiden kesken saa osittain ristiriitaisina koettujen funktioiden yhteensovittamisen näyttäytymään johdonmukaisempaan.⁸⁸ Rikosprosessi koostuu eri osavaiheista eri tehtävineen ja toimijoineen. Poliisi,

⁸² Ks. samoin *Huovila* 2003, s. 71.

⁸³ Tutkielman tiedonintressin vuoksi tarkastelun kohteena ovat lainkäytön keskeiset ja tavoitellut tehtävät – ns. *ilmifunktiot* – eli se, minkälaisia tehtäviä rikosprosessin *tulisi* toteuttaa. Ks. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 136. Prosessilla voidaan havaita olevan myös ns. piilofunktioita, jotka voivat pitää sisällään myös ei-toivottuja vaikutuksia. Ks. oikeudenkäynnin piilofunktioista esim. *Ervo* 1996, s. 155–176.

⁸⁴ *Norrgård* 2001, s. 140–141. *Norrgård* erottelee ainakin kaksi erilaista tapaa soveltaa funktioita oikeuslähdeargumenttina: teleologisen metodin ja oikeusperiaatteiden punninnan. Ensin mainitussa sovelletaan teleologista laintulkintametodia ja tulkitaan säännöksiä siten, että valitun tulkintakannanoton kautta prosessin yhteiskuntafunktiot tulevat täytetyksi. *Norrgårdin* mukaan ”hedelmällisin” tapa käyttää funktioargumenttia on soveltaa eri funktioteorioiden sisältämiä oikeusperiaatteita, joita on mahdollista punnita avoimesti keskenään. Tällöin ei ole tarpeen korostaa jotakin tiettyä prosessin funktiota ylitse muiden. Ks. Mts. 140–142 ja 146. Myös *Ervastin* mukaan funktioanalyysistä saattaisi olla apua lainopillisten tulkintaongelmien kannalta, mutta funktioiden erisuuntaisuus ja keskinäinen jännittyneisyys tekevät funktioiden hyödyntämisen vaikeaksi konkreettisesti laintulkintatilanteessa. *Ervasti* 2002, s. 51 ja 53. Ks. myös esim. *Ervo* 2005, s. 110, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 135 ja *Virolainen – Vuorenperä* 2017, s. 72. Vaikka *Norrgård* käsittelee funktioita siviiliprosessin näkökulmasta, yllä lausuttu sopii myös rikosprosessiin. Ks. samoin *Launiala* 2010, s. 32. Rikosprosessilla on samalla tavalla nähtävissä useita eri funktioita, minkä vuoksi niiden tarkastelua yhdestä tarkoituksesta käsin ei voida pitää mielekkäänä. Ks. esim. *Jonkka* 1991, s. 175. Ks. teleologisesta laintulkinnasta esim. *Peczenik* 1995, s. 362–377 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 129–131. Ks. funktioteorioiden hyödyntämisestä yleisesti myös *Virolainen* 1995, s. 87, *Ervasti* 2002, s. 68–70, *Huovila* 2003, s. 66–72 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 140.

⁸⁵ *Huovila* 2003, s. 62–63, 71 ja *Määttä* 2013, s. 111. *Huovilan* mukaan ”funktiot voidaan nähdä eräänlaisina prosessuaalisten normien tulkintaan ja punnintaan liittyvinä metanormeina, jotka määrittävät tulkinta- ja punnintaargumentteja ja niiden painoarvoja.” Mts. 63. Ks. myös esim. *Virolainen* 1995, s. 87. Vrt. esim. *Pölönen* 2003, s. 19 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 135.

⁸⁶ Ks. samansuuntaisesti *Jokela* 2018, s. 9 ja *Launiala* 2010, s. 32.

⁸⁷ *Niemi–Kiesiläinen* 2003, s. 344–347 ja *ibid.* 2004, s. 119. Ks. myös esim. *Ekelöf–Edelstam* 2002, s. 30–31, *Pölönen* 2003, s. 27–28, *Lindell* 2005, s. 22–23, *Määttä* 2013, s. 111–114 ja *Jokela* 2018, s. 10–11.

⁸⁸ Ks. samansuuntaisesti *Jonkka* 1992, s. 9–10, joka painottaa rikosprosessin perusrakenteen selvittämisessä tärkeänä sitä, että tarkastelu kohdistetaan sääntöihin ja periaatteisiin, jotka koskevat työnjakoa rikosprosessissa. Tällä tavoin eri tahojen keskenään jännitteiset intressit voidaan ottaa huomioon ja sovittaa järkevästi yhteen.

syyttäjä, syytetyn oikeudenkäyntiasiamies ja tuomari toteuttavat rikosprosessin tehtäviä täyttäessään heille säädettyjä velvollisuuksia. Tällöin ainakin ns. ”päävastuun” rikosprosessin eri tehtävien toteuttamisesta voidaan katsoa jakautuvan kyseisten toimijoiden kesken ja rikosprosessin tehtävien painottuvan hieman eri tavalla kussakin rikosprosessin osavaiheessa, vaikka esimerkiksi asianosaisten, etenkin syytetyn (ja epäillyn), oikeusturvasta huolehtiminen on tärkeää koko rikosprosessin ajan.⁸⁹

2.2.2 Pääkäsittelyn tarkoituksesta ja totuuden tavoittelusta rikosprosessissa

Kun rikosprosessin tehtäviä tarkastellaan pääkäsittelyn näkökulmasta, voidaan todeta, että rikosasian pääkäsittelyn tarkoituksena on ensinnäkin asian käsitteleminen ja tosiseikkojen selvittäminen. Tällä tavoitellaan sitä, että tuomioistuimien voisi antaa asiassa perustellun tuomion, joka on ROL 11:4.1:n mukaisesti joko syylliseksi tuomitseva tai vapauttava. OK 17:1.2:n mukaan tuomioistuimen on esitettävä todisteita ja muita asian käsittelyssä esiin tulleita seikkoja harkittuaan päätettävä, mitä asiassa on näytetty tai jäänyt näyttämättä. Pääkäsittelyllä, ja etenkin siinä tapahtuvalla todistelulla, jolla pyritään selvittämään asian faktapremissit, on siten ennen kaikkea asian ratkaisemista palveleva tehtävä.⁹⁰ Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti korostettu aineellisen totuuden periaatteen mukaisesti aineellisen totuuden selvittämistä rikosasioissa.⁹¹ Periaatteella viitataan siihen, että tuomion perustana olevan faktapremissin tulisi vastata mahdollisimman tarkasti ulkoprosessuaalisia tosiseikkoja eli toisin sanoen sitä, mitä todellisuudessa on tapahtunut.⁹² Rikosoikeudenkäynnin tehtäväksi on siis nähty totuuden selvittäminen.⁹³ Aineellisen totuuden merkitystä on korostettu sinänsä perustellusti. Saahan se institutionaalista

---

⁸⁹ Ks. esim. *Jokela* 2018, s. 10–11, *Lindblom* 1999, s. 627 ja 633, *Ekelöf – Edelstam* 2002, s. 30–31, *Niemi-Kiesiläinen* 2003, s. 344–345, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 143 ja 150, *Lindell* 2005, s. 22, *Jokela* 2016, s. 28 ja *Virolainen – Vuorenmaa* 2017, s. 79. Rikosprosessin funktioiden eriyttäminen tällä tavoin kytkeytyy läheisesti rooliperiaatteisiin, joissa on kyse työnjaosta prosessissa eli siitä, miten esim. aloite- ja määräämisvalta, vaatimusten esittäminen ja todistustaakka oikeudenkäynnissä jakautuvat asianosaisten ja tuomioistuimen kesken. Vrt. kuitenkin *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 151, jossa Virolainen painottaa, että keskusteluun rikosprosessin funktioista ei tulisi sekoittaa pohdintaa rikosprosessin toimijoiden tehtävistä, vaan rikosprosessin funktioita koskevassa tarkastelussa on ennen kaikkea kyse siitä, miksi yhteiskunta pitää rikosprosessia tarpeellisena instituutiona. Virolainen näkee toimijat ainoastaan keinoina tavoitteiden toteuttamiseksi. Näkemys on perusteltu siinä mielessä, että rikosprosessin toimijathan vain toteuttavat rikosprosessin yleisempiä tehtäviä täyttämällä heille säädettyjä tehtäviä. Nähdäkseni näiden pitäminen erillään ei kuitenkaan ole täysin perusteltua, koska rikosprosessin moninaiset ja osittain keskenään jännitteisinä nähdyt tehtävät jäsentyvät keskenään sulavammin rikosprosessin osavaiheiden ja toimijoiden tarkastelun kautta. Ks. av 89. Ks. rooliperiaatteista esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 387 ss.

⁹⁰ Ks. samoin *Launiala* 2010, s. 27 ja *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 25. Pölönen ja Tapanila huomauttavat nähdäkseni perustellusti, että todistelulla on erilainen tavoite kuin oikeudenkäynnillä kokonaisuudessaan ja että todistelumenettelyllä sellaisenaan ei voida nähdä esimerkiksi käyttäytymistä ohjaavaa funktiota.

⁹¹ Ks. esim. *Tirkkonen* 1969, s. 24–25, *Ellilä* 1971, s. 32, *Hormia* 1978, s. 2–5, *Ervo* 1996, s. 52 ss, *Viljanen* 2001, s. 1004 ja av 2 sekä *Huovila* 2003, s. 165 ss. Ks. myös *Robberstad* 1999, s. 17 ja 47, jossa aineellisen totuuden on peräti katsottu olevan rikosprosessin ylin tavoite. Vrt. kuitenkin esim. *Lindblom SvJT* 1999, s. 624–634. Ks. *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 28, jossa katsotaan mielekkäämmäksi puhua oikeudenkäynnille asetettavasta totuuden tavoitteesta, koska samasta tapahtumasta ei ole mahdollista olla kahta toisistaan poikkeavaa totuutta.

⁹² Ks. esim. *Tirkkonen* 1969, s. 25, *Jonkka* 1991, s. 13, *Virolainen* 1995, s. 104, *Klami* 2000, s. 19 ja *Huovila* 2003, s. 165. Ks. totuuskäsityksistä tarkemmin esim. *Jonkka* 1991, s. 13–15, *Pölönen* 2003, s. 21–22 ja *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 32–35.

⁹³ *Niemi-Kiesiläinen* 2003, s. 347.

tukea edelleen esimerkiksi ROL:ia koskevista lain esitöistä.⁹⁴ Oikeuskirjallisuudessa on kuitenkin varsin pitkään suhtauduttu kriittisesti aineellisen totuuden tavoittelemiseen ja pidetty mielekkäämpänä puhua sen sijaan prosessuaalisesta totuudesta.⁹⁵ Jälkimmäisellä viitataan siihen, että rikosprosessissa ei ole mahdollista saada selvyyttä siihen, mitä todella on tapahtunut, ja ettei tämä ole tuomion perustana, vaan tuomioistuimen ratkaisu perustuu pikemminkin siihen, mitä asianosaiset ja todistajat todellisista tapahtumista sille esittävät.⁹⁶

Kritiikki osuu nähdäkseni siinä mielessä oikeaan, että totuuden tavoittelun ei tule olla itseisarvo. Rikosasian pääkäsittelyssä pyritään selvittämään totuus vain siltä osin, onko syytetty menetellyt syytteen teonkuvauksessa väitetyllä tavalla vai ei, jotta asiassa voitaisiin saavuttaa oikea ratkaisu.⁹⁷ Asia ratkaistaan ROL 11:2:n mukaisesti sen oikeudenkäyntiaineiston perusteella, joka on esitetty pääkäsittelyssä. Pääkäsittelyssä saavutettava totuus ei ole koskaan täysin varma tieto siitä, miten tapahtumat ovat todellisuudessa edenneet. Kyse on pikemminkin todennäköisyyksistä, ja pääkäsittelyssä esitetyn oikeudenkäyntiaineiston perusteella saavutetaan vain eräänlainen likiarvo siitä, mitä todellisuudessa on tapahtunut.⁹⁸ Oikeudenkäynti tulisi tästä huolimatta järjestää siten, että todennäköisyys asian virheelliseen ratkaisemiseen olisi mahdollisimman vähäinen. Tämän on nähty toteutuvan parhaiten juuri suullisen, välittömän ja keskitetyn pääkäsittelyn muodossa.⁹⁹

Nähdäkseni rikosprosessissa tulisi aina pyrkiä totuuteen, vaikka sitä ei olekaan jälkikäteen mahdollista saavuttaa täydellä varmuudella. Tätä pyrkimystä tasapainottavat useat totuuden selvittämiseksi säädetyt rajoitteet, kuten todistamis- ja hyödyntämiskiellot, sekä prosessin keskeiset periaatteet ja tavoitteet.¹⁰⁰ Pääkäsittelyssä ei voida tavoitella totuutta keinoja kaihtamatta, minkä vuoksi pääkäsittelyn toisena keskeisenä tehtävänä voidaankin nähdä se, että asia käsitellään oikeudenmukaisessa menettelyssä, jossa huolehditaan sekä syytetyn että asianomistajan oikeusturvasta.¹⁰¹ Sitä, mihin faktapremissiin oikeudenkäynnissä esitetyn perusteella lopulta päädytään, voidaan pitää rikosprosessioikeusjärjestelmän *normatiivisena tuotoksena*.¹⁰² Totuus on prosessuaalinen siinä mielessä, että se voidaan jälkikäteisesti parhaimmillaankin rekonstruoida vain niissä rajoissa, jotka oikeusjärjestys ja käytännön näyttömahdollisuudet sille asettavat.¹⁰³ Aiheellista voisikin olla lähinnä *totuuden* periaatteesta (tai totuustavoitteesta)

⁹⁴ Ks. HE 82/1995 vp, s. 16, jossa todetaan, että rikosasioissa korostuu aineellisesti oikean ratkaisun merkitys ja että rikosasian ratkaisun tulisi aina lähtökohtaisesti olla myös aineellisesti oikea.

⁹⁵ Ks. esim. Lehtimaja 1981, s. 170–174. Aineellisen totuuden tavoitteluun ovat suhtautuneet kriittisesti myös esim. Virolainen 1998, s. 14, Virolainen – Pölönen 2003, s. 171–175 ja Tolvanen 2006a, s. 1328–1330.

⁹⁶ Lehtimaja 1981, s. 170–171 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 174 av 41.

⁹⁷ Virolainen – Pölönen 2003, s. 173. Ks. Tolvanen 2006a, s. 1329, jossa todetaan osuvasti, että rikosasiassa rikos-oikeudellinen normisto suodattaa prosessuaalisten normien asettamissa rajoissa todellisen, historiallisen tapahtumainkulun ratkaisun pohjaksi. Tämä kuitenkin edellyttää Tolvasenkin mukaan sitä, että rikostunnusmerkistön kanalta relevantit tosiasiat selvitetään mahdollisimman hyvin.

⁹⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 173–174, Jonkka 1993, s. 20–21 ja Ervo 1996, s. 63.

⁹⁹ Ks. HE 82/1995 vp, s. 16 ja 22. Ks. myös Liukkonen 2012, s. 83 ja Jokela 2018, s. 386.

¹⁰⁰ Syytetyn oikeusturva menee joka tapauksessa lähtökohtaisesti rikosvastuun toteuttamisen ja aineellisen totuuden periaatteen edelle. Ks. esim. Niemi–Kiesiläinen 2004, s. 279.

¹⁰¹ Niemi–Kiesiläinen 2003, s. 347 ja Launiala 2010, s. 28.

¹⁰² Lehtimaja 1981, s. 171, Virolainen – Pölönen 2003, s. 175 ja Tolvanen 2006a, s. 1329. Ks. myös Klami 2000, s. 20.

¹⁰³ Ks. esim. Virolainen 1998, s. 14–15, Pölönen 2003, s. 21 ja 234–235, Virolainen – Pölönen 2003, s. 173–174 ja Tolvanen 2006a, s. 1329–1330. Asetelma aineellinen–prosessuaalinen totuus on kuitenkin harhaanjohtava siinä

puhuminen, koska päämääränä on todellisten tapahtumien selvittäminen – vaikkakin ainoastaan oikeudellisesti relevanteilta osin – mahdollisimman todenmukaisen lopputuloksen saavuttamiseksi, jotta ainakaan syytöntä ei tuomittaisi virheellisellä tuomiolla.¹⁰⁴

2.2.3 Pääkäsittelyn toimijoiden tehtävistä ja suhteesta totuuden tavoitteluun

Pääkäsittelyn keskeisimpiä toimijoita ovat syyttäjä, tuomari ja syytetyn oikeudenkäyntiasiamies. Syyttäjän tehtävänä on syyttäjälaitoksesta annetun lain 9 §:n mukaan huolehtia rikosoikeudellisen vastuun toteuttamisesta hänen käsiteltävään olevassa asiassa tasapuolisesti, joutuisasti ja taloudellisesti asianosaisten oikeusturvan ja yleisen edun edellyttämällä tavalla.¹⁰⁵ Syyttäjän nostettua syyte hänestä tulee kuitenkin syytetyn vastapuoli, jolloin syyttäjän on keskityttävä ensisijaisesti syytettä tukeviin seikkoihin.¹⁰⁶ Syyttäjän ensisijaisena tehtävänä pääkäsittelyssä on näin ollen rikosoikeudellisen vastuun toteuttaminen, jolloin syytetyn oikeusturvasta huolehtiminen painottuu selkeästi enemmän tuomioistuimen ja puolustuksen tehtäväksi.¹⁰⁷ Rikosvastuun toteuttamisen ohella päävastuu aineellisen totuuden tavoittelusta ja toteutumisesta pääkäsittelyssä kuuluu syyttäjälle.¹⁰⁸ Myös todistustaakka on syyttäjällä: OK 17:3.1:n mukaan rikosasiassa kantajan on näytettävä ne seikat, joihin hänen rangaistusvaatimuksensa perustuu.¹⁰⁹ Päävastuu asian tosiseikkojen selvittämisestä rikosasian pääkäsittelyssä on siten syyttäjällä. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, että syyttäjän tulisi pyrkiä ainoastaan syylliseksi tuomitsevaan tuomioon. Syyttäjän tulee pyrkiä totuuteen ja ennen kaikkea oikeudenmukaiseen ratkaisuun, vaikka se johtaisikin syytteen peruuttamiseen tai siitä luopumiseen.¹¹⁰

---

mielessä, että oikeudenkäynnin päätyttyä olisi tapahtumienkulusta olemassa kaksi eri totuutta. Ks. samansuuntaisesti *Pölonen – Tapanila* 2015, s. 28. Kyse on pikemminkin siitä, että rikosprosessissa tarkastelutapa on väistämättä kapeampi, kun pääkäsittelyssä totuus pyritään selvittämään vain relevanteilta osin, ja tällöinkin on mahdollista arvioida oikeudenkäynnissä jälkikäteen esitettyjä väitteitä tapahtumienkulusta vain todennäköisyyksin.

¹⁰⁴ Ks. samoin *Pölonen – Tapanila* 2015, s. 28–31. Vrt. *Tolvanen* 2006a, s. 1329, jonka mukaan prosessuaalisen totuuden asemesta voisi käyttää nimitystä normatiivinen totuus. Rikosasioissa tuomitsemiskynnys onkin asetettu korkealle: OK 17:3.2:n mukaan tuomion, jossa vastaaja tuomitaan syylliseksi, edellytyksenä on, ettei vastaajan syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä.

¹⁰⁵ Uusi laki syyttäjälaitoksesta (32/2019) astui voimaan 1.10.2019 alkaen. Ks. *HE 17/2018 vp*, s. 25. Ks. myös *HE 286/2010 vp*, s. 18.

¹⁰⁶ *Vuorenpää* 2007, s. 226–227. Vrt. *Ervo* 1996, s. 61–62, jossa katsotaan, että syyttäjän roolin monitahoisuuden vuoksi ei ole mahdollista tarkastella syyttäjää ainoastaan syytetyn vastapuolena.

¹⁰⁷ Ks. esim. *HE 82/1995*, s. 15–16 *LaVM 9/1997 vp*, s. 8–9, *VKSV 2001/1*, s. 37–38, *Virolainen – Pölonen* 2003, s. 165, *Tolvanen* 2006a, s. 1334, *Vuorenpää* 2007, s. 227, *Fredman* 2018, s. 103 ja *Jokela* 2018, s. 11. Ks. myös esim. *Niemi–Kiesiläinen* 2004, s. 325. Tästä huolimatta myös syyttäjän on huolehdittava syytetyn perusoikeuksien toteutumisesta pääkäsittelyssä. Ks. esim. *Virolainen – Pölonen* 2004, s. 64 ja *Vuorenpää* 2007, s. 110, 181–182.

¹⁰⁸ *HE 82/1995 vp*, s. 15–16 ja 146, *LaVM 9/1997 vp*, s. 9 ja *HE 17/2018 vp*, s. 25. Ks. myös esim. *Huovila* 2003, s. 188, *Pölonen* 2003, s. 190 ja *Pölonen – Tapanila* 2015, s. 29.

¹⁰⁹ Ks. *HE 46/2014 vp*, s. 48–49 ja *OMSO 65/2012*, s. 15–17. Todistustaakkaa koskevat normit määrittävät sitä, miten asian tosiseikkoja koskevaan epävarmuuteen tulee suhtautua tilanteessa, jossa ratkaisun lopputuloksen kannalta merkityksellisistä faktapremissistä ei ole esitetty riittävästi näyttöä, joka ylittäisi tuomitsemiskynnyksen. Ks. todistustaakasta ja tuomitsemiskynnyksestä esim. *Klami* 2000, s. 72–89 ja *Pölonen – Tapanila* 2015, s. 127–136.

¹¹⁰ *Kalske – Nissinen – Toikkanen* 1990, s. 23, *Jonkka* 1992, s. 56, *Nissinen* 1997, s. 407, *Virolainen* 1998, s. 91, 143 ja *Vuorenpää* 2007, s. 181. Vrt. *HE 82/1995 vp*, s. 41. Ks. kuitenkin esim. *Jokela* 2018, s. 292–293.

Tuomioistuimen tehtävänä on ennen kaikkea käsittelyn oikeudenmukaisuuden turvaaminen ja syytetyn sekä asianomistajan oikeusturvan takaaminen, mutta luonnollisesti myös asian ratkaiseminen, mikä saa tukea jo EIS 6 artiklasta ja perustuslain 21–22 §:stä.¹¹¹ Tuomarin tehtävänä ei siten ole rikosvastuun toteuttaminen eikä myöskään asian selvittäminen tai syytettyä tukevan oikeudenkäyntiaineiston hankkiminen inkvisitorisessa mielessä.¹¹² Tuomioistuimen on kuitenkin huolehdittava siitä, että pääkäsittelyssä noudatettavalla oikeudenmukaisella menettelyllä tuetaan totuuden saavuttamista ja että menettely ei ainakaan itsessään olisi este oikean ratkaisun saavuttamiselle.¹¹³ Tuomioistuimen tehtävät pääkäsittelyssä ja sillä käytössään olevat keinot tähtäävät siten samanaikaisesti asianosaisten oikeusturvasta ja oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta huolehtimisen ohella siihen, että tuomioistuin voisi ratkaista kysymyksen siitä, onko syytetty syyllistynyt syytteessä esitettyyn tekoon.

Miten rikosprosessin tehtäväksi instituutiotasolla nimetty ohjausfunktio näyttäytyy tuomarin näkökulmasta pääkäsittelyssä? Esimerkiksi *Pasi Pölönen* painottaa, että tuomioistuimessa noudatettavaa menettelyä koskevan laintulkintaratkaisun ei tule määräytyä yksinomaan sanktiomekanismin ja rikosoikeuden tavoitteiden perusteella, vaan prosessioikeudellisen normin tulkinnassa keskiössä on ensisijaisesti prosessioikeudellinen konteksti ja menettelyn oikeudenmukaisuudelle asetettujen vaatimusten toteuttaminen.¹¹⁴ Nähdäkseni sanktiomekanismi voinee tässä suhteessa toimia ainoastaan oikeudenmukaisen ja hyväksyttävän menettelyn kautta ns. ”sivutuotteena” silloin, kun syytetyn oikeusturvasta huolehditaan riittävästi.¹¹⁵ Tehdessään valintoja pääkäsittelyssä noudatettavista menettelytavoista tuomari voi optimoida keskenään sekä perus- ja ihmisoikeuksien että sanktiomekanismin toteutumisen lähinnä siten, että menettelyn oikeudenmukaisuudelle asetetut vaatimukset ovat selkeästi etusijalla. Pääkäsittelyssä noudatettavan menettelyn varsinaisena tavoitteena ei kuitenkaan voi missään määrin olla syytetyn rankaiseminen.¹¹⁶

---

¹¹¹ Ks. esim. HE 82/1995 vp, s. 15–16 ja *LaVM 9/1997 vp*, s. 9, *Määttä* 2013, s. 108, 152 ja 171, *Niemi – Kiesiläinen* 2003, s. 347 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 143. Ks. myös *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 30.

¹¹² Ks. inkvisitorisesta menetelmästä tarkemmin esim. *Jokela* 2018, s. 23 ja siinä mainitut lähteet. OK 17:7:n mukaan rikosasiassa tuomioistuin saa hankkia näyttöä ainoastaan silloin, jos se todennäköisesti ei tue syytettä. Rajoitus koskee vain syyllisyyskysymykseen vaikuttavaa näyttöä. Tuomioistuin voi omasta aloitteestaan hankkia esimerkiksi syytetyn rikosrekisteriotteen tai hänen tulojaan koskevia tietoja, koska näillä saattaa olla merkitystä rangaistuksen mittaamiseen tai päiväsakon rahamäärän määrittämiseen. *HE 46/2014 vp*, s. 54.

¹¹³ *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 30. Muun muassa ROL 6:5:n mukaan tuomioistuimen tehtävänä on valvoa, että asian käsittelyssä noudatetaan selvyttä ja järjestystä. Tuomioistuimen tulee myös valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi eikä asiaan sekoiteta mitään siihen kuulumatonta. Tuomioistuimen tulee kysymyksin poistaa asianosaisten lausuntojen epäselvyyksiä ja puutteellisuuksia. Aineellisen totuuden periaatteeseen kohdistunut kritiikki on osittain kytkettävissä siihen, että kyseisen periaatteen korostamisen on nähty olevan omiaan sekoittamaan akkusatorisen rikosprosessin roolinjakoa. Periaate on liitetty oikeudenkäynnin inkvisitorisuuteen. Ks. *Huovila* 2003, s. 185, 188 av 91, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 175 ja *Niemi-Kiesiläinen* 2003, s. 346. Tuomarin materiaalisella prosessijohdolla on kuitenkin tarkoitus tukea asianosaisten asemaa. *Ervo* 2001, s. 26. Toisaalta kyse lienee myös siitä, että aineellisen totuuden periaate on samaistettu liiaksi rikosvastuun toteuttamisfunktion kanssa. Ks. *Ervo* 2012, s. 8–9. Kun rikosprosessin tehtäviä tarkastellaan eriytetysti, voidaan kuitenkin havaita, ettei totuuteen pyrkimisellä ole tarkoitus sekoittaa akkusatorisen rikosprosessin roolinjakoa. Myös totuuden tavoittelu painottuu eri tavalla rikosprosessin eri vaiheissa ja eri toimijoiden näkökulmasta. *Huovila* 2003, s. 190–191.

¹¹⁴ *Pölönen* 2003, s. 219 ja 394–396. Ks. myös esim. *Määttä* 2013, s. 108–109, *Jonkka* 1992, s. 19–20, *Lappi-Seppälä* 2000, s. 46 ja *Vuorenpää* 2007, s. 109.

¹¹⁵ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 109 av 18, jossa huomautetaan, että aineellisen rikosoikeuden tavoitteet lienee mahdollista huomioida myös tuomioistuimen harjoittamassa prosessinormien tulkinnassa sitä kautta, että huomioidaan rikosoikeudelliselta järjestelmältä edellytetty legitimiisyysvaatimus. Ks. tarkemmin aiheesta mts. 73 ss.

¹¹⁶ Tämä johtuu edellä käsitellystä syyttömyysolettamasta. Rangaistus voi seurata vasta rikosasian pääkäsittelyn päätyttyä langettavan tuomion ja sen lainvoimaiseksi tulon jälkeen rangaistuksen täytäntöönpanovaiheessa. Ks. esim. *Ervo* 1996, s. 156 ja 159 ja *ibid.* 1998, s. 48.

Syytetyn puolustuksen tehtävänä on luonnollisesti syytetyn edusta ja oikeusturvasta huolehtiminen, mikä korostuu etenkin pääkäsittelyssä, jossa syyttäjän tehtävänä on objektivisuusvelvoitteesta huolimatta ensisijaisesti pikemminkin syytteen ajaminen kuin syytetyn eduista huolehtiminen.¹¹⁷ ROL 2:6:n mukaan puolustaja on velvollinen huolellisesti hyvää asianajotapaa noudattaen valvomaan päämiehensä etua ja oikeutta sekä siinä tarkoituksessa edistämään asian selvittämistä. Syytetyn puolustuksen painoarvo totuuden tavoittelussa ja toteutumisessa on näin ollen selkeästi passiivisempi: syytetyn puolustuksen tulee lähinnä pidättäytyä siitä, että se aktiivisin toimin estäisi tai häittäisi totuuden tavoittelua pääkäsittelyssä.¹¹⁸ Syytetyn edusta ja oikeusturvasta huolehtiminen edellyttää kuitenkin sitä, että syytetyn puolustus huolehtii tälle edullisten tosiseikkojen esittämisestä.¹¹⁹ Syytetyn puolustus tavoittelee totuutta esimerkiksi siinä suhteessa, että syytettyä ei tuomittaisi sellaisesta, mihin hän ei ole syyllistynyt, ja että hänelle mahdollisesti tuomittava rangaistus olisi oikeudenmukaisessa suhteessa muun muassa hänen tekonsa vahingollisuuteen sekä että mahdolliset rangaistuksen lieventämisperusteet tulevat selvitettyksi. Puolustuksen suhdetta totuuden tavoitteluun ilmentää samoin pyrkimys selvittää syytetylle edulliset tosiseikat asianomistajan vahingonkorvausvaatimusten osalta.

2.3 Asian selvittämistä ja pääkäsittelyssä noudatettavaa menettelyä ohjaavista prosessiperiaatteista ja tavoitteista

2.3.1 Prosessiperiaatteet lainsoveltajan harkintaa ohjaavina prosessioikeudellisina normeina

Prosessiperiaatteet ovat eritoten oikeudenkäyntimenettelyä koskevia oikeusperiaatteita eli oikeussääntöjen rinnalla lainsoveltajaa ohjaavia normeja.¹²⁰ Oikeussäännöt ja oikeusperiaatteet

¹¹⁷ Virolainen 1998, s. 92, Tolvanen 2001, s. 413, Niemi-Kiesiläinen 2003, s. 347, Virolainen – Pölönen 2004, s. 90, Vuorenperä 2007, s. 226–227, Pölönen – Tapanila 2015, s. 31, Fredman 2018, s. 103 ja Jokela 2018, s. 11.

¹¹⁸ Pölönen – Tapanila 2015, s. 31. Suomen Asianajajaliiton TO 8.2 -kohdan mukaan ”asianajaja ei saa antaa tuomioistuimelle lausumia, jotka hän tietää paikkaansa pitämättömiksi, eikä kiistää, minkä tietää todeksi”. Asianajaja saa silti lähtökohtaisesti luottaa siihen, mitä päämies hänelle kertoo tapahtumienkulusta, ellei jokin erityinen syy velvoita tarkistamaan väitteiden todenperäisyyttä. Ks. esim. Kunnas 2013, s. 1298. Ks. asianajajan negatiivisesta totuusvelvollisuudesta myös Turunen 1999, s. 484–492, Peltonen 2004, s. 462 ss., Ahtinen 2017, s. 61–63, Fredman 2013, s. 142–143 ja Ylönen 2018, s. 473–475. Ks. myös Klami – Hatakka – Kastinen 1994, s. 164, jossa todetaan, että vaikka asianajaja ei saakaan valehdella, ei ole ”epämoraalista” kiinnittää huomiota vastapuolen esittämän näytön heikkouksiin.

¹¹⁹ Ks. esim. Jonkka 1991, s. 225. Syytetyn puolustuksen merkitys totuuden tavoittelussa korostuu etenkin syytetyn vastakuulustelu-oikeuden kautta, jota monesti tosiasiallisesti toteuttaa syytetyn oikeudenkäyntiasiamies. Vaikka rikosasian asianomistajan onkin OK 17:26:n mukaisesti pysyttävä totuudessa tehdessään selkoa asiasta ja vastatessaan tehtyihin kysymyksiin, syytetyn puolustuksen suorittamalla syyttäjän nimeämien todistajien ja asianomistajan kuulustelulla pyritään todistajankertomuksen luotettavuuden koettelemiseen ja toisaalta sellaisten mahdollisten seikkojen selvittämiseen, jotka ovat jääneet vielä epäselviksi pääkuulustelussa. Tapanila 2004, s. 18–19 ja Pölönen 2003, s. 512. Ks. vastakuulustelusta tarkemmin esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 206–213.

¹²⁰ Ks. esim. Jonkka 1991, s. 164, Pölönen 2003, s. 46 ja Jokela 2016, s. 72–73. Muiden oikeudenalojen tapaan myös prosessioikeus koostuu oikeusnormeista, jotka on perinteisesti jaoteltu karkeasti sääntöihin ja oikeusperiaatteisiin. Ks. esim. Tuori 2000, s. 188, Virolainen – Pölönen 2003, s. 159 ja Määttä 2013, s. 147.

eroavat normityypeinä toisistaan lähtökohtaisesti niin voimassaolon, soveltamisen kuin keskinäisten ristiriitatilanteiden ratkaisemisen osalta. Säännöt ovat lähtökohtaisesti ehdottomia joko–tai –tyyppisiä, kun taas periaatteita voidaan soveltaa enemmän tai vähemmän. Vastaavasti ristiriitatilanteessa on tehtävä valinta, kumpaa sääntöä sovelletaan, kun taas useamman oikeusperiaatteen samanaikainen soveltaminen on mahdollista punnitsemalla niiden keskinäistä painoarvoa.¹²¹ Oikeusperiaatteet kytkevät arvot ja tavoitteet oikeusjärjestelmään ja oikeudelliseen argumentointiin, ja niitä onkin luonnehdittu optimointikäskyiksi, koska ne käskevät toteuttamaan oikeusperiaatteen taustalla vaikuttavan arvon tai tavoitteen mahdollisimman täysimääräisesti mahdollisten oikeudellisten ja tosiasiallisten rajoitusten asettamisissa raameissa.¹²²

Väljien ja lainsoveltajan harkintaa edellyttävien oikeussääntöjen lisääntyessä korostuu oikeusperiaatteiden keskeinen merkitys oikeusjärjestyksen sisällöllisen johdonmukaisuuden luomiseksi ja systematisoinnille.¹²³ Tulkintakysymyksiä, joiden katsottiin ennen olevan tuomarin ns. vapaan harkinnan aluetta, säännellään nykyään nimenomaan oikeusperiaatteiden avulla.¹²⁴ Prosessiperiaatteet ohjaavat laintulkinta-argumentteina tuomioistuimen harkintaa täsmentämällä ja täydentämällä ratkaisunormeina sovellettavia prosessioikeudellisia säännöksiä, joissa edellytetään tuomarin harkintaa oikeudenkäynnissä noudatettavalta menettelyltä.¹²⁵ Oikeuskirjallisuudessa on keskusteltu laajasti myös periaatteiden ja *tavoitteiden* välillä tehtävästä erottelusta sekä tähän liittyen oikeusperiaatteiden jaottelumisesta arvo- ja tavoiteperiaatteisiin.¹²⁶ Kotimaistakin

---

¹²¹ Ks. tarkemmin sääntöjen ja periaatteiden erottelusta esim. *Dworkin* 2002, s. 22–28, *Alexy* 1989 s. 623–624, *ibid.* 2002, s. 44 ss., *Aarnio* 1989, s. 78–83, *Tolonen* 1989, s. 345–351, *Tuori* 2000, s. 196–200 ja *Tolonen* 2003, s. 43–49. Vrt. kuitenkin esim. *Aarnio* 2006, s. 303–305.

¹²² *Alexy* 1989, s. 623, *ibid.* 1996, s. 75–77, *Jonkka* 1991, s. 162–167, *Pölönen* 2003, s. 36 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 160. Ks. periaatteista tarkemmin esim. *Huovila* 2003, s. 27–39. Oikeusperiaatteiden välityksellä oikeusjärjestys on rajoitetusti yhteydessä niin moraalisiin kuin moraaliperiaatteisiin, joten oikeusperiaatteiden ansiosta oikeusjärjestelmä voidaan nähdä rajoitetusti avoimena ja dynaamisena systeeminä. Ks. esim. *Tolonen* 1989, s. 379–380, *Ervo* 1996, s. 35, *Tuori* 2000, s. 200, *Pölönen* 2003, s. 45, *Tolonen* 2003, s. 45, *Ervo* 2005, s. 86–89. Jotta periaatteet ylipäätään tunnustetaan osaksi voimassa olevaa oikeutta, eli että ne voidaan erottaa moraaliperiaatteista oikeusperiaatteiksi, edellyttää oikeusperiaatteiden voimassaolo niiden ilmentämän arvon tai tavoitteen hyväksytävyyden ohella riittävää institutionaalista tukea esim. lainsäädännöstä. Lisäksi oikeusperiaatteen voimassaolo edellyttää, että se on riittävän vakiintunut. Ks. esim. *Tolonen* 1989, s. 351, *Jonkka* 1991, s. 165, *Ervo* 1996, s. 23, 32, *Huovila* 2003, s. 30, *Tolonen* 2003, s. 42–43, *Pölönen* 2003, s. 36–37, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 162–163, *Ervo* 2005, s. 87 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 118. Ks. tarkemmin normien voimassaolon edellytyksistä esim. *Aarnio* 1989, s. 29. Ks. oikeuden ja moraalien suhteesta tarkemmin esim. *Ervo* 1996, s. 31–35.

¹²³ *Tuori* 2000, s. 198 ja *Tolonen* 2003, s. 36–37 ja 135. Ks. myös *Pölönen* 2003, s. 36.

¹²⁴ *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 162 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 118. Ks. *LaVM 9/1997 vp*, s. 6, jossa painotetaan prosessiperiaatteisiin tukeutumisen tarpeellisuutta etenkin, kun normit ovat ristiriitaisia tai aukollisia.

¹²⁵ Ks. esim. *Jonkka* 1991, s. 164–166, *Huovila* 2003, s. 72–84, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 162 ja *Määttä* 2013, s. 147 ja *Jokela* 2016, s. 73. Prosessiperiaatteiden merkityksen selkeä vahvistuminen on kytkettävissä prosessioikeuden kansainvälistymis- ja perustuslaillistumiskehitykseen, ja oikeusperiaatteiden oikeuslähdeopillisen aseman voimistumista voidaan pitää kiistattomana. Ks. esim. *LaVM 9/1997 vp*, s. 6, *Huovila* 2003, s. 28, *Pölönen* 2003, s. 45–46, *Tolonen* 2003, s. 135–137 ja *Tapanila* 2004, s. 11.

¹²⁶ Ks. suomalaisesta oikeuskirjallisuudesta esim. *Aarnio* 1971, s. 10, *Pöyhönen* 1988, 54–57, *Aarnio* 1989, s. 81–83, *Tolonen* 1989, s. 352–365, *Ervo* 1996, s. 9–10, 12–14, *Tuori* 2000, s. 200–202, *Huovila* 2003, s. 39–54, *Pölönen* 2003, s. 36–39, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 163–166 ja *Jokela* 2016, s. 71 ss.

keskustelua ovat ohjanneet etenkin *Ronald Dworkinin* ja *Robert Alexyn* tavat erotella periaatteita.

Dworkinin näkemyksen mukaan laajasti määriteltynä periaatteet ovat jaettavissa vielä kahteen ryhmään: varsinaiset periaatteet (principles) edustavat yksilöllisiä oikeuksia, kun taas päämäärissä (policies) on kyse yhteisön kollektiivisista, kuten taloudellisista, poliittisista tai sosiaalisista, tavoitteista.¹²⁷ Myös Alexy erottelee toisistaan yksilölliset oikeudet (individuelle Rechte) ja kollektiiviset hyvät (kollektive Güter). Hän ei kuitenkaan katso kyseistä erottelua välttämättömäksi.¹²⁸ Dworkinin ja Alexyn näkemykset eroavat keskeisesti siinä, että Dworkinin mukaan oikeuksilla ja periaatteilla on lähtökohtaisesti selkeästi painavampi asema kollektiivisiin tavoitteisiin nähden, kun taas Alexyn mukaan yksilön oikeuksilla on prima facie -etusija kollektiivisiin hyviin nähden, mutta ero yksilöllisten oikeuksien ja kollektiivisten hyvien painoarvossa on pieni, ja lähtökohtainen etusija-asetelma ei poissulje yksilöllisen oikeuden rajoittamista yhteisöllisen hyvän kustannuksella. Tämä edellyttää Alexyn mukaan ainoastaan sitä, että kollektiivisen hyvän edellyttämälle ratkaisulle on olemassa enemmän perusteita kuin yksilön oikeuden toteuttamiselle.¹²⁹

Onko oikeusperiaatteiden ja tavoitteiden erottelulla lopulta käytännön merkitystä?¹³⁰ Nähdäkseni periaatteiden ja tavoitteiden erottelu sekä niiden painoarvossa oleva ero on lopulta liukuva jo sen vuoksi, että kollektiivisilla tavoitteilla voidaan perustella myös yksilön oikeuksia ja vastaavasti yksilön oikeuksien toteuttamisella voidaan tavoitella kollektiivisia päämääriä.¹³¹ Erottelua on silti pidettävä perusteltuna, koska yksilön oikeuksia välittömästi turvaavien argumenttien lähtökohtaisesti painavampi asema saa institutionaalista tukea oikeusjärjestyksestä.¹³² Kyse on ennen kaikkea prosessiperiaatteiden kiinteästä yhteydestä ihmis- ja perusoikeuksiin, mikä asettaa prosessiperiaatteet keskeiseen asemaan rikosprosessioikeudellisten säännösten

---

¹²⁷ Dworkin 2002, s. 22 ja 90.

¹²⁸ Alexy 1996, s. 99 ja *ibid.* 2002, s. 65–66.

¹²⁹ Alexy 2016 s. 260–261 ja Dworkin 2002, s. 82–84 ja passim. Vrt. kuitenkin Huovila 2003, s. 41–42, jossa huomautetaan aiheellisesti siitä, mistä näkökulmasta Alexy on esittänyt näkemyksensä. Huovila toteaa, että periaatteiden ja tavoitteiden suora punninta Alexyn tarkoittamalla tasolla on yleisissä tuomioistuimissa harvoin käsillä. Huovilan mukaan päämäärät ja niiden painoarvot otetaan kuitenkin huomioon laintulkinnassa. Mts. s. 42. Ks. myös Tuori 2000, s. 185–186 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 178.

¹³⁰ Mika Huovilan mukaan erottelulla voidaan nähdä normatiivista merkitystä sen vuoksi, että kuuluminen oikeusperiaatteiden tai tavoitteiden ryhmään vaikuttaa argumentin painoarvoon ja soveltamiseen käytännössä. Huovilan mukaan erottelun vaikutus ilmenee muun muassa siten, että yksilön oikeuksia turvaavat periaatteet ovat painoarvoltaan lähtökohtaisesti selvästi merkittävämpiä kuin kollektiiviset tavoitteet. Lisäksi Huovila katsoo, että lainkäytössä tavoitteet voidaan huomioida lähtökohtaisesti vain silloin, kun nimenomainen säännös velvoittaa siihen. Huovila 2003, s. 42–43 ja 51. Vrt. Virolainen – Pölönen 2003, s. 165, jossa kritisoidaan sitä, että edellytys nimenomaisen säännöksen tuesta tavoitteen huomioimiselle tarkoittaisi sitä, ettei teleologisen laintulkintametodin hyödyntäminen olisi juurikaan mahdollista tilanteissa, joissa yhteisöllisen tavoitteen huomioon ottaminen on tärkeää, vaikka sitä ei sinänsä suoraan säännöksessä ilmaistaisikaan. Kritiikkiä voidaan nähdäkseni pitää perusteltuna. Kuten Huovila toteaa, lainsäätäjät kuitenkin tekee arvoratkaisun siitä, mikä lähtökohtainen painoarvo periaatteille ja tavoitteille lainkäytössä annetaan. Mts. 47. Ks. myös Tolonen 1989, s. 352 ja 363–364.

¹³¹ Ks. esim. Virolainen – Pölönen 2003, s. 164–165. Ks. myös Huovila 2003, s. 48 ja 52–53. Vrt. Tuori 2000, s. 201–202, joka painottaa, että kollektiivisten hyvien ja yksilöllisten oikeuksien välillä mahdollisesti vallitsevasta perustelusuhteesta huolimatta mainitut on pidettävä erillään niiden perusteluista. Tuori tuo esille, että ”[politiikanäkökohtien] vaikutusalueita ovat lainsäätämiskäytännöt, lainsäätäjän tavoiterationaalinen argumentaatio- ja tavoitemallit”. Väistämättä periaatteissa ja tavoitteissa on siis kyse hieman eri tasolla tapahtuvasta argumentoinnista. Ks. Tolonen 1989, s. 358 sekä Virolainen – Pölönen 2003, s. 164. Tästä huolimatta tavoitteiden punnintaa ei nähdäkseni päästä täysin pakoon lainkäytössäkään, vaikka se kuuluisikin pikemminkin lainsäädäntötyöhön, koska varsinkin avoimien prosessisäännösten tulkinnassa punnittavaksi tulevat myös prosessin tavoitteet. Ks. av 129.

¹³² Ks. esim. Huovila 2003, s. 43–47 ja Tuori 2000, s. 202, 245–246 ja Jokela 2016, s. 188.

ihmis- ja perusoikeusmyönteisessä tulkinnassa.¹³³ Nähdäkseni tämä yhteys johtaa siihen, ettei ainakaan lainkäytön tasolla periaatteiden ja tavoitteiden painoarvon voida sanoa olevan lähtökohtaisesti sellaisessa tasapainossa, että tavoiteargumentin painoarvon tapauskohtainen vähäinen lisääntyminen sinällään vielä saisi aikaan sen, että ratkaisuvaihtoehto, jota prosessiperiaatteet ja yksilön oikeuksien toteutumista välillisesti perustelevat tavoitteet puoltavat, syrjäytyisi.

2.3.2 Keskeiset prosessiperiaatteet ja tavoitteet

Seuraavaksi pyrin kokoamaan relevantit ja keskeisimmät prosessiperiaatteet sekä tavoitteet, jotka ensinnäkin ohjaavat rikosasian selvittämistä ja pääkäsittelyssä noudatettavaa menettelyä ja jotka näin ollen ohjaavat myös tuomioistuimen päätöksentekoa siitä, onko syytetyn tarpeen osallistua henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn. Prosessiperiaatteita ei ole mielekästä luokitella etukäteen ainakaan *pysyvään* etusijajärjestykseen, vaan prosessiperiaatteita on aina punnittava ja optimoitava keskenään yksittäisissä lainkäyttötilanteissa.¹³⁴ Varsinkin aikaisemmin prosessin ylimmäksi periaatteeksi kuitenkin nostettiin tarkoituksenmukaisuusperiaate, jonka mukaan oikeudenkäyntimenettelyn tulee olla mahdollisimman varmaa, nopeaa ja halpaa.¹³⁵ Oikeuskirjallisuudessa on esitetty eriäviä mielipiteitä siitä, onko tarkoituksenmukaisuutta ja edellä mainittuja oikeudenkäynnille asetettuja laadullisia vaatimuksia ylipäätään pidettävä prosessiperiaatteina vai pikemminkin prosessin tavoitteina.

Esimerkiksi *Jyrki Virolainen ja Pasi Pölönen* käyttävät edellä mainituista nimitystä tavoiteperiaatteet.¹³⁶ Puolestaan *Antti Jokela* katsoo, että prosessin tarkoituksenmukaisuusvaatimusta ei voida pitää varsinaisena prosessiperiaatteena, vaan kyse on yleisluontoisesta tavoitteesta.¹³⁷ Nähdäkseni on perusteltua päätyä *Jokelan* kannalle, koska – viitaten siihen, mitä edellisessä luvussa esitettiin periaatteiden ja tavoitteiden erottelusta – oikeudenkäynnin varmuus, nopeus ja halpuus voidaan nähdä ensisijaisesti pikemminkin kollektiivisluontoisina taloudellisina, poliittisina ja sosiaalisina tavoitteina.¹³⁸ Nähdäkseni on kuitenkin edelleen syytä painottaa, että erottelu prosessiperiaatteiden ja tavoitteiden välillä on liukuva, ja kyseisten tavoitteiden voidaankin tietyssä

¹³³ Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 56, jossa todetaan PL 21 §:n sisällön koostuvan hyvin pitkälti juuri prosessiperiaatteista, joita noudatetaan joka tapauksessa, vaikka niistä ei olisikaan säädetty suoraan sellaisenaan prosessilaeissa.

¹³⁴ Rikosprosessioikeuden yleisiin oppeihin kuuluvia oikeusperiaatteita on perinteisesti ryhmitelty lähinnä esitysteknisistä tai pedagogisista syistä lainsoveltamisen tueksi arvo-, tavoite-, menettely-, rooli- ja ratkaisuperiaatteisiin. Rikosprosessille ei voitane nimetä yhtä ainoaa hierarkkisesti ylintä prosessiperiaatetta. Ks. esim. *Pölönen* 2003, s. 34–35 ja *Jokela* 2016, s. 76. Ks. tarkemmin prosessiperiaatteista esim. *Tirkkonen* 1969, s. 80–102, *Jonkka* 1991, s. 188–247, *ibid.* 1992, s. 26–33, *Virolainen* 1995, s. 200–316, *ibid.* 1998, s. 31–48, *Ervo* 1996, s. 48–152, *Huovila* 2003, s. 72–82, *Pölönen* 2003, s. 46–58, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 157–251, *Tapanila* 2004, s. 11–36, *Määttä* 2013, s. 155–220, *Jokela* 2016, s. 71–180, *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 117–235 ja *Jokela* 2018, s. 12–27. Ks. erit. ryhmittelystä esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 166 ss. ja *Jokela* 2016, s. 76–77.

¹³⁵ *Tirkkonen* 1969, s. 81. Toisaalta tarkoituksenmukaisuusperiaatteen keskeistä asemaa on korostettu edelleen uudistettaessa rikosprosessia. Ks. esim. *HE 82/1995 vp*, s. 13–14, 16, *LaVM 9/1997 vp*, s. 6 ja *HE 271/2004 vp*, s. 6 ja 22. Ks. myös *Määttä* 2013, s. 170–172.

¹³⁶ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 167–168. Ks. samoin *Leppänen* 1998, s. 48 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 119–122. Vrt. *Pölönen* 2003, s. 29–31 ja 38, joka ei näe käytännön merkitystä periaatteiden jaottelulla ns. arvo- ja tavoiteperiaatteisiin.

¹³⁷ *Jokela* 2016, s. 71. Ks. samoin esim. *Hupli* 2012, s. 16–17.

¹³⁸ Ks. samansuuntaisesti esim. *Eerola* 1996, s. 35.

suhteessa katsoa puhuvan kollektiivisten päämäärien ohella myös yksilön oikeusturvanäkökoh-
tien puolesta, ja niillä voidaan argumentoida sekä yksilöllisten oikeuksien että yhteiskunnallisten
tavoitteiden toteutumista.¹³⁹ Erottelua ei mielestäni voida pitää ehdottomana, vaan pikemminkin
suuntaa antavana. Lopullinen punninta on kuitenkin suoritettava tapauskohtaisesti, jolloin ratkaisee
argumenttien tilannekohtainen relevanttius, oli kyseessä sitten periaate tai tavoite(periaate).¹⁴⁰

Varmuustavoite kehottaa järjestämään oikeudenkäyntimenettelyn sellaiseksi, että siinä voitai-
siin saavuttaa mahdollisimman suurella varmuudella oikea ratkaisu.¹⁴¹ Varmuustavoitteella täh-
dätään siihen, että ratkaisu on oikeudenmukainen niin näyttö- kuin lainsoveltamiskysymyksen-
kin osalta.¹⁴² Varmuustavoitteesta joudutaan kuitenkin joustamaan monella tavalla. Yksi syy
tähän on prosessiekonomia, eli edellä mainitut vaatimukset nopeasta ja halvasta oikeudenkäyn-
nistä. Nopeustavoitteella pyritään siihen, että asian käsittely ja ratkaiseminen tapahtuvat joutui-
sasti ja ilman aiheettomia viivästyksiä. Halpuustavoitteen päämääränä on puolestaan kustan-
nuksiltaan mahdollisimman edullinen oikeudenkäynti.¹⁴³ Näiden tavoitteiden yhteensovittami-
nen edellyttää optimointia, ja varsinaisten prosessiperiaatteiden on katsottu tarjoavan keinot
näiden tavoitteiden optimaaliseksi saavuttamiseksi.¹⁴⁴

Oikeudenkäynnin ulkoista kulkua ohjaavia *menettelyperiaatteita* ovat suullisuus-, välittömyys-
ja keskitysperiaate. ROL:n esitöissä on painotettu oikeudenkäyntimenettelyn suullisuuden, vä-
littömyyden ja keskityksen olennaista merkitystä oikeudenkäynnin varmuuden, nopeuden ja
halpuuden saavuttamisessa.¹⁴⁵ Suullisuusperiaatteen mukaan asian oikeudenkäyntiaineisto esi-
tetään tuomioistuimelle suullisesti, jolloin ainoastaan suullisesti esitetystä muodostuu relevantti
oikeudenkäyntiaineisto.¹⁴⁶ Lausumien ollessa suullisia asianosaisilla on mahdollisuus varmis-
taa se, että osapuolet ymmärtävät esitetyn oikeudenkäyntiaineiston esittäjän tarkoittamalla ta-
valla. Toisaalta suullinen oikeudenkäynti mahdollistaa myös tuomioistuimen tehokkaan pro-
sessinjohdon.¹⁴⁷ Välittömyysperiaatteen mukaan oikeudenkäyntiaineisto tulee esittää suoraan

¹³⁹ Ks. esim. *Tuori* 2000, s. 201, *Huovila* 2003, s. 48–50 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 164–165 ja *Määttä* 2013, s. 169 ja *Jokela* 2016, s. 71. Hyvänä esimerkkinä toimii aineellisen totuuden tavoite. Totuuden selvittämällä voidaan argumentoida sekä yhteisöllisiä tavoitteita, eli lähinnä rikosvastuun tehokasta toteutumista ja kohdistamista oikein, että yksilöllisiä oikeuksia koskevia näkökohtia, ennen kaikkea syytetyn oikeusturvan toteutumista. Ks. esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 171.

¹⁴⁰ Ks. *Huovila* 2003, s. 49 ja *Jokela* 2016, s. 71.

¹⁴¹ Ks. esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 167.

¹⁴² Tosiseikkojen selvittäminen on tärkeää, jotta asiassa voitaisiin ylipäätään soveltaa lakia oikeudenmukaisesti. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 168, 171–172.

¹⁴³ *ibid.*, s. 176–178.

¹⁴⁴ Ks. esim. *Tirkkonen* 1969, s. 81, *Eerola* 1996, s. 35–36 ja 59, *Määttä* 2013, s. 182 ja *Jokela* 2016, s. 72.

¹⁴⁵ Ks. esim. *HE 82/1995 vp*, s. 16, *HE 9/1997 vp*, s. 7, *LaVM 9/1997 vp*, s. 6–7, *OLJ 1/1993*, s. 26–27, *Virolainen* 1998, s. 37, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 362 ja *Määttä* 2013, s. 183. Menettelyperiaatteet ovat keskenään vahvasti sidoksissa.

¹⁴⁶ *Jokela* 2018, s. 18. Tämä käy ilmi esimerkiksi ROL 6:6:stä, jonka mukaan pääkäsittely on suullinen. Asianosainen ei saa lukea eikä antaa tuomioistuimelle kirjallista lausumaa taikka muutoinkaan esittää asiaa kirjallisesti. Ks. *HE 82/1995 vp*, s. 84–85. Vastaavasti OK 17:47:n mukaan todistelutarkoituksessa kuultavan asianosaisen ja todistajan tulee esittää kertomuksensa suullisesti viittaamatta kirjalliseen kertomukseen. *HE 46/2014 vp*, s. 106.

¹⁴⁷ *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 364.

asian ratkaisevalle tuomioistuimen kokoonpanolle.¹⁴⁸ Se, että tuomioistuin on välittömästi yhteydessä pääkäsittelyssä todistelua esittäviin henkilöihin, turvaa myös parhaan todistusaineiston periaatteen mukaisesti tuomioistuimelle mahdollisimman hyvät takeet saavuttaa oikea ratkaisu.¹⁴⁹ Keskitysperiaatteen mukaan asia käsitellään yhtäjaksoisessa oikeudenkäynnissä.¹⁵⁰

Prosessuaalista työnjakoa rikosasiassa ohjaavat *rooliperiaatteet*, joita ovat akkusatorinen- ja inkvisitorinen periaate.¹⁵¹ Nykyään vahvana lähtökohtana on akkusatorinen rikosprosessi, jonka tunnusmerkkejä ovat muun muassa syyttämisen- ja tuomitsemistehtävän jakaminen eri toimijoille, kaksiasianosaissuhde kantajana toimivan syyttäjän ja tämän vastapuolena olevan syytetyn välillä sekä tuomioistuimen passiivisuus ja syyttäjän aktiivinen rooli. Akkusatorisen periaatteen mukaisesti oikeudenkäynnin aloitevalta, eli syytteen nostaminen, kuuluu syyttäjälle.¹⁵² Nykyrikosprosessin akkusatorisuudesta huolimatta sitä kuitenkin ohjaa pääasiassa virallisperiaate, jonka mukaan oikeussuojaa annetaan yksilön tahdosta riippumatta.¹⁵³ Virallisperiaatteen merkitys kytkeytyy ensinnäkin rikosprosessissa vallitsevaan julkiseen intressiin kohdistaa rikosvastuu oikein ja toiseksi syytetyn oikeusturvaan sekä ennen kaikkea siihen, että rikosasiassa totuutta ja oikeaa ratkaisua tulee tavoitella riippumatta siitä, minkälaisiin ratkaisuihin syytetty päätyy rikosprosessissa.¹⁵⁴ Virallisperiaatteen mukaisesti tuomioistuimella on varsin kattava päätäntävalta pääkäsittelyn etenemisestä.¹⁵⁵

Prosessiperiaatteista keskeisimpinä voidaan pitää ns. *arvoperiaatteita*, varsinkin kontradiktoria periaatetta, joiden noudattamisella on puhdasta itseisarvoa.¹⁵⁶ Kontradiktorisella periaatteella¹⁵⁷ tarkoitetaan vastapuolen kuulemisen periaatetta: tuomioistuin ei saa ratkaista asiaa ennen kuin vastapuolelle on varattu tilaisuus lausua käsityksensä asiassa. Kontradiktoria periaatteen keskeisenä sisältönä on, että asianosaisille on annettava mahdollisuus esittää väitteensä perusteluineen ja tarpeelliset todisteet niiden tueksi sekä vastavuoroisesti saada tieto vastapuolensa vaatimuksista, väitteistä ja todisteista.¹⁵⁸ Vastapuolen kuulemisperiaatteella on keskeinen

---

¹⁴⁸ Virolainen – Pölönen 2003, s. 370 ja Määttä 2013, s. 183. ROL 11:2.1:n mukaan tuomiossa saadaan ottaa huomioon vain se oikeudenkäyntiaineisto, joka on esitetty pääkäsittelyssä.

¹⁴⁹ Jokela 2018, s. 21. Parhaan todistusaineiston periaate kehottaa tuomioistuinta valitsemaan käytettävissä olevista todistuskeinosta luotettavimman. Ks. myös esim. Klami 2000, s. 43 ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 375.

¹⁵⁰ Jokela 2018, s. 22.

¹⁵¹ Kyse on ennen kaikkea aloite- ja määräämisvallan jakautumisesta. Ks. esim. Virolainen 1995, s. 259 ss. ja Virolainen – Pölönen 2003, s. 387–388 ja 390 ss.

¹⁵² Inkvisitorisessa rikosprosessissa puolestaan tuomioistuin on aktiivisessa roolissa asian eteenpäin viemisessä hoitaessaan tuomitsemisen ohella myös oikeudenkäyntiaineiston hankkimisesta ja selvittämisestä syytetyn ollessa pikemminkin tutkinnan kohde kuin varsinainen asianosainen. Virolainen – Pölönen 2003, s. 390–393 ja Jokela 2018, s. 23–26. Ks. myös Jokela 2012, s. 4. Ks. akkusatorisen rikosprosessin kritiikistä Robberstad 1999 passim.

¹⁵³ Ks. HE 9/1997 vp, s.7. Hallituksen esityksessä painotetaan kyseisen periaatteen tarkoittavan tuomioistuimen näkökulmasta sitä, että sillä on viime sijassa vastuu oikeudenkäynnin edellytysten luomisesta sekä menettelyn loppuun saattamisesta. Ks. virallisperiaatteesta rikosprosessissa esim. Liukkonen JFT 2013, s. 50–59.

¹⁵⁴ Ks. esim. Virolainen 1995, s. 267, 303–304, Virolainen – Pölönen 2003, s. 405 ja Jokela 2018, s. 26–27.

¹⁵⁵ Ks. esim. Virolainen – Pölönen 2003, s. 407.

¹⁵⁶ Ks. esim. Virolainen 1988, s. 118–119, Lappalainen 1995, s. 59, Eerola 1996, s. 32–33, Ervo 1996, s. 94, Huovila 2003, s. 77 ja 296, Virolainen – Pölönen 2003, s. 342–343 ja Ervo 2005, s. 62. Muita arvoperiaatteita ovat muun muassa julkisuusperiaate ja prosessuaalisen yhdenvertaisuuden periaate. Ks. tarkemmin esim. Virolainen – Pölönen 2003, s. 167, 268 ja 291–341.

¹⁵⁷ Tunnetaan myös *audiatur et altera pars* –sääntönä. Vrt. Ervo 2004, s. 14–15, joka painottaa, että EIT:n uudemmassa oikeuskäytännössä omaksutussa kontradiktoriaisuudessa on kyse laajemmasta kuin pelkästä *audiatur et altera pars* –säännöstä, joka on sisällöltään suppeampi.

¹⁵⁸ Ks. esim. Tirkkonen 1969, s. 81–83, Virolainen 1988, s. 118–123, Jonkka 1991, s. 220 ss., Lager 1994, s. 9, Virolainen 1995, s. 212, Eerola 1996, s. 37, Pölönen 2003, s. 81–84, Virolainen – Pölönen 2003, s. 341–344, Ervo

merkitys asian selvittämisen ja totuustavoitteeseen pyrkimisen kannalta, koska asian selvittämisen voidaan katsoa olevan monipuolisempaa ja perusteellisempaa silloin, kun asianosaiset saavat lausua oman näkemyksensä asiasta ja muiden asianosaisten esittämistä näkökohdista.¹⁵⁹ Myös oikeuskirjallisuudessa on nykyään yhä enenevässä määrin korostettu kontradiktorisuutta EIT:n oikeuskäytännön mukaisesti laajassa merkityksessä. Kyse on nimenomaan asianosaisten tasa-arvoisesta oikeudesta osallistua aktiivisesti ja tosiasiallisesti oikeudenkäyntimenettelyyn ja etenkin siinä käytävään keskusteluun sekä antamalla että vastaanottamalla tietoa.¹⁶⁰ Kontradiktorisella menettelyllä tähdätään siihen, että niin asianosaisten kuin tuomioistuimenkin välille syntyisi mahdollisimman aito ja vuorovaikutuksellinen keskustelutilanne, joka tukee sekä menettelyn oikeudenmukaisuutta että asian perusteellista selvittämistä.¹⁶¹

2.3.3 Punnintamallin muotoilu syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaa harkintaa varten

Jo edellä esitetyn valossa voidaan todeta, että useiden rikosprosessin keskeisimpien periaatteiden, tavoitteiden ja tehtävien toteuttamisen kannalta on tärkeää, että syytetty saapuu henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon puolesta vahvana pääsääntönä puhuvat niin vaatimukset menettelyn kontradiktorisuudesta kuin suullisuudesta, välittömyydestä ja keskittämisestäkin. Samoin totuus- ja varmuustavoite sekä virallisperiaate kehottavat tuomioistuinta lähtökohtaisesti velvoittamaan syytetyn saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, vaikka syytetty itse ei pitäisikään omaa läsnäoloaan tarpeellisena. Puolestaan nopeus- ja halpuustavoitteet (tai prosessiekonomian periaate) toimivat argumentteina sen puolesta, että asia tulee voida tarvittaessa käsitellä ja ratkaista riippumatta siitä, saapuuko syytetty

---

2005, s. 57 ss., *Määttä* 2013, s. 189–190, *Jokela* 2016, s. 77–80 ja *Tapanila* 2019a, s. 21–22. Ks. kontradiktoreisen periaatteen laajasta ulottuvuudesta esim. *Virolainen* 1998, s. 35–36 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 348 ss.

¹⁵⁹ Ks. esim. *Ervo* 1996, s. 136–137, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 344 ja *Määttä* 2013, s. 190. Kontradiktoreinen periaate saa institutionaalisen tukensa muun muassa EIS 6 artiklasta ja PL 21.2 §:stä, jossa turvataan oikeus tulla kuulluksi osana oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeita. Asianosaisten oikeus tulla kuulluksi on siten perus- ja ihmisoikeus. Vaikka EIS:ssa ei suoraan ilmaista kontradiktoreista periaatetta, EIS 6(1) artiklassa jokaiselle turvattu oikeus oikeudenmukaisen oikeudenkäyntiin sisältää sen, että asianosaisella on tosiasiallinen oikeus tulla kuulluksi. Ks. esim. *Pellonpää ym.* 2018, s. 616, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 344–345 ja *Ervo* 2005, s. 57.

¹⁶⁰ Ks. EIT:n oikeuskäytännöstä esim. *H.A.L v. Suomi* (27.1.2004) ja *Mantovanelli v. Ranska* (18.3.1997). Ks. myös *Ervo* 2005, s. 27, 59–62 ja 425, *Määttä* 2013, s. 189, *Jokela* 2016, s. 80 ja *Tapanila* 2019a, s. 23–24.

¹⁶¹ Ks. esim. *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 125. Aikaisemmin kontradiktoreinen periaate on nähty luonteeltaan ehdottomana oikeusperiaatteena, jota on rikosasioissa noudatettava sääntöjen tavalla. Ks. esim. *Tirkkonen* 1969, s. 81–81, *Ervo* 1996, s. 50, *ibid.* 2005, s. 64 ja *Jokela* 2016, s. 80. Vrt. *Pölönen* 2003, s. 84 av 282 ja *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 343. Vrt. kuitenkin *ibid.*, s. 346–347. On syytä huomauttaa, että kontradiktoreinen periaate ei edellytä täysin ehdotonta noudattamista, vaan sitä voidaan tietyissä määrin rajoittaa prosessin tarkoituksenmukaisuussyistä. Ks. esim. *HE 1/1998 vp*, s. 80 ja *HE 309/1993 vp*, s. 74, jossa todetaan, että PL 21 §:n tarkoituksena ei ole estää säätämästä lailla vähäisiä poikkeuksia oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin takeista, kunhan kyseiset poikkeukset eivät muuta pääsääntöasetelmaa eivätkä yksittäisessä tapauksessa vaaranna yksilön oikeutta oikeudenmukaiseen oikeudenkäyntiin. Ks. myös *Ervo* 1996, s. 94, *Huovila* 2003, s. 296, *Määttä* 2013, s. 190 ja *Jokela* 2016, s. 81. *Laura Ervon* mukaan rikosprosessiuudistuksen jälkeen kontradiktoreisella periaatteella ei ole enää selvää prima facie -etusijaa suhteessa tarkoituksenmukaisuusperiaatteeseen. *Ervo* 1996, s. 94. Nähdäkseni po. periaatteiden ei silti voida edelleenkin katsoa olevan lähtökohtaisesti ns. ”tasapainossa”. Ks. luku 2.3.1, s. 24–25.

henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Samaa voidaan sanoa puoltavan toisaalta myös esimerkiksi asianomistajalle perustuslain 21 §:ssä turvattu oikeus saada asiansa käsitellyksi ilman aiheutonta viivästystä. ROL 8 luvun läsnäoloa koskevat säännökset ovat tarkoituksenmukaisuus-tyistä varsin avoimia, ja niissä jätetään tuomioistuimelle varsin paljon harkintavaltaa.¹⁶² Tätä harkintaa ohjaavat keskeisesti nimenomaan edellä käsitellyt prosessiperiaatteet, jotka saavat institutionaalista tukea niin EIS 6 artiklasta kuin PL 21 §:stä, sekä rikosprosessin tavoitteet. Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta koskevan kysymyksenasettelun voidaan nähdä rakentuvan ennen kaikkea punninnalle menettelyn oikeudenmukaisuuden – varsinkin kontradiktorisuuden – sekä tehokkuuden ja prosessiekonomian (nopeus ja halpuus) välillä.¹⁶³

Tuomioistuimen harkintaa on mahdollista lähestyä analyttisemmin punnintamallin avulla. Alempana lausutun punnintamallin innoittajana toimii *Jaakko Jonkan* väitöskirjassaan kehittelemä muodollinen punnintamalli, joka puolestaan perustuu *Robert Alexyn* hahmottelemaan periaatteiden punnintalakiin (*Abwägungsgesetz*).¹⁶⁴ Kyse on Alexyä ja Jonkkaa mukaillen muodollisesta ja neutraalista argumentaatiomallista, joka ei niinkään tarjoa suoraa vastausta punnintaongelmaan vaan joka pikemminkin ohjaa harkinnan suorittajaa kiinnittämään huomiota perustellun punnintaratkaisun saavuttamisen kannalta relevantteihin seikkoihin eli oikeusperiaatteiden ja tavoitteiden toteuttamisen tasoon ja toteuttamisen tärkeyteen.¹⁶⁵

Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta koskevaa harkintaa varten punnintamalli voisi kuulua seuraavasti: Mitä tärkeämpää asian selvittäminen pääkäsittelyssä syytetyn läsnäollessa on asianosaisten oikeusturvan ja julkisen intressin kannalta ja mitä enemmän asian käsitteleminen sekä ratkaiseminen syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta riippumatta loukkaa näihin kytkeytyviä periaatteita ja tavoitteita, sitä painavampi nopeus- ja halpuustavoitteiden (prosessiekonomian periaatteen) painoarvon tulee olla. Vastaavasti mitä tärkeämpää nopeus- ja

---

¹⁶² Ks. prosessioikeudellisten säännösten muuttumisesta entistä joustavammaksi ja ns. fakultatiivisista normeista esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 122–123 ja av 39, 125–126, 162 ja *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 79.

¹⁶³ Ks. *Ervo* 1998, s. 47–48, *Määttä* 2013, s. 446. Ks. myös *Diesen* 1993, s. 42–44 ja *Jokela* 2018, s. 490–491. Oikeuskirjallisuudessa on katsottu nopeus- ja halpuustavoitteiden (tai periaatteiden) muodostavan yhdessä prosessiekonomian periaatteen. *Ervo* 2003, s. 178 ja *Määttä* 2013, s. 165. Nähtiinpä yllä mainitut sitten periaatteina tai tavoitteina, tulee niiden merkitys joka tapauksessa punninta ja optimoida tapauskohtaisesti muiden periaatteiden ja tavoitteiden kanssa. Punnittaessa vastakkain esimerkiksi kontradiktorista periaatetta sekä nopeus- ja halpuustavoitteita voidaan toki ajatella jälkimmäiseksi mainittujen osalta punnittavan prosessiekonomian periaatetta. Jäljempänä nimitän näitä kuitenkin nopeus- ja halpuustavoitteeksi, millä pyrin korostamaan kyseisten argumenttien lähtökohtaista painoarvoasetelmaa.

¹⁶⁴ Ks. tarkemmin *Jonkka* 1991, s. 248–251 ja siinä mainitut lähteet. *Alexyn* periaatteiden punnintalaki lähtee siitä, että mitä vähemmän jokin oikeusperiaate pyritään toteuttamaan, eli mitä enemmän sitä ”loukataan” jonkin toisen oikeusperiaatteen toteuttamisen vuoksi, sen tärkeämpää täytyy olla toisen oikeusperiaatteen toteuttaminen. Ks. esim. *Alexy* 1989, s. 628 ja *ibid.* 2016, s. 259–260.

¹⁶⁵ *Jonkka* 1991, s. 249–250 ja 253.

halpuustavoitteiden mukaisesti on käsitellä ja ratkaista asia mahdollisimman vähäisin kustannuksin ja nopeasti syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta riippumatta ja mitä enemmän syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta johtuva pääkäsittelyn peruuntumisriski mainittuja tavoitteita loukkaisi, sitä painavampi asianosaisten oikeusturvaan ja julkiseen intressiin kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvon on oltava, jotta syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa voidaan pitää tarpeellisenä asian selvittämiseksi.

Tukeutuen siihen, mitä edellä on esitetty yksilön oikeuksia ja yhteiskunnallisia tavoitteita koskevien näkökohtien yhteensovittamisesta, arvioitaessa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta pääkäsittelyssä tulee nähdäkseni asettaa punninnassa lähtökohtaisesti selkeästi painavampaan asemaan ne argumentit, jotka tukevat yksilön, etenkin syytetyn, oikeuksia ja oikeusturvaa sekä menettelyn oikeudenmukaisuutta. Toisin sanoen oikeudenkäyntimenettelyn oikeudenmukaisuus on asetettava lähtökohtaisesti korkeammalle menettelyn tehokkuuteen nähden.¹⁶⁶ Kyse on kuitenkin ainoastaan kannanotosta argumenttien lähtökohtaiseen painoarvoon ennen niiden tapauskohtaista punnintaa, jonka suorittaminen vasta tarkemmin määrittelee argumenttien painoarvon yksittäisessä lainkäyttötilanteessa.

On myös painotettava, että ero varsinaisten prosessiperiaatteiden ja yleisempien kollektiivisluonteisten tavoitteiden painoarvossa on nähtävä lopulta varsin liukuvana ja että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuuden puolesta ja sitä vastaan voidaan argumentoida niin yksilön oikeuksien kuin yhteiskunnallisten tavoitteiden toteuttamista koskevilla argumenteilla. Luvuissa 2.2–2.4 esitetyn perusteella EIT:n tarkoittamassa tärkeässä julkisessa edussa voidaan sanoa olevan kyse ennen kaikkea totuuden tavoittelusta ja rikosvastuun oikeasta kohdentamisesta.¹⁶⁷ Lopulta ratkaisevassa asemassa on ennen kaikkea sen punnitseminen, voiko menettely toteuttaa muun muassa EIS 6 artiklan ja PL 21 §:n edellyttämällä tavalla *kokonaisuudessaan* oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset¹⁶⁸, vaikka syytetty ei olekaan henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, vai edellyttävätkö menettelyn oikeudenmukaisuus, etenkin kontradiktorisuus ja osapuolten tasavertaisuus, ja toisaalta tärkeä julkinen intressi, eli lähinnä rikosprosessissa korostuva oikean ratkaisun merkitys ja rikosvastuun toteutuminen, syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa.

---

¹⁶⁶ Virolainen – Pölönen 2003, s. 255. Ks. Ervo 1999, s. 568, Huovila 2003, s. 51–54, Pölönen 2003, s. 82, Määttä 2013, s. 155, 177–179, Jokela 2016, s. 188 ja Virolainen – Vuorenpää 2017, s. 122–123. Vrt. Jonkka 1994, s. 739.

¹⁶⁷ Ks. samansuuntaisesti Ervo 1998, s. 49, *ibid.* 2005, s. 203, 302–304 ja 307 sekä Frände 2009, s. 253. Ks. myös Pölönen 2003, s. 53. Nähdäkseni tärkeään julkiseen etuun kytkeytyy myös muita yhteiskunnallisia tavoitteita koskevia argumentteja. Ks. näistä tarkemmin luvut 3.3.1 ja 5.2.4.

¹⁶⁸ Ks. esim. HE 309/1993 vp, s. 72, 74 ja HE 1/1998 vp, s. 80, Virolainen – Pölönen 2003, s. 286–287, Ervo 2005, s. 54, Jokela 2018, s. 32 ja Pellonpää ym. 2018, s. 616.

3 SYYTETYN HENKILÖKOHTAISEN LÄSNÄOLON TARPEELLISUUDESTA

3.1 Syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevista säännöksistä ennen uudistusta

3.1.1 Yleisesti läsnäolosäännöksistä

Ennen kuin tarkastellaan lähemmin sitä, mihin tarve syytetyn henkilökohtaiselle läsnäololle tarkemmin ottaen perustuu, on syytä lyhyesti käsitellä syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevia säännöksiä ennen lakiuudistuksia. Vuoden 2018 loppuun saakka voimassa olleen oikeuden mukaan vahva pääsääntö oli syytetyn henkilökohtainen läsnäolo rikosasian pääkäsittelyssä. Asianosaisten läsnäolosta sekä rikosasian tutkimisesta ja ratkaisemisesta syytetyn poissaolosta huolimatta säädetään ROL 8 luvussa. Samansisältöisenä pysyneen ROL 8:1.1:n mukaan asianosainen määrätään saapumaan käräjäoikeudessa pidettävään pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti sakon uhalla, jollei katsota, ettei hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ole tarpeen. Vastaavasti ROL 8:1.3:n mukaan hovioikeudessa toimitettavaan suulliseen käsittelyyn asianosainen määrätään saapumaan henkilökohtaisesti sakon uhalla, jos se katsotaan asian selvittämiseksi tarpeelliseksi. Mikäli asia voidaan ratkaista syytetyn poissaolosta huolimatta, ROL 8:1.4:n mukaan siitä on ilmoitettava kutsussa. Saman lainkohdan mukaan on myös ilmoitettava, onko syytetyn saavuttava henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn.

Vanhan ROL 8:3:n (L:ssa 689/1997) mukaan vangitun syytetyn tuli olla henkilökohtaisesti tuomioistuimessa saapuvilla käsiteltäessä sitä rikosta koskevaa asiaa, jonka vuoksi hänet oli vangittu. Puolestaan vanhan ROL 8:13.1:n (L:ssa 689/1997) pääsäännön mukaan syytettyä ei voitu tuomita vankeusrangaistukseen, ellei häntä ollut henkilökohtaisesti kuultu pääkäsittelyssä. Tästä poikkeuksen muodostivat poissaolokäsittelyä koskevat ROL 8:11 ja 12:n säännökset. ROL 8:11:n (L:ssa 759/2010) mukaan asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. Tällöin voidaan tuomita rikesakko, sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus ja enintään 10 000 euron suuruinen menettämisraamus. Puolestaan ROL 8:12:ssä säädetään, että asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan suostumuksella hänen poissaolostaan huolimatta, jos hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen ja jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen. Vanhan ROL 8:12:n

(L:ssa 689/1997) mukaisesti rangaistukseksi ei voinut tuomita kuutta kuukautta ankarampaa vankeusrangaistusta.¹⁶⁹

Ratkaisussa **Turun HO 24.3.2017 nro 17/112283, R 16/1870** syytetty oli kärjäoikeudessa haastettu asian käsittelyyn uhalla, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta tutkia ja ratkaista. Syytetty ei ollut saapunut asian käsittelyyn, ja hänet tuomittiin vankeusrangaistukseen. Valituksen perusteina syytetty lausui, että kärjäoikeus oli menetellyt virheellisesti tuomitessaan hänet vankeusrangaistukseen. Hänet oli kutsuttu pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan tutkia ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jolloin rangaistukseksi voidaan tuomita sakkorangaistus. Hovioikeus katsoi, että kärjäoikeus oli menetellyt virheellisesti tuomittuaan syytetyn ehdotomaan vankeusrangaistukseen, vaikka hänet oli kutsuttu pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan tutkia ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta ja rangaistukseksi voidaan tällöin tuomita sakkorangaistus. Hovioikeus katsoi, että kärjäoikeuden menettelyn virheellisyyttä ei voitu pitää syytetyn kannalta vähäisenä, ja kumosi kärjäoikeuden tuomion sekä palautti asian kärjäoikeuteen.

ROL 8:13.1:n pääsääntöä sovellettiin myös hovioikeudessa, mutta pykälän 2 momentissa oli hovioikeutta koskeva poikkeussäännös (L:ssa 382/2003 ja 455/2011), jonka mukaan hovioikeudella oli oikeus 1 momentin estämättä syyttäjän tai asianomistajan valituksesta tuomita pääkäsittelyä selvästi pakoileva syytetty, jota oli kärjäoikeudessa henkilökohtaisesti kuultu niistä vaatimuksista, joita valitus koski, vankeusrangaistukseen rikoksesta, jota koskeva syyte oli kärjäoikeudessa hylätty, tai muuttaa kärjäoikeuden tuomitsema sakkorangaistus vankeudeksi. Edellytyksenä oli, että syytetyn henkilökohtaista kuulemista hovioikeuden pääkäsittelyssä ei pidetty asian selvittämiseksi tarpeellisena, syytetyn puolustuksesta pääkäsittelyssä oli asianmukaisesti huolehdittu ja että syytetylle oli ilmoitettu, että asia voidaan hänen poissaolostaan huolimatta ratkaista.¹⁷⁰

Syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta seurasi siis usein se, ettei tuomioistuimien voinut ratkaista asiaa ennen kuin syytetty oli ollut pääkäsittelyssä ROL 8 luvussa säädetyllä tavalla henkilökohtaisesti paikalla.¹⁷¹ Poissaolokäsittelyjen soveltamista ja asioiden ratkaisemista syytetyn poissaolosta riippumatta ei ole kuitenkaan ollut suurimmassa osassa tapauksista ensisijassa rajoittamassa seuraamuskykyjä.¹⁷² ROL 8:11–12:ien soveltamisen kannalta merkittävin tulkintakysymys on koskenut ja koskee edelleen pikemminkin sitä, milloin voidaan

---

¹⁶⁹ Ks. poissaolokäsittelystä ennen uusinta lakimuutosta (L:ssa 423/2018) tarkemmin esim. *Koponen* 1998, s. 410–433, *Ervo* 2005, s. 299–309, *Kuuliala* 2006, s. 739–743, *Frände* 2009, s. 254, 330–335, *Liukkonen* 2012, s. 276–331, *Määttä* 2013, s. 448, *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 135–136, 179 ja *Jokela* 2018, s. 505–515. Ks. syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta ja sen kehityksestä ennen ROL:n säätämistä esim. *Halila* 1972, s. 475–478, *OLJ 1/1993*, s. 8–9, *Eerola* 1996, s. 39, *Jokela* 1998, s. 277–278, *Koponen* 1998, s. 420–421 ja *Liukkonen* 2012, s. 274–276.

¹⁷⁰ Ks. *HE 83/2001 vp*, s. 21 ja 37–38.

¹⁷¹ *HE 200/2017 vp*, s. 16 ja *OMML 39/2017*, s. 42.

¹⁷² Ks. samoin *Koponen* 1998, s. 432–433. ROL 8:12:ää sovelletaan ilmeisesti varsin harvoin, koska nimenomaisen suostumuksen saamiseen syytetyltä liittyy epävarmuutta. Mainitun säännöksen soveltamiskäytäntöä ei ole kuitenkaan tutkittu juurikaan tarkemmin. Ks. *OMML 53/2017*, s. 73 ja 84. Vrt. kuitenkin *Liukkonen* 2012, s. 457.

katsoa, ettei syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ole asian selvittämiseksi tarpeen.¹⁷³ Nimenomaan syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta koskeva kysymys myös rajoittaa tosiasiasa eniten mainittujen säännösten soveltamista.¹⁷⁴

Dan Frände on huomauttanut, että syytetyn läsnäolon tarpeellisuutta koskeva edellytys ilmaistaan ROL 8 luvussa kielto muodossa ja että kääntäen tällä siis tarkoitetaan sitä, että asia voidaan syytetyn poissaolosta riippumatta selvittää riittävällä varmuudella, jotta asiassa voidaan antaa langettava tuomio.¹⁷⁵ Tämä ei kuitenkaan tarkoita näytön riittävyttä koskevista todistussäännöistä tinkimistä, vaan poissaolokäsittelyssäkin tuomion, jossa syytetty tuomitaan syylliseksi, edellyttää OK 17:3.2:n mukaisesti sitä, ettei syytetyn syyllisyydestä jää varteenotettavaa epäilyä. Tuomitsemiskynnys on siten sama kuin niissä tilanteissa, joissa syytetty on henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä.¹⁷⁶

Koska poissaolokäsittelyä koskevat ROL 8:11–12 ovat poikkeussäännöksiä lähtökohtana olevaan ROL 8:1:ssä säädettyyn syytetyn henkilökohtaiseen läsnäolovelvollisuuteen ja kuulemiseen, tulee niitä tulkita suppeasti. Tämä on ilmennyt niin lain esitöissä, oikeuskäytännössä kuin oikeuskirjallisuudessaakin pääasiassa varovaisena ja tiukkana suhtautumisena poissaolokäsittelyä koskevien säännösten soveltamiseen.¹⁷⁷ Toisaalta on esitetty, että poissaolokäsittelyitä koskevia säännöksiä on sovellettu jopa turhan varovaisesti ja että niitä tulisi soveltaa tehokkaammin.¹⁷⁸ Esimerkiksi Itä-Uudenmaan syyttäjänvirasto lausui oikeusprosessien keventämistä koskevan arviomuistion johdosta, että *useat* käräjäoikeudet olisivat ilmoittaneet kategorisesta kiellostä haastaa ROL 8:11–12:ien mukaisiin poissaolokäsittelyihin henkilötodistajia.¹⁷⁹ Jo ROL:n

¹⁷³ *Kuuliala* 2006, s. 740. Ks. myös esim. *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 135.

¹⁷⁴ *Koponen* 1998, s. 410–411. Vuonna 2008 suoritetussa kyselytutkimuksessa kävi ilmi, että ainakin vielä tuolloin 59 prosenttia kaikista rikosasioista käsiteltiin täysimittaisessa oikeudenkäynnissä. *Liukkonen* 2012, s. 470. Kirjallisessa menettelyssä käsiteltiin 23,7 prosenttia ja syytetyn poissa ollessa 17,3 kaikista rikosasioista. Ks. tarkemmin tutkimuksen toteuttamisesta Mts. 427–434. Vuonna 2018 alioikeudessa oikeudenkäynnissä tuomituista rangaistusseuraamuksista 60,4 prosenttia oli päiväsakkorangaistuksia, ja 48 prosenttia kaikista tuomituista vankeusrangaistuksista oli pituudeltaan ”vain” 30–90 päivää. *Seuraamusjärjestelmä 2018*, s. 50 ja 55. Enemmistö oikeudenkäynnissä tuomituista rikoksista täyttää siis sinänsä ROL 8:11–12:ssä säädetty edellytykset poissaolokäsittelyssä tuomittavissa olevien seuraamusten ja vankeusrangaistuksen enimmäismäärän osalta. Ks. tarkemmin poissaolokäsittelyssä tuomittavissa olevista seuraamuksista ja niiden enimmäismääristä esim. *HE 82/1995 vp*, s. 115–116, *Frände* 1999, s. 292 ss., *Jokela* 1998, s. 290–291, *Halijoki* 2004, s. 805–806, *Frände* 2009, s. 254, *Liukkonen* 2012, s. 280–299 ja *Jokela* 2018, s. 515.

¹⁷⁵ *Frände* 2009, s. 331–332. Ks. myös esim. *Liukkonen* 2012, s. 301 ja *Määttä* 2013, s. 445–446. Ruotsissa poissaolokäsittelyä koskevassa säännöksessä RB 46:15a (Lag 2018:120) edellytykseksi poissaolokäsittelylle on nimenomaisesti ilmaistu se, että asia voidaan selvittää syytetyn poissaolosta huolimatta riittävästi (*tillfredsställande*). Ks. tästä esim. *Diesen* 1993, s. 325–377, *Ekelöf ym.* 2011, s. 257–258 ja *Jokela* 2018, s. 508 av 42. Ks. ruotsalaisesta oikeuskäytännöstä esim. NJA 2009, s. 836 ja RH 2011:4.

¹⁷⁶ Ks. esim. *Jonkka* 1994, s. 739, *Ervo* 2005, s. 303–304, 308, *Liukkonen* 2012, s. 308 ja *Jokela* 2018, s. 511.

¹⁷⁷ Ks. esim. *Koponen* 1998, s. 426, *Rautio* 2006, s. 360, *Määttä* 2013, s. 446, *Virolainen – Vuorenpää* 2017, s. 135 ja *Jokela* 2018, s. 509. Ks. *HE 82/1995 vp*, s. 114–116, jossa korostetaan, että tuomioistuimen tulee jokaisessa rikosasiassa harkita erikseen se, milloin syytetty voidaan kutsua tuomioistuimeen ROL 8:11–12:ssä tarkoitettulla uhalla. Tuomioistuimen virheellinen arviointi siitä, että asia on riittävästi selvitettävissä syytetyn poissaolosta huolimatta, voi luonnollisesti johtaa pääkäsittelyn turhaan peruuntumiseen.

¹⁷⁸ Ks. esim. *Helsingin HO:n laatuhanke raportti 2012*, s. 6, 27 ja 33.

¹⁷⁹ *OMML 53/2017*, s. 74. On nähdäkseni syytä painottaa, ettei oikeusjärjestys aseta ainakaan ehdotonta estettä sille, että poissaolokäsittelyssä kuullaan todistajia ja otetaan vastaan muuta selvitystä, vaikkakin siihen tulee lähtökohtaisesti suhtautua varauksellisesti. *HE 271/2004 vp*, s. 17. Ks. *Huovila* 2003, s. 229, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 371 ja *Määttä* 2013, s. 191. Näin ollen myös kategoriseen kieltäytymiseen haastaa poissaolokäsittelyihin henkilötodistajia tulisi mielestäni suhtautua varauksellisesti.

voimaantumisen aikaan koettiin riskiksi se, että poissaolokäsittelyn edellytyksiä ja soveltamista koskeva oikeuskäytäntö saattaisi muodostua epäyhtenäiseksi.¹⁸⁰ Tässä suhteessa tämän riskin voidaan nähdä ainakin jossain määrin realisoituneen, vaikka ROL:n säätämisestä on ehtinyt jo kulua aikaa ja sitä myöden poissaolokäsittelyitä koskevaa oikeuskäytäntöä syntyä.¹⁸¹

3.1.2 Ongelmaksi muodostunut syytetyn valituksen sillensä jättäminen hovioikeudessa

Syytetyn henkilökohtaiseen läsnäoloon kytkeytyy tiettyjä erityiskysymyksiä syytetyn ollessa muutoksenhakijana hovioikeudessa. Ennen lakimuutosta voimassa olleen OK 26:20.1:n (L:ssa 381/2003) mukaan valitus jätettiin pääkäsittelyn kohteena olevalta osalta sillensä, jos valittajana ollut syytetty oli jäänyt pois hovioikeuden pääkäsittelystä. Tuomioistuimeen henkilökohtaisesti saapumaan määrätty syytetty, joka käytti asiamiestä sijastaan, vaikka hänellä ei ollut laillista estettä, katsottiin OK 12:29:n mukaan poisjääneeksi.¹⁸² EIT:n oikeuskäytännössä katsottiin kuitenkin jo aikaisemmin, ettei syytetyn poissaolo oikeuta epäämään häneltä puolustautumista asiamiehensä välityksellä. Tämän vuoksi 2000-luvun alussa heräsikin kysymys siitä, että henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn saapuvaksi määrätyn, mutta poisjääneen ja sijastaan asiamiestä käyttävän valittajana olevan syytetyn valituksen sillensä jättäminen näytettyi tulkinnanvaraisena ja ongelmallisena sen näkökulmasta, että syytetyllä on EIS 6(3) artiklan mukaisesti oikeus puolustautua asiamiehensä välityksellä.¹⁸³

Tuolloin OK 26:21:ä oli tarkoitus muuttaa hallituksen esityksen mukaisesti siten, että rikosasiassa valitusta ei olisi voinut jättää sillensä, mikäli valittajana oleva syytetty, joka on kutsuttu saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jää saapumatta hovioikeuden pääkäsittelyyn, mutta lähettää sijastaan asiamiehen. Tällöin pääkäsittely olisi saatu tarvittaessa toimittaa ja asia ratkaista syytetyn poissaolosta huolimatta. Lakivaliokunnan näkemyksen mukaan EIS:n tulkinta ja näin ollen myöskään tarve muuttaa lakia tältä osin eivät olleet tuolloin kiistattomia, ja kyseinen muutos jäi toteutumatta.¹⁸⁴ Varsinainen taitoskohta oikeuskäytännössä seurasi vasta ratkaisujen KKO 2015:14 ja KKO 2015:15 myötä.

¹⁸⁰ Ks. *Jonkka* 1998, s. 1268 av 51 ja *Koponen* 1998, s. 413.

¹⁸¹ Ks. *HE 271/2004 vp*, s. 17, *de Godzinsky* 2000a, s. 33, *ibid.* 2000b, s. 728, *Liukkonen* 2012, s. 481 ja *Määttä* 2013, s. 448. Vrt. *Rautio* 2006, s. 360, jossa arvellaan, että vaikka poissaolokäsittelyn edellytyksiä saatetaan tulkita varsin vapaasti, suurimmassa osassa tapauksista poissaolokäsittelyn edellytyksiä tulkitaan alioikeuksissa tiukalla tavalla, kuten mm. esitöissä ja oikeuskirjallisuudessa on suositeltu.

¹⁸² *HE 200/2017 vp*, s. 16–17. Ks. myös esim. *Jokela* 2010, s. 404 ss. Asian jäädessä sillensä sen käsittely hovioikeudessa päättyy, asiassa esitetyistä vaatimuksista ei anneta asiaratkaisua ja käräjäoikeuden tuomio jää lopulliseksi. Mts. 405 ja *Koponen* 2017, s. 127 ja 136.

¹⁸³ *HE 91/2002 vp*, s.12. Ks. myös esim. *Ervo* 2005, s. 213–215.

¹⁸⁴ Ks. *HE 91/2002 vp*, s. 48–49 ja *LaVM 27/2002 vp*, s. 19.

KKO 2015:14. Käräjäoikeudessa tuomittu A oli valittanut hovioikeuteen vaatien syytteiden hylkäämistä. A oli kutsuttu saapumaan henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn asian selvittämistä varten sillä uhalla, että valitus jätetään hänen poissa ollessaan sillensä. Hovioikeus jätti valituksen rangaistuksen mittaamista lukuun ottamatta sillensä A:n poissaolon vuoksi, vaikka pääkäsittelyssä oli ollut paikalla hänen puolustajansa. Korkein oikeus totesi ratkaisussaan (kohta 44) EIT:n *Neziraj*-ratkaisun osoittavan, että rikosasian vastaajan oikeus puolustautua asiamiehensä avulla on EIS 6(3) artiklan c-kohdan vaatimusten kannalta sellainen oikeusturvatae, josta seuraa este käyttää vastaajan henkilökohtaisen poissaolon seuraamuksena sitä, että hänen valituksensa jätetään sillensä. Mikäli vastaajan henkilökohtainen läsnäolo muutoksenhakuasteessa valitusta käsiteltäessä on tarpeen, sen turvaamiseksi on käytettävä muita lainsäädännöllä osoitettavia keinoja. Korkein oikeus katsoi, että valituksen osittainen sillensä jättäminen OK 12:29:n ja OK 26:20.1:n nojalla oli kyseisessä tapauksessa PL 106 §:ssä tarkoitettulla tavalla ilmeisessä ristiriidassa EIS 6(3) artiklan c-kohdan ja PL 21 §:n kanssa. Mainittuja oikeudenkäymiskaaren säännöksiä ei olisi tullut soveltaa, joten sillensäjättämispäätökset poistettiin, hovioikeuden myöhemmin pääasiassa antama tuomio kumottiin ja asia palautettiin hovioikeuteen uudelleen käsiteltäväksi.

Vaikka korkein oikeus olikin jo aikaisemmillä ennakkopäätöksillään pyrkinyt tulkinnalla supistamaan OK 26:20:ssä tarkoitetun sillensä jättämisen soveltamista hovioikeuksissa¹⁸⁵, voidaan viimeksi mainittua ratkaisua pitää merkittävänä, koska siinä KKO katsoi, että viimeistään *Neziraj*-ratkaisun jälkeen EIT:n ratkaisukäytännöstä käy selvästi ja riidattomasti ilmi este sille, että valitus voitaisiin *osaksikaan* jättää sillensä, jos syytetyn asiamies on saapunut paikalle puolustaakseen syytettyä.¹⁸⁶ Se, että KKO päätyi kyseisessä yksittäistapauksessa katsomaan syytetyn valituksen osittaisen sillensä jättämisen olevan ilmeisessä ristiriidassa EIS 6(3) artiklan c-kohdan ja PL 21 §:n kanssa, johti kuitenkin tosiasiasa siihen, ettei hovioikeuksissa enää sovellettu EIS:n ja PL:n vastaista menettelyä.¹⁸⁷ Oikeuskäytännön muutoksesta huolimatta KKO:n ratkaisun jälkeen syntyi akuutti tarve muuttaa ensinnäkin OK 26:20:ää vastaamaan EIS:n ja PL 21 §:n asettamia vaatimuksia. Toiseksi oli tarpeen arvioida uudelleen myös muita hovioikeudessa noudatettavaa oikeudenkäyntimenettelyä koskevia säännöksiä, joissa ei luonnollisesti-kaan ollut voitu ottaa huomioon sitä, että uuden oikeuskäytännön mukaan oikeudenkäyntiä tulisi jatkaa hovioikeudessa syytetyn asiamiehen välityksellä, vaikka syytetty olisikin jäänyt henkilökohtaisesti saapumatta pääkäsittelyyn.¹⁸⁸

¹⁸⁵ KKO 2015:14, kohta 46. Vrt. aikaisemmista ennakkoratkaisuista KKO:2004:94, KKO 2011:30 ja KKO 2012:49. Vrt. myös vielä vanhemmasta käytännöstä KKO 2000:44.

¹⁸⁶ KKO 2015:14, kohdat 44–45 ja 58. Ks. myös *Neziraj v. Saksa* (8.11.2012), erit. kohdat 49, 51 ja 54. Ks. aikaisemmasta EIT:n oikeuskäytännöstä mm. *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi* (22.9.2009), kohdat 29–35 ja *Van Geys-eghem v. Belgia* (21.1.1999), kohdat 33–35. Ks. asian sillensä jättämiseen liittyvästä problematiikasta tarkemmin esim. *Ervo* 2005, s. 213–215, *Jokela* 2010, s. 405–409 ja *Koponen* 2017, s. 135–138. Ks. myös erityisesti ratkaisun KKO 2015:14 johdosta esim. *Pölönen* 2015, s. 121–125 ja perusoikeusnäkökulmasta *Karhu* 2015, s. 480 ss.

¹⁸⁷ Ks. esim. *OMML 53/2017*, s. 68, *Helsingin HO:n lausunto LaV:lle*, s. 5–6 ja *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 6. On myös huomattava, että KKO edellytti ratkaisussaan muutosta vallitsevaan tulkintakäytäntöön: ”ihmisoikeuksien toteutuminen edellyttää lain soveltamiskäytännön muuttamista niin, ettei sillensä jättämistä voida enää käyttää ratkaisuna, jos rikosasian vastaajan asiamies vaatii valituksen tutkimista.” KKO 2015:14, kohdat 40 ja 46.

¹⁸⁸ Ks. KKO 2015:14, kohdat 47–48.

3.2 Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ja asian selvittäminen

3.2.1 Syytetty oman asiansa asiantuntijana ja tietolähteenä

ROL 8:1:ssä ilmaistua pääsääntöä asianosaisen läsnäolovelvollisuudesta perustellaan sillä, että asianosaisen tapahtumienkulkua koskevalla omalla kertomuksella on suuri näyttöarvo, se voi olla tietyissä tapauksissa asian merkittävin todiste ja että asianosainen itse on yleensä asian selvittämisen kannalta paras tietolähde, koska nimenomaan hän tietää parhaiten asian tosiseikoista ja niiden yksityiskohdista.¹⁸⁹ Syytettyä voidaan aiheellisesti luonnehtia rikosprosessin ”pääroolin esittäjäksi”, koska rikosasian oikeudenkäynnissä pyritään selvittämään, pitävätkö syytteen teonkuvauksessa esitetyt väitteet syytetyn menettelystä paikkansa.¹⁹⁰ Vaikka syytetty ei olekaan enää nykyisin pelkästään tutkinnan kohde, vaan tasavertainen asianosainen, syytetyn henkilökohtainen läsnäolo pääkäsittelyssä kytkeytyy vahvasti siihen, että häntä voidaan pitää asian selvittämisen kannalta keskeisenä tietolähteenä.¹⁹¹ Ollessaan läsnä pääkäsittelyssä syytetty saattaa tuoda esiin uutta tietoa tapahtumista, jota ei ole aikaisemmin lausuttu ja jolla voi olla vaikutusta asian ratkaisun kannalta. Samoin toisen asianosaisen tai todistajan lausussa pääkäsittelyssä jotain uutta tapahtumista syytetyllä on mahdollisuus välittömästi kiistää tai vahvistaa esitetty väite.¹⁹²

Totuuden selvittäminen siltä osin, onko syytetty menetellyt syytteen teonkuvauksessa väitetyllä tavalla, ja rikosvastuun oikean kohdistamisen voidaan perustellusti katsoa toteutuvan parhaiten, kun asianosaiset ovat henkilökohtaisesti ja yhtä aikaa läsnä pääkäsittelyssä ja kun heillä on oman asiansa parhaina asiantuntijoina mahdollisuus aktiivisesti ja tosiasiallisesti vaikuttaa oikeudenkäyntiaineiston tuottamiseen ja muodostumiseen suullisessa ja välittömässä

---

¹⁸⁹ HE 82/1995 vp, s. 23–24, 109 ja OJL 1/1993, s. 41–42 ja 248. Ks. myös esim. Jokela 2018, s. 494–495 ja 642. Koska asianosaisilla on keskeinen merkitys oman asian selvittämisessä, OK 17:26:n mukaan asianosaista voidaan kuulustella todistelutarkoituksessa. Ks. HE 46/2014 vp, s. 95. Säännös vastaa edeltäjänsä OK 17:61:ä, jota koskevissa lain esitöissä painotettiin lähes poikkeuksettomana pääsääntönä sitä, että asianosainen veloitetaan saapumaan henkilökohtaisesti riita-asian pääkäsittelyyn, jotta tuomioistuimella olisi käytettävissään mahdollisimman hyvä selvitys ratkaisun pohjaksi. Lisäksi tätä lähtökohtaa perusteltiin sillä, että tuolloin asianosaiselta itseltään voidaan suoraan kysyä asiaan vaikuttavista tosiseikoista. Ks. HE 15/1990 vp, s. 118–119. Myös syytetyn kuulemisen tärkeyttä on korostettu perinteisesti rikosprosessissa. Ks. esim. Granfelt 1908, s. 17, Sjöström – Alkio 1948, s. 34, Tirkkonen 1964, s. 1007, *ibid.* 1969, s. 82–83, Virolainen 1995, s. 219–220 ja Eerola 1996, s. 38.

¹⁹⁰ Ks. esim. Jonkka 1994, s. 736, Ervo 1998, s. 49 ja Hupli 2011, s. 228.

¹⁹¹ Ks. HE 82/1995 vp, s. 16 ja 114. ROL 8:11:ä koskevissa esitöissä perustellaankin syytetyn läsnäolon tarpeellisuutta sillä, että ”usein asian luotettava selvittäminen edellyttää, että todistajat voivat tunnistaa vastaajan ja että vastaajaa voidaan henkilökohtaisesti kuulla todistajien kertomusten johdosta. Rikosasian käsitteleminen edellyttää yleensä sitä, että syyttäjän ja vastaajan puolesta vastataan puolin ja toisin esitettyihin vaatimuksiin ja väitteisiin ja siten luodaan pohja asian ratkaisemiselle”. HE 82/1995 vp, s. 114. Ks. myös Diesen 1993, s. 34, jossa korostetaan, että läsnäololla vahvistetaan asian selvittämisen yksiselitteisyyttä.

¹⁹² Diesen 1993, s. 35.

menettelyssä. Näiden edellytysten ollessa käsillä asian ratkaisevalla tuomioistuimella on parhaimman todistusaineiston periaatteen mukaisesti käytettävissään oikeudenkäyntiaineisto, joka antaa parhaat mahdolliset edellytykset ratkaista asia oikein.¹⁹³ Samoin myös syyttäjällä voidaan katsoa olevan parhaat mahdollisuudet pyrkiä nimenomaan oikeaan lopputulokseen, eikä pelkästään langettavaan tuomioon, kun kaikki asianosaiset, syytetty mukaan lukien, saapuvat henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn.

ROL:n esitöiden yleisperusteluissa painotetaan, että huomattava osa rikosasioista on kuitenkin sen verran selviä, ettei syytetyn henkilökohtainen kuuleminen pääkäsittelyssä ole tarpeen.¹⁹⁴ ROL 8:1:ä koskevien lain esitöiden mukaan asianosaisen henkilökohtainen läsnäolo ei ole asian selvittämiseksi tarpeen ja asianosaista ei tarvitse määrätä saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn muun muassa silloin, kun riittävä kysymys oikeudenkäynnissä koskee ainoastaan oikeuskysymystä tai pelkästään sellaista seikkaa, josta asianosainen ei voi tietää mitään.¹⁹⁵ Esimerkiksi seuraavassa tapauksessa riittävä kysymys koski ainoastaan oikeuskysymystä:

Ratkaisussa **Vaasan HO 2006:3** (20.01.2006 nro 83, R 05/953) oli kyse siitä, että A:ta syytettiin perättömästä vaarailmoituksesta. Syytteen mukaan A oli soittanut Pohjanmaan hätäkeskukseen perättömän ilmoituksen puukotuksesta, joka olisi tapahtunut Jerikon grillillä. A:n tekemä perätön ilmoitus oli ollut omiaan aiheuttamaan pelastus- ja turvallisuustoimen. Asiassa oli riidatonta A:n tunnustuksen perusteella, että A oli tehnyt hätäkeskukseen perättömän ilmoituksen puukotuksesta grillillä. A oli haastettu uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, eikä A ollut saapunut käräjäoikeuden pääkäsittelyyn. Asiassa oli kyse siitä, onko A:n ilmoituksessa ollut kyse perättömän vaarailmoituksen tunnusmerkistön mukaisesta hätä- tai vaaratilanteesta. Käräjäoikeus katsoi, ettei perättömän vaarailmoituksen tunnusmerkistö täyty ja hylkäsi syytteen. Syyttäjä valitti hovioikeuteen, joka hylkäsi valituksen. Lainvoimainen.¹⁹⁶

Lisäksi ROL 8:11:ä koskevien lain esitöiden mukaan asia voidaan usein luotettavasti selvittää ilman vastaajan henkilökohtaista läsnäoloa esimerkiksi silloin, kun syytetty on esitutkinnassa tunnustanut tehneensä syytteessä tarkoitetun teon. Myös silloin, kun käsiteltävänä olevasta rikoksesta on vakiintunut normaalirangaistus ja kun asiassa ratkaistavat muutkin kysymykset ovat sellaisia, että vastaajan läsnäolo ja kannanotot eivät juurikaan vaikuta siihen, miten tuomioistuin voi asian ratkaista, asia voidaan tutkia ja ratkaista, vaikka syytettyä ei olisikaan kuultu pääkäsittelyssä.¹⁹⁷

¹⁹³ *LaVM 9/1997 vp*, s. 7–8 ja *Liukkonen* 2012, s. 79–81. Ks. myös esim. *Ervo* 2003, s. 167–168, 182–183 ja *Jokela* 2018, s. 490.

¹⁹⁴ *HE 82/1995 vp*, s. 24 ja *OLJ 1/1993*, s. 42.

¹⁹⁵ *HE 82/1995 vp*, s. 110 ja *OLJ 1/1993*, 249. Ks. *Halijoki* 2004, s. 803, jossa katsotaan, että syytetyn osalta jälkimmäisenä mainittu ei voine juurikaan tulla kysymykseen. Esitettyä voidaan mielestäni pitää perusteltuna, sillä on vaikea nähdä, miten etukäteen voitaisiin sulkea kategorisesti pois se mahdollisuus, ettei syytetty voisi tietää itseään koskevassa asiassa jostakin tietystä riittävästä tosiseikasta mitään.

¹⁹⁶ Ks. myös samantyyppinen ratkaisu *Itä-Suomen HO 2005:8* (22.03.2005 nro 344, R 04/517).

¹⁹⁷ *HE 82/1995 vp*, s. 114.

3.2.2 Itsekrinointisuoja ja henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden suhteesta

Syytettyä voidaan toki pitää oman asiansa tosiseikkojen parhaana asiantuntijana, koska hän on monesti riidattomasti ollut ainakin jollain tavalla mukana selvittävänä olevassa tapahtumienkulussa.¹⁹⁸ Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei kuitenkaan vielä automaattisesti tarkoita, että hän lausuisi asian selvittämisen kannalta jotain merkityksellistä ja että hänen henkilökohtainen läsnäolonsa vielä tällä tavalla edistäisi asian selvittämistä.¹⁹⁹ Velvollisuus saapua pääkäsitteilyyn ei tarkoita syytetyn velvollisuutta myötävaikuttaa aktiivisesti asian selvittämiseen, eikä häntä saa tähän pakottaa tai muutenkaan painostaa, koska syytetyllä on OK 17:18:ssä säädetyn itsekrinointisuojaan mukaisesti oikeus vaieta ja olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen. Syytetty ei ole velvollinen lausumaan mitään syytteestä tai vastaamaan hänelle esitettyihin kysymyksiin. Mikäli syytetty haluaa kuitenkin lausua asiassa, hän voi lisäksi kertoa tapahtumien kulun väärin, toisin sanoen valehdella oikeudenkäynnissä, koska syytetyllä ei ole velvollisuutta pysyä totuudessa.²⁰⁰

Oikeuskirjallisuudessa on tästä huolimatta puhuttu syytetyn *osallistumis*velvollisuudesta.²⁰¹ Vaikka tällä viitataan lähinnä läsnä olemiseen, on nähdäkseni syytä pitää selkeästi erillään pääkäsitteilyyn saapuminen, eli läsnäolo, varsinaisesta *aktiivisesta* osallistumisesta asian selvittämiseksi toteutettavan käsittelyn kulkuun.²⁰² Osallistumisesta viimeksi mainitussa merkityksessä voidaan katsoa olevan kyse pikemminkin syytetylle EIS 6(3) artiklassakin turvattujen vähimmäis-oikeuksien käyttämisestä, kuten puolustautumisesta lausumalla asiassa ja todistajien kuulustelusta. Vaikka kyse onkin pikemminkin semanttisesta vivahde-erosta, voi osallistumisvelvollisuudesta puhuminen olla tiettyssä määrin harhaanjohtavaa. Syytetyllä ei ole velvollisuutta käyttää hänelle turvattuja vähimmäis-oikeuksiaan, jotka mahdollistavat tasavertaisen ja aktiivisen osallistumisen oikeudenkäyntiin. Puhuttaessa syytetyn osallistumisesta oikeudenkäyntiin velvollisuutena on se ymmärrettävä siten, että se voi olla varsin passiivista, pitäen sisällään saapumisen pääkäsitteilyyn ja läsnäolon siellä sekä tuomioistuimen prosessinjohton noudattamisen.²⁰³

¹⁹⁸ Ervo 1998, s. 50 ja *ibid.* 2005, s. 304.

¹⁹⁹ Ks. esim. *Diesen* 1993, s. 35, 40 ja *Kuuliala* 2006, s. 739. Syytetty ei välttämättä aina tosiasiallisesti edes muista kaikkea tapahtumista esimerkiksi päihtymyksensä vuoksi, vaikka hän olisikin ollut tapahtumapaikalla. Ks. esim. *Klami* 2000, s. 91–92. Syytetyn ”asiantuntijuus” tietolähteenä saattaa siten olla varsin vaihtelevaa.

²⁰⁰ Ks. esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 360, *ibid.* 2004, s. 299, 303 ja *Jokela* 2018, s. 83–84. OK 17:18:n mukaan jokaisella on oikeus kieltäytyä todistamasta siltä osin kuin todistaminen saattaisi hänet tai häneen saman luvun 17.1 §:ssä tarkoitettussa suhteessa olevan henkilön syytteen vaaraan tai myötävaikuttaisi hänen tai häneen mainitussa suhteessa olevan henkilön syyllisyyden selvittämiseen. Ks. itsekrinointisuojusta tarkemmin *HE 309/1993 s. 74*, *HE 46/2014 vp*, s. 76–77, *LaVM 19/2014*, s. 19/2014, s. OMSO 65/2012, s. 44–47. Ks. myös esim. *Tirkkonen* 1969, s. 367–369, *Hormia* 1978, s. 172–182, *Jonkka* 1991, s. 223–224, *Aall* 1996, s. 223–224, *Virolainen* 1998, s. 140–141, *Ervo* 2003, s. 1–26, *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 299–345, *Vuorenpää* 2011, s. 585–595, *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 61–77, *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 418–435, *Hupli* 2017, s. 75–87, *Jokela* 2018, s. 83–84, *Pellonpää ym.* 2018, s. 683–692 ja *Tapanila* 2019b passim.

²⁰¹ Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 216, *Kuuliala* 2006, s. 739 ja *Tapanila* 2019a, s. 98.

²⁰² Ks. esim. *Aall* 1996, s. 206–220, joka pitää rikosasian osapuolten tasa-arvoisuuteen kuuluvat läsnäolon ja oikeudenkäyntiin osallistumisen erillään toisistaan. Ks. tästä myös *Ervo* 2005, s. 133.

²⁰³ Järjestyksen valvominen pääkäsitteilyssä eli tuomioistuimen kurinpitovalta muodostaa osan muodollisesta prosessinjohtosta. OK 14:6:n mukaan tuomioistuimen puheenjohtaja on velvollinen valvomaan järjestyksen noudattamista istunnossa ja antamaan tätä varten tarvittavat määräykset. Puheenjohtaja voi määrätä istuntopöytäkirjaksi sen, joka häiritsee käsittelyä tai käyttäytyy muutoin sopimattomasti. OK 14:7:ssä säädetään puolestaan kurinpitoseuraamuksista, jotka tuomioistuimella on käytössään prosessinjohtovaltansa toteuttamiseksi. Ks. *HE 271/2004 vp*, s. 60–62 ja *LaVM 1/2006 vp*, s. 8. Ks. prosessinjohtosta tarkemmin esim. *Jokela* 2018, s. 431–440.

Syytetyn saapuminen henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn on silti tärkeää jo sen vuoksi, että asian selvittämisen kannalta mielenkiinto kohdistuu syytetyn suhtautumiseen ja kykyyn vastata esitettyihin väitteisiin. Niin syytetyn varauksettomalla myöntämisellä, passiivisuudella kuin kykenemättömyydellä vastata esitettyihin kysymyksiin voi olla merkitystä vapaaseen todistusteoriaan perustuvalla todistusharkinnalle.²⁰⁴ Vaikka pääkäsittelyyn saapunut syytetty pysyy passiivisena vaikenemalla tai muuten pidättäytymällä aktiivisesta osallistumisesta asian selvittämiseen, voi syytetyn läsnäololla ja sitä kautta hänen menettelyllään pääkäsittelyssä olla merkitystä osallistumismahdollisuuden tarjoamisen ohella myös todisteena OK 17:6:n nojalla.²⁰⁵

Kyseisen lainkohdan 1 momentin mukaan tuomioistuimien harkitsee, mikä vaikutus asianosaisen menettelyllä on todisteena, jos hän ilman hyväksyttävää syytä 1) kutsusta huolimatta ei saavu oikeudenkäyntiin tai poistuu luvatta; 2) tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta ei lausu vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista; 3) todistelutarkoituksessa kuultuna ei anna kertomusta tai vastaa kysymykseen; 4) ei noudata tuomioistuimen kehotusta täydentää tai selventää esitystään taikka muuta kehotusta. OK 17:6.2:ssa kuitenkin säädetään, että syytetyn osalta 1 momentissa mainitun menettelyn saa ottaa huomioon syytetyn vahingoksi vain siinä määrin kuin se ei loukkaa hänen oikeuttaan olla myötävaikuttamatta syyllisyytensä selvittämiseen.

Hallituksen esityksen mukaan 17:6:n 2 momenttia tulee soveltaa siinä laajuudessa kuin EIT:n oikeuskäytännön nojalla on sallittua käyttää syytetyn vaikenemista todisteena hänen vahingokseen.²⁰⁶ Syytetyn itsekriminointisuoja johtuen lähtökohtana siis on, ettei syytetyn passiivisuutta tule lukea näytöksi häntä koskevan syytteen tueksi. Tämän on todennut myös korkein oikeus ratkaisussaan KKO 2013:77 (kohta 15), jossa lausuttiin, ettei syytetyn vaikenemista voida *itsessään* käyttää todisteena häntä vastaan. EIT:n oikeuskäytännössä on kuitenkin katsottu, ettei kielto ottaa syytetyn passiivisuutta hänen vahingokseen ole ehdoton, vaan kiellosta poikkeaminen voi olla sallittua, kun otetaan huomioon kaikki asiaan ja oikeudenkäyntiin liittyvät seikat. EIT:n oikeuskäytännön mukaan syytetyn vaikeneminen voidaan ottaa hänen vahingokseen huomioon, jos olosuhteet selvästi vaativat hänen selitystään. Tämä on todettu muun muassa EIT:n ratkaisussa *John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta* (8.2.1996).²⁰⁷

Silloin kun olosuhteet selvästi vaativat syytetyn selitystä, kyse on syytetyn ns. ”selitystaakasta”, joka tarkoittaa, että selityksen antamatta jättäminen merkitsee lähinnä heikennystä syytetyn

²⁰⁴ Diesen 1993, s. 34–35. Ks. OK 17:1.2:n vapaasta todistusharkinnasta esim. *Jokela* 2018, s. 536–538.

²⁰⁵ Ks. säännöksen edeltäjästä virinneeestä keskustelusta esim. *Hormia* 1979, s. 50–54., *Jonkka* 1991, s. 224 ja *Virolainen* 1995, s. 311–312 sekä niissä mainitut lähteet.

²⁰⁶ *HE 46/2014 vp*, s. 53.

²⁰⁷ Kyseisessä tapauksessa EIT katsoi, että syytetyn vaikeneminen voitiin ottaa huomioon hänen vahingokseen, kun poliisi oli tavannut hänet talosta, jossa toista henkilöä pidettiin laittomasti vangittuna. Valittaja ei missään vaiheessa asian käsittelyä antanut selitystä oleskelulle kyseisessä talossa. Ks. *John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta* (8.2.1996), kohdat 47–48 ja 54. Ks. myös *HE 46/2014 vp*, s. 53. Puolestaan ratkaisussa *Liam Averill v. Yhdistynyt Kuningaskunta* (6.6.2000) (kohdat 44–52) katsottiin tilanteen vaativan syytetyn selitystä, kun hänen hiuksistaan ja vaatteistaan oli löydetty kuituja, jotka vastasivat murhan jälkeen käytetystä pakoautosta löydettyjen huppujen ja hanskojen kuituja. Viimeksi mainitussa tapauksessa valittaja oli antanut oikeudenkäynnissä selityksen, mutta siitä huolimatta hänen vaikenemisensa poliisi kuulusteluissa saatiin ottaa näyttönä huomioon. Ks. myös *HE 46/2014 vp*, s. 53. Ks. EIT:n ratkaisusta myös *Condron v. Yhdistynyt kuningaskunta* (2.5.2000), kohdat 56–57.

mahdollisuuksiin horjuttaa syyttäjän häntä vastaan esittämää näyttöä. On syytä painottaa, että syytetyn vaikeneminen ei vielä itsessään tarkoita, että syyttäjän esittämän todistelun näyttöarvo kasvaisi tämän seurauksena. Selitystaakka tulee joka tapauksessa ajankohtaiseksi vasta sitten, kun syyttäjä esittää pääkäsittelyssä niin vahvaa näyttöä syytetyn syyllisyydestä, että syytetyltä voidaan perustellusti odottaa selitystä syyttäjän esittämiin väitteisiin.²⁰⁸ Todistustaakka ei kuitenkaan saa tosiasiallisesti siirtyä syytetylle hänen vaikenemisensä vuoksi, vaan todistustaakan on oltava syytömyysolettaman mukaisesti rikosasian kantajalla.²⁰⁹ Tähän on otettu kantaa muun muassa EIT:n ratkaisussa *Telfner v. Itävalta* (20.3.2001). Ratkaisun perusteluissa EIT katsoi, että edellyttämällä syytetyltä selitystä, vaikka asiassa ei ollut esitetty syytettyä vastaan riittävän vakuuttavaa näyttöä, oli todistustaakka siirtynyt syyttäjältä syytetylle, mikä loukkasi EIS 6(2) artiklaa.²¹⁰

Koska itsekriminointisuoja takaa syytetylle oikeuden olla aktiivisesti myötävaikuttamatta oman syyllisyytensä selvittämiseen, eikä hänellä siten ole velvollisuutta antaa kertomusta tai vastata kysymyksiin todistelutarkoituksessa, tuomioistuin ei voi ottaa huomioon todisteena syytetyn vahingoksi OK 17:6.1:n 1 ja 2 kohdissa mainittuja menettelyitä, eli syytetyn poissaoloa ja sitä, että syytetty jättää tuomioistuimen kehotuksesta huolimatta lausumatta vastapuolen vaatimuksesta tai sen perusteista. EIT:n oikeuskäytännöstä seuraa, että tuomioistuin voi siis ottaa huomioon todisteena syytetyn vahingoksi ainoastaan kyseisen lainkohdan 3 ja 4 kohdissa mainitun menettelyn.²¹¹ OK 17:6:ä on kuitenkin sovellettava näiltäkin osin suppeasti syytetyn kohdalla. Tuomioistuimen on harkittava varovasti syytetyn passiivisuuden vaikutusta näytönarvioinnissa,

---

²⁰⁸ Pölönen 2003, s. 136–138 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 370–371. Ks. myös esim. Klami 2000, s. 93–94 ja Sahavirta 2006, s. 238–239.

²⁰⁹ Tämä peruslähdekohta on lausuttu esim. ratkaisussa KKO 2011:20 (kohta 18). Ks. myös esim. Pölönen – Tapanila 2015, s. 374 sekä Ervo 2003, s. 3 ja *ibid.* 2005, s. 244, jossa tosin lausutaan, että ”todistustaakkaa ei saa kääntää liian heppoisin perustein syytetylle”. Nähdäkseni rikosasioissa ei tulisi rangaistusvaatimuksen osalta puhua todistustaakan kääntämisestä. Ks. samansuuntaisesti Pölönen – Tapanila 2015, s. 131–132. On painotettava, että syytetyllä ei ole itsekriminointisuojan vuoksi sinänsä velvollisuutta lausua asiassa mitään. Tämä voidaan nähdä velvollisuutena vain siinä mielessä, että selityksen antamatta jättäminen johtaa käytännössä syytetylle vastaisiin johtopäätöksiin. Ks. Pölönen 2003, s. 138–139. Ks. myös Klami 2000, s. 93–94, jossa todetaan, että sääntö todistustaakan kuulumisesta syyttäjälle rikosprosessissa osoittautuu lopulta jokseenkin mitäänsanomattomaksi tilanteissa, joissa syytetyn on tosiasiallisesti esitettävä vastaan näyttöä, jotta hänen laiminlyöntiään ei tulkittaisi hänen vahingokseen. Tähän voidaan sinänsä yhtyä, sillä päädyttyään nostamaan syytteen syyttäjähän esittää aina jotakin todistelua syytettyä vastaan. Olennaista on kuitenkin se, että ns. selitystaakka tai ylipäätään tarve horjuttaa syyttäjän esittämää päänäyttöä voi syntyä vasta sitten, kun syyttäjän esittämä näyttö on riittävän vakuuttavaa. Tällöinhän lähestytään tosiasiallisesti sitä, että syyttäjä on täyttänyt näyttövelvollisuutensa, jolloin puhe syyttäjän näyttötaakasta ei näyttäydy mitäänsanomattomalta. Ks. Pölönen – Tapanila 2015, s. 374. Vrt. mts. 371. Vrt. myös Launiala 2013, s. 5–6. Vaikka ns. selitystaakan syntymisen kynnys on oltava edellä todetuin tavoin korkealla, tosiasiasahan sen saavuttaminen lienee varsin tyypillistä syyttäjällä pääkäsittelyssä käytössään olevan näytön ollessa useimmiten varsin kattavaa. Tästä osoituksena voidaan mainita, että esimerkiksi vuonna 2018 alioikeuksissa oikeudenkäynnissä syytetyistä noin 94 prosenttia todettiin syylliseksi. Rikoslajikohtainen vertailu paljastaa kuitenkin, että tuomioistuimen hylkäämien syytteiden osuudet vaihtelevat. Esimerkiksi vuosina 2014–2018 raiskausrikoksissa syytteitä hylättiin 36 prosenttia, veropetoksissa ja velallisen rikoksissa 16 prosenttia, kirjanpitorikoksissa 14 prosenttia, rattijuopumusrikoksissa vain yksi prosentti ja huumausainerikoksissa kuusi prosenttia. Ks. *Seuraamusjärjestelmä 2018*, s. 48–49, 51 ja 176. Vrt. *Seuraamusjärjestelmä 2016*, s. 46 ja 152.

²¹⁰ *Telfner v. Itävalta* (20.3.2001), kohdat 18–20. Kyseisessä tapauksessa auto oli törmännyt henkilöön, joka oli tämän seurauksena saanut käteensä vähäisen vamman. Syytetyn tuomitseminen vammantuottamuksesta oli perustunut pohjimmiltaan siihen, että syytetty oli auton pääasiallinen käyttäjä ja että hän oli ollut tapahtumayönä poissa kotoaan. Merkittävää oli, että asianomistaja ei ollut pystynyt kuvailemaan tekijää tai tämän sukupuolta. Lisäksi kyseistä autoa oli käyttänyt myös syytetyn sisar.

²¹¹ HE 46/2014 vp, s. 53, OMLL 30/2013, s. 80, Pölönen – Tapanila 2015, s. 370 ja Rautio – Frände 2016, s. 64. Ks. poissaolon osalta Koponen 1998, s. 428–429 ja Jokela 2018, s. 511. Ks. myös Diesen 1993, s. 472–482 ja *ibid.* 2015, s. 102–113.

koska kyse on poikkeussäännöksestä OK 17:18:ssä syytetyille turvattuun itsekriminointisuojaan. Oikeus olla myötävaikuttamatta aktiivisesti oman syyllisyytensä selvittämiseen on ylipääntään yksi syytetyn keskeisimmistä oikeuksista, joten nimenomaan tämän oikeuden käyttämisen ei tulisi ainakaan kovin matalalla kynnyksellä johtaa siihen, että syytetty tulee juuri sen vuoksi tuomituksi.²¹² Lisäksi on syytä painottaa, että EIT on pitänyt selvänä, ettei syylliseksi julistava tuomio voi perustua vaitioloon ainoana tai ratkaisevana todisteena.²¹³ EIT:n hyväksymää linjaa voidaan pitää nähdäkseni perusteltuna, ja voidaan sanoa, ettei kyseistä poikkeusta tulisi ryhtyä ainakaan laajentamaan.

Vaikka syytetyn passiivisuus voi toimia yllä todetuissa rajoissa aihetodisteena tai aputosiseikkana²¹⁴, syytetyn saapuessa pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti – mutta vaieten – asian selvittämisen saattaa muodostua suppeammaksi kuin se ideaalitulanteessa voisi olla.²¹⁵ Syytetyn vaietessa pääkäsittelyssä hän ikään kuin ”supistaa” itsensä tutkinnan kohteeksi – toki omasta vapaasta tahdostaan olla puolustautumatta. Syytetyn vaitiolossa onkin kyse siitä, että syytetty luopuu oikeudestaan puolustautua, kuten poissaolossakin, ei niinkään puolustautumisesta.²¹⁶ Nähdäkseni voidaan kuitenkin sanoa, että vaikenemisen muodossa syytetty pystyy luopumaan oikeudestaan puolustautua ns. ehdottomammin kuin jättäytymällä pois pääkäsittelystä, joka on mahdollista huomattavasti rajatummin ja joka on riippuvaista useasta seikasta, kuten käsiteltävänä olevan rikoksen vakavuudesta. Tästä kuitenkin seuraa se, että mikäli tuomioistuin harkitsee, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo pääkäsittelyssä ei ole tarpeen asian selvittämiseksi, eli että syytetyllä on mahdollisuus luopua oikeudestaan osallistua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, tulee hänen tällöin myös tosiasiallisesti saada käyttää tätä luopumisoikeutta.

Valtakunnansyyttäjänvirasto nosti muun muassa syyttömyysolettamadirektiivin kansallisen täytäntöönpanon yhteydessä esille kysymyksen siitä, pitäisikö ROL 8:1:ä muuttaa siten, että syytetty voitaisiin pyytää saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, mikäli hän haluaa ja aikoo selvittää asiaa. VKSV katsoi, ettei syytettyä tulisi henkilökohtaista läsnäoloa edellyttämällä pakottaa lausumaan asiasta. Lisäksi VKSV näki ongelmallisena ROL 8:1:n asetelman, jossa asiaansa selvittämään saapumatta jäänyttä syytettyä voidaan rangaista.²¹⁷ Nähdäkseni

²¹² Virolainen – Pölönen 2004, s. 305 ja Pölönen – Tapanila 2015, s. 371 ja 374–375.

²¹³ Ks. esim. *John Murray v. Yhdistynyt Kuningaskunta* (8.2.1996), kohta 47, *HE 46/2014 vp*, s. 53. Ks. myös *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 304–305, *Ervo* 2005, s. 250 ja *Rautio – Frände* 2016, s. 64.

²¹⁴ Ks. *Virolainen – Pölönen* 2004, s. 305, jossa syytetyn vaitiolon on katsottu toimivan nimenomaan joko aihetodisteena tai aputosiseikkana. Ks. samansuuntaisesti *Hirvelä – Heikkilä* 2017, s. 420. Vrt. *Rautio – Frände* 2016, s. 64, jossa katsotaan, että kyse on pikemminkin todistustusiseikasta. Ks. termeistä esim. *Jokela* 2015, s. 186–187.

²¹⁵ Ks. *Pölönen* 2003, s. 139.

²¹⁶ *Ervo* 2005, s. 210. Ervo on kuitenkin hyväksynyt sen, että poissaolo ja vaikeneminen voidaan ymmärtää puolustautumisena siinä mielessä, että tuolloin ei ainakaan ole vaaraa siitä, että syytetty tai syytetyn puolustus tuottaisi aktiivisesti syytetyn kannalta haitallista oikeudenkäyntiaineistoa. Ervon kantaa voidaan pitää mielestäni perusteltuna, mutta voitaneen kuitenkin sanoa, että joissakin tilanteissa syytetyn vaitiolo saattaa olla hänen etunsa kannalta paras vaihtoehto, varsinkin jos asiassa ei juurikaan ole hänen puolestaan puhuvia tai lieventäviä seikkoja taikka jos nämä seikat ovat selkeästi ennakoitavissa sellaiseksi, ettei niillä tosiasiallisesti voi olla asian ratkaisun kannalta juurikaan merkitystä. Tätä lienee kuitenkin lopulta vaikea ennakoida, joten vahvana lähtökohtana voidaan pitää sitä, että syytetyn etu edellyttää hänen puolestaan puhuvien ja lieventävien seikkojen julkituomista. Ks. myös *Ervo* 1999, s. 574 ja *Tapanila* 2019a, jossa todetaan, että sekä passiivisena pysymiseen että aktiiviseen puolustautumiseen liittyy omat etunsa ja riskinsä ja ettei yleispätevästi edes voida sanoa, kumpi olisi parempi toimintavaihtoehto. Arviointi tuleekin tehdä aina tapauskohtaisesti ja arvioimalla muun muassa syyttäjän esittämän näytön kattavuutta ja vakuuttavuutta. Ks. prosessitaktiikasta tässä suhteessa myös *Turunen* 1999, s. 474.

²¹⁷ *OMML 37/2017*, s. 29. Ks. myös *OMML 21/2016*, s. 95.

VKSV:n esittämä näkemys tulee kuitenkin torjua. Syytetyn on siedettävä häneen kohdistuvia tutkintatoimenpiteitä.²¹⁸ Vaikka syytetyn velvoittaminen saapumaan pääkäsittelyyn saisikin hänet lausumaan asiassa siitä huolimatta, että hän olisi etukäteen päättänyt pysyä vaiti, ei velvollisuus saapua pääkäsittelyyn merkitse, että syytetyn tarvitsisi aktiivisesti myötävaikuttaa asiansa selvittämiseen tai että häntä tällä tavoin siihen painostettaisiin, vaan syytetty voi pysyä passiivisena. Nähdäkseni on varsin selvää, ettei syytetyn velvoittaminen saapumaan pääkäsittelyyn loukkaa hänen itsekriminointisuojaansa. Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta ei voida ankkuroida pelkästään syytetyn omaan tahtoon, koska tarvetta puoltavat useat muutkin seikat. Näin ollen jatkossakin on pidettävä perusteltuna sitä, että itsekriminointisuoja ei turvaa syytetylle oikeutta poissaoloon.²¹⁹

3.2.3 Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo asianosaisten oikeusturvan takaajana sekä menettelyn ja ratkaisun legitimoijana

Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei välttämättä aina merkitse oikeudenkäyntiaineiston rikastumista, vaikka näin monesti tosiasiallisesti käykin syytetyn lausussa asiassa tai käyttäessään vastakuulustelu-oikeuttaan.²²⁰ Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon voidaan kuitenkin perustellusti katsoa edistävän asian selvittämistä, oikeusvarmuutta ja rikosvastuun oikeaa kohdistumista jopa silloin, kun syytetty ei ole itse aktiivisesti tuottanut asian selvittämisen kannalta merkityksellistä oikeudenkäyntiaineistoa. Velvollisuus saapua pääkäsittelyyn tarjoaa syytetylle ennen kaikkea mahdollisuuden osallistua kontradiktorisen periaatteen mukaisesti aktiivisesti ja tasapuolisesti suulliseen ja välittömään menettelyyn muun muassa vastaamalla esitettyihin vaatimuksiin ja väitteisiin, kuulustelemalla häntä vastaan todistavia henkilöitä sekä lausumalla todistajien kertomusten johdosta.²²¹

Esimerkiksi käyttäessään vastakuulustelu-oikeuttaan syytetyllä on mahdollisuus tuoda ilmi häntä vastaan todistamaan kutsutun todistajan kertomukseen mahdollisesti sisältyviä heikkouksia ja risiiritäisyyksiä sekä todistajan tekemien havaintojen epätarkkuuden tai epäluotettavuuden. Toisaalta vastakuulustelussa syytetyllä on mahdollisuus pyrkiä saamaan todistaja kertomaan sellaisia seikkoja, joista häneltä ei ole pääkuulustelussa välttämättä kysytty ja joista hän ei ole oma-aloitteisesti huomannut kertoa.²²² Tällaiset seikat saattavat olla merkityksellisiä syytetyn edun ja oikeusturvan kannalta, ja on tärkeää tuoda esille todistajien kuulustelun kautta myös syytetylle edulliset seikat jo käräjäoikeudessa niin asian oikein ratkaisemisen kuin menettelyn tarkoituksenmukaisuudenkin kannalta.

²¹⁸ Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 240–241.

²¹⁹ Ks. *Frände* 1999, s. 219, *Ervo* 2005, s. 203, *ibid.* 2008, s. 162 ja *Liukkonen* 2012, s. 101.

²²⁰ Ks. esim. *Ervo* 2003b, s. 171.

²²¹ Ks. esim. *Diesen* 1993, s. 35–36 ja *Liukkonen* 2012, s. 83–84. Ks. myös *Liukkonen* 2007, s. 173.

²²² Ks. *Haapasalo ym.* 2000, s. 232–233, *Pölonen* 2003, s. 512 ja *Tapanila* 2004, s. 19. Ks. myös *Ervo* 1998, s. 50, jossa todetaan, että todistaja ei välttämättä tarkoituksella kerro tapahtumienkulusta vain tiettyjä seikkoja, vaan todistajan kertomukseen vaikuttaa luonnollisesti muun muassa todistajan persoona ja tapa havainnoida asioita.

Asianomistajan tai todistajan kuuleminen todistelutarkoituksessa edellyttää lähtökohtaisesti syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, koska hän on muiden mahdollisesti tapahtumienkulussa mukana olleiden asianosaisten ohella parhaimpia henkilöitä esittämään todistajille kysymyksiä, joita tapahtumiin nähden ulkopuolisen syyttäjän, tuomarın tai syytetyn asiamiehenkään ei välttämättä ole mahdollista esittää. Tärkeää todisteiden harkinnan kannalta on kuitenkin samalla syytetyn kertomuksen vertaaminen mahdolliseen asianomistajan ja muiden todistajien kertomuksiin.²²³ EIT:n oikeuskäytännössä on korostettu syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tärkeyttä, jotta voitaisiin arvioida syytetyn kertomuksen uskottavuutta ja verrata sitä muihin todistajiin.²²⁴

Pääkäsittelyssä ilman avustajaa henkilökohtaisesti paikalla oleva syytetty ei kuitenkaan välttämättä tosiasiallisesti kykene tehokkaasti tuomaan esille hänelle edullisia seikkoja vastakuulustelun kautta, jolloin henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden keskeinen anti realisoituu tuolloin juuri syytetyn ja asianomistajan sekä mahdollisten todistajien kertomusten vertaamisesta. Asiamiehen käyttäminen voi siten monesti tarjota huomattavasti paremmat mahdollisuudet syytetylle tuoda esille hänelle edullisia seikkoja myös todistajien vastakuulustelun kautta. Aiemmissä luvuissa esitetyn perusteella on mielestäni selvää, että asiamiehen käyttö ei voi kuitenkaan kaikissa tapauksissa korvata syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, sillä syytetty on ainakin lähtökohtaisesti paremmin perillä oman asiansa tosiseikoista.²²⁵

Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo pääkäsittelyssä on siis tärkeää jo syytetyn oman oikeusturvan kannalta, jotta syytetyllä on tosiasiallinen mahdollisuus puolustautua häntä vastaan esitettävään henkilötodisteluun ja testata sen luotettavuus.²²⁶ Tätä on painotettu oikeuskäytännössä muun muassa seuraavissa ratkaisussa:

KKO 2006:50. Syyttäjä vaati päivystävälle lääkärille rangaistusta tuottamuksellisesta virkavelvollisuuden rikkomisesta. Syytetty oli kiistänyt esitutkinnassa syyllistyneensä rikokseen. Syyttäjä oli puolestaan nimennyt syytteen tueksi 12 henkilöä kuultaviksi todistajina syytetyn menettelystä ja sen lääketieteellisestä arvioinnista sekä esittänyt useita kirjallisia todisteita, muun muassa asiantuntijalausuntoja. Asia käsiteltiin syytetyn poissaolosta huolimatta, ja pääkäsittelyssä kuultiin kymmentä todistajaa sekä esitettiin kirjallisia todisteita. Korkein oikeus katsoi, ettei asiaa olisi saanut käräjäoikeudessa tutkia ja ratkaista syytetyn poissa ollessa, vaan syytetyn oikeusturvan kannalta asian selvittäminen ja syyttäjän esittämä laaja henkilötodistelu olisivat edellyttäneet syytetyn henkilökohtaista kuulemistä. (Ään.)²²⁷ **Turun HO 05.01.2017 nro 100356, R 16/1003.** A:ta syytettiin käräjäoikeudessa pahoinpitelystä. Syyttäjä oli nimennyt kuultaviksi asianomistajan ja todistajan. Syyttäjä oli vaatinut A:n tuomitsemista vankeusrangaistukseen ja että rangaistusta mitattaessa sovelletaan koventamisperustetta. Asianomistaja B oli yhtynyt syyttäjän rangaistusvaatimukseen ja vaatinut, että A velvoitetaan korvaamaan hänelle kivusta ja särystä 2.000 euroa korvoineen. A oli kiistänyt teon esitutkinnassa. Käräjäoikeus oli määrättyään A:n saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn ja tämän jäätyä saapumatta sinne päättänyt kuulla asianomistajaa ja todistajaa pääkäsittelyn ulkopuolella. A oli tämän jälkeen kutsuttu asian seuraavaan käsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista tämän poissaolosta huolimatta. Käräjäoikeus oli ratkaissut asian ja tuominnut A:n kolmen kuukauden pituiseen ehdottomaan vankeusrangaistukseen.

²²³ Ks. esim. *HE 82/1995 vp*, s. 16, *Hirvonen 1997*, s. 375 ja *Ervo 1998*, s. 50–51.

²²⁴ Ks. esim. *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005), kohta 55. Ks. myös *Poitrimol v. Ranska* (23.11.1993), kohta 35 ja *Krombach v. Ranska* (13.2.2001), kohta 86.

²²⁵ Ks. samansuuntaisesti *Tapanila 2019a*, s. 99.

²²⁶ Ks. esim. *Ervo 2003b*, s. 170–172.

²²⁷ Ks. myös ”klassikoiksi” muodostuneet ratkaisut Vaasan HO 1998:12 ja Rovaniemen HO 1999:11.

Käräjäoikeus oli soveltanut rangaistuksen mittaamisessa koventamisperustetta ja kohtuullistanut rangaistusta aikaisemman tuomion perusteella. Ainoastaan asianomistaja B:llä oli välittömiä havaintoja pahoinpitelystä, jonka kertomus oli ollut kuitenkin ristiriidassa A:n esitutkintakertomuksen kanssa. Hovioikeus katsoi, että asian laatu, asiassa esitetty yksityisoikeudellinen korvausvaatimus sekä asiassa ratkaistavat kysymykset koventamisperusteen soveltamisesta ja aikaisemman tuomion vaikutuksesta tuomittavaan rangaistukseen edellyttivät A:n henkilökohtaista läsnäoloa asian selvittämiseksi, eikä käräjäoikeuden olisi tullut ratkaista asiaa A:n poissaolosta huolimatta. Hovioikeus kumosi tuomion ja palautti asian käräjäoikeuteen. Lainvoimainen.

On muistettava, että tuomioistuimella on velvollisuus valvoa, että asia tulee asianmukaisesti käsitellyksi ja että käsittely täyttää oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset. Näin ollen arvioidessaan syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta tuomioistuimen on otettava huomioon myös asianomistajan ja muiden asianosaisten oikeusturvaan liittyvät näkökohdat, jotka saattavat puoltaa syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, vaikka näyttäisikin siltä, ettei syytetyn oma oikeusturva sitä vaatisi.²²⁸

Oikeusturvanäkökohtien lisäksi syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon voidaan sanoa toimivan käsittelyn ja tätä kautta myös ratkaisun legitimoijana, sillä syytetyn ollessa henkilökohtaisesti paikalla, voi hän itse havainnoida ja arvioida sekä käsittelyn oikeudenmukaisuutta että tuomioistuimen riippumattomuutta ja puolueettomuutta.²²⁹ Muun muassa *Christian Diesen* on tarkastellut syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden legitimoivaa merkitystä syytetyn omasta ja oikeusjärjestyksen näkökulmasta.

Diesen painottaa, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tarjoaa ensinnäkin syytetyille mahdollisuuden itse arvioida ja valvoa pääkäsittelyssä tapahtuvan asian selvittämisen laatua. Läsnäolovelvollisuus auttaa syytettyä myös jälkikäteen muodostamaan kokonaiskuvan siitä, että tuomioistuin on tarkastellut sekä syyllisyys- että seuraamuskysymystä objektiivisesti, monipuolisesti ja perusteellisesti. Laajemmin tarkasteltuna Diesen näkee syytetyn läsnäolovelvollisuuden vahvistavan sekä luottamusta oikeusjärjestykseen ja lainkäyttöön että yleistä oikeudentuntoa, kun rikosasiat pyritään käsittelemään lähtökohtaisesti menettelyssä, joka parhaiten turvaa asian oikein ratkaisemisen.²³⁰ Diesen katsoo, että syytetyn poissaolo sisältää yleisesti riskin tuomioistuimen päätöksenteon perustan heikentämisestä. Väärien tuomioiden riski kasvaa, mitä enemmän asioita käsitellään poissaolokäsittelyissä. Pidemmällä tähtäimellä oikeusvarmuus heikkenee, ja virheellinen menettely heikentää sekä kansalaisten luottamusta lainkäyttöön että lainkuuliaisuutta.²³¹

Diesenin esittämää siitä, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolon tarve kytkeytyy sekä yksilön että yhteiskunnan kannalta oikeusturvaintressiin ja että sillä on merkitystä menettelyn legitimoinnissa mainituilla kahdella tasolla, voidaan mielestäni pitää perusteltuna. Voidaan ajatella, että yksilön tasolla läsnäolon legitimoiva merkitys kytkeytyy oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimuksiin, eritoten kontradiktoriaaliseen periaatteeseen, ja yhteiskunnan tasolla

²²⁸ *Ervo* 2005, s. 212–213, *Liukkonen* 2012, s. 102–103, 105–106 ja *Määttä* 2013, s. 446 ja av 1789.

²²⁹ *Männistö* 2005, s. 204. Ks. myös esim. *Tapanila* 2019a, s. 98.

²³⁰ *Diesen* 1993, s. 32–34. Ks. myös esim. *KM 2002:1*, s. 8, *HE 13/2006 vp*, s. 4 ja *Liukkonen* 2012, s. 88–89 ja av 47. Ks. rikosprosessin legitimointitehtävästä myös esim. *Jonkka* 1992, s. 24–26 ja *Jääskeläinen* 1997, s. 148.

²³¹ *Diesen* 1993, s. 33. Ks. myös esim. *Ervo* 2005, s. 303 ja av 129.

varmuustavoitteeseen.²³² Nähdäkseni se, että lieviä asioita yhä enenevässä määrissä käsitellään tarpeen vaatiessa syytetyn poissaolosta huolimatta, ei vielä sinällään heikennä oikeusvarmuutta, kunhan huolehditaan siitä, että jutut ovat selvitettävissä syytetyn poissaolosta huolimatta, asianosaisten oikeusturvaa ei loukata ja että poissaolokäsittelyt – sekä syytetyn mahdollisuus henkilökohtaiseen poissaoloon käräjäoikeuden pääkäsittelystä yleisemminkin – säilyy selkeästi poikkeusmenettelynä, josta syytetty ei voi täysin vapaasti määrätä.

3.3 Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon suhde rikosprosessin muihin tehtäviin ja kriminaalipoliittisiin tavoitteisiin

3.3.1 Henkilökohtaisen läsnäolon yleis- ja erityispreventiivinen vaikutus

ROL 8 luvussa asianosaisten velvollisuus saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kytketään vahvasti siihen, onko asianosaisten läsnäolo asian selvittämiseksi tarpeen. Tästä huolimatta syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon voidaan katsoa palvelevan rikosvastuun toteuttamis- ja oikeusturvafunktioiden ohella muitakin tehtäviä.²³³ Nähdäkseni *Iiro Liukkonen* huomauttaa perustellusti, että asian selvittämiseen nähden muihin rikosprosessin tehtäviin kytkeytyvät perusteet syytetyn henkilökohtaiselle läsnäololle voidaan nähdä jokseenkin toisarvoisina.²³⁴ Silti ei voida kieltää sitä, että julkisessa intressissä on myös muiden rikosprosessin keskeisten tehtävien, etenkin ohjausfunktion, toteuttaminen syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden välityksellä. Seuraavaksi onkin syytä tarkastella lähemmin, missä suhteessa syytetyn henkilökohtaisella läsnäolovelvollisuudella voidaan nähdä ennaltaehkäisevää vaikutusta ihmisten käyttäytymiseen ja missä määrin syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa voidaan perustella näillä argumenteilla.

Oikeudenkäynnillä ja syytetyn velvollisuudella olla henkilökohtaisesti läsnä siinä on nähty ensinnäkin yleispreventiivinen vaikutus, joka kytkeytyy ennen kaikkea siihen, että oikeudenkäynnin koetaan yleisesti aiheuttavan vaivaa ja epämieluisia tuntemuksia asianosaisille, varsinkin syytetyille.²³⁵ Näin ollen tieto siitä, että riskinä on joutua julkisesti vastaamaan syyttäjän esittämiin väitteisiin, toimii potentiaalisille rikoksenteijöille pidäkkeenä. Voitaneen väittää, että syyte itsessään saattaa toimia joskus tehokkaampana osana yleispreventiota kuin itse rangaistus,

---

²³² Ks. esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 164 ja luvusta 2.3.1, s. 24 av 131.

²³³ *Liukkonen* 2012, s. 84.

²³⁴ *Ibid.*

²³⁵ Ks. *Diesen* 1993, s. 36, *Ervo* 1996, s. 163, *ibid.* 2005, s. 301 av 124 ja *Tolvanen* 2006b, s. 581. Vrt. esim. *Määttä* 2013, s. 153. Määttä kuitenkin painottaa, että lainkäytöstä tiedottamiseen tulee panostaa enemmän, mikäli lainkäytöllä halutaan olevan laajempaa ohjausvaikutusta yksilöihin.

koska oikeudenkäynnin julkisuus saatetaan kokea varsinaista rikosoikeudellista seuraamusta suuremmaksi rangaistukseksi, vaikka sitä ei olekaan siksi tarkoitettu.²³⁶

Oikeuskirjallisuudessa esimerkiksi *Liukkonen* on suhtautunut kriittisesti siihen, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo voisi itsessään edistää yleispreventiota, koska tämä edellyttäisi sitä, että henkilö ottaisi ennen rikoksen tekemistä huomioon kiinnijäämismahdollisuuden lisäksi sen vaihan, jonka mahdollinen oikeudenkäynti aiheuttaa. Rikoksenteijä kuitenkin tuskin miettii etukäteen sitä, että hän saattaa joutua vastaamaan menettelystään tuomioistuimessa.²³⁷ Liukkonen kritisoi sitä, että yleispreventiivisen tehtävän tunnustava näkökulma yliarvioi ihmisten tietämyksen oikeudenhoidosta, ja että se toisaalta liioittelee lainkäytön mahdollisuuksia vaikuttaa yleisesti ihmisten käyttäytymiseen siten, että he pidättäytyvät rikoksista, vaikka suurimmalla osalla heistä ei ole henkilökohtaista kokemusta syytettynä olemisesta. Liukkonen katsoo, että itse rangaistussäännöksellä ja sanktiovarmuudella on keskeisempi merkitys yleisprevention toteuttajina, eikä niinkään prosessilla itsellään, vaikka rikoslaissa säädetty rangaistusuhka konkretisoituu vasta oikeudenkäynnissä.²³⁸ Olen samaa mieltä siitä, että rikoksenteijä tuskin punnitsee ennen tekoonsa ryhtymistä mahdollisen oikeudenkäynnin aiheuttamaa vaivaa ja epämukavuutta varsinkaan silloin, kun teon vaikuttimena on alkoholi, kuten esimerkiksi väkivaltarikoksissa monesti on. Tekijä ottanee tuolloin korkeintaan huomioon teosta mahdollisesti seuraavan rangaistuksen aiheuttaman haitan, jos sitäkään.²³⁹ Sitä vastoin esimerkiksi talousrikokset voivat olla monesti varsin suunnitelmallisia, ja joiden osalta tekijän voitaisiin ajatella punnitsevan rikoksen tekemiseen liittyviä hyötyjä ja haittoja laajemmin, jopa menettelystä mahdollisesti seuraavaa oikeudenkäyntiä ja siihen liittyvää julkisuutta sekä vaivaa, jolloin myös oikeudenkäynnillä voitaisiin mielestäni nähdä yleispreventiivistä vaikutusta. Nähdäkseni henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden yleispreventiivistä vaikutusta ei voida kuitenkaan kiistää sillä, että suurimmalla osalla ihmisistä ei ole oma-kohtaista kokemusta rikosasian asianosaisena olemisesta. Päinvastoin nykyinen vilkas uutisointi oikeudenkäynneistä pikemminkin vahvistaa yleistä käsitystä siitä, että etenkin oikeudenkäynnin julkisuus saattaa aiheuttaa syytetyille vaivaa ja epämieluisia tuntemuksia.²⁴⁰

Dieseniä mukaillen syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla voidaan ylipäätään nähdä parhaimmat edellytykset toimia osana yleispreventiota silloin, kun läsnäolovelvollisuutta ylläpidetään pääsääntönä ja kun läsnäoloa koskevia säännöksiä sovelletaan mahdollisimman

---

²³⁶ *Diesen* 1993, s. 36, *Männistö* 2005, s. 209 ja *Jokela* 2018, s. 14. Ks. myös *Jääskeläinen* 1997, s. 146, jossa painotetaan yleisprevention yhtenä perusedellytyksenä prosessin julkisuutta. RL 6:7.1:n 1 kohdan mukaan rangaistusta lieventävänä seikkana on otettava huomioon myös tekijälle rikoksesta johtunut tai hänelle tuomiosta aiheutuva muu seuraus. Tällä tarkoitetaan esimerkiksi rikoksen saamaa poikkeuksellista julkisuutta. Säännönmukainen mediajulkisuus ei riitä yleensä lievennyksen perustaksi. Rikoksen saama julkisuus voidaan ottaa huomioon kohtuuden mukaan rangaistusta määrättäessä, jos julkisuus nousee kohtuuttomiin mittasuhteisiin ja jos sillä on muita vakavia seuraamuksia tuomittujen ja usein jo epäiltyjen elämään. Normaalit lisäseuraamukset eivät yleensä oikeuta soveltamaan säännöstä. HE 44/2002 vp, s. 200. Ks. ratkaisu KKO 2006:44, kohta 8, jossa todetaan, että rikoksesta johtuvat tai tuomiosta aiheutuvat säännönmukaiset tai ennakoitavissa olevat kiusallisetkaan seuraamukset eivät oikeuta rangaistuksen lieventämiseen. Ks. myös KKO 2016:39, 2017:50, KKO 2017:69 ja KKO 2018:32.

²³⁷ *Liukkonen* 2012, s. 87–88. Vrt. *Ervo* 1996, s. 163.

²³⁸ *ibid.* Ks. myös esim. *Vuorenpää* 2003, s. 302–303, joka katsoo yleisprevention tehokkuuden edellytysten kytkevän keskeisimmällä tavalla aineellisen rikosoikeuden ja rikosprosessioikeuden toisiinsa. Vuorenpään mukaan mainituista edellytyksistä sanktiovarmuutta ja rikosoikeudellisen järjestelmän legitimitteettivaatimusta voidaan pitää merkityksellisimpinä kriteereinä rikosprosessin järjestämisessä sellaiseksi, jotta sen avulla voitaisiin tukea rikosoikeuden yleispreventiivistä vaikutusta. Mts. 303.

²³⁹ Vrt. *Ervo* 1996, s. 163.

²⁴⁰ Ks. *Ervo* 1996, s. 163., jossa todetaan, että oikeudenkäynnin yleisestävään tehoon vaikuttaa yleinen käsitys sen aiheuttamasta vaivasta ja epämieluisuudesta. Nähdäkseni uutisointi oikeudenkäynneistä ja niiden saama laaja julkisuus on omiaan vahvistamaan yleistä käsitystä oikeudenkäyntien asianosaisille aiheuttamasta vaivasta ja muista epämieluisista tunteista. Ks. samansuuntaisesti *Männistö* 2005, s. 209–210, jossa katsotaan, että nimenomaan tiedotusvälineissä tapahtuva uutisointi oikeudenkäynneistä tekee rangaistuksista yleisölle näkyviä ja samalla tuo esille pelottavan mielikuvan syytetyn häpeästä ja kärsimyksestä. Ks. *Vuorenpää* 2003, s. 304 av 22, jossa todetaan, että oikeudenkäynnejä koskevalla uutisoinnilla saattaa myös olla ihmisten normituntemusta parantavaa vaikutusta.

yhdenvertaisesti ja johdonmukaisesti.²⁴¹ Yhdyn kuitenkin Liukkonen esittämään siltä osin, että yleispreventioon tulisi ensisijassa pyrkiä pikemminkin sanktiovarmuuden avulla kuin luottamalla liiaksi siihen, että rikosprosessin ja etenkin siinä tehtävien menettelyllisten ratkaisujen kautta voitaisiin vaikuttaa ihmisten käyttäytymiseen ennaltaehkäisevästi.²⁴²

Toiseksi syytetyn velvollisuudella saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn on nähty erityispreventiivinen vaikutus, eli rikosprosessin ennaltaehkäisevä vaikutus syytettyyn itseensä. Esimerkiksi *Diesen* on esittänyt, että kokemukset oikeudenkäynnistä voivat toimia pidäkkeenä rikosten uusimiselle, mikäli tuomioistuin tuomitsee syytetyn asiassa. Kun tuomioistuin julistaa tuomion pääkäsittelyn päätyttyä, henkilökohtaisesti paikalla olevalla syytetyllä on ensinnäkin konkreettinen tilaisuus huomata tulleen tuomituksi vastuuseen menettelystään, mikä voi vahvistaa langetetun rangaistuksen merkitystä. Toiseksi syytetyn velvoittaminen saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn voi saada hänet tajuamaan, että oikeusjärjestys suhtautuu hänen tekoonsa vakavammin kuin hän itse on saattanut asian kokea.²⁴³ Pääkäsittely, jossa syytetty on ollut henkilökohtaisesti läsnä, voi siten parhaimmassa tapauksessa ehkäistä tuomittua uudesta rikoksista. Syytetyn läsnäolovelvollisuuden ”pelotevaikutus” tehonnee kuitenkin lähinnä ensikertalaisiin ja nuoriin henkilöihin.²⁴⁴ Nähdäkseni syytetyn läsnäolovelvollisuudella olevaa erityispreventiivistä vaikutusta ei tulisi myöskään unohtaa, kunhan myönnetään, että se lienee tosiasiaa varsin rajallinen. Esimerkiksi rikoksenuusijoiden kohdalla ei juurikaan voida nähdä, että henkilökohtaisella läsnäololla kyettäisiin ohjaamaan aikaisemmin rikoksiin syyllistynyttä syytettyä vastaisuudessakaan pidättäytymään rikoksista.

---

²⁴¹ *Diesen* 1993, s. 37. Kyse on nähdäkseni siitä, että tällöin ihmiset myös todennäköisemmin kokevat menettelyn luotettavaksi ja uskottavaksi. Ks. Vuorenmaa 2003, s. 303 av 21 ja *ibid.* 2007, s. 27 av 97, jossa katsotaan, että menettelyn luotettavuus ja uskottavuus sisältyvät rikosoikeudellisen järjestelmän legitimitteettivaatimukseen, jolla puolestaan on välitöntä vaikutusta siihen, minkälaiseksi menettely rikosasiassa tulisi järjestää.

²⁴² Ks. *Liukkonen* 2012, s. 88. Ks. samansuuntaisesti esim. *Ervo* 1996, s. 165.

²⁴³ *Diesen* 1993, s. 37–38. Tämä voi *Diesenin* mukaan tapahtua jopa ilman sitä, että tuomioistuin suoranaisesti nuhtelee tuomitsemisen yhteydessä syytettynä ollutta henkilöä, sillä tuomioistuinkäsittely voi jo itsessään saada syytetyn tajuamaan, että lain rikkomisesta voi aiheutua sakkoja suurempia seuraamuksia, kuten vaivaa, taloudellisia uhrauksia, huono maine tai psyykkisiä vaivoja. Myös *Liukkonen* tunnustaa syytetyn läsnäolon erityispreventiivisen vaikutuksen, joka perustuu siihen, että syytetty kokee pääkäsittelyyn osallistumisen pelottavana, mikä saa hänet välttämään joutumasta uudelleen syytteeseen. *Liukkonen* kuitenkin painottaa, että rikosprosessin tarkoituksena ei ole se, että syytetty kokisi oikeudenkäynnin lisärangaistuksena, vaikka samanaikaisesti ei voidakaan kiistää sitä, että oikeudenkäynnin mielletään yleisesti tuottavan asianosaisille vaivaa ja olevan kiusallinen. *Liukkonen* 2012, s. 86–87. Ks. *Ervo* 2005, s. 301, joka toteaa, että syytetyn ollessa henkilökohtaisesti läsnä oikeudenkäyntimenettely voi olla omiaan havahduttamaan tekijän, jolloin mahdollisesti tuomittu rangaistus ei välttämättä näytty merkityksettömältä ja ole omiaan kannustamaan tuomittua jatkamaan rikollista elämäntapaansa. Kyse on *Ervon* mukaan kommunikoinnista syytetyn, asianomistajan, syyttäjän ja tuomarin välillä, joka saa parhaassa tapauksessa syytetyn ymmärtämään tekonsa merkityksen ja seuraukset.

²⁴⁴ *HE 82/1995 vp*, s. 115, *Diesen* 1993, s. 36, *Liukkonen* 2012, s. 86–87 ja *Jokela* 2018, s. 492.

3.3.2 Henkilökohtaisen läsnäolon kautta toteutettavien rikosprosessin tehtävien ja aineellisen rikosoikeuden tavoitteiden samaistamiseen liittyvistä ongelmista

Rikosprosessin tehtävien ja aineellisen rikosoikeuden tavoitteiden samaistamiseen²⁴⁵ sekä syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden yleis- ja erityispreventiivisestä vaikutuksesta puhumiseen liittyy kuitenkin ongelmia. Mikäli velvollisuudella saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn katsotaan olevan pelotevaikutusta joko kansalaisiin yleensä tai syytettyyn itseensä, merkitsee se väistämättä läsnäolovelvollisuuden ja oikeudenkäyntimenettelyn rinnastumista ainakin jossain määrin rankaisemiseen.²⁴⁶ Oikeudenkäyntimenettelyn ja syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tehtävänä ei kuitenkaan voi olla syytetyn rankaiseminen tai tarkoituksellinen kärsimyksen tuottaminen. Tuomioistuimien huolehtii menettelyn oikeudenmukaisuudesta, ja sen tulee kohdella syytettyä oikeudenmukaisesti ja asiallisesti.²⁴⁷ Päätöksessään syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta tuomioistuimen ei tule pyrkiä sanktiomekanismin maksimointiin. Syytetyn velvoittaminen henkilökohtaiseen läsnäoloon ei voi toimia rangaistuksena, eikä syytettyä tule käyttää yksittäisessä rikosprosessissa yleisestäävyyden välineenä. Tuomioistuimen päätöksentekoa ohjaavat ensi sijassa asianosaisten oikeusturvanäkökohdat ja totuustavoite.²⁴⁸ Tämä nähdäkseni puhuu sen puolesta, että mikäli asianosaisten oikeusturvanäkökohdat tai totuustavoite eivät edellytä syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, ei tuolloin yleisestäävyyden tulisi lähtökohtaisesti yksinään voida katsoa edellyttävän syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa.

Rikosasiassa asianosaisena olemiseen ja pääkäsittelyyn saapumiseen liittyy tavanomaisesti epä-mukavuutta ja vaivaa, joilta ei voida täysin vältyä. Mielestäni rikosprosessiin liittyviä tavanomaista epä-mukavuutta ja vaivaa ei kuitenkaan tule suoraan rinnastaa rangaistukseen, vaikka syytetty saattaakin kokea pääkäsittelyn ikävänä muodollisuutena.²⁴⁹ On syytä painottaa, että ensisijaiset perusteet syytetyn henkilökohtaiselle läsnäololle tukevat myös nimenomaan hänen oikeusturvaansa. Voidaanko tällöin ylipäätään puhua henkilökohtaisen läsnäolon preventiivisestä vaikutuksesta, mikäli oikeudenkäynnin samaistamisesta rangaistukseen tulee selkeästi

---

²⁴⁵ Ks. esim. *Pölönen* 2003, s. 25, jossa todetaan sanktiomekanismitajattelussa olevan olennaista rikoslainsäädännön tavoitteiden ja rikosprosessin funktioiden yhdistäminen.

²⁴⁶ Ks. esim. *Tolvanen* 2006b, s. 581 ja *Liukkonen* 2012, s. 88.

²⁴⁷ Ks. *Tolvanen* 2006b, s. 581 ja *Ervo* 1996, s. 157 ja *ibid.* 2005, s. 301. Vrt. *Ervo* 1996, s. 156, 163–165 ja *ibid.* 2005, s. 301, jossa katsotaan oikeudenkäynnin sisältävän ainakin jossain määrin rankaisullisia piirteitä. Vaikka syyttäjän voidaan katsoa paremmin toteuttavan rikosprosessin yleispreventiivistä vaikutusta omien tehtäviensä kautta, on hänenkin syytetyn vastapuolena kohdeltava syytettyä oikeudenmukaisesti. Näin ollen syyttäjänkin on otettava huomioon myös syytetyn oikeusturva ottaessaan mahdollisesti kantaa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuuteen.

²⁴⁸ Ks. *Ervo* 1996, s. 165, *Pölönen* 2003, s. 67, 395 ja *Määttä* 2013, s. 108. Ks. myös *Niemi-Kiesiläinen* 2003, s. 339. Ks. *Lappi-Seppälä* 2000, s. 46, joka toteaa, että tuomioistuimen tehtävänä ei ole yksittäistapauksellisten preventioratkaisujen tekeminen.

²⁴⁹ Ks. HE 82/1995 vp, s. 24 ja 114. Ks. myös av 236, s. 46.

pidättäytyä? Tähän on nähdäkseni vastattava myöntävästi, sillä rikosasian asianosaisena olemista ja saapumista pääkäsittelyyn voitaneen pitää yleisesti sellaisena kokemuksena, mitä suurin osa kansalaisista tuskin haluaisi kokea, vaikka heitä kohdeltaisiinkin mahdollisimman asianmukaisesti ja vaikka tekijä tuskin kaikissa rikostyypeissä punnitsee ennen tekoaan kiinnijäämisen mahdollisuuden lisäksi vielä mahdolliseen oikeudenkäyntiin liittyvää epämukavuutta. Tuon oikeudenkäyntiin liittyvän tavanomaisen epämukavuuden, jota ei ole tarkoitettu rangaistukseksi, voidaan kuitenkin katsoa jossain määrin toteuttavan rikosprosessin yleispreventiivistä tehtävää, joka siis ilmenee siten, että ihmisistä suurimman osan kohdalla rikosprosessi tekee itsensä tarpeettomaksi.²⁵⁰

Vaikka ROL:n säätäminen toi mukanaan poissaolokäsittelyt, pidettiin ROL 8:11:ä koskevissa lain esitöissä tärkeänä sitä, ettei ensikertalaisia nuoria rikoksentekejiä tuomittaisi rangaistukseen poissaolostaan huolimatta, vaan että heidät velvoitettaisiin pääsääntöisesti saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn.²⁵¹ *Laura Ervo* on esittänyt, että tältä osin on kyse oikeudenkäynnin käyttämisestä ”nimenomaan rangaistuksena epäillylle jo siinä vaiheessa, kun hänen syyllisyyttään ei ole vielä todettu”.²⁵² Tästä voidaan nähdäkseni olla eri mieltä, sillä ensikertalaisen nuoren syytetynekään kohdalla hänen velvoittamisessa saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn ei voi olla kyse rankaisemisesta, vaikka nuori olisikin tunnustanut tekonsa jo esitutkinnassa. On muistettava, että läsnäolo turvaa myös nuoren kohdalla ennen kaikkea hänen oikeusturvaansa, millä lienee jopa korostettu merkitys.²⁵³ Erityisesti nuorten ensikertalaisten syytettyjen kohdalla on kuitenkin otettava huomioon läsnäolon *kasvatuksellinen* näkökulma silloinkin, kun asia on riidaton.²⁵⁴ Oikeuskirjallisuudessa on katsottu, että kyse on ennen kaikkea vuorovaikutuksen mahdollistamisesta tuomioistuimen ja nuoren välillä, jotta oikeudenkäynnin päätteeksi tuomarin on mahdollista langettaa tuomio suoraan henkilökohtaisesti läsnäolevalle nuorelle, millä voidaan nähdä kasvatuksellista merkitystä.²⁵⁵ Esitetty herättää nähdäkseni kysymyksen siitä, liittyykö pääkäsittelyn ja henkilökohtaisen läsnäolon kasvatuksellinen merkitys menettelyyn itseensä vai enemmänkin nuoren syytetyn puhuttelemiseen tuomioistuimen langettaessa tuomiota. Oikeuskirjallisuudessa on nimittäin virinnyt jonkin verran keskustelua siitä, tulisiko nuoria henkilöitä puhutella pääkäsittelyn päätteeksi ennaltaehkäisevässä tarkoituksessa.²⁵⁶ *Katri Vainio* on nähnyt olennaisena erottaa toisistaan pääkäsittelymenettelyn kasvatuksellisen vaikutuksen ja syytetyn

²⁵⁰ Ks. *Vuorenpää* 2007, s. 15.

²⁵¹ *HE 82/1995 vp*, s. 115, *OLJ 1/1993*, s. 259. Ks. myös esim. *Ervo* 2005, s. 302 ja *Jokela* 2018, s. 509.

²⁵² *Ervo* 2005, s. 302.

²⁵³ Ks. tältä osin samoin *Ervo* 2005, s. 302.

²⁵⁴ Ks. esim. *HE 271/2004 vp*, s. 44, jossa perustellaan alle 18-vuotiaana tehtyjen rikosten rajaamista kirjallisen menettelyn soveltamisalan ulkopuolelle sillä, että ”nuoren vastaajan henkilökohtaisella läsnäololla pääkäsittelyssä voi olla kasvatuksellista, uusista rikoksista pidättäytymistä edistävää merkitystä, joka liittyy teon ja esimerkiksi mahdollisesti paikalla olevan asianomistajan kautta teon vaikutusten selvittämiseen.” Huomionarvoista on, että nuoren syytetyn osalta puhutaan lain esitöissä kasvatuksellisesta merkityksestä, vaikka yllä mainitulla viitataan etenkin henkilökohtaisen läsnäolon erityispreventiiviseen vaikutukseen. Käytettyä ilmaisua voidaan nähdäkseni pitää tästä huolimatta aiheellisena, koska siinä painottuu paremmin se, ettei myöskään nuoren syytetyn kohdalla velvollisuudessa saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn ole kyse sinänsä rankaisemisesta.

²⁵⁵ Ks. esim. *Ervo* 2005, s. 301 ja *Tolvanen* 2006b, s. 581, jossa kuitenkin nostetaan perustellusti esiin, että vaikka tuomarin puhuttelulla pääkäsittelyn päätteeksi saattaakin olla tietynlaista varoitusvaikutusta etenkin nuorelle ja ensikertaa syytettynä olleelle henkilölle, on puhuttelun merkitystä saatettu oikeuskirjallisuudessa liioitella. Tolvanen tuo esille, että oikeudenkäyntiin joutunutta nuorta on saattanut puhutella jo esimerkiksi sosiaalityöntekijät, opettajat ja poliisi, jolloin tuomarin puhuttelulla ei välttämättä ole juurikaan merkitystä kyseisessä jatkumossa. Esitettyä voidaan pitää perusteltuna. Nähdäkseni tuomarin puhuttelu saattaa kuitenkin jossakin tapauksessa avautua nuorelle vielä viimeisenä ”oljenkortena” ennen rikolliseen elämäntapaan luisumista. Ks. *Niemi-Kiesiläinen* 2004, s. 304, jossa muistutetaan oikeudenkäynnin kasvatuksellisesta merkityksestä erityisesti parisuhdeväkivalta-asioissa, mutta myös rattijuopumusasioissa. Ks. myös *Jokela* 2018, s. 509.

²⁵⁶ Ks. aiheesta tarkemmin esim. *Vainio* 2016, s. 435 ss.

puhuttelemisen syyksilukemisen jälkeen.²⁵⁷ Mielestäni nimenomaan pääkäsittelyn ja henkilökohtaisen läsnäolon muodostamalla kokonaisuudella tulee ensi sijassa nähdä kyseinen kasvatuksellinen vaikutus nuoreen syytettyyn. Tätä tukee jo se, että puhuttelu po. mielessä tulee kyseeseen vasta syyksi lukevan tuomion julistamisen jälkeen tai kansliatuomioiden osalta istunnon päätteeksi vain, mikäli nuori on tunnustanut teon.²⁵⁸ Pääkäsittelyn kasvattavaa merkitystä ei ole nähdäkseni syytä supistaa tarkoittamaan ainoastaan kyseisenlaista puhuttelua, jonka hyväksyttävyyttä ja tehokkuutta ylipäättään voidaan pitää jossain määrin kyseenalaisena. Tuomioistuimen on luonnollisesti kohdeltava nuorta asianmukaisesti silloinkin, kun tuomioistuin päätyy puhuttelemaan nuorta ensikertalaista yllä mainitussa merkityksessä joko syyksilukemisen jälkeen tai istunnon päätteeksi ennen kansliatuomion julistamista niissä tilanteissa, joissa nuori on tunnustanut teon.

On kuitenkin selvää, ettei ”pelotevaikutusta” tule yliarvioida. Se edellyttäne joka tapauksessa, kuten yllä jo todettiin, että läsnäolovelvollisuutta ylläpidetään pääsääntönä ja että läsnäoloa koskevia säännöksiä sovelletaan mahdollisimman yhdenvertaisesti ja johdonmukaisesti. Henkilökohtaiseen läsnäoloon liittyvien preventiivisten näkökohtien huomioiminen tulee siten mielestäni nähdä kaikesta huolimatta perusteltuna, kunhan ne eivät hallitse tuomioistuimen prosessioikeudellisten säännösten tulkintaa ja päätöksentekoa noudatettavasta menettelytavasta.²⁵⁹ Kun rikosprosessi nähdään lähinnä yhteiskunnallisella tasolla tarkasteltuna osaksi sanktiomekanismia, tulee preventiivisiä näkökohtia koskevat ratkaisut nähdäkseni tehdä ensisijaisesti jo lainsäätämisvaiheessa.

3.3.3 Henkilökohtaisen läsnäolon merkitys asianosaisten välisen konfliktin käsittelemiselle

Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti katsottu, ettei rikosprosessilla sinällään voida nähdä konfliktinratkaisutehtävää varsinkaan rangaistusvaatimuksen osalta, vaan mainittu tehtävä voidaan liittää lähinnä tuomioistuimen ulkopuolella tapahtuvaan rikosten sovitteluun.²⁶⁰ *Iiro Liukkosen* mukaan myös rikosprosessissa voidaan kuitenkin nähdä olevan kyse konfliktien ratkaisusta syytetyn ja asianomistajan välillä, kun asianomistajan intressipiiriä on loukattu rikoksella ja kun asianomistajan pyrkimyksenä on päästä takaisin siihen asemaan, jossa hän oli ennen rikosta, ja saada elämäntilanteensa taas normaaliksi. Syytetty puolestaan saattaa katua tekoaan, jolloin asianomistajan ja syytetyn kohtaaminen pääkäsittelyssä voi olla hyödyllistä ja ideaalitaapauksessa tarjota jopa edellytykset asianosaisten väliselle epäviralliselle sovinnolle.²⁶¹

---

²⁵⁷ *Vainio* 2016, s. 440.

²⁵⁸ *ibid.*, s. 440 ja 447–448.

²⁵⁹ Ks. *Ervo* 2005, s. 301, jossa painotetaan, että oikeudenkäynnin rangaistuksenluonteiset piirteet on minimoitava syyttömyysolettaman vuoksi.

²⁶⁰ *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 136, 149 av 34, *Ervo* 2005, s. 106 ja av 174 sekä *Vuorenpää* 2007, s. 16. Vrt. *Tolvanen* 2006a, s. 1327. Ks. sovittelusta tarkemmin esim. *Sopanen* 2012, s. 25–36 ja *Ervasti – Nylund* 2014 passim.

²⁶¹ *Liukkonen* 2012, s. 84–85 ja 89.

Liukkosen esittämää voidaan nähdäkseni pitää sinänsä hyväksyttävänä, kunhan tunnustetaan se, että rikosprosessilla voidaan nähdä konfliktinratkaisutehtävä vain hyvin rajallisessa merkityksessä. Ei voitane silti kiistää sitä, että asianomistajalla saattaa olla todellinen tarve päästä kohtaamaan syytetty. Toisaalta joissain tapauksissa se, että syytetty ei saavu paikalle saattaa olla asianomistajasta helpottavaa, jos hän ei halua olla missään tekemisissä syytetyn kanssa.²⁶² Syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla voidaan siis mielestäni nähdä rajallisessa määrin asianomistajalle periaatteellista ja menettelyn legitimoivaa merkitystä, sillä asianomistaja saattaa kokea menettelyn oikeudenmukaisempana silloin, kun syytetty saapuu pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kohtaamaan syytteet. Tämä tuskin yksinään vielä ratkaisee asianosaisten välistä konfliktia, mutta ainakin se tarjoaa yhden mahdollisuuden siihen.

On silti syytä painottaa, että silloin kun sovittelulle on rikosasiassa olemassa edellytykset, sen tulisi tapahtua rikosasioiden sovittelussa, josta säädetään laissa rikosasioiden ja eräiden riitaasioiden sovittelusta (1015/2005). Sovittelun voidaan katsoa tarjoavan asianomistajalle oikeudenkäyntiä paremmat mahdollisuudet kohdata tekijä ja käsitellä rikoksesta hänelle aiheutuneita tunteita, kuten pelkoa ja vihaa, mikä voi helpottaa uhrin kokemaan rikoksesta aiheutunutta järkytystä.²⁶³ On toki otettava huomioon, että sovittelu on pääasiassa mahdollista lähinnä lievissä rikoksissa, jolloin vakavampien rikosten kohdalla nimenomaan pääkäsittely saattaa olla asianomistajan kaipaama tilaisuus päästä kohtaamaan syytetty ja käsittelemään tapahtumia. Tällöinkin muut kanavat kuin rikosasian pääkäsittely tarjoavat kuitenkin paremmat edellytykset asianomistajan tunteiden käsittelylle.

4 SYYTETYN HENKILÖKOHTAISEN LÄSNÄOLOVELVOLLISUUDEN LIEVENTÄMINEN

4.1 Lieventämisen keskeiset tavoitteet ja vaikutukset

Vuoden 2019 alussa voimaan astuneiden ROL 8 luvun uudistettujen säännösten (L:ssa 423/2018) tavoitteena oli lieventää syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä käräjä- ja hovioikeudessa. Syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta voidaan todeta lievennetyn kahdella keskeisellä tavalla:

---

²⁶² On huomioitava, että OK 17:51:ssä säädetyin edellytyksin todistelutarkoituksessa kuultavaa asianomistajaa voidaan kuulla pääkäsittelyssä näkösuojan takaa taikka syytetyn läsnä olematta, jos tuomioistuin harkitsee tämän soveliaaksi ja menettely on tarpeen. Ks. tarkemmin toimenpiteistä kuultavan suojaamiseksi esim. *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 159–162 ja *Jokela* 2018, s. 582 ss.

²⁶³ *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 418–419. Ks. myös *Sopanen* 2012, s. 30.

1) Muun kuin alaikäisen syytetyn tuomitseminen vankeusrangaistukseen ei enää ehdottomasti edellytä (muissa kuin ROL 8:11 ja ROL 8:12 sekä ROL 5 a:1:ssä tarkoitetuissa tilanteissa), että syytettyä on kuultu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti, vaan riittävää on, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä asiamies, jollei tuomioistuin pidä syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeellisenä. Syytetyn on kuitenkin pääsääntöisesti oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. 2) Tuomioistuin voi päättää, ettei vangitun tai ns. ylitörkeästä rikoksesta syytetyn tarvitse olla henkilökohtaisesti läsnä koko pääkäsittelyn ajan.²⁶⁴

Merkittävänä uudistuksena syytetyn *fyysisen*, henkilökohtaisen läsnäolon kannalta voidaan pitää videoyhteyden käytön laajentamista. ROL 8:13:ään otettiin säännökset asianosaisen osallistumisesta oikeudenkäyntiin kuva- ja äänyhteyden välityksellä. Säännöksen 1 momentin mukaan rikosasian asianosainen saa osallistua suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, jos hän siihen suostuu ja tuomioistuin katsoo sen soveliaaksi. Uutta on siis syytetyn mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä muutoin kuin todistelutarkoituksessa kuultuna ja syyttäjän mahdollisuus osallistua oikeudenkäyntiin etäyhteyden välityksellä. ROL 8:13.1:ää sovelletaan myös syytetyn tai asianomistajan lailliseen edustajaan sekä syytetyn tai asianomistajan suostumuksella hänen oikeudenkäyntiavustajaansa tai -asiamieheensä.²⁶⁵

Syytetyn ja asianomistajan kuulemiseen todistelutarkoituksessa käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa sovelletaan edelleen OK 17:52 ja 56:iä. Käytännössä syytettyä voidaan kuulla todistelutarkoituksessa siten, että hän on (fyysisesti) henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, ja muutoin hän voi osallistua oikeudenkäyntiin ROL 8:13:n mukaisesti etäyhteyden välityksin, mikäli asiassa on esimerkiksi useampia pääkäsittelypäiviä. Onkin syytä painottaa, että ROL 8:13.3:n mukaan ROL 8 luvussa tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä pidetään nykyään myös osallistumista suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa.²⁶⁶ Uudistus tarjoaa tuomioistuimille huomattavasti joustoa pääkäsittelyiden järjestämiseen.

---

²⁶⁴ HE 200/2017 vp, s. 28–29. On muistettava, että syytetyllä on toki edelleen aina oikeus olla henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, eikä lievennys muuta tätä lähtökohtaa. Ks. esim. LaVM 2/2018 vp, s. 8.

²⁶⁵ Ks. HE 200/2017 vp, s. 47–48, LaVM 2/2018 vp, s. 10–11 ja OMLL 39/2017, s. 86.

²⁶⁶ HE 200/2017 vp, s. 48. Tutkielman rajauksen vuoksi videoyhteyden käytön laajentamiseen liittyviä kysymyksenasetteluita ei ole mahdollista käsitellä lähemmin. Keskeistä on tutkielman myöhempien lukujen kannalta huomata, että jatkossa osallistuminen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa voi siis korvata syytetyn *fyysisen* läsnäolon pääkäsittelyssä. Tätä voidaan pitää perusteltuna jo kärjäoikeuksien määrän vähentämisen vuoksi, sillä välimatkojen pitenemistä kärjäoikeuksiin ja siitä asianosaisille aiheutuvaa haittaa voidaan vähentää videoneuvottelun hyödyntämisellä. Ks. HE 200/2017 vp, s. 29–30 ja LaVM 2/2018 vp, s. 11. Tietyissä tapauksissa syytetyn fyysinen läsnäolo saattaa kuitenkin olla tarpeen. Tästä tarkemmin luvussa 4.2.2, s. 58. Ks. tarkemmin videoyhteyden käytölle EIT:n oikeuskäytännössä täsmennetyistä EIS:n asettamista vaatimuksista esim. *Marcello Viola v. Italia* (5.10.2006) ja *Sakhnovskiy v. Venäjä* (2.11.2010). Ks. myös HE 200/2017 vp, s. 12 ja Liukkonen 2012, s. 98–100. Videoyhteyden käytön laajentaminen voi tarjota tuomioistuimille joustoa myös poikkeusoloissa toimimiseen esimerkiksi tilanteissa, joissa vaarallisen tartuntataudin leviäminen estäisi pääkäsittelyiden järjestämisen. Voimassa olevan oikeuden mukaan tuomioistuimen on kuitenkin aina tapauskohtaisesti harkittava videoyhteyden käytön soveltuminen.

Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämisen keskeisimpinä vaikutuksina nähtiin, että uudistus vähentäisi peruuntuneiden istuntojen lukumäärää ja peruuntumisista aiheutuvia kustannuksia sekä tehostaisi ja nopeuttaisi rikosprosessia.²⁶⁷ Peruuntuneista istunnoista aiheutuu merkittäviä haittoja niin oikeudenkäyntien viivästymisinä, tarpeettomina kustannuksina kuin muiden asianosaisten tarpeettomina käynteinä tuomioistuimissa.²⁶⁸

Ongelmallisena voidaan pitää sitä, että lain esitöissä tuodaan esille ainoastaan Helsingin kärjäoikeuden istuntojen tarkempia peruuntumislukuja.²⁶⁹ Kyseiset luvut eivät ole täysin samaistettavissa koko maan lukuihin, kun otetaan huomioon, että esimerkiksi vuoden 1999 seurantatutkimuksessa istuntojen peruutusprosentit vaihtelivat huomattavasti eri kärjäoikeuksissa ja että tuoloin eniten juttuja peruutettiin nimenomaan Helsingin kärjäoikeudessa.²⁷⁰ Hallituksen esityksessä tyydytään toteamaan, että mikäli suhdeluku on koko maassa vastaava kuin Helsingin kärjäoikeudessa, haastetun syytetyn poissaolosta on arvioitavissa aiheutuvan noin tuhat pääkäsittelyn peruuntumista vuosittain.²⁷¹ Luku on varsin pieni siihen verrattuna, että vuonna 2018 kärjäoikeuksissa järjestettiin asiaratkaistuissa rikosasioissa kaiken kaikkiaan 41 550 pääkäsittelyä. Tällöin kaikkein haitallisimmiksi koettujen peruutusten määrä olisi kaikista istunnoista ”vain” noin 2,4 prosenttia, vaikkakin jokaista pääkäsittelyn peruutusta voidaan pitää välttämisen arvoisena, eikä ongelmaa tule sinänsä vähätellä.²⁷²

Hallituksen esityksessä myönnetään vaikeaksi arvioida, kuinka paljon syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämistä koskevat muutokset ylipäätään vähentäisivät haastetun vastaajan poissaolosta johtuvia istuntojen peruuntumisia, koska syytetyn on edelleen saavuttava henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, mikäli tuomioistuin arvioi syytetyn läsnäolon asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Karkeana arviona kuitenkin esitetään, että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lievennykset voisivat vähentää haastetun syytetyn poissaolosta johtuvien peruuntumisten määrää noin puolella, joka vastaisi koko maassa noin 500 peruuntumista vuosittain.²⁷³ Vaikutusta voidaan pitää määrällisesti varsin pienenä, vaikka

---

²⁶⁷ HE 200/2017 vp, s. 16 ja 28. Samassa yhteydessä on mainittu, että kustannuksia aiheutuu eniten silloin, kun syytetty on saatu haastettua, mutta hän jättää saapumatta pääkäsittelyyn. Mikäli pääkäsittely peruuntuu siitä syystä, että syytettyä ei ole onnistuttu haastamaan, pääkäsittelyn peruuntumisesta aiheutuvat kustannukset voivat jäädä vähäisiksi varsinkin silloin, kun muita henkilöitä ei ole kutsuttu pääkäsittelyyn tai kun heille on ilmoitettu ajoissa pääkäsittelyn peruuntumisesta. Vrt. kuitenkin *de Godzinsky* 2000b, s. 723, jossa todetaan, ettei peruutuksista tuomioistuimille aiheutuvan vaivan ja lisätyön kannalta ole ratkaisevaa merkitystä sillä, missä vaiheessa peruutus on tehty. Ks. syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämisen vaikutuksista poliisin tehtäviin ja vankeilajetuksiin tarkemmin HE 200/2017 vp, s. 29–30 ja OMML 39/2017, s. 56–57.

²⁶⁸ Ks. *LaVM* 2/2018 vp, s. 7.

²⁶⁹ Muun muassa vuonna 2016 peruuntui yhteensä 1 908 rikosasiaa, joista 304 peruuntui istuntopäivänä nimenomaan sen vuoksi, että syytetty oli jäänyt haastettuna saapumatta pääkäsittelyyn. Vastaavat luvut olivat 410 (yhteensä 2 657) vuonna 2015 ja 466 (yhteensä 3 447) vuonna 2014. Haastetun syytetyn poissaolosta johtuvien peruuntumisten osuus kaikista Helsingin kärjäoikeudessa peruuntuneista pääkäsittelyistä on siten vaihdellut 13,5–15,9 prosentin välillä vuosina 2014–2016. HE 200/2017 vp, s. 29 ja OMML 39/2017, s. 56–57.

²⁷⁰ Ks. *de Godzinsky* 2000b, s. 721. Tässä valossa hallituksen esityksessä lausuttuja lukuja voidaan nähdäkseni pitää jopa yllättävän maltillisina. On toki otettava huomioon, että kirjallisen menettelyn käyttöönotto on vaikuttanut myös niiden poissaolotapausten vähentymiseen, joissa peruutus on tapahtunut vasta istuntopäivänä.

²⁷¹ HE 200/2017 vp, s. 29.

²⁷² Ks. *OMTH* 2019:8, s. 34. Toisaalta noin tuhat haastetuksi saadun syytetyn poissaolon vuoksi peruuntunutta pääkäsittelyä vastaisi kuitenkin n. 12,5 prosenttia vuonna 2018 perutetuista 8028 istunnosta.

²⁷³ HE 200/2017 vp, s. 29 ja OMML 39/2017, s. 56–57. Lainvalmistelussa olisi mielestäni ollut syytä tutkia laajemmin, minkälaisista osuista haastetun syytetyn poissaolosta johtuneet pääkäsittelyiden peruuntumiset edustavat eri puolella Suomea sijaitsevilla kärjäoikeuksissa, jotta olisi voitu tarkemmin arvioida, minkä laajuudesta

pääkäsitteilyiden peruuntumisten ehkäisyä on pidettävä tärkeänä niin asianosaisten kuin tuomioistuintenkin näkökulmasta. Uudistuksella ei ainakaan vielä näyttäisi olleen merkittävää vaikutusta istuntojen peruuntumisiin, sillä vuonna 2019 asiaratkaistuissa rikosasioissa istuntojen peruuntumisprosentti peräti kasvoi noin kahdella prosentilla edellisestä vuodesta.²⁷⁴

Pyrkimystä vähentää peruuntumisista aiheutuvia kustannuksia voidaan pitää yhtä lailla sinänsä perusteltuna, koska pääkäsitteilyiden peruuntumisista aiheutuu sekä asianosaisille että tuomioistuimille – ja yleisemminkin yhteiskunnalle – turhia kustannuksia ja vaivaa. Peruuntuneisiin istuntoihin liittyvistä asianosaisten oikeudenkäyntikuluista ei silti ole myöskään tilastoja, joten tältäkin osin lain esitöissä esitetyt arviot ovat varsin karkeita.²⁷⁵ Lain esitöissä esitettyjen suunta-antavien lukujen valossa voidaan kuitenkin sanoa, ettei ainakaan syytetyn läsnäolovelvollisuuden lieventämisen taloudellisia vaikutuksia voida pitää lopulta kovinkaan merkittävänä, vaikka oikeusprosessien keventämisen taustalla ovat vaikuttaneet varsin suuressa määrin tarpeet tehdä säästötoimenpiteitä myös oikeudenhoitoon.²⁷⁶

Lähinnä taloudellisiin säästöihin perustuvia uudistuksia, joilla on kuitenkin varsin suurta periaatteellista merkitystä rikosprosessin keskeisimpiin lähtökohtiin, voidaan joka tapauksessa pitää jossain määrin kyseenalaisina. Nähdäkseni uudistusten liikkeelle panevana voimana ei tulisi lähtökohtaisesti olla taloudellisten säästöjen tavoittelu vaan tarve parantaa asianosaisten oikeusturvaa ja oikeudenkäyntimenettelyn tarkoituksenmukaisuutta. Jälkimmäisen osalta voidaan toki todeta, että uudistus monessa mielessä tehostaa rikosprosessia. Näin ollen vaikka uudistuksen taloudelliset vaikutukset eivät olisikaan lopulta kovin suuria, sitä vaikutusta, joka syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämisellä on rikosprosessin tehostumiseen ja nopeutumiseen, voidaan nähdäkseni pitää tervetulleena, kunhan pidetään huoli siitä, että menettely täyttää jatkossakin oikeudenmukaiselle oikeudenkäynnille asetetut vaatimukset kokonaisuudessaan ja ettei asianosaisten oikeusturva taikka rikosprosessin keskeisten tehtävien ja tavoitteiden optimaalinen toteutuminen vaarannu.

---

ongelmasta todellisuudessa on ollut kyse. Tällöin myös uudistuksesta odotettavissa olevia vaikutuksia olisi mahdollisesti voitu arvioida täsmällisemmin.

²⁷⁴ Ks. *OMTH 2020:4*, s. 33. Uudistuksen todellisia vaikutuksia voitaneen nähdäkseni arvioida vasta myöhemmin.

²⁷⁵ Ks. *OMML 39/2017*, s. 56 ja *HE 200/2017 vp*, s. 29, joiden mukaan ”jokaisen haastetun vastaajan poissaolon takia peruuntuneen pääkäsitteilyn kustannukset yhteiskunnalle ovat suuruusluokaltaan vähintään 260 euroa”.

²⁷⁶ *HE 200/2017 vp*, s. 5. Lisäksi esimerkiksi videoyhteyden laajempi käyttöönotto todennäköisesti lisää jossain määrin kustannuksia, koska videoyhteyden käytön laajentaminen edellyttää lisäinvestointia tarpeellisiin ja asianmukaisiin videoneuvottelulaitteistoihin. Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 30–31, jossa todetaan, ettei videoneuvottelun käytön lisäämisestä aiheutuvia kustannuksia tule pitää merkittävänä, kun otetaan huomioon ne hyödyt, jotka ovat saatavissa uudistuksella. Vrt. esim. *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 6–7, jossa todetaan, että videoyhteyden käytön laajentaminen lisää ainakin aluksi merkittävästi oikeudenhoidon kustannuksia, eikä vähennä ainakaan niemenomaan tuomioistuinlaitoksen henkilöstö- tai muita resurssitarpeita.

4.2 Velvollisuus kuulla syytettyä ennen rangaistukseen tuomitsemista

4.2.1 Kuulemisvelvollisuuden lieventäminen

Uudistuksen seurauksena ROL 8:3:ään otettiin säännökset syytetyn läsnäolosta pääkäsittelyssä myös muun kuin vangittuna olevan syytetyn osalta.²⁷⁷ Periaatteellisesti merkittävimpana syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden lieventämisenä voidaan pitää sitä, että syytetyn tuomitseminen vankeusrangaistukseen ei enää edellytä, että syytettyä on *henkilökohtaisesti* kuultu pääkäsittelyssä.²⁷⁸ ROL 8:3.1:n mukaan syytettyä ei voida tuomita rangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu tai häntä ole edustanut oikeudenkäyntiasiamies pääkäsittelyssä. Lain esitöiden mukaan säännöksen 1 momentti kuitenkin vastaa uudistusta ennen voimassa ollutta pääsääntöä, jonka mukaan syytetyn rangaistukseen tuomitseminen edellytti, että häntä oli oikeudenkäynnin aikana kuultu. Jo aiemmin pääsääntönä on ollut, että mikäli asianosaisen ei tarvitse saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, asiamiehen on edustettava häntä.²⁷⁹

Poikkeuksena ROL 8:3.1:n pääsääntöön ovat edelleen poissaolokäsittelyä koskevat ROL 8:11–12:n säännökset. ROL 8:11:n mukaan sen estämättä, mitä saman luvun 3 §:ssä säädetään, asia voidaan tutkia ja ratkaista vastaajan poissaolosta huolimatta, jos hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ei ole tarpeen ja hänet on sellaisella uhalla kutsuttu tuomioistuimeen. ROL 8:11–12:n poikkeussäännökset eivät edellytä, että syytettyä edustaisi pääkäsittelyssä edes oikeudenkäyntiasiamies.²⁸⁰ Muiden kuin alaikäisten syytettyjen kohdalla myöskään vankeusrangaistukseen tuomitseminen ei enää edellytä, että syytettyä on kuultu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Mikäli syytetty ei kuitenkaan saavu henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, rangaistuksen tuomitseminen edellyttää yllä todetulla tavalla, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä asiamies niissä tilanteissa, joissa asiaa ei voida ratkaista ROL 8:11 tai 12:n mukaisessa poissaolokäsittelyssä.²⁸¹ Uudistuksella muutettiin myös ROL 8:13.2:ia siten, ettei siinä enää säädetä hovioikeuden edellytyksistä tuomita pääkäsittelyä selvästi pakoileva syytetty vankeusrangaistukseen.

Kuulemisvelvollisuuden lieventämistä voidaan pitää nähdäkseni varsin merkittävänä verrattuna entiseen lähes ehdottomaan edellytykseen kuulla syytettyä henkilökohtaisesti ennen

---

²⁷⁷ HE 200/2017 vp, s. 46.

²⁷⁸ Tätä painotettiin jo arviomuistiota koskevissa lausunnoissa. Ks. esim. OMMML 53/2017, s. 66–67.

²⁷⁹ HE 82/1995 vp, s. 111, 114 ja HE 200/2017 vp, s. 46.

²⁸⁰ HE 200/2017 vp, s. 46. ROL 5 a luvun edellytysten täytyessä asia on toki mahdollista ratkaista pääkäsittelyä toimittamatta kirjallisessa menettelyssä, jossa voidaan tuomita korkeintaan yhdeksän kuukauden vankeusrangaistus. ROL 8:12:n enimmäisrangaistus muutettiin vastaamaan kirjallista menettelyä. Ks. HE 200/2017 vp, s. 47.

²⁸¹ *ibid.*

vankeusrangaistukseen tuomitsemista.²⁸² Uudistus tuo joustoa tuomioistuinten työskentelyyn, kun pääkäsittelyä ei tarvitse enää välttämättä perua sen takia, että syytettyä ei ole kuultu henkilökohtaisesti, vaikka asia olisi muuten selvä ja vaikka syytetyllä ei olisi mitään lausuttavaa edes rangaistuksen määräämiseen liittyen. ROL 8:3.1:n voidaan sanoa samalla lisäävän syytetyn asiamiehen merkitystä entisestään.²⁸³ Syytetty on kuitenkin parhaiten selvillä omista olosuhteistaan myös rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavien seikkojen osalta, vaikka asiamies pystyy tuomaan esille seikkoja, jotka tulee ottaa huomioon esimerkiksi arvioitaessa lieventämis- ja kohtuullistamisperusteiden soveltumista. Syytetyn poisjääminen voi johtaa tarpeettomaan muutoksenhakuun, mikäli jokin tärkeä rangaistuksen määräämiseen liittyvä seikka jää lausumatta, koska syytettyä ei ole kuultu henkilökohtaisesti. Nähdäkseni onkin tärkeää, että asiamiehellä on tieto kaikista asian ratkaisemiseen liittyvistä relevanteista seikoista hänen edustaessaan pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti poissaolevaa syytettyä, jotta voidaan ehkäistä tarpeeton muutoksenhaku hovioikeuteen ja jotta oikeudenkäynnin painopiste säilyisi käräjäoikeudessa.

4.2.2 Alaikäisten syytettyjen kuuleminen

ROL 8:3.2:n mukaan alle 18-vuotiasta syytettyä ei voida tuomita vankeusrangaistukseen, ellei häntä ole henkilökohtaisesti kuultu pääkäsittelyssä. Hallituksen esityksen mukaan vanhassa ROL 8:13.1:ssa ollut säännös velvollisuudesta kuulla syytettyä henkilökohtaisesti ennen vankeusrangaistukseen tuomitsemista rajoitettiin siis koskemaan ainoastaan alaikäisiä syytettyjä.

Työryhmän mietinnössä ei alun perin tehty eroa alle 18-vuotiaiden syytettyjen osalta.²⁸⁴ Oikeusprosessien keventämistä käsitelleen työryhmän mietinnöstä annetuissa lausunnoissa kuitenkin kiinnitettiin aiheellisesti huomiota siihen, voitiinko ehdottoman henkilökohtaisen kuulemisvelvollisuuden poistamista pitää perusteltuna myös nuorten syytettyjen osalta. Muun muassa korkein oikeus kiinnitti lausunnossaan huomiota siihen, että alaikäisen syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tuomioistuimessa voi kasvatuksellisista syistä olla tarpeellista.²⁸⁵ Tämän vuoksi työryhmän mietinnön ehdotusta syytetyn läsnäolovelvollisuudesta pääkäsittelyssä täydennettiin ensinnäkin alaikäisten syytettyjen osalta.²⁸⁶

Henkilökohtaisen kuulemisvelvollisuuden säilyttämistä lähtökohtana alaikäisten syytettyjen osalta perustellaan sillä, että nuorelle syytetylle henkilökohtaisella läsnäololla pääkäsittelyssä voi olla nimenomaan kasvatuksellista vaikutusta.²⁸⁷ Tätä voidaan nähdäkseni pitää perusteltuna tutkielmassa aiemmin esitetyn perusteella, mutta myöskin selkeänä kannanottona siitä, että

²⁸² Ks. samoin esim. *LaVM 2/2018 vp*, s. 9.

²⁸³ Ks. *Fredman DL 2018*, s. 842, jossa todetaan, että syytetyn jäätyä pois hänen asiamiehensä on kyettävä tuomaan tuomioistuimen tietoon ne seikat, jotka päämies itse läsnä olleessaan voisi ilmaista.

²⁸⁴ Ks. *OMML 39/2017*, s. 48, 78 ja 97.

²⁸⁵ Tähän kiinnittivät huomiota myös Rikosseuraamuslaitos, Helsingin hovioikeus ja Maallikkotuomarit ry. Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 32 ja *OMML 53/2017*, s. 65, 68 ja 82.

²⁸⁶ *HE 200/2017 vp*, s. 32.

²⁸⁷ *ibid.*, s. 46.

edelleen varsinkin alle 18-vuotiaiden syytettyjen kohdalla henkilökohtaisella läsnäolovelvollisuudella tunnustetaan olevan yleis- ja erityispreventiivinen vaikutus ja että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon kautta on syytä yhä pyrkiä toteuttamaan myös rikosprosessin yleis- ja erityispreventiivisiä tehtäviä.²⁸⁸ Kuulemisvelvollisuuden säilyttämistä alle 18-vuotiaiden syytettyjen kohdalla voidaan nähdäkseni pitää perusteltuna, kun otetaan huomioon, että nuorten kohdalla korostuvat erityisellä tavalla myös heidän oikeusturvanäkökohtansa. Muiden kuin nuorten syytettyjen osalta voidaan puolestaan sanoa, että uudistuksella on jälleen kerran otettu askel sanktiomekanismiajattelusta luopumisessa rikosprosessin tehokkuuden nimissä. Syytetty voi jatkossa tiettyjen edellytysten täytyessä välttyä uudessa laajuudessa oikeudenkäyntiin tavanomaisesti liittyvältä vaivalta ja epämukavuudelta.²⁸⁹

Poissaolokäsittelyä koskevien ROL 8:11–12:ien suhteesta ROL 8:3:ään on syytä todeta, että ROL 8:11–12:n sanamuotoa täydennettiin siten, että niistä ilmenee pykälien sisältävän poikkeuksen nimenomaan ROL 8:3:n *säännöksiin* syytetyn läsnäolovelvollisuudesta pääkäsitelyssä.²⁹⁰ ROL 8:11–12:ien sanamuotoa voidaan nähdäkseni pitää hallituksen esityksen valossa yksiselitteisenä, ja tulkitsen, että ROL 8:11–12:ien poikkeussäännökset koskevat kokonaisuudessaan mainittua 3 §:ä, eli myös ROL 8:3:n 2 ja 3 momentissa säädettyjä tilanteita.²⁹¹ Poissaolokäsittelyä koskevia säännöksiä voidaan siis soveltaa myös syytetyn ollessa alle 18-vuotias, vaikka alle 18-vuotiasta syytettyä tuleekin muissa tapauksissa kuulla ennen vankeusrangaistukseen tuomitsemista.²⁹²

Siitä on toki mahdollista keskustella, voidaanko sääntelyratkaisua pitää perusteltuna siltä osin, kun alle 18-vuotiaan syytetyn kohdalla ratkaisevaa on ROL 8:3.2:n mukaisesti se, minkä ikäinen syytetty on oikeudenkäynnin aikana. *Helsingin hovioikeus* kiinnitti huomiota asiantuntijalausunnossaan lakivaliokunnalle siihen, että aineellisen rikosoikeuden säännöksissä merkitystä on puolestaan sillä, onko rikos tehty alle 18-vuotiaana. Esimerkiksi rikoslain 6:9.2:n mukaan alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta ei saa tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, elleivät painavat syyt sitä vaadi. *Helsingin hovioikeus* piti perustellumpana sitä, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus oikeudenkäynnissä säänneltäisiin sen perusteella, onko

---

²⁸⁸ Ks. tutkielman luvut 3.3.1 ja 3.3.2.

²⁸⁹ Ks. kuitenkin tarkemmin luku 4.3.2, s. 62 ss.

²⁹⁰ *HE 200/2017 vp*, s. 47.

²⁹¹ Ks. *OM:n vastine LaV:lle*, s. 10. Vrt. *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 5.

²⁹² Tuomioistuimen tulee kuitenkin edelleen tarkkaan harkita, voidaanko alaikäinen syytetty kutsua tuomioistuimeen poissaolokäsittelyn uhalla ja onko ensikertalaisen nuoren rikosentekijän kannalta hyvä vaihtoehto tuomita hänet rangaistukseen poissaolostaan huolimatta. *HE 82/1995 vp*, s. 114–116. Puolestaan ROL 5 a:1:n mukaisesti kirjallista menettelyä ei voida soveltaa alaikäisiin syytettyihin.

rikos tehty alle 18-vuotiaana, jolloin ratkaisevaa ei olisi syytetyn oikeudenkäynnin aikainen ikä.²⁹³ Kyseistä näkökulmaa olisi tullut nähdäkseni ainakin harkita tarkemmin lainvalmistelun aikana. ROL 8:3.2:n toinen virke ei nimittäin koske esimerkiksi niitä tilanteita, joissa syytetty on tehnyt rikoksen alle 18-vuotiaana, mutta ehtinyt täyttää 18-vuotta ennen asian käsittelemistä tuomioistuimessa. Tällöin ehdottomana edellytyksenä ei ole syytetyn henkilökohtainen kuuleminen, vaan hänet voidaan tuomita ehdottomaan vankeusrangaistukseen, mikäli RL 6:9.2:n edellytykset täyttyvät, vaikka häntä ei olisikaan kuultu henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Tuomioistuimen on kuitenkin myös tuolloin ROL 8:3.2:n nojalla harkittava, voidaanko varsinkin ensikertalaisen nuoren rikosentekijän kohdalla pitää perusteltuna tuomita hänet vankeusrangaistukseen kuulematta häntä henkilökohtaisesti.

Kun tuomioistuimen ei tulisi perustaa menettelytapaa koskevaa tapauskohtaista harkintaansa ainakaan ensisijaisesti sanktiomekanismiajatteluun, olisi Helsingin hovioikeuden yllä mainitsemaa vaihtoehtoa tullut nähdäkseni pitää perustellumpana. Tällöin nuoren, mutta jo 18 vuotta täyttäneen, syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon kasvatuksellinen merkitys olisi huomioitu nimenomaisesti jo laissa, kun ratkaisevaa olisi ollut se, onko rikos tehty alle 18-vuotiaana. Nyt mainitun tyyppiset tilanteet ovat tuomioistuimen tapauskohtaisen harkinnan varassa. ROL 8:3:ää on kuitenkin syytä tulkita siten, että varsinkin vasta 18-vuotta täyttäneiden syytettujen, joita syytetään alle 18-vuotiaana tehdystä rikoksesta, henkilökohtaista kuulemistä pääkäsittelyssä ennen vankeusrangaistukseen tuomitsemista tulee harkita tarkkaan, sillä sen puolesta lähtökohtaisena pääsääntönä puhuvat etenkin nuoren syytetyn oikeusturvaintressi, mutta myös oikeudenkäynnin kasvatuksellinen vaikutus.

Alle 18-vuotiaan syytetyn henkilökohtainen kuuleminen ennen vankeusrangaistuksen tuomitsemista voidaan ROL 8:13:n mukaisesti toteuttaa myös käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa. Tämän voidaan nähdä sinänsä jonkin verran heikentävän sitä kasvatuksellista vaikutusta, jota henkilökohtaisella, ja ennen kaikkea fyysisellä läsnäololla pääkäsittelyssä, voi olla nuorelle syytetylle.²⁹⁴ On kuitenkin syytä muistaa, että ROL 8:13.1:n mukaan asianosaisten osallistuminen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa edellyttää aina asianosaisten suostumuksen lisäksi sitä, että tuomioistuimen katsoo sen soveliaaksi.²⁹⁵ Tuomioistuimen tulee ottaa kyseisessä harkinnassaan huomioon se, että nimenomaan *fyysisellä* läsnäololla pääkäsittelyssä saattaa olla nuorelle syytetylle kasvatuksellista merkitystä.²⁹⁶ Se, että nuori syytetty saapuu tuomioistuimessa järjestettävään pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti paikan päälle, voidaan nähdä edelleen myös hänen oikeusturvansa kannalta parhaana vaihtoehtona. Tuomioistuimen harkintaa tulisikin ohjata nähdäkseni ensi sijassa nuoren syytetyn ja muiden asianosaisten oikeusturvapäätökohdat, vaikkakin henkilökohtaisen, fyysisen läsnäolon kasvatuksellisella vaikutuksella onkin nuoren syytetyn kohdalla korostunut merkitys.

²⁹³ *Helsingin HO:n lausunto LaV:lle*, s. 5.

²⁹⁴ Ks. *Rikosseuraamuslaitoksen lausunto LaV:lle*, s. 1.

²⁹⁵ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 47 ja *LaVM 2/2018 vp*, s. 11.

²⁹⁶ Ks. samoin *OM:n vastine LaV:lle*, s. 10.

4.3 Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden ydinalue

4.3.1 Henkilökohtainen läsnäolo on asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeen

ROL 8:3:n 2 ja 3 momentin säännösten voidaan luonnehtia muotoilevan syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden ydinaluetta ROL 8:1:n ohella, koska ensin mainitut säännökset tosiasiallisesti rajoittavat ROL 8:3:n 1 momentissa säädettyä syytetyn mahdollisuutta valita henkilökohtaisen läsnäolon ja oikeudenkäyntiasiamiehen välityksellä tapahtuvan puolustautumisen välillä joko siten, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on lähtökohtaisesti pakollista tai että se on tuomioistuimen harkintaan sidottua. Vaikka ROL 8:3.1 ei siis tarjoakaan syytetyille mahdollisuutta vapaasti valita, saapuuko hän henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn vai puolustautuuko hän oikeudenkäyntiasiamiehensä välityksellä, voidaan uuden ROL 8:3.1:n sanoa tuovan mukanaan ROL 8:11–12:ien ohelle eräänlaisen *poissaolokäsittelyiden välimuodon*²⁹⁷, jossa syytetyn poisjäämisen edellytyksenä on se, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä hänen oikeudenkäyntiasiamiehensä, mikäli häntä ei kuulla henkilökohtaisesti.

Syytetyn läsnäoloa koskevilla uusilla säännöksillä ei ollut tarkoitus muuttaa sitä lähtökohtaa, että syytetyn on saavuttava henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn, mikäli se on asian selvittämisen kannalta tarpeen. ROL 8:3.2:n mukaan syytetyn on kuitenkin oltava henkilökohtaisesti käräjäoikeuden tai hovioikeuden pääkäsittelyssä läsnä siltä osin kuin tuomioistuin katsoo hänen läsnäolonsa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeelliseksi. Sama pääsääntö säilyisi siten jatkossakin.²⁹⁸ Tämä käy toki yhä ilmi myös ROL 8:1:stä, jota ei muutettu uudistuksen yhteydessä. Uutena lisäkritereinä ROL 8:3.2:iin on kuitenkin sisällytetty asian selvittämisen ohella myös se, että tuomioistuin pitää henkilökohtaista läsnäoloa *muusta syystä* tarpeellisenä.²⁹⁹ Se, onko pelkkä asiamiehen edustus pääkäsittelyssä riittävää, riippuu siis ensinnäkin siitä, onko syytetyn henkilökohtainen läsnäolo asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeen.

ROL 8:3:ää koskevissa lain esitöissä on varsin lyhytsanaisesti todettu, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on pääkäsittelyssä ensinnäkin tarpeen, jos syytettyä on kuultava todistelutarkoituksessa.³⁰⁰ Säännöksen tulkinnassa voidaan käyttää apuna edelleen soveltuvien osin myös hallituksen esitystä *HE 82/1995 vp* sekä ROL:n voimassaoloaikana syntyneitä oikeuskäytäntöä.

²⁹⁷ Ks. *OMML 53/2017*, s. 84 ja *Tapanila 2019a*, s. 114, jossa tosin puhutaan poissaolokäsittelyn soveltamisalan laajentamisesta.

²⁹⁸ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 22 ja 46 sekä *LaVM 2/2018 vp*, s. 7.

²⁹⁹ Ks. *LaVM 2/2018 vp*, s. 6.

³⁰⁰ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 46. ja *LaVM 2/2018 vp*, s. 8.

Kuten edellä on todettu, syytetyn kertomuksen vertaamisella todistelutarkoituksessa kuultujen asianosaisten ja todistajien antamiin kertomuksiin on keskeinen merkitys todisteiden harkinnassa.³⁰¹ Kyseistä lainkohtaa on näin ollen tulkittava siten, että asian selvittäminen tulee yhä riitaisissa tapauksissa toteuttaa suullisessa, välittömässä ja keskitetyssä pääkäsittelyssä, jossa asianosaiset ovat henkilökohtaisesti paikalla ja jossa heitä kuullaan riitaisista tosiseikoista todistelutarkoituksessa. Tällöin asianosaisilla on kontradiktorisen periaatteen mukaisesti mahdollisuus lausua vastapuolen esittämistä väitteistä ja kuulustella todistajia. Lisäksi syytettyä voidaan kuulla henkilökohtaisesti asianomistajan ja todistajien kertomusten johdosta, jolloin tuomioistuimella on käytettävissään parhaan todistusaineiston periaatteen mukainen todistusaineisto ja mahdollisimman hyvät mahdollisuudet ratkaista asia oikein. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että syytetyn kiistämässä jutuissa, joissa esitetään keskenään ristiriitaista henkilötodistelua, on syytetyn kuuleminen todistelutarkoituksessa lähtökohtaisesti tarpeen. Puolestaan syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei ole asian selvittämiseksi tarpeen esimerkiksi silloin, kun riitainen kysymys oikeudenkäynnissä koskee ainoastaan oikeuskysymystä tai pelkästään selaista seikkaa, josta asianosainen ei voi tietää mitään.³⁰²

ROL 8:3.2:a koskevissa lain esitöissä mainitaan lisäksi esimerkkinä, että myös rangaistuksen mittaamiseen liittyvien olosuhteiden selvittäminen saattaa edellyttää syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa pääkäsittelyssä.³⁰³ Myös tältä osin säännös vastaa jo aiemmin voimassa ollutta oikeutta.³⁰⁴ Vaikka velvollisuus kuulla syytettyä ennen vankeusrangaistukseen tuomitsemista poistuikin muiden kuin alle 18-vuotiaiden syytettyjen kohdalla, syytettyä on pidettävä oman asiansa parhaana asiantuntijana myös sen osalta kuin kyse on rangaistuksen mittaamiseen liittyvien syytetyn henkilökohtaisten olosuhteiden selvittämisestä. Esimerkiksi tilanteissa, joissa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei ole tarpeen syyllisyyskysymyksen selvittämiseksi, koska syytetty on tunnustanut teon esitutkinnassa ja myöntää syytteen oikeaksi, voi tästä huolimatta olla tarpeen velvoittaa syytetty saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, jotta rangaistuksen mittaamiseen liittyvät olosuhteet tulisivat asianmukaisesti selvitettyksi.

Se, onko syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tarpeen niiden olosuhteiden selvittämiseksi, jotka vaikuttavat rangaistusharkintaan, tuomioistuimen tulee siis yhtä lailla harkita huolellisesti ja

---

³⁰¹ Ks. esim. *HE 82/1995 vp*, s. 16 ja *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005), kohta 55. Ks. luku 3.2.2, s. 43.

³⁰² *HE 82/1995 vp*, s. 110. Syytetyn osalta voinee kuitenkin vain poikkeuksellisesti olla kyse sellaisesta seikasta, josta hän ei voisi tietää mitään. Ks. luku 3.2.1, s. 37.

³⁰³ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 46 ja *LaVM 2/2018 vp*, s. 8.

³⁰⁴ Ks. esim. *HE 82/1995 vp*, s. 16–17, jossa painotetaan syytetyn kuulemisen merkitystä myös rangaistusseurauksen harkinnan kannalta. Ks. myös esim. *Hirvonen 1997*, s. 375.

tapauskohtaisesti. Lain esitöissä on tuotu lähinnä esille, että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuus asianmukaisen rangaistusharkinnan suorittamiseksi korostuu sitä enemmän, mitä ankarammasta rangaistuksesta on kysymys.³⁰⁵ *Antti Tapanila* on katsonut, että varsinkin niissä tapauksissa, joissa tuomioistuin joutuu punnitsemaan seuraamusta eri rangaistuslajien välillä, syytetylle määrätään tuntuva vankeusrangaistus taikka rangaistuksen mittaamiseen liittyy tavanomaista laajempaa harkinnanvaraa, syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa voidaan pitää perusteltuna. *Tapanila* nostaa esimerkkeinä lajivalinnan ehdottoman vankeuden tai yhdyskuntaseuraamuksen välillä, vankeusrangaistuksen ehdollisuuden harkinnan tuomittaessa yli puolitoista vuotta vankeutta ja useiden vuosien mittaisen vankeusrangaistuksen tuomitsemisen.³⁰⁶ Esitettyä voidaan nähdäkseni pitää perusteltuna, ja syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa voidaan todeta puoltavan varsinkin tilanteet, joissa tuomioistuin joutuisi selkeästi harkitsemaan mahdollista rangaistusta ja joissa rangaistuskysymystä ei voida pitää selvänä. Tällöin syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on tarpeen asian selvittämiseksi seuraamuskysymyksen osalta sekä rangaistusharkinnan oikeudenmukaisuuden ja hyväksyttävyyden turvaamiseksi.³⁰⁷

Syytetyn oikeudenkäyntiasiamies pystyy sinänsä tuomaan esille keskeisimpiä rangaistuksen mittaamiseen vaikuttavia syytetyn olosuhteita, jotka tulee ottaa huomioon esimerkiksi arvioitaessa lieventämis- ja kohtuullistamisperusteiden soveltumista, kunhan niistä on keskusteltu päämiehen kanssa ja kun asiamies on valmistautunut pääkäsittelyyn huolellisesti. Syytetty itse on kuitenkin lopulta kaikista parhaiten perillä sekä tekoonsa liittyvistä että omista olosuhteistaan, eikä syytetyn henkilökohtaista kuulemista voida täysin korvata asiamiehen edustuksella.³⁰⁸ ROL 8:3:ää voidaan kuitenkin nähdäkseni tulkita siten, että kun käsiteltävänä olevasta rikoksesta on vakiintunut normaalirangaistus ja kun rangaistuksen määräämiseen liittyvät muutkin kysymykset ovat sellaisia, että syytetyn läsnäolo ja kannanotot eivät juurikaan voi vaikuttaa niiden ratkaisemiseen, ei syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ja kuulemista voida pitää välttämättömänä ainakaan rangaistusharkinnan asianmukaisuuden vuoksi.³⁰⁹ Tällainen tilanne voisi olla käsillä esimerkiksi silloin, kun syytetty on jo tuomittu kaksi kertaa ehdolliseen vankeusrangaistukseen samantyyppisestä rikoksesta, joka on parhaillaan tuomioistuimessa käsiteltävänä, ja aikaisemmat tuomiot ovat varsin tuoreita.

---

³⁰⁵ *LaVM 2/2018 vp*, s. 8.

³⁰⁶ *Tapanila 2019a*, s. 113. Ks. esim. valinnasta ehdollisen ja ehdottoman vankeuden välillä *HE 44/2002 vp*, s. 205–206. Ks. aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten ja rikollisen toiminnan jatkamisen vaikutuksesta yhdyskuntapalveluun tuomitsemiselle esim. *HE 44/2002 vp*, s. 208–209 ja *HE 215/2014 vp*, s. 89–90 sekä oikeuskäytännöstä KKO 2017:66 ja KKO 2018:22.

³⁰⁷ Ks. samansuuntaisesti esim. *Koponen 1998*, s. 433, *Ervo 2005*, s. 302 ja *Siiki 2013*, s. 271.

³⁰⁸ Ks. samansuuntaisesti *Tapanila 2019a*, s. 113–114.

³⁰⁹ Analogiaa voidaan hakea ROL 8:11:ää koskevista lain esitöistä, ks. *HE 82/1995 vp*, s. 114.

Kaiken kaikkiaan ROL 8:3:ää koskevien lain esitöiden voidaan todeta olevan varsin niukkoja. Niissä olisi nähdäkseni ollut syytä pohtia kattavammin sitä, milloin syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tulisi katsoa tarpeelliseksi asian selvittämiseksi, koska näyttäisi siltä, ettei oikeuskäytännössä ole edelleenkään täysin vakiintunut se, milloin ROL 8:1:n mukaisesti syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on asian selvittämiseksi tarpeen.³¹⁰ Lisäksi ROL 8:3:ää koskevissa lain esitöissä olisi mielestäni voitu tuoda esille selkeästi jokin konkreettinen esimerkki pykälässä mainitusta *muusta syyistä*.

Kyseisen ilmaisun voitaisiin hallituksen esityksessä lausutun perusteella katsoa viittaavan rangaistusharkinnan asianmukaisuuden varmistamiseen, mikäli asian selvittämällä tarkoitetaan ainoastaan varsinaista syyllisyyskysymyksen selvittämistä. Toisaalta esimerkiksi vankeusrangastuksen mittaamiseen liittyvien olosuhteiden, samoin kuin muihinkin seuraamuksiin liittyvien olosuhteiden, selvittämisessä on myös kyse asian selvittämisestä laajassa merkityksessä. Tällöin asian selvittämällä voidaan katsoa tarkoitettavan sekä syyllisyys- että seuraamuskyymyksen selvittämistä ja muilla syillä kaikkia muita perusteita.³¹¹

Lakivaliokunnan mietinnössä on lähinnä todettu, että ”myös psykologisten seikkojen kannalta on merkityksellistä, että rikoksesta syytetty on läsnä konkreettisesti oikeuden istunnossa ja joutuu siten hyväksymään tekonsa seurauksia. Lisäksi myös uhrien kannalta voi joissain tapauksissa olla merkityksellistä, että uhrin näkevät syytetyn joutuvan teostaan oikeuden eteen ja pääsevät myös käsittelemään mahdollisia tekijään liittyviä traumoja.”³¹² Nähdäkseni muina syinä tulevat siten kyseeseen muun muassa preventiiviset ja kasvatukselliset perusteet, mutta hyvin rajatussa määrin myös konfliktinratkaisufunktion kytkeytyvät perusteet.³¹³ Nähdäkseni säännöksen sanamuodon mukainen tulkinta näyttäisi joka tapauksessa johtavan siihen, että tuomioistuimien voi katsoa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeelliseksi varsin vapaasti käräjä- ja hovioikeudessa. Tämä on kuitenkin omiaan herättämään kysymyksen siitä, kuinka laajasti muilla syillä voidaan lopulta hyväksyttävästi perustella syytetyn velvoittamista saapua henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Kysymykseen palataan tarkemmin luvussa 5.2.4.

4.3.2 Syytetty on vangittuna tai syytettynä ylitörkeästi rikoksesta

Uudessa ROL 8:3.3:ssa säädetään niistä tilanteista, joissa edellytetään lähtökohtaisesti ehdotonta syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa rikosasian pääkäsittelyssä. ROL 8:3.3:n mukaan

³¹⁰ Ks. esim. *OMML 53/2017*, s. 85 ja *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 5. On toki selvää, että tapauskohtaista harkintaa vaativan säännöksen soveltamisedellytyksiä ei voida lausua tyhjentävästi lain esitöissä.

³¹¹ *LaVM 2/2018 vp*, s. 8–9 ja *Tapanila 2019a*, s. 114. Ks. samansuuntaisesti myös *Koponen 1998*, s. 427 ja *Liukkonen 2012*, s. 89 ja 308. Ks. Ruotsin osalta *Diesen 1993*, s. 133 ja *Ekelöf – Edelstam – Pauli 2011*, s. 257.

³¹² *LaVM 2/2018 vp*, s. 8. On syytä huomata, että lakivaliokunnan mietinnössä käytetään ilmaisua ”läsnä konkreettisesti”. Vaikka ROL 8:13.3:n mukaan ROL 8 luvussa tarkoitettuna henkilökohtaisena läsnäolona suullisessa käsittelyssä pidetään myös osallistumista siihen käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, näyttäisi siltä, että syytetyn henkilökohtainen – ja nimenomaan fyysinen läsnäolo – pääkäsittelyssä voi olla tarpeen myös muusta syyistä.

³¹³ Ks. *Tolvanen 2006a*, s. 1327.

syytetyn on ensinnäkin oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, jossa käsitellään syytettä rikoksesta, jonka vuoksi hän on vangittuna. Säännös vastaa tältä osin jo aikaisemmin voimassa ollutta ROL 8:3:ää. Kyseisen lähtökohdan säilyttämistä perusteltiin lain esitöissä sillä, että rangaistusjärjestelmän uskottavuuden voidaan katsoa lähtökohtaisesti edellyttävän vangittuun syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa tuomioistuimessa.³¹⁴ Tätä voidaan nähdäkseni pitää perusteltuna, mutta lähtökohdan säilyttämistä voidaan perustella jo syytetyn oikeusturvan toteuttamisella, kun kysymys on tuolloin monesti varsin vakavien rikossyytteiden käsittelystä.

On kuitenkin syytä painottaa, ettei vangitunkaan syytetyn kohdalla oikeudenkäyntiä ja henkilökohtaista läsnäoloa pääkäsittelyssä saa käyttää rangaistuksena. Kyse on pikemminkin siitä, että läsnäolovelvollisuuden säilyttämisen pääsääntönä niissä tapauksissa, joissa syytetty on vangittuna, voidaan sanoa tarjoavan mahdollisimman hyvät edellytykset ylläpitää oikeudenkäynnin ja henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden preventiivisiä vaikutuksia. On myös johdonmukaista edellyttää henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta vahvana lähtökohtana, kun käsitellään vakavampia rikoksia, joissa korostuu erityisesti asian oikein ratkaisemisen tärkeys. Tällöin edellytys läsnäolosääntöjen mahdollisimman yhdenmukaisesta soveltamisesta mainituissa tilanteissa toteutuu nähdäkseni paremmin. Vangittuna olevan syytetyn läsnäolovelvollisuuden säilyttämistä voidaan pitää perusteltuna senkin vuoksi, ettei vangittujen syytettyjen poissaolosta ole edes voinut juurikaan aiheutua pääkäsittelyiden peruuntumisia, joiden vuoksi syytetyn läsnäolovelvollisuutta olisi ollut syytä lieventää, koska vangittu syytetty tuodaan varta vasten tuomioistuimeen.

Uudistuksessa ROL 8:3.3:ään otettiin säännös siitä, että syytetyn on oltava henkilökohtaisesti läsnä käräjäoikeuden pääkäsittelyssä myös, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. ROL 8:3.3:n toinen virke muun kuin vangittuun syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta koskee ainoastaan käräjäoikeuden pääkäsittelyä. Kyseinen lainkohta tarkoittaa toisin sanoen sitä, että käräjäoikeudessa järjestettävässä pääkäsittelyssä voidaan ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa käsitellä rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on enintään viisi vuotta vankeutta, mikäli ROL 8:3 ei muutoin edellytä syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa.³¹⁵ Kyse on erityisen vakavien rikosasioiden, ns. *ylitörkeiden rikosten*, käsittelystä, jossa syytetyn henkilökohtaisen kuulemisvelvollisuuden säilyttämistä pääsääntönä voidaan pitää perusteltuna niin syytetyn oikeusturvan kuin asian oikein ratkaisemisen ja rikosvastuun oikean kohdistamisen kannalta.³¹⁶ Sen, mitä yllä lausuttiin jo vangittuun syytetyn osalta läsnäolovelvollisuuden säilyttämisestä pääsääntönä rangaistusjärjestelmän uskottavuuden ja rikosten ennaltaehkäisyä koskevien näkökohtien huomioimiseksi, voidaan katsoa koskevan yhtä lailla, ellei jopa suuremmassa määrin, niitä tilanteita, joissa syytetty ei ole vangittuna, mutta häntä syytetään ns. ylitörkeästä rikoksesta.³¹⁷

³¹⁴ HE 200/2017 vp, s. 16 ja 32. Ks. aikaisemmin esim. *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 147.

³¹⁵ HE 200/2017 vp, s. 47 ja *LaVM 2/2018 vp*, s. 6 ja 8. Rikoksia, joista säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta, ovat muun muassa RL 20:1:n raiskaus, RL 31:1:n ryöstö, RL 21:9:n törkeä kuolemantuottamus, RL 20:9 a:n törkeä paritus ja RL 25:3:n ihmiskauppa.

³¹⁶ Ks. samoin *LaVM 2/2018 vp*, s. 7. Alun perin kyseisessä 3 momentissa oli tarkoitus säätää ainoastaan vangittuna olevan syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta pääkäsittelyssä. Ks. esim. *OMML 39/2017*, s. 79.

³¹⁷ HE 200/2017 vp, s. 16 ja 32.

On toki mahdollista kysyä, voidaanko ROL 8:3.3:iin valittua sääntelytapaa, jossa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo on riippuvainen käsiteltävänä olevan rikoksen rangaistusasteikosta, ja etenkin rajanvetoa kuuden vuoden enimmäisrangaistukseen, pitää asianmukaisena, vai olisiko henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus tullut säilyttää lähtökohtaisesti ehdottomana laajemminkin?

Ensinnäkin on syytä todeta, ettei rikoslaissa ole kovinkaan monta sellaista rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on nimenomaan viisi vuotta vankeutta.³¹⁸ Näin ollen rikokset, joiden enimmäisrangaistus on enintään neljä vuotta vankeutta tai vähemmän, muodostavat siis tosiasiallisesti enemmistön niistä tilanteista, joissa ROL 8:3:n edellytysten mukaisesti asia voidaan käsitellä ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa.

Lakivaliokunta perusteli rajanvetoa sillä, että säännös velvollisuudesta kuulla syytettyä henkilökohtaisesti kattaisi pitkälti ne tilanteet, joissa vastaajalle tuomitaan pitkä vankeusrangaistus, koska käytännössä tuomittavat seuraamukset eivät ole asteikossa tarkoitettuja enimmäisrangaistuksia. Lakivaliokunta katsoo mietinnössään, että syytetyn henkilökohtainen läsnäolo käräjäoikeudessa on pääsääntöisesti tarpeellista, kun käsitellään vakavaa rikosasiaa, josta syytetylle voi seurata pitkä vankeusrangaistus ja että rajan asettaminen käsiteltävän rikoksen kuuden vuoden enimmäisrangaistukseen johtaa käytännössä siihen, että syytettyä on aina velvollisuus kuulla tilanteessa, jossa hänelle tuomitaan pitkä vankeusrangaistus.³¹⁹ Lain esitöissä lausuttuja perusteluita voidaan nähdäkseni pitää hyväksyttävänä. Pitkinä vankeusrangaistuksina voidaan tilastojen valossa pitää yli kahden vuoden mittaisia vankeusrangaistuksia, kun suurin osa tuomittavista vankeusrangaistuksista on pituudeltaan alle kaksi vuotta.³²⁰ Tällöin rajanveto mainittuun kuuden vuoden enimmäisrangaistukseen johtaa siis pääasiassa lain esitöissä todetulla tavalla siihen, että syytettyä kuullaan henkilökohtaisesti, kun hänelle tuomitaan pitkä vankeusrangaistus.

Rajan asettamista kuuteen vuoteen voidaan kuitenkin arvostella ensinnäkin siitä, että se on omiaan saamaan aikaan erilaisia käytäntöjä syytetyn henkilökohtaisessa kuulemisessa valtaosassa pääkäsitellyistä käsiteltävistä rikosasioista. Vaikka tuomittavat rangaistukset eivät olekaan yleensä enimmäisrangaistuksia, käsiteltäessä rikosta, jonka enimmäisrangaistus on enintään neljä vuotta vankeutta, syytetylle voi jo tuolloin seurata pitkä, yli kahden vuoden vankeusrangaistus. Tältä osin on riskinä, että tuomioistuimet harkitsevat eri tavalla syytetyn

---

³¹⁸ Näitä ovat ainoastaan RL 18:2–3:ien rikokset sukuoikeuksia vastaan, RL 35:3 b:n törkeä datavahingonteko, RL 38:6:n törkeä tietoliikenteen häirintä ja RL 38:7 b:n törkeä tietojärjestelmän häirintä.

³¹⁹ *LaVM 2/2018 vp*, s. 8.

³²⁰ Ks. *Seuraamusjärjestelmä 2018*, s. 55–56, josta käy ilmi, että vuonna 2018 kaikista tuomituista ehdottomista vankeusrangaistuksista noin 89 prosenttia oli pituudeltaan kaksi vuotta tai alle ja että pitkinä vankeusrangaistuksina käsitellään niitä, jotka ovat yli kaksi vuotta. Yli kahden vuoden mittaisia vankilarangaistuksia oli 11 prosenttia kaikista ehdottomista vankeusrangaistuksista.

henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta. On syytä muistaa, että vaikka käsiteltävänä olevasta rikoksesta säädetty enimmäisrangaistus ei olisikaan vähintään kuusi vuotta, ROL 8:3.2:n mukaan tuomioistuimen voi olla syytä katsoa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo tarpeelliseksi tämän kuulemiseksi esimerkiksi niissä tilanteissa, joissa käsitellään rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on neljä vuotta vankeutta ja josta syytetylle saattaa seurata normaalirangaistuksesta poikkeava rangaistus, joka olisi lähellä enimmäisrangaistusta.³²¹ ROL 8:3:n mukaisesti harkinta syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta tulee tehdä tapauskohtaisesti.

Toiseksi syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden rajan asettamista kuuden vuoden enimmäisrangaistukseen voidaan pitää jossain määrin ongelmallisena suhteessa lakiuudistuksen taustalla vaikuttaneeseen keskeiseen tavoitteeseen parantaa tuomioistuinten mahdollisuuksia keskittyä ydintehtäviinsä.³²² Yllä mainituissa rikosjutuissa, jotka muodostavat tosiasiallisesti enemmistön niistä tilanteista, joissa ROL 8:3:n soveltamisalan mukaisesti asia voidaan käsitellä ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, on kyse nimenomaan käräjäoikeuksien perustyöhön kuuluvista ydintehtävistä, sillä kyseiset rikokset muodostavat suuren osan käräjäoikeuksissa käsiteltävistä rikoksista.³²³ Suullisen, välittömän ja keskitetyn pääkäsittelyn, jossa asianosaiset ovat yhtä aikaa henkilökohtaisesti läsnä, asema pääsääntönä on lakimuutoksen jälkeen kiistämättä muuttunut jokseenkin kyseenalaiseksi, vaikka tuomioistuimen tulee edelleen tapauskohtaisesti harkita syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuus.³²⁴

ROL 8:3.3:n sääntelyratkaisua voidaan nähdäkseni pitää sinänsä perusteltuna siltä osin, kun siinä on päädytty sitomaan syytetyn henkilökohtainen läsnäolovelvollisuus käsiteltävän rikoksen rangaistusasteikkoon. Lain esitöissä nähtiin sellainen sääntelyvaihtoehto, jossa ROL:ssa säädettäisiin siitä, kuinka ankara rangaistus on mahdollista tuomita ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, ongelmallisena sen vuoksi, että tämä edellyttäisi käytännössä ennakkollista seuraamusharkintaa. Lakivaliokunta piti kyseisenlaista sääntelyvaihtoehtoa samalla liian kaavamaisena, kun otetaan huomioon, että tuomittavan rangaistuksen mittaamiseen vaikuttaa syytteenalaisen rikoksen lisäksi myös aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottamista koskevat säännökset.³²⁵

ROL 8:3.3:a voidaan verrata saman luvun 11 ja 12 §:ien säännöksiin poissaolokäsittelystä, joissa puolestaan on tarpeen mahdollisimman selkeästi ja kaavamaisesti säätää niistä rangaistusmaksimeista, jotka voidaan tuomita syytetyn poissaolosta huolimatta, jotta syytetty voitaisiin

³²¹ Ks. HE 200/2017 vp, s. 46 ja LaVM 2/2018 vp, s. 8.

³²² Ks. esim. HE 200/2017 vp, s. 5.

³²³ Ks. LaVM 2/2018 vp, s. 8.

³²⁴ Ks. Markku Fredmanin lausunto LaV:lle, s. 2–3.

³²⁵ LaVM 2/2018 vp, s. 8. Ks. myös OM:n vastine LaV:lle, s. 9. Vrt. kuitenkin luku 4.3.3, s. 67 av 331.

tällaisella uhalla kutsua pääkäsittelyyn. ROL 8:3.3 puolestaan tarjoaa tuomioistuinten harkintaan joustoa, mutta samalla se ei kuitenkaan aseta tuomioistuinta siihen ongelmalliseen asemaan, että sen pitäisi ennakkollisesti ottaa kantaa mahdollisesti tuomittavaan rangaistukseen hieman vakavammassa jutuissa. Konkreettinen enimmäisrangaistuksen katto ei siis ole rajoittamassa tuomioistuimen harkintaa siitä, voidaanko asia ratkaista syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta. On silti muistettava, että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon merkitys korostuu, mitä ankarammasta rangaistuksesta on kyse. Myös muun muassa aikaisemmin tuomitun rangaistuksen huomioon ottaminen saattaa tietyissä tapauksissa edellyttää syytetyn henkilökohtaista kuulemistä.

ROL 8:3.3:n viimeisen virkkeen mukaan tuomioistuin voi päättää, ettei vangitun syytetyn tai ns. ylitörkeästä rikoksesta syytetyn tarvitse olla läsnä koko pääkäsittelyn ajan. Pääsääntönä ROL 8:3.3:ssa säädetyissä tilanteissa on siten syytetyn henkilökohtainen läsnäolo, josta voidaan kuitenkin poiketa tuomioistuimen tapauskohtaisella harkinnalla. Lain esitöissä on lausuttu, että tuomioistuin voisi esimerkiksi päättää, että syytetyn olisi oltava paikalla syytettä ensimmäistä kertaa käsiteltäessä, jolloin syytettyä kuultaisiin asian selvittämiseksi, kun taas myöhemmissä istunnoissa syytettyä voisi edustaa hänen asiamiehensä.³²⁶ ROL 8:3.3:iin tuomioistuimelle jätetty mahdollisuus päättää tapauskohtaisesti vangitun syytetyn ja ylitörkeästä rikoksesta syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta tuo aiheellisesti joustavuutta pääkäsittelyiden järjestämiseen mainituissa tilanteissa.³²⁷ Uudistus ei liene lopulta kovinkaan käänteentekevä vangittujen syytettyjen osalta, koska kyse on – ainakin jossain määrin – jo voimassa olleen käytännön kirjaimisesta lakiin, mitä voidaan toki pitää perusteltuna.³²⁸ Lisäksi tuomioistuin voi ROL 8:13:n mukaisesti sallia sen, että syytetty osallistuu pääkäsittelyyn videoyhteyden välityksellä.³²⁹

4.3.3 Syytetyn kutsuminen käräjäoikeuden pääkäsittelyyn

Uudistettu ROL 8:3 herättää kysymyksen siitä, miten syytetty tulisi kutsua käräjäoikeuden pääkäsittelyyn tilanteessa, jossa pidetään riittävänä sitä, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies. Oikeuskirjallisuudessa on aikaisemmin katsottu, että tuomioistuin voi sakon uhalla määrätä syytetyn saapumaan myös joko henkilökohtaisesti tai asiamiehen edustamana.³³⁰ Tätä vaihtoehtoa ei ole kuitenkaan ROL 8:11–12:ien säätämisen jälkeen enää juuri käytetty, vaan syytetyltä on joko edellytetty henkilökohtaista läsnäoloa tai hänet on kutsuttu

³²⁶ HE 200/2017 vp, s. 47. ROL 8:3.3:n viimeisessä virkkeessä käytetään hieman harhaanjohtavasti pelkkää ”läsnä”-ilmaisua henkilökohtaisen läsnäolon sijasta. Lain esitöiden valossa säännöstä on perusteltua tulkita siten, että kyse on nimenomaan syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolosta. Tällöin tuomioistuimen päätös siitä, ettei säännöksen kolmannessa momentissa tarkoitettun syytetyn tarvitse olla läsnä koko pääkäsittelyn ajan, edellyttänee lähtökohteisesti, että oikeudenkäyntiasiamies edustaa syytettyä. HE 200/2017 vp, s. 47 ja HE 82/1995 vp, s. 111 ja 114.

³²⁷ HE 200/2017, s. 29. Kyse on myös säästöistä vankikuljetusten kustannuksien vähentyessä siltä osin kuin vangittuna olevat syytetyt eivät osallistu koko pääkäsittelyyn fyysisesti. Ks. HE 200/2017 vp, s. 29–30.

³²⁸ Ks. Markku Fredmanin lausunto LaV:lle, s. 5, jossa todetaan, ettei vangittuna olevia syytettyjä kuljetettu ennen lakiuudistustakaan asian kaikkina istuntopäivinä tuomioistuimeen. Ks. myös Turun HO:n lausunto LaV:lle, s. 3, jossa pidetään muutosta mainitulta osin tervetulleena.

³²⁹ HE 200/2017 vp, s. 47–48.

³³⁰ HE 82/1995 vp, s. 111, Frände 2017a, s. 1075 ja Jokela 2018, s. 499–500.

ROL 8:11 tai 8:12:n mukaisen poissaolokäsittelyn uhalla.³³¹ Kun otetaan huomioon edellä lausuttu ROL 8:3:n sääntelyratkaisu, kutsuttaessa syytetty uuteen poissaolokäsittelyn välimuotoon syytetylle ei voitane kutsussa ilmoittaa pääkäsittelyssä tuomittavan vankeusrangaistuksen enimmäismäärää, kuten esimerkiksi kutsuttaessa syytetty pääkäsittelyyn ROL 8:11:n mukaisella uhalla. ROL 8:1.4:n mukaisesti syytetylle on silti kutsussa ilmoitettava, jos asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta. Näin ollen uuden ROL 8:3:n soveltaminen edellyttää, että syytetty kutsutaan saapumaan pääkäsittelyyn (tarvittaessa sakon uhalla) joko henkilökohtaisesti tai asiamiehensä edustamana ja että kutsussa ilmoitetaan, että asia voidaan tutkia ja ratkaista syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta ja että hänelle voidaan tällöin tuomita vankeusrangaistus.³³²

Jotta uudesta ROL 8:3:stä todella olisi hyötyä, soisi odottaa, että käräjäoikeuksissa tullaan käyttämään useammin mahdollisuutta määrätä syytetty saapumaan pääkäsittelyyn joko henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiasiamiehensä edustamana. Syytetyn kutsuminen pääkäsittelyyn edellyttää kuitenkin tarkkuutta, ettei asiassa tapahdu oikeudenkäyntivirhettä kutsumisessa, vaikka syytetty voitaisiinkin tuomita rangaistukseen, kun häntä edustaa pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies. Tästä hyvänä esimerkkinä toimii seuraava ratkaisu:

Helsingin HO 6.11.2019 nro 19/148087, R 19/1020. Tapauksessa syytetylle A oli annettu 22.1.2019 tiedoksi haaste, jossa oli ilmoitettu, että asia voidaan tutkia ja ratkaista syytetyn poissaolosta huolimatta ja että tällöin voidaan rangaistukseksi tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus. A ei ollut ollut henkilökohtaisesti paikalla pääkäsittelyssä, mutta häntä oli edustanut asiamies. Käräjäoikeus luki A:n syyksi 26 petosta ja tuomitsi hänet neljän kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen. Hovioikeus totesi, että käräjäoikeus oli menetellyt virheellisesti tuomitessaan A:n neljän kuukauden vankeusrangaistukseen, ja että käräjäoikeudessa oli tapahtunut oikeudenkäyntivirhe. Hovioikeus kumosi käräjäoikeuden tuomion rangaistusseuraamuksen osalta ja palautti asian siltä osin käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Lainvoimainen. Ks. myös Helsingin HO 26.3.2019 nro 364, H 19/397 ja Itä-Suomen HO 23.1.2020 nro 20/102805, R 19/360.

Niissä tapauksissa, joissa todennäköisesti tuomittava rangaistus on selkeästi alle kolme kuukautta, syytetty voidaan toki kutsua myös ROL 8:11:n mukaisella uhalla, vaikka hänellä olisikin käytössään oikeudenkäyntiasiamies. Tällöin syytetylle tulee ilmoittaa, että hänelle voidaan tuomita rangaistukseksi enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus. Samoin voidaan edelleen käyttää ROL 8:12:n mukaista poissaolokäsittelyä, jos sen soveltamisedellytykset täyttyvät. Mikäli asia ei ole näin selvä, on varmempaa kutsua syytetty saapumaan pääkäsittelyyn joko henkilökohtaisesti tai oikeudenkäyntiasiamiehensä edustamana silloin, kun tämä on mahdollista.

---

³³¹ *Frände* 2017a, s. 1075.

³³² ROL 8:3:n sääntelyratkaisu asettaa jokseenkin kyseenalaiseksi sen, voiko syytetty tällöin kohtuullisessa määrin ennakoita henkilökohtaisesta läsnäolo-oikeudesta luopumisensa seuraukset. Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 11.

4.4 Valitusasian käsittelyn jatkamista hovioikeudessa koskevat uudistukset

4.4.1 Seuraamus syytetyn jäädessä pois hovioikeuden pääkäsittelystä

Edellä luvussa 3.1.2 käsitellyistä syistä OK 26 luvun säännöksiä hovioikeuden pääkäsittelyyn kutsumisesta ja seuraamuksesta asianosaisen poissaolosta oli tarpeen muuttaa vastaamaan valittavaa EIT:n ja KKO:n oikeuskäytäntöä. OK 26:20.1:iin lisättiin ensinnäkin säännös, jonka mukaan, mikäli pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu valittajana oleva syytetty on lähettänyt sijaansa asiamiehen, asiassa on meneteltävä siten kuin OK 26:21:ssä säädetään, sen estämättä, mitä OK 12:29 §:ssä säädetään. OK 26:21.1:n mukaan, jos asianosainen, todistaja tai muu kuultava ei sakon uhasta huolimatta saavu pääkäsittelyyn taikka jos tuotavaksi määrättyä ei tavata tai jos kutsua ei saada annetuksi tiedoksi, pääkäsittely saadaan, milloin syytä on, toimittaa ja asia ratkaista poissaolosta huolimatta. Asetettua uhkasakkoa ei tällöin tuomita. Uudistuksen myötä syytetyn valitusta ei näin ollen voida hänen henkilökohtaisesta poissaolostaan huolimatta jättää osaksikaan sillensä, mikäli hän on lähettänyt hovioikeuden pääkäsittelyyn sijaansa asiamiehen, vaan hovioikeus saa OK 26:21.1:n nojalla tarvittaessa toimittaa pääkäsittelyn ja ratkaista asian valittajana olevan syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta.

Säännöksen valmisteluvaiheessa kiinnitettiin huomiota OK 26:20:n sanamuotoon ”lähettänyt sijaansa asiamiehen”. Asiantuntijalausunnoissa huomautettiin, ettei syytetyn voida sinänsä katsoa lähettäneen asiamiestä sijaansa pääkäsittelyyn silloin, kun syytetty ei ole asiamiehensä kanssa etukäteen tällaisesta mitään keskustellut. Päinvastoin syytetyn asiamiehellä ei monesti välttämättä ole tarkempaa tietoa siitä, miksi valittajana oleva syytetty on jäänyt pois pääkäsittelystä.³³³ Olennaista ja riittävää lienee kuitenkin joka tapauksessa se, että syytetyn asiamies vaatii valituksen käsittelemistä syytetyn poissaolosta huolimatta (KKO 2015:14, kohta 46), oli valittajana oleva syytetty sitten joko nimenomaisesti päättänyt jäädä saapumatta tai yllättäen jäänyt saapumatta pääkäsittelyyn, vaikka hän olisikin etukäteen sopinut oikeudenkäyntiasiamiehensä kanssa saapuvansa paikalle.³³⁴ On kuitenkin syytä huomata, että mikäli asia käsitellään OK 26:21:n mukaisesti syytetyn poissaolosta huolimatta, ei hänellä ole OK 26:22:n mukaista oikeutta saattaa valitus uudelleen käsiteltäväksi, vaikka myöhemmin ilmenisi, että hänellä oli ollut laillinen este saapua pääkäsittelyyn. Tämän vuoksi oikeudenkäyntiasiamies saa olla varsin tarkkana tehdessään päätöksiä hovioikeudessa menettelyn jatkoon kannalta syytetyn jäädessä pois pääkäsittelystä. Asianajajien kohdalla hyvää asianajajatapaa koskevissa ohjeissa perusarvoksi määritellyn lojaalisuuden voitaneen kuitenkin lähtökohtaisesti katsoa puoltavan syytetyn oikeudenkäyntiasiamiestä jatkaamaan syytetyn puolustamista silloinkin, kun syytetty on yllättäen jäänyt pois hovioikeuden pääkäsittelystä.³³⁵

³³³ Ks. esim. *Helsingin HO:n lausunto LaV:lle*, s. 6, *Markku Fredmanin lausunto LaV:lle*, s. 4 ja *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 6.

³³⁴ Ks. EIT:n oikeuskäytännöstä esim. *Lala v. Alankomaat* (22.9.1994), kohta 34: “It is for the courts to ensure that a trial is fair and, accordingly, that counsel who attends trial for the apparent purpose of defending the accused in his absence, is given the opportunity to do so.” Ks. myös *Pelladoah v. Alankomaat* (22.9.1994), kohta 41, *Kari-Pekka Pietiläinen v. Suomi* (22.9.2009), kohta 31 ja *Neziraj v. Saksa* (8.12.2012), kohta 51.

³³⁵ Ks. TO 3.1, s. 8. Luvan saaneiden oikeudenkäyntiavustajien kohdalla samaa puoltaneen luvan saaneista oikeudenkäyntiavustajista annetun lain (2011/715) 8.1 §:n 1 kohta. Ks. myös *Ahtinen 2017*, s. 93, jossa todetaan poissaolokäsittelyissä, joissa syytetty puolustautuu oikeudenkäyntiasiamiehensä välityksellä, korostuvan ylipäättään lojaalisuuden merkitys, koska syytetyllä ei ole tuolloin mahdollista välittömästi kontrolloida asiamiehen toimintaa.

Lain esitöiden mukaan pääkäsittely voidaan toimittaa syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta, jollei asian ratkaiseminen edellytä syytetyn kuulemistä todistelutarkoituksessa.³³⁶ Menettelyn suullisuutta ja välittömyyttä puoltavat hovioikeudessa pitkälti samat tekijät kuin kärjäoikeudessaakin,³³⁷ ja vahvan pääsäännön mukaisesti hovioikeudella onkin oltava yhtä hyvät edellytykset arvioida suullista todistelua kuin kärjäoikeudella, jonka ratkaisun oikeellisuudesta muutoksenhaussa on kyse.³³⁸ Mikäli kärjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei oteta hovioikeudessa uudelleen vastaan, OK 26:16:n mukaan kärjäoikeuden ratkaisua saa kyseisen todistelun osalta muuttaa vain, jos todistelua ei enää voida ottaa uudelleen vastaan. Rangaistusvaatimuksesta tehtyä ratkaisua on kuitenkin mahdollista muuttaa syytetyn eduksi. Kyseisessä säännöksessä ilmaistaan luottamusperiaate, jonka mukaisesti kärjäoikeuden tekemän todistelun uskottavuutta koskevan ratkaisun muuttaminen ei ole pääsääntöisesti mahdollista ilman että todistelu otetaan hovioikeudessa uudelleen vastaan.³³⁹

OK 26:15:n mukaan, jos pääkäsittely toimitetaan ja asiassa on kysymys kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta, kärjäoikeudessa vastaanotettu suullinen todistelu otetaan tarpeellisilta osiltaan uudelleen vastaan, jollei estettä ole. Vaikka luottamusperiaatteen sisältävän OK 26:16:n soveltaminen ei enää olekaan kytketty pääkäsittelyn toimittamisvelvollisuuteen, muodostuu syytetyn läsnäolon tarpeellisuuden ja hovioikeuden pääkäsittelyssä hyödynnettävissä olevan oikeudenkäyntiaineiston kannalta keskeiseksi kysymykseksi se, onko hovioikeudessa kyse kärjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta. Muun muassa oikeudenkäymiskaaren esitöissä todetaan kärjäoikeudessa todistelutarkoituksessa annetun suullisen lausuman uskottavuudesta olevan kyse silloin, kun on tutkittava, mikä näyttöarvo lausumalle on annettava siitä tosiseikasta, jota lausumalla on tahdottu selvittää, eli kuinka luotettava lausumaa voidaan pitää.³⁴⁰ Aikaisemman lain voimassaolon aikana annettu (L:ssa 165/1998) ratkaisu **KKO 2007:10** havainnollistaa, milloin hovioikeudessa on esimerkiksi kyse suullisen todistelun uskottavuuden arvioimisesta. KKO:ssa oli kyse siitä, oliko hovioikeus voinut jättää kuulematta B:tä henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä, jonne hänet oli kutsuttu henkilökohtaisesti todistelutarkoituksessa ja josta hän oli jäänyt pois, ja perustaa ratkaisunsa sen sijasta kärjäoikeudessa äänitallenteelle tallennettuun B:n kertomukseen. KKO lausui perusteluissaan (kohta 7), että kyseisessä tapauksessa syytetyn A:n ja asianomistaja B:n kärjäoikeudessa todistelutarkoituksessa antamat kertomukset syytteessä tarkoitettujen tapahtumien kulusta olivat keskenään ristiriitaiset. Hovioikeudessa oli näin ollen tältä osin ollut kysymys asianosaisten kertomusten uskottavuuden arvioimisesta, minkä vuoksi hovioikeus ei ollut voinut arvioida asianomistaja B:n kertomuksen luotettavuutta pelkästään kuuntelemalla äänitallenteelta hänen kärjäoikeudessa antamansa kertomuksen.

Lain esitöissä ja oikeuskäytännössä vallitsevan käsityksen mukaan, jos syytetty on tarkoituksellisesti jäänyt pois pääkäsittelystä, hänen voidaan katsoa luopuneen oikeudestaan tulla

³³⁶ HE 200/2017 vp, s. 41 ja OML 39/2017, s. 73.

³³⁷ OK 26:25:n mukaan pääkäsittelyssä hovioikeudessa noudatetaan soveltuvin osin niitä säännöksiä, jotka ovat voimassa pääkäsittelystä kärjäoikeudessa. Ks. esim. *Jokela* 2015, s. 734.

³³⁸ Ks. oikeuskäytännöstä esim. KKO 2004:94, kohta 11, KKO 2011:30, kohta 14, KKO 2012:49, kohta 11. Ks. myös HE 83/2001 vp, s. 18, *LaVM* 27/2002 vp, s. 5, 9 ja HE 200/2017 vp, s. 41 sekä *Jokela* 2015, s. 749.

³³⁹ Ks. esim. HE 105/2009 vp, s. 40–41, 71, *Niemi – Saranpää* 2017, s. 1166–1167 ja *Jokela* 2018, s. 900.

³⁴⁰ HE 105/2009 vp, s. 70. Ks. myös *Leppänen – Välimaa* 1998, s. 86, *Lappalainen* 1999, s. 188 ja *Jokela* 2010, s. 371–372. Muun muassa Lappalainen korostaa, että todisteen näyttöarvo todistusteemasta on eri asia kuin itse todisteen sisältö. Mts. s. 188.

henkilökohtaisesti kuulluksi.³⁴¹ Tästä huolimatta syytetyn henkilökohtainen läsnäolo voi kuitenkin olla välttämätöntä syytetyn vastapuolen oikeuksien ja asian ratkaisuedellytysten turvaamiseksi.³⁴² Pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsutun valittajana olevan syytetyn jäädessä saapumatta pääkäsittelyyn hovioikeuden tuleekin arvioida, onko syytetyn henkilökohtainen kuuleminen edelleen välttämätöntä. Tällaisissa tapauksissa hovioikeuden on keskusteltava pääkäsittelyn toimittamisesta ja syytetyn läsnäolon tarpeellisuudesta syytetyn asiamiehen ja muiden asianosaisten kanssa. Syytetyn asiamiehen sekä vastapuolina olevien syyttäjän ja asianomistajien näkemyksillä voidaan nimittäin nähdä merkitystä sen arvioimiselle, onko syytettyä tarpeen kuulla todistelutarkoituksessa.³⁴³ Päätös syytetyn läsnäolon tarpeellisuudesta on kuitenkin viime kädessä tuomioistuimella, jonka tehtävänä on huolehtia menettelyn oikeudenmukaisuudesta.

Syytetyn poisjäänti pääkäsittelystä saattaa tulla tämän oikeudenkäyntiasiamiehelle yllätyksenä. Voi olla, että asiamies ei ole esimerkiksi saanut enää juuri ennen pääkäsittelyn alkamista mitään yhteyttä päämieheensä. Tällöin avustajan saattaa olla syytä päätyä ilmoittamaan pitävänsä syytetyn henkilökohtaista kuulemistä edelleen tarpeellisena. Mikäli hovioikeus keskusteltuaan asianosaisten kanssa pitää syytetyn henkilökohtaista kuulemistä edelleen välttämättömänä, pääkäsittely joudutaan tällöin peruuttamaan tai muun todistelun vastaanottamisen jälkeen lykkäämään syytetyn kuulemistä varten.³⁴⁴ Toisaalta syytetyn asiamies voi päämiehensä jäätyä saapumatta pääkäsittelyyn arvioida tilanteen uudelleen ja rajoittaa tai tarkentaa valitusta siten, ettei asiassa ole enää ollenkaan kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta.³⁴⁵

Oikeuskirjallisuudessa ja oikeuskäytännössä näyttäisi kuitenkin olevan jonkin verran eriäviä kannanottoja siitä, onko näytönarviointia koskevista vaatimuksista luovuttava kokonaan vai ei. Silloin kun hovioikeudessa on kyse suullisen todistelun uskottavuudesta, tarkoittaa tämä

---

³⁴¹ Ks. esim. *HE 200/2017 vp*, s. 41 ja *KKO 2015:14*, kohta 52. Ks. myös *OMML 53/2017*, s. 78. Vrt. esim. *Turun HO:n lausunto LaV:lle*, s. 2, jossa todetaan, että vaikka syytetyn tarkoitus voidaankin usein selvittää silloin, kun hän on lähettänyt istuntoon asiamiehen, ei pelkästään siitä seikasta, että syytetty on jäänyt saapumatta pääkäsittelyyn voine tehdä johtopäätöstä siitä, että syytetty olisi tarkoituksellisesti luopunut oikeudestaan tulla kuulluksi. Ks. EIT:n oikeuskäytännöstä syytetyn luopumisesta oikeudestaan olla läsnä oikeudenkäynnissä esim. *Häkansson ja Stuesson v. Ruotsi*, (21.2.1990), kohta 66, *Hermi v. Italia* (18.10.2006), kohta 98 ja *Dembukov v. Bulgaria* (28.2.2008), kohta 47. Ks. myös *HE 200/2017 vp*, s. 11 ja *OMML 53/2017*, s. 75.

³⁴² Ks. oikeuskäytännöstä *KKO 2011:30* kohta 14, *KKO 2012:49* kohta 11 ja *KKO 2015:14* kohta 50.

³⁴³ *HE 200/2017 vp*, s. 42, *OMML 39/2017*, s. 73 ja *KKO 2015:14*, kohdat 51 ja 53. Vrt. *OMML 53/2017*, s. 79–80.

³⁴⁴ Ks. *Helsingin HO:n lausunto LaV:lle*, s. 6.

³⁴⁵ *KKO 2015:14*, kohta 53. Ks. myös *Korhonen – Saranpää 2015*, s. 407 ja *Jokela 2018*, s. 912. Korhonen ja Saranpää katsovat, että tällöin hovioikeuden ”arvioitaviksi voivat jäädä ainakin syyksilukemisessa vahvistettujen tosiseikkojen juridinen luonnehdinta sekä rangaistusseuraamukseen ja yksityisoikeudelliseen vaatimukseen kohdistuvat muutosvaatimukset.”

käytännössä sitä, että hovioikeuden pääkäsittelyssä on kuultava kaikkia niitä asianosaisia ja todistajia, joita on kuultu kärjäoikeudessa tietyistä todistusteemasta.³⁴⁶ Lain esityöt ja korkeimman oikeuden ratkaisu KKO 2015:14 puoltavat kuitenkin sitä, että riittävää on, että syytetyn oikeudenkäyntiasiamies luopuu kärjäoikeuden näyttöratkaisun riitauttamisesta ja rajoittaa tai tarkentaa valitusta ainakin osittain siten, ettei kyse ole enää suullisen todistelun uskottavuudesta tietyn seikan osalta, jossa hänen päämiehensä henkilökohtainen kuuleminen olisi tarpeellista.³⁴⁷ Tätä tukee myös se, mitä korkein oikeus lausui ratkaisussaan KKO 2015:15 siitä, miten syytetyn asiamiehen lausumat tulee ottaa huomioon päätettäessä käsittelyn laajuudesta ja tavasta, sekä näyttökysymyksien erottelukelpoisuudesta.

Kyseisessä ratkaisussa A oli tuomittu kärjäoikeudessa rangaistukseen kolmessa syytekohtassa tekijänä tehdyistä rikoksista, mistä hän oli valittanut hovioikeuteen ja vaatinut yhden syytekohtan osalta, että hänen katsotaan syyllistyneen tekijäntoimen asemesta avunantoon, ja kahden syytekohtan osalta, että syyte hylätään tai että hänen katsotaan syyllistyneen tekijäntoimen asemesta avunantoon. Lisäksi A oli vaatinut rangaistuksen lieventämistä. A oli kutsuttu hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti uhalla, että valitus jätetään hänen poissa ollessaan sillensä. A oli jäänyt saapumatta hovioikeuden pääkäsittelyyn eikä hän ollut ilmoittanut esteestä. Paikalla ollut A:n asiamies oli pyytänyt asian ratkaisemista kirjallisessa menettelyssä siltä osin kuin kysymys oli rikokseen osallisuutta koskevasta kysymyksestä ja rangaistuksesta. Hovioikeus jätti valituksen kokonaan sillensä A:n poissaolon vuoksi. Asiassa oli kysymys siitä, olisiko hovioikeuden pitänyt ratkaista asia vaadituilta osin. KKO totesi ratkaisussaan, että ”asiamiehen tehtävänä on arvioida, onko kärjäoikeuden näyttöratkaisun riitauttamista syytä jatkaa, jollei hänen päämiehensä saavu itse esittämään selvitystä tapahtumista. Asiamiehen tekemät rajaukset ja tarkistukset rajoittavat hovioikeuden tutkimisvaltaa, koska oikeudenkäymiskaaren 26 luvun 1 §:n mukaan kärjäoikeuden tuomion oikeellisuus tutkitaan hovioikeudessa vain muutoksenhakijan vaatimusten edellyttämässä laajuudessa.” Lisäksi KKO katsoi, että ”vaikka asiamies ei rajoittaisi valitusta vain oikeudellisiin seikkoihin, voidaan näyttökysymyksetkin toisinaan erotella niin, ettei vastaajan henkilökohtainen kuuleminen ole pääkäsittelyssä käsiteltäväksi jäävän osan kannalta tarpeellista.”³⁴⁸

Mikäli syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ei ole asian ratkaisemiseksi välttämätöntä, asiassa voidaan toimittaa pääkäsittely, jossa syytettyä edustaa hänen oikeudenkäyntiasiamiehensä. Yllä lausutusta seuraa siis, että pääkäsittelyssä voidaan tällöin ottaa suullinen todistelu vastaan siltä osin kuin sen uskottavuuden arviointi ei edellytä syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa.³⁴⁹ Mainituilta osin oikeudenkäyntiasiamies voi kuulustella syytetyn puolesta pääkäsittelyssä kuultavat todistajat. Pääkäsittelyn tarve saattaa sinänsä poistua niissä tapauksissa, joissa pääkäsittelystä pois jääneen syytetyn asiamies rajoittaa valitusta sillä tavoin, ettei kyse ole enää ollenkaan

³⁴⁶ HE 33/1997 vp, s. 67, LaVM 19/1997 vp, s. 15, Lappalainen 1999, s. 194 ja Jokela 2015, s. 756–757. Ks. myös Jokela 2010, s. 372.

³⁴⁷ HE 200/2017 vp, s. 42 ja KKO 2015:14, kohta 53.

³⁴⁸ Ks. KKO 2015:15, kohdat 21–22. Ks. myös esim. HE 83/2001 vp, s. 18–19, jossa todetaan, ettei kaikki suullinen todistelu ole uskottavuustodistelua, jolloin kyseisenlaisen todistelun välittömyydellä ei ole samanlaista merkitystä.

³⁴⁹ HE 200/2017 vp, s. 42. OK 17:8 ja OK 26:9.3 edellyttävät toki, että kyseinen suullinen todistelu koskee riittäviä ja asian ratkaisemisen kannalta merkityksellisiä tosiseikkoja. Ks. esim. Jokela 2015, s. 757 ja Rautio – Frände 2016, s. 72–74.

suullisen todistelun uskottavuudesta.³⁵⁰ Syytetyn henkilökohtainen läsnäolo ja kuuleminen saattavat kuitenkin olla ROL 8:3.2:n mukaisesti tarpeen esimerkiksi rangaistuskysymyksen selvittämiseksi, vaikka käräjäoikeuden näyttöratkaisua ei olisikaan riitautettu tai siitä luovuttaisiin. Lain esitöiden mukaan syytetyn jäätyä pois pääkäsittelystä on tarvittaessa mahdollista toimittaa ns. *suppea pääkäsittely* (pienimuotoinen pääkäsittely) asianosaisten tai heidän asiamiehensä kuulemiseksi.³⁵¹ Muutoksenhaun kohdistuessa käräjäoikeuden laintulkintaan syytetyn asiamies voi tällöin argumentoida pienimuotoisessa pääkäsittelystä myös oikeuskysymystä suullisesti.³⁵² Jo pääkäsittelyn järjestämistä koskevista OK 26 luvun säännöksistä johtuen suppean pääkäsittelyn toimittamisen syytetyn poisjäätyä tulee kuitenkin tarjota jonkinlaista lisäarvoa asian ratkaisemisen kannalta verrattuna asian ratkaisemiseen esittelystä.³⁵³ Muuten suppean pääkäsittelyn järjestämistä kyseisissä tapauksissa on vaikea nähdä tarkoituksenmukaisena.

4.4.2 Syytetyn kutsuminen hovioikeuden pääkäsittelyyn

OK 26:20 muuttamisen vuoksi myös pääkäsittelyyn kutsumista koskevaa OK 26:18:ää oli tarpeen muuttaa niiden tilanteiden osalta, joissa syytetty on valittajana ja joissa hänet määrätään valittajana saapumaan hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti. Uuden OK 26:18.1:n toisen virkkeen mukaan valittajana henkilökohtaisesti saapumaan määrättävä syytetty kutsutaan pääkäsittelyyn uhalla, että valitus jätetään sillensä, jos hän ei saavu pääkäsittelyyn

---

³⁵⁰ Ks. esim. *Jokela* 2018, s. 912. Kannattaa silti huomata, että OK 26:14.1:n pääsääntönä on, että pääkäsittely toimitetaan asianosaisten vaatimuksesta silloinkin, kun asiassa ei ole kysymys suullisen todistelun uskottavuuden arvioinnista. Pääkäsittelyä ei kuitenkaan tarvitse toimittaa, jos asiassa ei OK 26:15.1:n mukaan tarvitse ottaa vastaan suullista todistelua sen vuoksi, ettei näytön arvioinnin oikeellisuudesta voi jäädä varteenotettavaa epäilyä, ja pääkäsittelyn toimittaminen on muutoinkin selvästi tarpeetonta huomioon ottaen erityisesti asian laatu ja merkitys asianosaiselle. Lain esitöiden mukaan asian merkitystä asianosaiselle arvioitaessa tulee ottaa huomioon esimerkiksi rikoksen törkeys, rangaistuksen ankaruus, vahingonkorvauksen määrä, rangaistuslajin muuttuminen ehdollisesta vankeudesta ehdottomaksi vankeudeksi tai merkittävä rangaistuksen koventaminen. Myös sillä, että kysymyksessä on nuori henkilö tai henkilö, jota ei aiemmin ole tuomittu rangaistukseen on merkitystä. Lisäksi vaikei käsillä olisikaan törkeä rikos, ankara rangaistus tai muu näihin rinnastettava seikka, tietyn tyyppiset rikosasiat ovat laadultaan sellaisia, joissa pääkäsittelyn toimittaminen saattaa olla tarpeen. Lain esitöissä mainitaan esimerkkeinä tällaisista perheväkivalta-asiat ja seksuaalirikokset. *HE 105/2009 vp*, s. 68. Ks. tarkemmin pääkäsittelyn toimittamisesta hovioikeudessa esim. *Jokela* 2015, s. 740–757.

³⁵¹ *HE 200/2017 vp*, s. 42. Vrt. *Korhonen – Saranpää* 2015, s. 407, jossa todetaan, että hovioikeuden pääkäsittelyn on muututtava pienimuotoiseksi pääkäsittelyksi syytetyn asiamiehen luopuessa näytön arviointia koskevista vaatimuksista. Tämä tulee nähdäkseni kyseeseen nimenomaan silloin, kun näytön arviointia koskevista vaatimuksista luovutaan *kokonaan* ja kun kysymys ei ole enää lainkaan suullisen todistelun uskottavuudesta, eli toisin sanoen, kun pääkäsittelystä ei oteta vastaan käräjäoikeudessa esitettyä henkilötodistelua. Ks. samansuuntaisesti mts. 410. Ks. suppean pääkäsittelyn toimittamisesta tarkemmin esim. *HE 105/2009 vp*, s. 37 ja 68 sekä *Liljenfeldt – Korhonen* 2011, s. 718–720, *Korhonen – Saranpää* 2015, s. 407–413 ja *Niemi – Saranpää* 2017, s. 1175–1176.

³⁵² Ks. *Vaasan HO:n hovioikeusprosessia koskevat ohjeet*, s. 15 ja *Jokela* 2018, s. 912.

³⁵³ *Korhonen – Saranpää* 2015, s. 382–383 ja 410. Pienimuotoisen pääkäsittelyn onkin katsottu tarjoavan rikosasioissa nimenomaan syytetyille itselleen tilaisuuden tulla henkilökohtaisesti kuulluksi. Tällöin samalla toteutuu syytetyn oikeus ajaa asiaansa ja kohdata tuomarit, jotka ratkaisevat hänelle tärkeän asian. Mainitussa kohtaamisessa syytetyn on mahdollista kertoa suullisesti ja välittömästi muun muassa tekonsa vaikuttamista ja siihen johtaneista syistä, henkilökohtaisista oloistaan ja muista rangaistuksen määräämiseen vaikuttavista seikoista. *HE 105/2009 vp*, s. 68 sekä mts. 382 ja 407–408.

henkilökohtaisesti eikä myöskään asiamiehen edustamana, ja uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, jos hän käyttää sijastaan asiamiestä. OK 26:18.1:n sanamuodosta käy selkeästi ilmi, että syytetyn oman valituksen osalta hänet on mahdollista kutsua hovioikeuden pääkäsittelyyn vain valituksen sillensä jättämisen ja asian ratkaisemisen uhalla. Oman valituksensa osalta syytettyä ei voida OK 12:6.3:n, OK 26:19.1:n ja ROL 8:1.3:n mukaisesti *sakon uhalla* velvoittaa saapumaan hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, koska tältä osin syytetyllä on läsnäolo-oikeus, josta hän voi luopua. Valittajana oleva syytetty voidaan luonnollisesti kutsua sakon uhalla esimerkiksi toisen valittajan valituksen osalta, mikäli kyseinen valittaja on nimennyt ensin mainitun syytetyn kuultavaksi henkilökohtaisesti hovioikeudessa.³⁵⁴ OK 26:20:n 1 momenttiin lisättiinkin toinen virke, jonka mukaan, jos valittajana pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu rikosasian vastaaja on jäänyt pois pääkäsittelystä, johon häntä on kehotettu saapumaan sakon uhalla, hänelle voidaan asettaa korkeampi uhkasakko taikka hänet voidaan määrätä tuotavaksi samaan tai myöhempään istuntoon.

Niihin tilanteisiin, joissa valittajana hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu syytetty on jäänyt pois pääkäsittelystä ja joissa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo katsotaan välttämättömäksi esimerkiksi vastapuolen oikeuksien tai hovioikeuden ratkaisuedellytysten turvaamiseksi sisältyä edelleen riski pääkäsittelyn peruuntumisesta. Tämä merkitsee samalla riskiä siitä, että valittajana oleva syytetty pitkittää asian käsittelyä hovioikeudessa ja että hän poissaolollaan estää mahdollista asianomistajaa pääsemästä oikeuksiinsa taikka ylipäättään eroon häntä rasittavasta rikosasiasta. Mikäli syytetyn henkilökohtainen läsnäolo katsotaan mainituissa tilanteissa välttämättömäksi, hovioikeus voi kuitenkin edelleen kutsua syytetyn uudelleen pääkäsittelyyn sakon uhalla OK 26:19.1:n mukaisesti, jos häntä ei ole vielä siten kutsuttu toisen valittajan valituksen osalta, tai määrätä ROL 8:5.2:n nojalla syytetyn tuotavaksi samaan tai myöhempään pääkäsittelyyn. Jälkimmäistä vaihtoehtoa voitaneen pitää tehokkaimpana vaihtoehtona tilanteissa, joissa valittajana olevaa syytettyä on toisen valittajan valituksen osalta kehotettu saapumaan pääkäsittelyyn sakon uhalla.³⁵⁵

---

³⁵⁴ Ks. esim. *OMML 53/2017*, s. 76–78. OK 26:18–20:t ovat osoittautuneet aikaisemmin keskenään osittain ristiriitaisiksi ja vaikeatulkintaisiksi. Ks. tästä esim. *Jokela 2010*, s. 396–397.

³⁵⁵ Ks. *HE 82/1995 vp*, s. 111, *HE 33/1997 vp*, s. 72, *Jokela 2010*, s. 398–399. Ks. EIT:n ratkaisukäytännöstä esim. *Neziraj v. Saksa* (8.12.2012), kohta 51. Ks. *Tapanila 2019a*, s. 108, jossa todetaan, ettei korkeamman uhkasakon määrääminen ole mainitussa tilanteessa kovinkaan tehokas keino saada oikeudenkäyntiä välttelevä syytetty saapumaan istuntoon. Syytetyn määrääminen tuotavaksi hovioikeuden pääkäsittelyyn hänen jäätyään saapumatta sinne ei voida katsoa olevan ristiriidassa sen kanssa, ettei ketään voi velvoittaa käyttämään muutoksenhakuoikeuttaan tietyllä tavalla, koska lain esitöiden ja oikeuskäytännön mukaisesti syytetyn voidaan katsoa luopuneen *oikeudestaan* tulla kuulluksi jäätyään tarkoituksellisesti saapumatta pääkäsittelyyn. Tällöin syytetty voidaan siis velvoittaa saapumaan pääkäsittelyyn esimerkiksi vastapuolen vastakuulustelu-oikeuden toteuttamiseksi tai jotta hovioikeus voisi ratkaista asian. Ks. samoin *OMML 53/2017*, s. 80.

4.4.3 Laillinen oikeudenkäyntiaineisto hovioikeuden poissaolopääkäsittelyssä

Uudistettaessa OK 26 luvun säännöksiä lähinnä asiantuntijalausunnoissa nostettiin esille epäselväksi jäänyt kysymys siitä, mikä on poisjääneen syytetyn osalta laillinen oikeudenkäyntiaineisto hovioikeuden pääkäsittelyssä, joka toimitetaan hänen henkilökohtaisesta poissaolostaan huolimatta oikeudenkäyntiasiamiehen edustaessa häntä ja jossa otetaan vastaan todistelua (*poissaolopääkäsittely*³⁵⁶). Epäselvää on katsottu olevan, mikä tai mitkä syytetyn henkilökohtaisesti antamista aikaisemmista kertomuksista voivat muodostua hovioikeuden ratkaisun perusteiksi, miten niistä otetaan selvää ja mikä näyttöarvo niille annetaan, kun syytetty ei ole itse paikalla antamassa kertomustaan suullisesti.³⁵⁷ Laissa ei säädetä mainituista kysymyksistä tarkemmin, eikä lakimuutoksen yhteydessä oikeudenkäymiskaaren tehty tältä osin lisäyksiä.

Tulkinnanvaraista on siis ensinnäkin, mihin oikeudenkäyntiaineistoon syytetyn asiamies sekä muut asianosaiset voivat vedota syytetyn suullisen kertomuksen sijasta tämän jäätyä saapumatta pääkäsittelyyn. Hovioikeudessa toimitettavaan pääkäsittelyyn mennessä syytetyn henkilökohtaisesti antama kertomus on kirjattu aiemmin esitutkintapöytäkirjaan ja käräjäoikeuden tuomioon sekä äänitetty käräjäoikeuden pääkäsittelyssä tallenteelle.

OK 17 luvun säännöksissä kirjallisen kertomuksen käyttökiellosta ja todistelumenettelystä säädetään edellytyksistä syytetyn aiemmin antaman kertomuksen käyttämiselle. OK 17:24.2 mukaan tuomioistuimessa ei saa käyttää todisteena esitutkintapöytäkirjaan tai muulle asiakirjalle merkittyä tai muulla tavalla tallennettua lausumaa, ellei laissa toisin säädetä, paitsi jos lausuman antajaa ei voida kuulustella pääkäsittelyssä tai pääkäsittelyn ulkopuolella taikka hän on jäänyt asianmukaisista toimenpiteistä huolimatta tavoittamatta, eikä asian ratkaisemista tulisi enää viivyttaa. OK 17:47.2:ssa puolestaan säädetään, että jos kuultava suullisessa kertomuksessaan poikkeaa siitä, mitä hän on aikaisemmin tuomioistuimelle, syyttäjälle tai esitutkintaviranomaiselle kertonut, tai ei anna kertomusta, kuultavan aikaisempaa kertomusta saadaan käyttää todisteena siltä osin kuin suullinen kertomus poikkeaa aikaisemmasta kertomuksesta tai kuultava ei ole antanut kertomusta.³⁵⁸ Jäädessään saapumatta pääkäsittelyyn, syytetty ei luonnollisestikaan anna kertomusta, ja kuten edellisessä luvussa todettiin, syytetyn voidaan katsoa luopuneen oikeudestaan tulla henkilökohtaisesti kuulluksi, jos syytetty on tarkoituksellisesti jäänyt pois pääkäsittelystä. Näillä perusteilla OK 17:47.2 soveltuu nyt käsillä oleviin tilanteisiin.³⁵⁹

Oikeudenkäymiskaarissa säädetään oikeudenkäyntiaineiston vastaanottamisesta tilanteissa, joissa *valittajan vastapuoli* jää saapumatta hovioikeuden pääkäsittelyyn. OK 26:24b.2:n

³⁵⁶ Ks. termistä esim. *OMML 53/2017*, s. 78.

³⁵⁷ Ks. esim. *OMML 53/2017*, s. 70–72, 75 ja 86 sekä *Tuomariliiton lausunto LaV:lle*, s. 6. Mainittua näyttöarvoa koskevaa kysymystä ei kuitenkaan voida käsitellä tässä tutkielmassa tarkemmin, koska tutkielman ulkopuolelle on rajattu tuomioistuimen päätösharkinta, johon näyttöarvoa koskeva päätöksenteko kuuluu. Ks. kuitenkin esim. *OMML 53/2017*, s. 79, jossa todetaan, että ”hovioikeus todennäköisesti antaa vastaajan aiemmille kirjallisesti vastaanottamilleen kertomuksille pääkäsittelyssä kuultuja kertomuksia vähäisemmän näyttöarvon juuri vastapuolen vastakuulustelu-oikeuden puuttumisen johdosta.” Ks. myös *Rautio – Frände 2016*, s. 279.

³⁵⁸ Säännöksen sanamuoto pitää sisällään niin kirjallisen kertomuksen kuin muunkin tallenteen. Ks. esim. *Rautio – Frände 2016*, s. 278.

³⁵⁹ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 41 ja *HE 46/2014 vp*, s. 106–107.

mukaan, jos asia ratkaistaan valittajan vastapuolen poissaolosta huolimatta, oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon hänen aikaisemmin esittämänsä oikeudenkäyntiaineisto. Lain esitöissä kuitenkin todetaan, ettei säännös koske muita asianosaisten poissaolotilanteita, joissa pääkäsittely voidaan toimittaa poissaolosta huolimatta ja asia ratkaista. Lakivaliokunta katsoikin, että muissa poissaolotilanteissa soveltuisi OK 26:24a:n yleissäännös.³⁶⁰ Kyseisen säännöksen mukaan käräjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatalenne voidaan tarvittaessa esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä, mikäli käräjäoikeudessa vastaanotettua suullista todistelua ei ole joltakin osin otettava vastaan uudelleen.³⁶¹ OK 26:12.2:ssa puolestaan säädetään, että jos asia ratkaistaan kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella eikä valittajan vastapuoli ole käyttänyt hovioikeudessa puhevaltaa, asiaa ratkaistaessa otetaan kuitenkin huomioon oikeudenkäyntiaineisto, jonka hän on asiassa aikaisemmin esittänyt. OK 26:24b.2:ia ja OK 26:12.2:ia voitaneen nähdäkseni käyttää analogisesti tulkinta-apuna nyt käsillä olevaan kysymykseen siitä huolimatta, ettei kyseisiä säännöksiä olekaan tarkoitettu sovellettavaksi valittajana olevan syytetyn poissaolotilanteisiin.³⁶²

Tulkinnassa tulee näin ollen lähteä siitä, että syytetyn asiamies ja muut asianosaiset voivat vedota ensinnäkin syytetyn käräjäoikeudessa esittämään oikeudenkäyntiaineistoon eli ennen kaikkea siihen, mitä hän on siellä henkilökohtaisesti kertonut. Tätä tulkintaa tukee nähdäkseni OK 17:47.2 sekä jo hovioikeuden tutkimisvaltaa koskeva OK 26:1, jonka mukaan oikeudenkäynti hovioikeudessa koskee käräjäoikeuden ratkaisun kohteena ollutta asiaa valituksessa ja mahdollisessa vastauksessa vedotulta osalta, jolloin syytetyn käräjäoikeudessa antamalla kertomuksella on lähtökohtaisesti keskeisin merkitys. Toiseksi syytetyn asiamies ja muut asianosaiset voivat kuitenkin tarvittaessa vedota syytetyn käräjäoikeudessa antaman kertomuksen sijasta myös syytetyn esitutkintakertomukseen niiltä osin kuin sitä on käsitelty käräjäoikeudessa syytetyn henkilökohtaisen kuulemisen yhteydessä. Mikäli syytetyn esitutkintakertomuksiin halutaan vedota tätä laajemmin, tulee syytetyn kuitenkin tuolloin olla henkilökohtaisesti läsnä hovioikeuden pääkäsittelyssä ROL 8:3.2:n mukaisesti ainakin tältä osin.³⁶³

Toinen epäselvyys koskee sitä, miten syytetyn aikaisemmat kertomukset esitetään hovioikeuden pääkäsittelyssä tämän jäätyä saapumatta istuntoon. Selkeän lähtökohdan asettavat OK 26:24b.1, jonka mukaan pääkäsittelyssä ratkaistavassa asiassa oikeudenkäyntiaineistona otetaan huomioon se aineisto, joka esitetään pääkäsittelyssä, ja OK 26:25, jonka mukaan

---

³⁶⁰ *LaVM 27/2002 vp*, s. 20.

³⁶¹ Ks. *HE 83/2001 vp*, s. 32–33.

³⁶² Ks. samansuuntaisesti OK 26:12.2:n osalta *OMML 53/2017 vp*, s. 80.

³⁶³ Ks. *OMML 53/2017 vp*, s. 75 ja 80.

hovi oikeuden pääkäsittelyssä noudatetaan soveltuvin osin niitä säännöksiä, jotka ovat voimassa pääkäsittelystä kärjäoikeudessa. Syytetyn asiamiehen on siten pääsääntöisesti suullisesti esitettävä syytetyn oikeudenkäyntiaineisto, jotta se tulisi osaksi hovioikeuden ratkaisua-aineistoa.³⁶⁴ Se, mitä OK 26:24b.2:ia koskevissa lain esitöissä lausutaan OK 26:24a:n yleissäännöksen soveltumisesta muihin kuin valittajan vastapuolen poissaolotilanteisiin, puhuu sen puolesta, että syytetyn kärjäoikeudessa antamasta kertomuksesta esitettäisiin kärjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatalenne tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. OK 26:24 a:n sanamuodon mukainen tulkinta siitä, että kärjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatalenne voidaan *tarvittaessa* esittää tarpeellisilta osiltaan hovioikeuden pääkäsittelyssä, puoltaa kuitenkin sitä, että ensisijaisesti riittänee, että syytetyn aikaisemmasta kertomuksesta voidaan ottaa selko kärjäoikeuden tuomion välityksellä. Tällöin kohdat, joihin vedotaan, tulee luonnollisesti esittää pääkäsittelyssä, mikäli ne eivät ole jo alussa tulleet osaksi oikeudenkäyntiaineistoa hovioikeuden selitettyä tarpeellisilta osilta kärjäoikeuden ratkaisu ja se, mihin asian valmistelussa on päädytty. Mikäli tätä ei voida pitää riittävänä, hovioikeuden pääkäsittelyssä voidaan tarvittaessa kuunnella syytetyn kärjäoikeudessa antama kertomus äänitallenteelta tarpeellisilta osiltaan.³⁶⁵ On kuitenkin syytä muistaa, että siltä osin kuin hovioikeudessa on kysymys syytetyn kertomuksen uskottavuudesta, kyseistä henkilötodistelua ei voida edellisessä luvussa lausutun johdosta ottaa vastaan tallenteelta.³⁶⁶

Tässä luvussa esitetyn perusteella oikeudenkäymiskaaren 26 lukua olisi nähdäkseni ollut syytä muuttaa siten, että siinä olisi säädetty tarkemmin myös siitä, mikä on poisjääneen valittajana olevan syytetyn osalta laillinen oikeudenkäyntiaineisto muussa kuin pienimuotoisessa hovioikeuden pääkäsittelyssä, joka toimitetaan syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta oikeudenkäyntiasiamiehen edustaessa häntä. Lisäksi laissa olisi tullut säätää, miten kyseinen oikeudenkäyntiaineisto otetaan vastaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Puheena olevan lakimuutoksen myötä syntynyt tulkinnanvaraisuus on pääasiassa ratkaistavissa tulkitsemalla oikeudenkäymiskaaren säännöksiä analogisesti, ja se tulee todennäköisesti poistumaan olennaisilta osin sen seurauksena, että hovioikeudessa tullaan mahdollisesti tulevaisuudessa ottamaan vastaan henkilötodistelu pääasiassa kuva- ja äänitallenteelta. Pitkään odotettu uudistus on kuitenkin edelleen kesken, jolloin mainittujen parannusehdotusten tekemistä olisi nähdäkseni voinut pitää tarpeellisena ja perusteltuna epäselvyyksien välttämiseksi ennen kuin henkilötodistelun

---

³⁶⁴ Ks. *LaVM 27/2002 vp*, s. 20. Ks. myös *HE 33/1997 vp*, s. 74, 76 ja Leppänen – *Välilmaa* 1998, s. 71.

³⁶⁵ Ks. samansuuntaisesti *Pellonpää ym.* 2018, s. 724 ja *Tapanila* 2019a, s. 107. Ks. myös *HE 33/1997 vp*, s. 70. Myös asian ratkaisemista kirjallisen oikeudenkäyntiaineiston perusteella koskevan OK 26:12.3:n mukaan tarvittaessa todistelutallenteelta on otettava selko kärjäoikeudessa vastaanotetun todistelun sisällöstä.

³⁶⁶ *HE 83/2001 vp*, s. 32. Ks. myös KKO 2007:10, kohta 6 ja *Niemi – Saranpää* 2017, s. 1173.

vastaanottamista videotallenteelta hovioikeudessa koskevat muutokset mahdollisesti astuvat voimaan.

Oikeusministeriö julkaisi 15.3.2019 arviomuistion Henkilötodistelun vastaanottaminen kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa. Arviomuistion mukaan uudistuksen myötä hovioikeudessa henkilötodistelu otettaisiin vastaan käräjäoikeudessa tehdyltä kuva- ja äänitallenteelta. Käräjäoikeudessa kuultuja henkilöitä ei siten kuultaisi hovioikeuden pääkäsittelyssä enää uudelleen, vaan hovioikeudessa esitettäisiin näyttönä kuva- ja äänitallenteelta kertomukset, jotka he ovat esittäneet jo käräjäoikeudessa. Jatkossa hovioikeus voisi arvioida kuva- ja äänitallenteelta vastaanotta- maansa henkilötodistelua toisin kuin käräjäoikeus ja muuttaa käräjäoikeuden ratkaisua myös ky- seisen todistelun osalta. Uudelleenkuuleminen voisi kuitenkin olla mahdollista tietyissä erityis- lanteissa, kuten silloin, jos kuva- ja äänitallenne ei teknisistä syistä olisi käytettävissä tai jos asi- assa olisi tarpeen esittää lisäkysymyksiä. Lisäkysymysten esittäminen voisi olla tarpeen esimer- kiksi silloin, kun hovioikeudessa vedottaisiin johonkin uuteen seikkaan, josta kuultavalle ei olisi voitu esittää kysymyksiä vielä käräjäoikeudessa. Arviomuistion mukaan asianosaisten kertomus- ten ottaminen vastaan kuva- ja äänitallenteelta hovioikeudessa ei kuitenkaan edellyttäisi asian- osaisen poissaoloa hovioikeuden pääkäsittelystä koskevan sääntelyn muuttamista. Syytetyn saa- puminen henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn voisi siis edelleen olla tarpeellista, vaikka hänen kertomuksensa otettaisiinkin vastaan kuva- ja äänitallenteelta.³⁶⁷

Henkilötodistelun vastaanottaminen hovioikeuden pääkäsittelyssä kuva- ja äänitallenteelta to- dennäköisesti ainakin vähentäisi tarvetta peruuttaa hovioikeuden pääkäsittely sillä perusteella, että valittajana olevan ja pääkäsittelystä poisjääneen syytetyn henkilökohtainen läsnäolo kat- sottaisiin edelleen välttämättömäksi asian selvittämiseksi, kun syytettyä ei olisi ylipäättäen tar- peen velvoittaa saapumaan henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn yhtä usein kuin ny- kyisin.³⁶⁸ Suunnitellut uudistukset eivät kuitenkaan tee syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ho- vioikeuden pääkäsittelyssä täysin tarpeettomaksi tulevaisuudessakaan. Näin ollen pääkäsitte- lyiden peruuntumisiltakaan ei voitaisi välttyä kokonaan, koska ainakin lisäkysymysten esittä- mismahdollisuuden säilyttäminen näyttäisi olevan varsin tärkeää sen vuoksi, että vielä hovioi- keuden pääkäsittelyssä saattaa olla tarpeen esittää syytetylle lisäkysymyksiä taikka toiselle asi- anosaiselle tai todistajalle esitettyjen lisäkysymysten vuoksi voi olla kontradiktorisen periaat- teen mukaisesti tarpeen kuulla uudelleen suullisesti myös syytettyä.³⁶⁹

³⁶⁷ *OMML 2019:6*, s. 21–22. Vrt. esim. *OMML 2019:50*, s. 22.

³⁶⁸ *ibid.* s. 31.

³⁶⁹ Ks. *OMML 2019:6*, s. 19, jossa on käsitelty niitä vaikutuksia, joita Ruotsissa vuonna 2008 käyttöön otetulla uudistuksella henkilötodistelun vastaanottamisesta hovioikeudessa käräjäoikeudessa tehdyltä ääni- ja kuvatal- lenteelta on ollut. Vaikka Ruotsissa hovioikeus voikin sallia sen, että käräjäoikeudessa kuullulle henkilölle esitetään hovioikeudessa lisäkysymyksiä, arviomuistion mukaan käräjäoikeudessa kuulluille esitetään tästä huolimatta har- voin lisäkysymyksiä hovioikeudessa. Useimmiten lisäkysymysten aiheena on lähinnä se, että asianomistaja tai syytetty haluaa esittää uuden version tapahtumienkulusta tai täydentää kertomustaan. Ks. samoin *Vaasan HO:n lausunto OM:lle*, s. 4–5. Rovaniemen HO painotti, ettei esitetty muutos saa toteutuessaan rajoittaa syytetyn mah- dollisuutta ja oikeutta oman kertomuksensa muuttamiseen vielä hovioikeudessa *OMML 2019:50*, s. 18. Tuomari- liitto ja Helsingin HO korostivat, että jatkovalmistelussa on tärkeää arvioida, millä perusteilla todistelutallenteiden katsomisen lisäksi todistajille on mahdollista esittää lisäkysymyksiä ja toisaalta sitä, milloin syytetty voi muuttaa kertomustaan vielä hovioikeudessa ja miten tämä vaikuttaa muun henkilötodistelun vastaanottamiseen. Ks. *OMML 2019:50*, s. 17–18. Ks. myös vanhemmasta oikeuskirjallisuudesta esim. *Leppänen LM 2000*, s. 1210–1211, jossa jo tuolloin huomautettiin, että henkilötodistelun vastaanottamisessa käräjäoikeudessa tallennetulta kuva- ja ääni- tallenteelta olisi olennaisena puutteena nimenomaan se, että tuolloin käräjäoikeudessa annettu kertomus ns.

5. KOHTI YHDENMUKAISTA SYYTETYN HENKILÖKOHTAISEN LÄSNÄOLON TARPEELLISUUSHARKINTAA

5.1 Tapauskohtaisen harkinnan merkitys kasvaa

Kun julkisessa intressissä on rikosasioiden ratkaiseminen oikein ja oikeudenmukaista menettelyä noudattaen, syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla on lopulta varsin perustavanlaatuinen merkitys rikosasioiden käsittelyn ja selvittämisen kannalta.³⁷⁰ Kuten tutkielman aiemmissa luvuissa on painotettu, syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla on tärkeä rooli niin asianosaisten oikeusturvan toteutumisen kuin asian oikein ratkaisemisenkin kannalta. Tämän vuoksi syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta ei ole nähdäkseni mahdollista luopua kuin rajoitettusti, vaikka vuoden 2019 alussa voimaan astuneita uudistuksia voidaan pitää sinänsä periaatteellisesti merkittävinä lievennyksinä syytetyn velvollisuuteen saapua henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn. Lakivaliokunta painottikin uudistettujen säännösten toimivuuden ja vaikutusten seuraamisen tärkeyttä.³⁷¹

Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon merkitys tarkoittaakin käytännössä sitä, että päätöksentekosen tarpeellisuudesta tulee viime kädessä säilyttää tuomioistuimella, jonka tehtävänä on menettelyn oikeudenmukaisuudesta ja käsittelyn asianmukaisuudesta vastaaminen. Tätä tukee myös muun muassa virallisperiaate. Harkintavaltaa ei voida uskoa täysin syytetylle ja sitoa siihen, haluaako syytetty ylipäättään osallistua rikosprosessiin, koska asian ratkaiseminen oikein ja menettelyn oikeudenmukaisuus sekä hyväksyttävyyden edellyttävät monesti syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, vaikka hän ei sitä itse näkisikään tarpeellisena ja vaikka hän ei haluaisikaan aktiivisesti puolustautua.

Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden ydinalueen voidaan sanoa tietyssä määrin kaventuneen, kun vankeusrangaistuksen tuomitsemisen edellytyksenä ei ole enää kaikissa tapauksissa (poissaolokäsittelyitä ja kirjallista menettelyä koskevat säännökset pois lukien) se, että syytettyä kuullaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Tästä huolimatta ROL 8:3:n uudistus ei tarkoita sitä, että syytetyllä olisi automaattisesti oikeus jäädä pois pääkäsittelystä, mikäli hän on täysi-ikäinen ja mikäli hän ei ole vangittuna eikä häntä syytetä rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Mainituissakin tilanteissa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuus on edelleen tuomioistuimen harkinnassa, ja syytetyn on oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä ainakin siltä osin kuin tuomioistuin pitää syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeellisena.³⁷² Syytetty

---

”jähmettyisi”, mikäli käräjäoikeudessa henkilökohtaisesti kuullulle asianosaiselle tai todistajalle ei voitaisi esittää lisäkysymyksiä hovioikeudessa.

³⁷⁰ Ks. esim. HE 82/1995 vp, s. 114.

³⁷¹ LaVM 2/2018 vp, s. 9.

³⁷² Ks. LaVM 2/2018 vp, s. 8.

ei siten voi jatkossakaan täysin vapaasti määrätä siitä, saapuuko hän pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti vai ainoastaan oikeudenkäyntiasiamiehensä edustamana.

Tarkasteltaessa ROL 8:3:n 1 momentin suhdetta saman säännöksen 2 ja 3 momenttiin, on muistettava, että EIS 6(3) artiklan c-kohta ei edellytä syytetylle valinnanvapautta henkilökohtaisen läsnäolon ja asiamiehen välityksellä tapahtuvan puolustautumisen välillä, vaikka EIS 6(3) artiklan sanamuodosta voisikin tehdä vastakohtaisen päätelmän.³⁷³ Jatkossakin on hyväksyttävää rikosprosessissa korostuvan julkisen intressin vuoksi tarvittaessa pakottaa syytetty saapumaan henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn. Syytettyä ei voida kuitenkaan millään tavalla pakottaa tai painostaa pääkäsittelyssä osallistumaan aktiivisesti asian selvittämiseen, vaan syytetty voi pysyä itseksiminointisuojaan nojalla passiivisena. Sen, että syytetty pakotetaan olemaan henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, ei voida katsoa edelleenkin loukkaavan syytetyn itseksiminointisuojaan. Päinvastoin syytetyn velvoittamisessa saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn on kyse samalla nimenomaan sen varmistamisesta, että syytetyn oikeusturva ja menettelyn oikeudenmukaisuus toteutuisivat. Mikäli syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ei kuitenkaan pidetä tarpeellisenä, tulee syytetyn tuolloin saada tehokkaasti käyttää oikeuttaan puolustautua asiamiehensä välityksellä, eikä tuomioistuin voi ottaa huomioon todisteena syytetyn vahingoksi OK 17:6.1:n 1 kohdan mukaisesti syytetyn poissaoloa.

Lakivaliokunta painotti mietinnössään, että tuomioistuimen tulee syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevassa harkinnassa huolellisesti ottaa huomioon oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin vaatimukset.³⁷⁴ Tuomioistuimen tulee siis jatkossakin harkita syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuus tapauskohtaisesti. On kuitenkin selvää, että ROL 8 luvun uudistetut säännökset antavat tuomioistuimelle selkeästi enemmän harkintavaltaa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon ja kuulemisen tarpeellisuutta koskevaan päätöksentekoon silloin, kun syytetty ei ole vangittuna eikä alle 18-vuotias ja kun käsiteltävänä ei ole ns. ylitörkeä rikos.³⁷⁵ Tapauskohtaisen harkinnan voidaan siten sanoa jopa kasvattaneen merkitystään, minkä vuoksi onkin tärkeää, että tuomioistuimet tästä huolimatta noudattaisivat harkinnassa mahdollisimman yhtenäistä linjaa syytettyjen yhdenvertaisuuden³⁷⁶ vuoksi ja että punninnassa arvioitaisiin asianmukaisesti menettelyn oikeudenmukaisuutta, asianosaisten oikeusturvaa ja oikeusvarmuutta tukevia argumentteja menettelyn tehokkuuteen ja taloudellisuuteen nähden.

Analyttisen lähtökohdan tuomioistuinten yhdenmukaiselle harkinnalle ja lainkäytölle koskien syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta tarjoaa nähdäkseni tutkielman alkupuolella

---

³⁷³ Ks. esim. *Pellonpää ym.* 2018, s. 721.

³⁷⁴ *LaVM 2/2018 vp*, s. 8.

³⁷⁵ Ks. samoin *Tapanila* 2019a, s. 113–114. Ks. myös esim. *Helsingin HO:n LaV:lle*, s. 5, jossa uudistuksen todetaan antavan tuomioistuimelle mahdollisuuden harkita tarkoituksenmukainen käsittelytapa kulloinkin käsiteltävänä olevassa asiassa.

³⁷⁶ Tässä suhteessa kyse on siis pikemminkin lainkäytön yhdenmukaisuudesta, eli lain soveltamiskäytännön yhtenäisyydestä, kuin yksittäisen jutun asianosaisten tasavertaisuudesta. Ensin mainittu ei kuitenkaan ole kytkettävissä suoraan mihinkään prosessiperiaatteeseen eikä se ole sinällään oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin elementti, mutta sitä voitaneen kuitenkin perustella esimerkiksi perustuslain 6 §:n yhdenvertaisuusperiaatteella tai ennustettavuuden vaatimuksella. Ks. *Koulu ym.* 2019, s. 162–166. Ks. myös *Virolainen* 1995, s. 99, *Virolainen – Pölönen* 2003, s. 127–128 ja *Tapanila* 2019a s. 113.

muotoiltu punnintamalli.³⁷⁷ Tämän lisäksi, vaikka prosessiperiaatteita ja tavoitteita ei olekaan mielekästä luokitella etukäteen pysyvään etusijajärjestykseen, katson luvussa 2.4.2 esitetyn perusteella, että harkitessaan syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta tuomioistuimen tulee asettaa lähtökohtaisesti painavampaan asemaan asianosaisten, etenkin syytetyn, oikeusturvaa ja menettelyn oikeudenmukaisuutta tukevat argumentit menettelyn tehokkuuteen ja taloudellisuuteen nähden. Tämä lähtökohta-asetelma on muutettavissa tapauskohtaisen punninnan avulla.

Punnintamalli ei kuitenkaan vielä itsessään tarjoa vastausta siihen, miten yksittäisessä punnintatilanteessa käsillä olevat seikat vaikuttavat syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoon, eli toisin sanoen siihen, millä perusteilla yksittäistapauksessa prosessiekonomian voidaan katsoa olevan punninnassa siinä määrin painoarvoltaan merkittävämpi, ettei syytettyä ole tarpeen velvoittaa saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsitteelyyn, vaan että riittävää on se, että syytettyä edustaa siellä oikeudenkäyntiasiamies. Punnintamalli ei myöskään tarjoa suoraa vastausta siihen, kuinka paljon nopeus- ja halpuustavoitteen painoarvon tulee kasvaa ja/tai asianosaisten oikeusturvaan ja julkiseen intressiin kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvon laskea, jotta lähtökohta-asetelma muuttuisi yksittäisessä punnintatilanteessa päinvastaiseksi.³⁷⁸

Tarkempaa vastausta mainittuun kysymykseen on sitä vastoin etsittävä analysoimalla niitä konkreettisiin tulkintatilanteisiin tyypillisesti liittyviä seikkoja, jotka kokonaisuutena arvoiteltuna lopulta määrittävät mainittujen periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaisen painoarvon. Seuraavaksi tarkastelen lähemmin, minkälaisia osatekijöitä syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaan harkintaan lainkäyttötilanteisiin tyypillisesti liittyy ja ennen kaikkea niiden vaikutusta tuomioistuimen harkintaa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaiseen painoarvoon. Pidän silmällä erityisesti käräjäoikeuden pääkäsitteelyitä niissä tilanteissa, joissa syytetty on yli 18-vuotias, eikä hän ole vangittuna, ja joissa käsiteltävänä ei ole ns. ylitörkeä rikos. Lisäksi tarkastelu kohdistuu nimenomaan niihin tapauksiin, joissa ei ole mahdollista soveltaa ROL 8:11–12:issä tarkoitettua poissaolokäsittelyä tai kirjallista menettelyä. Tämä tarkoittaa käytännössä niitä tapauksia, joissa tuomittavaksi tulee selkeästi joko yli kolmen kuukauden tai

---

³⁷⁷ Ks. luku 2.3.3, s. 29–30.

³⁷⁸ Ks. *Jonkka* 1991, s. 253–254, joka tarkastellessaan syytekynnystä muodollisen punnintamallin avulla katsoo, että prima facie -järjestyksessä painoarvoltaan merkittävämpi periaate vaihtelee yksittäistapauksissa selkeästi vähemmän ja että lähtökohtaisesti kevyemmässä asemassa olevan periaatteen painoarvon täytyy vahvistua huomattavasti, jotta prima facie -järjestys muuttuisi toisin päin, ellei lähtökohtaisesti painavamman periaatteen tapauskohtainen painoarvo ole samanaikaisesti laskenut.

yli yhdeksän kuukauden vankeusrangaistus taikka joihin ei ole saatu syytetyn suostumusta tutkia ja ratkaista asiaa hänen poissaolostaan huolimatta kirjallisessa menettelyssä tai ROL 8:12:n mukaisessa poissaolokäsittelyssä taikka joihin kirjallinen menettely ei muuten sovellu. Lopuksi käsittelen kysymyksenasettelua lyhyesti myös hovioikeuden näkökulmasta.

5.2 Konkreettisten osatekijöiden vaikutuksesta tuomioistuimen harkintaa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaiseen painoarvoon

5.2.1 Osatekijöiden jaottelemisesta

Perinteisesti on katsottu, että syytetyn oikeudenkäyntiasiamiehen läsnäololla on varsin rajoitettu merkitys asian selvittämisen kannalta ROL 8 luvussa tarkoitetuissa poissaolokäsittelyissä.³⁷⁹ Kuten aiemmin todettiin, uusi ROL 8:3.1:n säännös merkitsee kuitenkin eräänlaista uutta poissaolokäsittelyn välimuotoa, jossa pelkkä oikeudenkäyntiasiamiehen edustus pääkäsittelyssä voi korvata syytetyn henkilökohtaisen kuulemisen, jotta hänet voitaisiin tuomita rangaistukseen, vaikka syytetty ei saapuisikaan itse pääkäsittelyyn.³⁸⁰ Säännöksen voidaan sanoa kasvattaneen oikeudenkäyntiasiamiehen edustuksen merkitystä uudessa poissaolokäsittelyn välimuodossa tietyissä määrin jopa asian selvittämisen kannalta. Pelkällä oikeudenkäyntiasiamiehen välityksellä tapahtuvalla puolustautumisella voidaan kuitenkin nähdä erilainen merkitys syyllisyyskysymyksen selvittämisessä ja seuraamuskeskustelussa. Tämän vuoksi syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaan harkintaan konkreettisissa laintulkintatilanteissa liittyviä osatekijöitä onkin syytä tarkastella kolmivaiheisesti: ROL 8:3.2:ssa tarkoitettun asian selvittämisen osalta erikseen niin varsinaisen syyllisyyskysymyksen selvittämisen kuin seuraamusharkintaan liittyvän asian selvittämisen näkökulmasta. Tämän jälkeen kysymystä tarkastellaan vielä ROL 8:3.2:ssa tarkoitettujen muiden syiden osalta.

5.2.2 Syyllisyyskysymyksen selvittämiseen liittyvät osatekijät

Syyllisyyskysymyksen näkökulmasta tuomioistuimen harkintaa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaiseen painoarvoon vaikuttavia keskeisiä osatekijöitä voidaan sanoa olevan *ainakin* syytetyn suhtautuminen häntä koskevaan rikosepäilyyn ja syytteeseen sekä

---

³⁷⁹ Ks. esim. *Koponen* 1998, s. 428 ja *Frände* 2017a, s. 1075. Vrt. *HE 82/1995 vp*, s. 111 ja 114.

³⁸⁰ Täytyy kuitenkin muistaa, että varsinaisia poissaolokäsittelyitä koskevissa ROL 8:11–12:ssä tarkoitettu edellytys siitä, ettei syytetyn läsnäolo asian selvittämiseksi ole tarpeen, on vielä tiukempi, sillä varsinaiset poissaolokäsittelyt eivät edellytetä edes oikeudenkäyntiasiamiehen läsnäoloa syytetyn edun ja oikeusturvan valvomiseksi.

henkilötodistelun tarve ja syytettyä tukevien todisteiden yhdensuuntaisuus.³⁸¹ Näistä keskeisimpänä voidaan pitää ennen kaikkea syytetyn suhtautumista häntä koskevaan rikosepäilyyn ja syytteeseen. Jos syytetty on tunnustanut rikoksen esitutkinnassa tai jos hän myöntää syytteen oikeaksi kirjallisessa vastauksessaan, asiassa voidaan ylipäätään sanoa olevan mahdollista katsoa, ettei hänen henkilökohtainen läsnäolonsa asian selvittämiseksi ole tarpeen ja että pelkkä oikeudenkäyntiasiamiehen edustus voi tulla kyseeseen.³⁸² Mikäli syytetty on puolestaan kiistänyt teon esitutkinnassa (ja kirjallisessa vastauksessaan), voidaan syytetyn oikeusturvaan, menettelyn oikeudenmukaisuuteen ja julkisessa intressissä olevaan asian oikein ratkaisemiseen kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaisen painoarvon katsoa tuolloin nousevan lähtökohtaisesti siinä määrin, ettei muiden punnintaan vaikuttavien osatekijöiden välttämättä ole mahdollista laskea kyseisten periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoa tai vastaavasti kasvattaa hyvin merkittävästi nopeus ja halpuustavoitteiden painoarvoa.

Viimeksi mainittua vaikutusta toiseen suuntaan voi toki rajoitetuissa määrin olla jo niillä perusteilla, joilla syytetty kiistää teon. *Pekka Koponen* on katsonut varsinaisten poissaolokäsittelyiden osalta, että vaikka ylimalkainen kiistäminen muodostaakin sinällään selkeän esteen vastaajan läsnäolovelvollisuudesta luopumiselle, kiistämisen perusteet voivat jossain tapauksessa olla itsessään taikka todistelulla osoitettuna täysin asiaan vaikuttamattomia.³⁸³ Tällöin pelkkä kiistäminen ei vielä yksinään kasvattaisi asianosaisten oikeusturvaan ja julkiseen intressiin

---

³⁸¹ Ks. *Koponen* 1998, s. 425–426, jossa on eritelty keskeisimpiä ratkaisuperusteita ROL 8:11–12:ien mukaisten poissaolokäsittelyjen edellytyksiä koskevaa harkintaa varten. Koposen luonnehtimia ratkaisuperusteita voidaan nähdäkseni soveltuvien osin hyödyntää ja kehittää nyt käsillä olevaa kysymyksenasettelua varten. Ks. myös esim. *Liukkonen* 2012, s. 302–303.

³⁸² Ks. *HE 82/1995 vp*, s. 114, jossa ROL 8:11:n osalta todetaan, että asia voidaan usein luotettavasti selvittää ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, kun syytetty on jo esitutkinnassa tunnustanut tehneensä syytteessä tarkoitetun teon. Myös oikeuskirjallisuudessa on pääasiassa, vaikkakin hieman erilaisin painotuksin, pidetty ROL 8:11–12:n mukaisten poissaolokäsittelyiden lähtökohtaisena edellytyksenä sitä, että syytetty on tunnustanut rikoksen esitutkinnassa. Ks. esim. *Haltijoki* 2004, s. 802, 805, *Lahti* 2006, s. 110 ja *Liukkonen* 2012, s. 303. Vrt. *Koponen* 1998, s. 425–426, jossa sinänsä hyväksytään se, että syytetyn tunnustuksella on monesti lievemmissä rikoksissa ratkaiseva merkitys. *Koponen* kuitenkin painottaa, ettei ratkaisevaa ole niinkään tietyn rikosnimikkeen tunnustaminen, vaan keskeisempi merkitys on esitutkintalauseuman yksiselitteisyydellä ja yksityiskohtaisuudella, sillä tuomioistuimen tulisi kiinnittää harkinnassaan huomiota myös kertomuksen perusteisiin ja sen luotettavuuteen. Vrt. myös esim. *Frände* 2009, s. 332. Ks. tunnustuksen näyttöarvosta rikosprosessissa tarkemmin esim. *Pölönen – Tapanila* 2015, s. 352–357.

³⁸³ *Koponen* 1998, s. 426 ja 433. Ks. samoin *Tolvanen* 2003, s. 360, jossa katsotaan, ettei syytteen kiistäminen ole välttämättä esteenä asian käsittelylle vastaajan poissaolosta riippumatta, mikäli ”riidaton kirjallinen näyttö vahvistaa rikosepäilyn oikeaksi.” Ks. myös *Heiskala* 2016, s. 50. Ks. Vaasan HO 2016:2, jossa B:tä syytettiin huumausainerikoksesta ja toissijaisesti avunannosta huumausainerikokseen. B oli kiistänyt esitutkinnassa syyllistyneensä huumausainerikokseen. B oli haastettu kärjäoikeuden istuntoon sen uhalla, että asia voidaan käsitellä hänen poissaolostaan huolimatta, eikä hän ollut saapunut istuntoon. B:n asiamies oli toistanut kiistämisen pääkäsittelyssä. B:n vastauksen mukaan hän oli sallinut kannabiksen viljelyn ja tiennyt siitä, mutta ei itse ollut syyllistynyt huumausainerikokseen eikä toiminut edes avunantajana. Kirjallisina todisteina oli esitetty valokuvia kannabisviljelmistä A:n ja B:n yhteisen asunnon pihamaalla ja asunnon sisällä, jotka olivat sinänsä riidattomia seikkoja. Riitainen kysymys koskikin B:n avunantovastuun täyttymistä, minkä vuoksi asian käsittelyä ilman B:n henkilökohtaista läsnäoloa, vaikka hän kiistikin syytteen, voidaan nähdäkseni pitää hyväksyttävänä. Ks. kyseiseen ratkaisuun liittyen myös KKO 2015:27, kohta 12.

kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaista painoarvoa ”ylivoimaiseksi”. On kuitenkin syytä huomata, että mikäli syytetyllä on asiamies, jota hän käyttää jo antaessaan loppulausuntoa esitutkinnassa ja kirjallista vastausta haasteeseen, voitaneen ainakin yleensä lähteä siitä, ettei tuolloin perusteet, joilla teko kiistetään, olisi ainakaan itsessään asiaan täysin vaikuttamattomia. Tätä ei voitane tietenkään täysin poissulkea.

Edellä esitettyä voidaan havainnollistaa ratkaisulla **Turun HO 20.3.2009 nro 679, R 09/159**, jossa oli kyse tuomiovirhettä koskevasta kantelusta asiassa, joka oli ratkaistu ROL 8:11:n mukaisessa poissaolokäsittelyssä, mutta jossa A:lle oli tuomittu vastoin ROL:a kolmen kuukauden 15 päivän vankeusrangaistus. A:ta syytettiin käräjäoikeudessa muun muassa moottorikulkuneuvon käyttövarkaudesta ja varkaudesta. A oli haastettu sillä uhalla, että asia voidaan tutkia ja ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta, eikä hän saapunut käräjäoikeuden pääkäsittelyyn. A oli tunnustanut esitutkinnassa muut syytteet, mutta varkautta koskevan syytteen hän oli tunnustanut siltä osin, että hän oli ainoastaan avannut B:n omistaman auton oven anastamatta kuitenkaan autosta mitään. Tutkintailmoituksesta kävi ilmi, että asianomistaja B oli havainnut, että häneltä anastettua omaisuutta oli ollut erään henkilöauton takapenkillä. A oli puolestaan tunnustanut esitutkinnassa ottaneensa luvottomasti käyttöönsä samaisen C:n omistaman auton, jonka takapenkiltä B:ltä anastettu omaisuus löytyi. Käräjäoikeus katsoi, ettei asiassa jäänyt epäilyä siitä, että joku muu kuin A olisi anastanut teonkuvauksessa mainitun B:n omaisuuden ja laittanut sen A:n luvottomasti käyttöön ottamaan autoon.

Kyseisessä tapauksessa A:n osittaiselle kiistämiselle esittämän perusteen voidaan sanoa olevan perustellusti siinä määrin kirjallisella todistelulla osoitettu asiaan vaikuttamattomaksi, ettei syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa mainitussa tapauksessa voida pitää syyllisyyskysymyksen selvittämiseksi tarpeellisena. Tätä tukee nähdäkseni tuomiosta ilmi käyvä A:n esitutkintakertomuksen yksiselitteisyys. Mikäli A olisi lausunut esitutkinnassa tämän lisäksi esimerkiksi, että hänen seurassaan oli toinen henkilö, joka anasti kyseiset tavarat, mutta jonka nimeä hän ei halua kertoa, ei tilanne olisi ollut enää yhtä selkeä, vaan kontradiktorisen periaatteen sekä totuus- että varmuustavoitteen painoarvot olisivat nousseet tuolloin siinä määrin, että A:ta olisi ollut syytä kuulla todistelutarkoituksessa.

Ratkaisussa **Turun HO 2.4.2004 nro 927, R 03/2218** A:ta oli syytetty käräjäoikeudessa muun muassa maksuvälinepetoksesta. A oli haastettu käräjäoikeuden istuntoon ROL 8:11:n mukaisen poissaolokäsittelyn uhalla, eikä A ollut käräjäoikeuden pääkäsittelyssä läsnä. Syytteen teonkuvauksen mukaan A oli itselleen oikeudetonta taloudellista hyötyä hankkiakseen käyttänyt maksuvälineenä kahta X Oy:n luottokorttia ilman niiden laillisen haltijan lupaa siten, että hän oli maksanut anastamallaan luottokorteilla polttoaineestoja yhteensä yhdeksällä eri kerralla reilun 500 euron arvosta. A oli myöntänyt maksuvälinepetosta koskevan syytekohdan osalta anastaneensa lompakon, jossa luottokortit olivat. A ei ollut kiistänyt, etteikö hänen anastamassaan lompakossa olisi ollut kahta luottokorttia. A oli lausunut esitutkinnassa heittäneensä luottokortit pois ja että joku toinen olisi käyttänyt niitä heti. Käräjäoikeus ei pitänyt A:n antamaa selitystä uskottavana, kun luottokortteja oli käytetty ensimmäisen kerran samana päivänä kuin A:n myöntämä varkaus oli tapahtunut.

Viimeksi mainitussa ratkaisussa syytetty oli sinänsä esittänyt selityksen, että joku toinen henkilö olisi menetellyt syytteessä kuvatulla tavalla luottokorttien käyttämisen osalta. Nähdäkseni käräjäoikeus on kuitenkin päätenyt oikeaan lopputulokseen siinä, että asia on voitu ratkaista

A:n poissaolosta huolimatta, sillä A:n antama selitys on ollut kirjallisella todistelulla osoitettavissa täysin asiaan vaikuttamattomaksi. Mikäli A sitä vastoin olisi esimerkiksi kiistänyt ylipääntensä anastaneensa lompakon, olisi asiassa nähdäkseni ollut tarpeen kuulla asianosaisia todistelutarkoituksessa, jolloin A:n läsnäolo olisi ollut tarpeen asian selvittämiseksi. Seuraavassa tapauksessa puolestaan oli selkeää, että syytetty oli esittänyt sellaisen vastatosisaikan, jonka vuoksi hänen henkilökohtainen läsnäolonsa olisi ollut tarpeen asian selvittämiseksi.

Vaasan HO 21.11.2019 nro 19/150950, R 19/904. Tapauksessa syytetty A oli haastettu 1.6.2019 kärjäoikeuden pääkäsittelyyn uhalla, että asia voidaan ratkaista hänen poissaolostaan huolimatta ja tällöin voidaan rangaistukseksi tuomita sakkorangaistus tai enintään kolmen kuukauden vankeusrangaistus. A ei ollut saapunut pääkäsittelyyn. Kärjäoikeudessa oli otettu näyttönä vastaan A:n poliisille antama esitutkimuskertomus, jossa A oli muun ohella kertonut, että hänellä on reseptit syytteessä mainittuihin lääkeaineisiin. Hovioikeus totesi, että A oli jo esitutkinna vedonnut vastatosisikkana siihen, että hänellä on syytteessä tarkoitettuihin lääkeaineisiin lääkemääräykset ja ettei A:n sen vuoksi voitu katsoa myöntäneen häneen kohdistunutta rikosepäilyä. Hovioikeuden mukaan kyseinen rikosasia ei ollut laadultaan sellainen, että kärjäoikeus olisi voinut tutkia ja ratkaista sen ROL 8 luvun 11 §:n 1 momentin nojalla ilman A:n läsnäoloa. Kärjäoikeuden ei olisi tullut haastaa A:ta pääkäsittelyyn ratkaisun uhalla. Hovioikeus kumosi kärjäoikeuden tuomion ja palautti asian kärjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Lainvoimainen.

Toiseksi punnintaan vaikuttavina osatekijöinä voidaan mainita henkilötodistelun tarve ja syytetttä tukevien todisteiden yhdensuuntaisuus, jotka ovat yllä käsiteltyyn osatekijään kiinteästi yhteydessä, sillä syytetyn suhtautuminen rikosepäilyyn ja syytteeseen vaikuttaa olennaisesti tarpeeseen esittää henkilötodistelua. Varsinkin lievempien tekojen tunnustaminen johtaa käytännössä siihen, että syytetyn tunnustus riittää näytöksi, mikäli asiassa ilmenneet muut seikat tukevat tunnustusta ja tunnustuksen oikeellisuutta ei ole siten syytä epäillä. Tällöin asiassa ei ole tarpeen esittää henkilötodistelua.³⁸⁴ Mikäli syytetty puolestaan kiistää teon, on yleensä tarpeen esittää myös henkilötodistelua. Oikeuskirjallisuudessa on perinteisesti katsottu, että mitä enemmän asiassa on syytteen toteennäyttämiseksi esitettävä henkilötodistelua, sitä varauksellisemmin ROL 8:11–12:ssä säädettyjen poissaolokäsittelyiden mahdollisuuteen tulisi suhtautua. Lisäksi merkitystä on ennen kaikkea sekä syytetttä tukevan todistelun yhdensuuntaisuudella kokonaisuudessaan että syytetttä tukevan henkilötodistelun ja syytetyn kertomuksen välisellä yhteneväisyydellä tai eroamisella toisistaan.³⁸⁵

Voidaan siis sanoa, että ylipääntään tarve esittää henkilötodistelua, varsinkin useampien todistajien nimeäminen ja syytetttä tukevan näytön riittäisyys sekä syytetttä tukevan henkilötodistajien kertomusten että syytetyn kertomuksen selkeä erisuuntaisuus kasvattavat syytetyn

³⁸⁴ OK 17:5.3:n mukaan tuomioistuimien harkitsee, mikä vaikutus tunnustuksella on todisteena rikosasiassa. Ks. esim. *Pölonen – Tapanila* 2015, s. 348, *Frände – Rautio* 2016, s. 58 ja *Jokela* 2018, s. 538–539.

³⁸⁵ Ks. esim. *Koponen* 1998, s. 426, *Liukkonen* 2012, s. 303 ja *Määttä* 2013, s. 447. Vrt. *Tolvanen* 2003, s. 360, jonka mukaan poissaolokäsittelyn pitäisi olla lähtökohtaisesti poissuljettu, mikäli asiassa on ylipääntään tarpeen esittää henkilötodistelua.

oikeusturvaan, menettelyn oikeudenmukaisuuteen ja asian oikein ratkaisemiseen kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoa. Vastaavasti mainittujen periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoa laskevat henkilötodistelun yhdensuuntaisuus ja syytettä tukevan henkilötodistelun sekä syytetyn kertomuksen välinen yhteneväisyys. Mainitut seikat korottavat samalla myös nopeus- ja halpuustavoitteen painoarvoa. Syytettä tukevan henkilötodistelun ja muun todistelun ollessa hyvin yhdensuuntaista voisi näiden ajatella vähentävän syytetyn poissaolosta menettelyn kontradiktorisuudelle aiheutuvaa haittaa samalla tavoin kuin sovellettaessa ROL 8:11–12:iä varsinkin, kun syytetyn asiamiehen edustus kompensoisi tuota haittaa vielä lisää.³⁸⁶ Tätä tulkintaa tukisi se, että uusi ROL 8:3.1 mahdollistaa asian ratkaisemisen syytetyn poissaolosta huolimatta vain, jos häntä edustaa pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies.

Mikäli syytettyä itseään ei ole tarpeen kuulla todistelutarkoituksessa, syytetyn asiamies kykenee syytetyn puolesta muun muassa esittämään kirjalliset todisteet, kuulustelemaan puolustuksen nimeämät todistajat sekä vastakuulustelemaan syyttäjän nimeämät todistajat.³⁸⁷ Tällöin mahdollinen tarve esittää vielä pääkäsittelyssä syytettä tukevaa henkilötodistelua esimerkiksi sen varmistamiseksi, ettei syytetyn tunnustuksen totuudenmukaisuudesta jää varteenotettavaa epäilystä hieman vakavamman rikoksen ollessa kyseessä, ei välttämättä vahvasta kontradiktorisen periaatteen sekä totuus- ja varmuustavoitteen painoarvoa suhteessa nopeus- ja halpuustavoitteeseen yhtä helposti kuin sovellettaessa ROL 8:11–12:iä. Se, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä asiamies, auttaa siis ehkäisemään niitä menettelyn kontradiktorisuuden puutteellisuudesta aiheutuvia ongelmia, joita esiintyisi käsittelyssä, jossa syytetty on jäänyt pois pääkäsittelystä eikä ole edes edustettuna.³⁸⁸ ROL 8:3.1 tarjoaa tuomioistuimen punnintaan tältä osin hieman enemmän joustoa. Edellä esitetyssä Vaasan HO:n 21.11.2019 antamassa ratkaisussa syytetyllä ei ollut asiamiestä, ja hänet oli haastettu ROL 8:11:n mukaisella uhalla. Voitaan kuitenkin ajatella, että asia olisi ollut ratkaistavissa, mikäli A:ta olisi edustanut pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies, joka olisi voinut esittää väitetyn reseptin kirjallisena todisteena. Toisaalta ei ole poissuljettua, etteikö syytettyä olisi ollut tarpeen kuulla reseptistä.

On kuitenkin painotettava, että ROL 8:1.1:n ja ROL 8:3.2:n mukaisesti myös uusi poissaolokäsittelyn välimuoto soveltuu lähinnä sellaisiin tapauksiin, jotka ovat näytöllisesti selviä ja joissa ei tarvitse kuulla syytettyä todistelutarkoituksessa. Syytetyn kiistäessä syytteen ja esittäessään oman näkemyksensä tapahtumien kulusta sekä syytettä tukevan näytön ollessa riitaista, on

---

³⁸⁶ *Koponen* 1998, s. 426 ja *Määttä* 2013, s. 447.

³⁸⁷ Ks. *HE 200/2017 vp*, s. 46 ja *Tapanila* 2019a, s. 113–114.

³⁸⁸ Ks. esim. *Koponen* 1998, s. 428 ja *Määttä* 2013, s. 447.

lähtökohtaisesti tarpeen arvioida syytetyn kertomuksen uskottavuutta ja verrata sitä muihin todistajiin.³⁸⁹ Tätä tukee nähdäkseni myös seuraava, jo varsinkin vanha hovioikeuden ratkaisu, jonka sisältämän oikeusohjeen voidaan perustellusti sanoa olevan edelleen voimassa olevan oikeuden mukainen ja tarjoavan apua myös ROL 8:3:n tulkintaan siitä, milloin pelkkää asiamiehen edustusta pääkäsittelyssä ei voida pitää riittävänä, vaan syytetty on tarpeen velvoittaa saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn:

Ratkaisussa **Vaasan HO 1998:12** (27.11.1998 nro 1390, R 98/402) syyttäjä oli ilmoittanut haastehakemuksessaan kärjäoikeudelle käsityksensä, että asia voidaan ratkaista syytetyn poissa ollessa. Kärjäoikeus ei ollut velvoittanut syytettyä saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Syytetty oli kiistänyt teon esitutkinnassa. Välittömiä havaintoja tapahtumista oli syytetyn lisäksi tehnyt ainoastaan asianomistaja, jonka kertomus oli kuitenkin olennaisilta osiltaan ristiriidassa syytetyn kertomuksen kanssa. Syytettyä oli edustanut kärjäoikeuden pääkäsittelyssä asiamies, jonka välityksellä hän oli edelleen kiistänyt menetelleensä syytteissä kuvatulla tavalla. Kuultuaan asianomistajaa todistelutarkoituksessa kärjäoikeus tuomitsi syytetyn sakkorangaistukseen. Valituksessaan syytetty vaati syytteen hylkäämistä. Hovioikeus lausui, että kun syytetty on kiistänyt teon ja häntä vastaan tullaan esittämään tästä riidanalaista näyttöä, syytetyn läsnäoloa ja kuulemista tapahtumien kulusta ei voida pitää tarpeettomana. Asian käsittelyssä oli tapahtunut menettelyvirhe, ja se palautettiin kärjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Lainvoimainen.

Pääkäsittelystä henkilökohtaisesti poissaoleva syytetty ei voine myöskään pelkästään asiamiehensä välityksellä kiistää syytettä, jonka hän on jo kertaalleen oikeaksi myöntänyt tai jota koskevan teon hän on tunnustanut esitutkinnassa, vaan tällöinkin syytettyä tulee lähtökohtaisesti kuulla henkilökohtaisesti pääkäsittelyssä. Syytetyn mielenmuutoksella on siis vaikutuksia hänen henkilökohtaisen läsnäolonsa tarpeellisuuteen. Tukea tulkinnalle voidaan hakea seuraavasta hovioikeuden ratkaisusta, joka on myös annettu jo ennen lakimuutoksen voimaan tuloa, mutta jonka voidaan katsoa soveltuvan analogisesti myös ROL 8:3.2:n tulkintaan:

Ratkaisussa **Helsingin HO 4.5.2016 nro 118708, R 15/563** syytetty oli ensin tunnustanut teon esitutkinnassa, minkä vuoksi syytetty oli haastettu pääkäsittelyyn sen uhalla, että asia voidaan ratkaista syytetyn poissaolosta huolimatta. Pääkäsittelyssä syytetyn asiamies oli kuitenkin kiistänyt osittain syytteen huumausainerikoksesta, minkä seurauksena syyttäjä oli vedonnut vastaajan esitutkintakertomukseen. Kärjäoikeus katsoi syytteen näytetyksi toteen ja tuomitsi syytetyn huumausainerikoksesta. Syytetty valitti hovioikeuteen, joka puolestaan katsoi, ettei esitutkintakertomukseen vetoaminen ollut mahdollista, kun pääkäsittelyssä oli paikalla ainoastaan syytetyn oikeudenkäyntiasiamies, joka ilmoitti syytetyn kiistävän esitutkinnassa myöntämänsä teon. Hovioikeuden mukaan syytetyn henkilökohtainen kuuleminen oli välttämätöntä tämän oman kannan selvittämiseksi ja peruutetun tunnustuksen arvioimiseksi. Hovioikeus kumosi kärjäoikeuden tuomion ja palautti asian takaisin kärjäoikeuteen. Lainvoimainen.³⁹⁰

Syylisyyksenselvittämisen osalta syytetyn asiamiehen läsnäolon merkitys voidaan nähdä edelleen varsinkin vähäisenä siinä mielessä, ettei syytettyä voida edelläankään kuulla todistelutarkoituksessa asiamiehensä ”välityksellä”, vaan niin kontradiktorinen periaate kuin

³⁸⁹ Jokela 2018, s. 508. Ks. EIT:n ratkaisukäytännöstä esim. *Stoichkov v. Bulgaria* (24.3.2005), kohta 55. ja *Poitrimol v. Ranska* (23.11.1993), kohta 35.

³⁹⁰ Ks. tapauksesta myös *Pyöriä* 2019, s. 248.

parhaan todistusaineiston periaatetta tukevat menettelyperiaatteet sekä varmuustavoite kehoitavat tällöin kutsumaan syytetyn henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Oikeudenkäyntiasiamiehen edustus pääkäsittelyssä ei siten voi edelleenkään korvata syytetyn kuulemista *todistelutarkoituksessa*.³⁹¹ Käytännössä tämä siis tarkoittaa sitä, että uutta ROL 8:3.1:n mahdollistamaa poisolokäsittelyä välimuotoa on mahdollista soveltaa käräjäoikeudessa lähinnä silloin, kun syytetty on tunnustanut teon, jolloin syytetyn kuuleminen todistelutarkoituksessa ei ole tarpeen. On toki syytä muistaa, että mikäli pääkäsittelypäiviä on useampia ja syytettyä kuullaan todistelutarkoituksessa vain tietyinä päivinä, ei syytettyä ole välttämättä tarpeen velvoittaa saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti jokaisena pääkäsittelypäivänä, vaan asiamiehen edustus riittää muina päivinä ROL 2:8:n ja OK 15:1.1:n mukaisesti.

5.2.3 Seuraamuskysymyksen selvittämiseen liittyvät osatekijät

Seuraamuskysymyksen selvittämisen näkökulmasta punninnan keskiössä on ennen kaikkea se, onko syytettyä tarpeen kuulla oikeudenmukaisen rangaistuksen määräämistä varten vai ei.³⁹² Kuten aiemmin jo todettiin, seuraamuskysymyksen osalta tarve kuulla syytettyä aktualisoituu varsinkin silloin, kun seuraamusharkinta näyttäytyy ”kiperänä”.³⁹³ Tältä osin tuomioistuimen harkintaa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaiseen painoarvoon voidaan katsoa vaikuttavan keskeisesti ainakin syytteen teonkuvauksen mukaisen teon vakavuus ja odotettavissa olevan rangaistuksen ankaruus, rangaistuskäytännön vakiintuneisuus ja rangaistuslajin valinnan selkeys sekä syytetyn henkilö ja hänen aikaisempi rikollisuus. Vaikka ROL 8:3 mahdollistaakin sen, että ilman syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa voidaan käsitellä ja ratkaista asioita, jotka koskevat rikosta, josta säädetty enimmäisrangaistus on enintään viisi vuotta vankeutta, on rikoksen vakavuudella ja sitä kautta odotettavissa olevalla rangaistuksen ankaruudella myös ROL 8:3:ää koskevan punninnan kannalta merkitystä.³⁹⁴ Vakava rikos, josta todennäköisesti seuraisi esimerkiksi useamman vuoden vankeusrangaistus,³⁹⁵ nostaa kontradiktori- sen periaatteen, varmuustavoitteen ja muiden menettelyn oikeudenmukaisuuteen kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoa. Seuraamuksen ollessa todennäköisesti ainoastaan sakkoa tai lyhyehkö vankeusrangaistus tehokkuus- ja nopeustavoitteiden painoarvon voidaan katsoa nousevan, jolloin syytettyä ei ole välttämättä tarpeen kuulla seuraamuskysymyksen osalta.

³⁹¹ Ks. HE 200/2017 vp, s. 46.

³⁹² Ks. *ibid.*, LaVM 2/2018, s. 6 ja Tapanila 2019a, s. 113.

³⁹³ Ks. luku 4.3.1, s. 61.

³⁹⁴ LaVM 2/2018 vp, s. 8. Ks. myös Koponen 1998, s. 426–427, Määttä 2013, s. 447 ja Tapanila 2019a, s. 114.

³⁹⁵ Ks. Tapanila 2019a, s. 113.

Toiseksi punninnassa on syytä pitää silmällä sitä, kuinka vakiintunut käsiteltävänä olevan rikoksen rangaistuskäytäntö on ja kuinka selkeänä rangaistuslajin valintaa koskevaa kysymystä voidaan ennakolta pitää. Mikäli käsiteltävänä olevasta rikoksesta on vakiintunut normaalirangaistus ja käsillä olevassa tapauksessa kyseeseen tulisi todennäköisesti ns. normaalirangaistus voidaan tämän katsoa kasvattavan nopeus- ja halpuustavoitteiden painoarvoa.³⁹⁶ Samoin jos rangaistuslajin valinta näyttäytyy selkeänä, eikä tuomioistuimien selkeästi joudu harkitsemaan tarkemmin eri rangaistuslajien välillä, voidaan tämän seikan yleensä katsoa puhuvan sen puolesta, ettei syytettyä ole välttämättä tarpeen kuulla henkilökohtaisesti. Puolestaan rangaistuslajia koskevan valinnan kiperuus ja rangaistuskäytännön vakiintumattomuus tai epäyhtenäisyys vahvistavat kontradiktorisen periaatteen, varmuustavoitteen ja muiden menettelyn oikeudenmukaisuuteen ja asian oikein ratkaisemista koskevaan vaatimukseen kytkeytyvien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoa.³⁹⁷

Kolmanneksi punninnan kannalta merkitystä voidaan nähdä edellisiin osatekijöihin läheisesti liittyen syytetyn henkilöllä ja hänen aikaisemmalla rikollisuudellaan.³⁹⁸ Esimerkiksi syytetyn ollessa nuori ensikertalainen hänen henkilökohtainen kuulemisensa osoittautuu herkemmin tarpeelliseksi kuin sellaisten syytettyjen, jotka on jo aiemmin tuomittu useista rikoksista, ja joiden aikaisemmista tuomioista on kulunut verrattain vähän aikaa. Tällöin seuraamusharkinta ei muodostune yhtä helposti kiperäksi, kun esimerkiksi yhdyskuntapalvelu ei tule kyseeseen RL 6:11:n mukaisesti ehdottomien vankeusrangaistusten, valvontarangaistusten, aiempien yhdyskuntapalvelurangaistusten tai rikollisen toiminnan jatkamisen vuoksi.³⁹⁹ Puolestaan sellaisen syytetyn kohdalla, joka on esimerkiksi tuomittu aikaisemmin rikoksista, mutta jonka aiemmista tuomioista on kulunut varsin pitkä aika tai jota ei ole vielä aikaisemmin tuomittu ehdottomaan vankeusrangaistukseen, rangaistusharkinta voi muodostua helpommin kiperäksi, mikä vahvistaa syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa tukevien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvoa. Samansuuntaista vaikutusta voidaan nähdä sillä, että syytetty on lähellä 18 vuoden ikärajaa tai ainakin alle 21-vuotias silloinkin, kun syyttäjän esittämänä seuraamuskannanottona on varsin lyhyt vankeusrangaistus.⁴⁰⁰ Tulkintakannanottoa tukee seuraava hovioikeuden ratkaisu:

---

³⁹⁶ Ks. esim. *HE 82/1995 vp*, s. 114.

³⁹⁷ Ks. tarkemmin *Tapanila 2019a*, s. 113 ja tutkielman luku 4.3.1, s. 61. *Tapanila* katsoo, että seuraamuksen poikkeuksellisen suuri harkinnanvaraisuus voi johtua muun muassa siitä, että rikos on sen verran harvinaislaatuinen, ettei siitä yksinkertaisesti ole rangaistuskäytäntöä. Toisaalta, vaikka rangaistuskäytäntöä olisikin, se voi olla joko epäyhtenäistä tai siitä saattaa olla haasteellista saada tietoa, koska tuomiot ovat salaisia. Tästä esimerkkinä toimivat seksuaalirikoksia koskevat tuomiot. Ks. myös *Koponen 1998*, s. 427 ja 433.

³⁹⁸ Ks. esim. *Jonkka 1998*, s. 427, jossa painotetaan seuraamuskysymykseen kuuluvan myös syytetyn henkilöön liittyvien olosuhteiden huomioiminen. Ks. myös *Liukkonen 2012*, s. 308.

³⁹⁹ Ks. yhdyskuntapalvelun tuomitsemisesta esim. *HE 215/2014 vp*, s. 89–90 ja luku 4.3.1, s. 61 av 305.

⁴⁰⁰ Ks. *HE 82/1995 vp*, s. 115. Ks. myös RL 6:10.3 ja RL 6:11.3.

Itä-Suomen hovioikeus 23.9.2019 nro 19/140737, R 19/352. Tapauksessa A:ta syytettiin käräjäoikeudessa muun muassa 40,4 gramman amfetamiinimäärän hallussapidosta. A oli syytteessä tarkoitetun teon tehdessään ollut 20-vuotias nuori rikoksenteekijä, jota ei ollut aikaisemmin rikoksista rekisteröity. Syyttäjä oli haastehakemuksessa ilmoittanut seuraamuskannanottonaan, että A on tuomittava kuuden kuukauden ehdolliseen vankeusrangaistukseen ja sen ohessa valvontaan, mikäli se katsotaan tarpeelliseksi. A oli kutsuttu käräjäoikeuden pääkäsittelyyn ROL 8:11:n mukaisella uhalla, ja hän oli jäänyt sinne saapumatta. Syyttäjä oli vedonnut syytteen tueksi kirjallisenä todisteena pöytäkirjaan kotietsinnästä ja takavarikosta, jonka liitteenä olevasta omaisuusluettelosta ilmeni, että A:n kotiosoitteesta oli takavarikoitu kaksi minigrip-pussia keittiön kaapista ja yksi pakastimesta ja että kaikki ovat olleet amfetamiinille positiivisia. A oli esitutkinnassa tunnustanut syyllistyneensä asiassa huumausainerikokseen ilmoittaen kuitenkin, että ”kaapista löytyneissä pusseissa oli mielestäni amfetamiinin jatkoaineita ja pakkasessa olleessa pussissa varsinaista amfetamiinia” ja että ”mielestäni amfetamiinia oli kymmenen grammaa”. Hovioikeus totesi, että A ei ollut esitutkinnassa myöntänyt menelleensä syytteessä kuvatulla tavalla eli pitäneensä hallussaan 40,4 grammaa amfetamiinia. Asiassa oli A:n esitutkintakertomuksen vuoksi ollut riitaa A:n hallussa olleen amfetamiinin määrästä, vaikka A olikin myöntänyt syyllistyneensä huumausainerikokseen myös amfetamiinin osalta. Hovioikeus totesi, että kun asiassa oli riitaa A:lla olleen amfetamiinin määrästä ja kun A oli syytteessä tarkoitetun teon tehdessään ollut 20-vuotias nuori rikoksenteekijä, jota ei ole aikaisemmin rikoksista rekisteröity, ja kun syyttäjä on vaatinut hänen tuomitsemistaan vankeusrangaistukseen, A:n läsnäolo olisi ollut asian selvittämiseksi tarpeen. Hovioikeus palautti asian käräjäoikeuteen uudelleen käsiteltäväksi. Lainvoimainen.

Viimeksi mainitussa hovioikeuden ratkaisussa A:lla ei ollut asiamiestä. Asia oli kuitenkin riittävä ja epäselvä sekä syyllisyyskysymyksen että seuraamuskysymyksen osalta. Nähdäkseni asian riittävyys sekä A:n nuori ikä ja ensikertalaisuus, olisivat edellyttäneet A:n henkilökohtaista läsnäoloa silloinkin, mikäli hänellä olisi käräjäoikeudessa ollut oikeudenkäyntiasiamies.

5.2.4 Muihin syihin liittyvät osatekijät

Aiemmin tutkielmassa todettiin ROL 8:3.2:ssa tarkoitettujen muiden syiden viittaavan muun muassa preventiivisten ja kasvatuksellisten näkökohtien, mutta hyvin rajatussa määrin myös rikosprosessin konfliktinratkaisufunktion kytkeytyvien näkökohtien huomioimiseen. Tuomioistuimien ei voi kuitenkaan ottaa menettelytapaa koskevien prosessioikeudellisten säännösten tulokannan lähtökohdaksi preventiivisiä, kasvatuksellisia tai konfliktin ratkaisuun liittyviä näkökohtia.⁴⁰¹ Tämä pätee myös harkintaan syytetyn velvoittamisesta saapua pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti. ROL 8:3.2:n sanamuodosta tosin voisi tehdä erisuuntaisia johtopäätöksiä siten, että tuomioistuimen olisi mahdollista katsoa syytetyn läsnäolon tarpeelliseksi pelkästään esimerkiksi preventiivisestä syystä. Mainitut muut syyt näyttäytyvät kuitenkin jossain määrin epämääräisinä, ja niiden suora yhdistäminen johonkin prosessiperiaatteeseen tai tavoitteeseen saattaa osoittautua haastavaksi.⁴⁰²

⁴⁰¹ Ks. luku 3.3.2, s. 48 ja luku 3.3.3, s. 50–51.

⁴⁰² Kyseisissä argumenteissa voidaan toki sanoa olevan tietyissä määrin kyse yhteiskunnan taloudellisista, poliittisista ja sosiaalisista tavoitteista.

Nähdäkseni ROL 8:3.2:ia on kuitenkin syytä tulkita siten, että silloin kun syytetyn henkilökohtainen läsnäolo katsotaan tarpeelliseksi muusta syystä kuin asian selvittämiseksi ja kun muulla syyllä tarkoitetaan nimenomaan läsnäolon preventiivisten ja kasvatuksellisten tai konfliktinratkaisufunktioon kytkeytyvien näkökohtien huomioimista, kokonaisharkintaan tulee kiinnittää erityistä huomiota. Tämä johtuu nähdäkseni siitä, että tällaisten argumenttien painoarvon, jos siitä voidaan ylipäättään puhua, voitaneen katsoa kasvavan lähinnä sen myötä, kun asian selvittämiseen liittyvien perusteiden, ennen kaikkea asianosaisten oikeusturvan, merkitys kasvaa. Tästä seuraa edellä esitetyn perusteella se, että po. argumenttien tapauskohtaiseen painoarvoon vaikuttavia osatekijöitä voitaisiin etsiä ainakin syytteessä kuvatun rikoksen vakavuuteen sekä syytetyn ja asianomistajan henkilöön liittyvistä seikoista.

Lakivaliokunnan mietinnössä lausutuilla ”psykologisilla seikoilla” ja asianomistajan tarpeella päästä näkemään syytetyn joutuvan teostaan oikeuden eteen ja päästä käsittelemään tekijään liittyviä traumoja voitaneen ensinnäkin katsoa olevan sitä enemmän merkitystä, mitä vakavammasta teosta on kyse.⁴⁰³ On toki syytä muistaa, että asianomistajalle vähäisempikin juttu saattaa olla henkilökohtaisesti hyvin merkityksellinen. Vähäisessä jutussa saattaa kuitenkin olla haastavaa perustella syytetyn velvoittamista saapua henkilökohtaisesti pääkäsitteilyyn hyväksyttävällä tavalla yksistään asianomistajan tarpeella kohdata syytetty silloin, kun muutkin harkintaan vaikuttavat osatekijät ovat kasvattaneet halpuus- ja nopeustavoitteiden painoarvoa olennaisesti. Toiseksi syytetyn ollessa esimerkiksi nuori ensikertalainen on sillä, että syytetty joutuu hyväksymään ja oppimaan tekonsa seurauksia, selkeästi erilainen merkitys verrattuna tilanteeseen, jossa syytetty uusii useita samantyyppisiä rikoksia jatkuvalla tahdilla. Puolestaan asianomistajan henkilöön liittyen merkitystä po. argumenttien painoarvoon voitaneen nähdä esimerkiksi sillä, onko kyseessä luonnollinen henkilö vai osakeyhtiö. Jos asianomistaja on osakeyhtiö tai muu yhteisö, asianomistajan edustajalla ei voitane nähdä yhtä helposti tarvetta päästä käsittelemään tapahtumia kohtaamalla syytetty henkilökohtaisesti pääkäsitteilyssä. Tätä ei voida tietenkään täysin poissulkea. Puolestaan asianomistajan ollessa luonnollinen henkilö, jonka perusoikeuksia on loukattu, tarpeen voidaan nähdäkseni katsoa ajankohtaistuvan helpommin.

5.2.5 Harkinnasta erityisesti hovioikeudessa

Vaikka ROL 8:3.2 koskeekin sekä käräjä- että hovioikeutta ja vaikka ROL 8:1.3:n sekä OK 26:19.1:n mukaisesti hovioikeudessakin asianosainen voidaan sakon uhalla velvoittaa

---

⁴⁰³ Ks. *LaVM 2/2018 vp*, s. 8–9.

saapumaan pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti, jos hänen kuulemistaan pidetään asian selvittämiseksi tarpeellisena, syytetyn puolustautuminen pelkästään asiamiehensä välityksellä näyttäytyy silti hieman erilaisena käräjä- ja hovioikeudessa. Edellä lausuttua ei siten voida täysin sellaisenaan soveltaa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta koskevaan harkintaan hovioikeudessa tai sen uudelleen arviointiin, joka hovioikeuden on suoritettava henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn kutsutun valittajana olevan syytetyn jäätyä pois istunnosta.⁴⁰⁴ Hovioikeudessa syyllisyyskysymyksen selvittämisen kannalta pelkällä asiamiehen välityksellä tapahtuvalla edustamisella voidaan nähdä laajempi merkitys kuin käräjäoikeudessa, koska syytettyä on jo kuultu käräjäoikeudessa ja koska hovioikeudessa on mahdollista käyttää käräjäoikeudessa muodostunutta oikeudenkäyntiaineistoa pelkän esitutkintapöytäkirjan sijasta siinä määrin kuin luvussa 4.4.3 todettiin. Syyllisyyskysymyksen selvittämisen osalta syytetyn läsnäolon tarpeellisuus riippuu hovioikeudessa kuitenkin keskeisesti siitä, onko hovioikeudessa kysymys käräjäoikeuden suullisen todistelun uskottavuudesta tekemästä arviosta ja onko syytettyä näin ollen tarpeen kuulla henkilökohtaisesti.

Seuraamuskysymyksen selvittämisen osalta taas soveltuu nähdäkseni pitkälti se, mitä lausuin alaluvussa 5.2.3. Myös hovioikeudessa pelkästään rangaistuksen mittaamista koskevien olosuhteiden selvittäminen saattaa edellyttää sitä, että syytetty on henkilökohtaisesti paikalla.⁴⁰⁵ Arvioinnin keskiössä hovioikeudessa on se, onko syytetty esittänyt valituksessaan sellaisia henkilökohtaisiin olosuhteisiinsa tai syyksi luettujen rikosten luonteeseen liittyviä seikkoja, jotka edellyttävät syytetyn henkilökohtaista kuulemistä, jotta seuraamuskysymys tulisi asianmukaisesti ratkaistuksi.⁴⁰⁶ Hovioikeuden osalta punnintaa ohjannevat tiettyssä määrin myös pääkäsittelyn toimittamista hovioikeudessa koskevan OK 26:14:n esitöissä mainitut seikat. Tätä voitaneen pitää perusteltuna nähdäkseni sen vuoksi, että kun syytetty on pyytänyt alun perin pääkäsittelyn toimittamista tai kun hovioikeus on omasta aloitteestaan katsonut sen toimittamisen tarpeelliseksi, voidaan pääkäsittelyn toimittamiseen ja tarpeellisuuteen vaikuttavien seikkojen katsoa ohjaavan hovioikeuden arviointia ja punnintaa tiettyssä määrin myös syytetyn jäätyä saapumatta pääkäsittelyyn. On toki selvää, että keskusteltuaan pääkäsittelyn toimittamisesta ja syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta syytetyn asiamiehen ja muiden

---

⁴⁰⁴ Tämä johtuu toki jo siitä, että OK 26:1:n mukaisesti hovioikeusmenettelyssä on kyse muutoksenhakukäsittelystä. Ks. *HE 91/2002 vp*, s. 41. Läsnäolon tarpeellisuuden uudelleen arvioinnin osalta on muistettava, että hovioikeus on tuolloin jo kertaalleen pitänyt syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa tarpeellisena kutsuessaan syytetyn henkilökohtaisesti hovioikeuden pääkäsittelyyn. Syytetty on saattanut valituksessaan pyytää pääkäsittelyn toimittamista hovioikeudessa OK 25:15:n mukaisesti ja nimetä itsensä henkilökohtaisesti kuultavaksi (ja/tai tämän on voinut tehdä toinen asianosainen) tai hovioikeus on saattanut OK 26:14 a:n mukaisesti toimittaa pääkäsittelyn omasta aloitteestaan katsottuaan sen tarpeelliseksi.

⁴⁰⁵ *HE 200/2017 vp*, s. 46. Ks. myös esim. *HE 33/1997 vp*, s. 68.

⁴⁰⁶ Ks. KKO 2015:15, kohta 28.

asianosaisten kanssa hovioikeus voi päätyä siihen, ettei syytetyn läsnäolo olekaan enää välttämätöntä.

Arvioidessaan pääkäsittelyn toimittamisen tarpeellisuutta asianosaisen pyydettyä sen toimittamista hovioikeuden on otettava arvioinnissa huomioon erityisesti asian laatu ja sen merkitys asianosaiselle. OK 26:14:ää koskevilla hallituksen esityksen perusteluissa todetaan, että arvioitaessa asian merkitystä asianosaiselle on otettava huomioon esimerkiksi rikoksen törkeys, rangaistuksen ankaruus, vahingonkorvauksen määrä, rangaistuslajin muuttuminen ehdollisesta vankeudesta ehdottomaksi vankeudeksi tai merkittävä rangaistuksen koventaminen. Lisäksi se, että kysymyksessä on nuori henkilö tai henkilö, jota ei aiemmin ole tuomittu rangaistukseen, tulisi ottaa huomioon kyseisessä arvioinnissa. Puolestaan OK 26:14 a:ää koskevilla hallituksen esityksen perusteluissa lausutaan, että ihmisoikeustuomioistuimen oikeuskäytännön mukaan kansallisella tuomioistuimella on tietynlaisissa rikosasioissa velvollisuus kuulla asianosaista henkilökohtaisesti myös viran puolesta. Tällainen tilanne on käsillä esimerkiksi silloin, kun valitus koskee oleellisella tavalla teon motiivia tai syytetyn henkilöä esimerkiksi rikoksen törkeyttä arvioitaessa, tai tilanteessa, jossa asian ratkaisulla on erityinen merkitys esimerkiksi syytetyn työuralle. Hovioikeuden tulisi ainakin silloin, kun harkittavana vaihtoehtona on ratkaisun muuttaminen vastaajan vahingoksi, useimmiten omasta aloitteestaan toimittaa pääkäsittely vastaajan kuulemiseksi, vaikka valituksessa ei olisikaan kysymys suullisen todistelun uskottavuudesta eikä asianosainen olisi vaatinut pääkäsittelyn toimittamista.⁴⁰⁷

Sen sijaan preventiivisten ja kasvatuksellisten sekä konfliktinratkaisufunktioon kytkeytyvien näkökohtien huomioimisella ei voitane nähdä samalla tavalla merkitystä enää hovioikeudessa niissä tapauksissa, joissa käräjäoikeudessa on järjestetty täysipitkä oikeudenkäynti, jossa asianosaiset ovat olleet henkilökohtaisesti läsnä. Tulkintaa tukee muun muassa se, että ROL 8:3.3:ssa säädetty syytetyn läsnäolovelvollisuus niissä asioissa, joissa häntä syytetään ns. ylitörkeästä rikoksesta, koskee ainoastaan käräjäoikeuden pääkäsittelyä. Lisäksi etenkin erityispreventiivisten näkökohtien osalta on huomattava, että hovioikeuden ratkaisu pääkäsittelyssä ratkaistavien asioiden osalta annetaan OK 24:17:n mukaisesti monesti kansliassa, mikä on omiaan entisestään heikentämään henkilökohtaisen läsnäolon erityispreventiivistä vaikutusta. On kuitenkin painotettava, että ROL 8:3.2:n sanamuoto jättää myös hovioikeudelle varsin laajan harkintavallan päättää syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta tapauskohtaisesti.

5.3 Punnintaesimerkkejä tuomioistuimen harkintaa varten

Edellä on käsitelty ROL 8:3.2:ssa tarkoitetun asian selvittämisen ja muiden syiden näkökulmasta keskeisiä osatekijöitä, jotka vaikuttavat syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskevaan tuomioistuimen punnintaan. Lausuttua ei ole luonnollisestikaan tarkoitettu tyhjentyväksi. Lisäksi on muistettava, että syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa koskeva punninta edellyttää konkreettisissa tapauksissa esiintyvien harkintaan vaikuttavien osatekijöiden arvioimista *kokonaisuutena*, minkä seurauksena tuomioistuimen harkintaa ohjaavien periaatteiden ja

---

⁴⁰⁷ HE 105/2009 vp, s. 68–69. Ks. myös esim. Jokela 2010, s. 365 ja 384–385.

tavoitteiden tapauskohtainen painoarvo vasta lopullisesti määräytyy. Lopuksi voidaankin hahmotella tätä silmällä pitäen vielä muutamia punnintaesimerkkejä, joilla on yhtäältä tarkoitus konkretisoida tutkielmassa kehiteltyä punnintamallia ja analyttistä lähestymistapaa sekä toisaalta edellisessä luvussa hahmoteltujen osatekijöiden kokonaisvaikutusta tuomioistuimen harjontaa ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden tapauskohtaiseen painoarvoon.

Esimerkki 1. A:ta syytetään törkeästä petoksesta ja petoksesta. A on tunnustanut teot esitutkinnaissa ja myöntänyt asiamehensä välityksellä kirjallisessa vastauksessaan menettelleensä syytteissä kuvatulla tavalla, mutta hän on katsonut, että aiheutunut vahingon määrä huomioon ottaen myös toinen teko täyttää ainoastaan tavallisen petoksen tunnusmerkistön. A on myöntänyt asianomistajana olevien vakuutusyhtiöiden B:n ja C:n vahingonkorvausvaatimukset oikeiksi. Riittävä kysymys oikeudenkäynnissä koskee siten ainoastaan oikeuskysymystä. A:n tunnustuksia tukevat kirjalliset todisteet, eikä asiassa ole tarpeen kuulla A:ta todistelutarkoituksessa tai ottaa vastaan muuta henkilötodistelua. Kyse on tavanomaisista rikoksista, joista rangaistuskäytäntö on vakiintunut, ja oikeudenmukainen yhteinen vankeusrangaistus tässä tapauksessa olisi alle puolitoista vuotta vankeutta. A:ta ei ole rekisteröity aiemmin rikoksista. Näin ollen tapauksessa olisi mahdollista tuomita vankeusrangaistus ehdollisena, eikä A:n henkilökohtainen kuuleminen näyttäisi olevan tarpeen seuraamuskysymyksenään selvittämiseksi.

Esimerkissä 1 mainittujen seikkojen voidaan nähdäkseni katsoa puhuvan selkeästi sen puolesta, että kokonaisuutena arvioituna asianosaisten oikeusturvaan ja julkiseen intressiin kytkeytyvien syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa puoltavien periaatteiden ja tavoitteiden painoarvo laskee ja vastaavasti halpuus- ja nopeustavoitteen painoarvo nousee siinä määrin, ettei syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa ole syytä katsoa tarpeelliseksi asian selvittämiseksi eikä muustakaan syystä. Syytetyn asiamehien edustusta voidaan siten pitää kyseisessä esimerkkitapauksessa riittävänä syytetyn henkilökohtaisen kuulemisen sijasta, jolloin on mahdollista minimoida ainakin syytetystä itsestään johtuva pääkäsittelyn peruuntumisriski. Tapauksessa ei voida myöskään nähdä erityistä tarvetta sille, että asianomistajat pääsisivät näkemään syytetyn joutuvan teostaan tuomioistuimen eteen tai että heillä olisi tekijään liittyviä traumoja, joita heidän tulisi päästä käsittelemään. Se, että A on ensikertalainen puhuisi toisaalta sen puolesta, että A:n läsnäolo voitaisiin katsoa tarpeelliseksi muusta syystä. Kun asiassa ei ole käsillä muita syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa edellyttäviä seikkoja, voidaan nähdäkseni perustellusti päätyä siihen lopputulokseen, ettei A:n henkilökohtaista läsnäoloa ole syytä katsoa kyseisessä tapauksessa tarpeelliseksi pelkästään preventiivisistä syistä. Kysymystä voisi olla tarpeen arvioida toisin, mikäli esimerkkitapausta muokattaisiin siten, että syytetty olisikin esimerkiksi 18-vuotias.

Esimerkki 2. B:ta syytetään keuhkokuumeesta, huumausaineriikoksesta, ampuma-ase-rikoksesta, varkaudesta, pahoinpitelystä ja rattijuopumuksesta sekä muutamasta muusta vähäisestä rikoksesta, joista ankarin säädetty rangaistus on vähemmän kuin kuusi vuotta vankeutta. Rikosten tekoajat sijoittuvat vuodelle 2018. B on tunnustanut teot ja myöntänyt syytteet sekä asianomistajan X:n vahingonkorvausvaatimukset pahoinpitelyn ja asianomistaja Y:n vahingonkorvausvaatimukset varkauden osalta oikeiksi. B:n tunnustuksia tukevat kirjalliset todisteet, eikä asiassa ole tarpeen kuulla henkilötodistajia. Asiaa ei ole kuitenkaan mahdollista käsitellä kirjallisessa menettelyssä eikä ROL 8:12:n mukaisessa poissaolokäsittelyssä, koska B ei ole antanut

suostumustaan niihin. Edellä mainittujen seikkojen vaikutuksesta näyttäisi kuitenkin siltä, että B:tä ei olisi tarpeen kuulla henkilökohtaisesti ainakaan syyllisyyskysymyksen osalta. B on aikaisemmin vuosina 2009–2018 tuomittu kahteen yhdyskuntapalveluun, ehdottomiin vankeusrangaistuksiin sekä valvontarangaistuksiin muun muassa huumausainerikoksista, pahoinpitelyistä, varkauksista, törkeästä pahoinpitelystä ja rattijuopumuksista. Kun otetaan huomioon B:n aikaisempien rikosten laatu, niiden samankaltaisuus ja uusimisoisuus, voitaneen todeta, ettei rangaistuslajin valintaa koskeva kysymys ole muodostumassa kiperäksi, koska kyseeseen tulisi lähinnä ehdoton vankeusrangaistus. Jo tämä puoltaisi sitä, ettei B:tä ole välttämättä tarpeen kuulla henkilökohtaisesti myöskään seuraamuslaskelmien osalta. Kun otetaan lisäksi huomioon, ettei B:n uusimmista rikoksista ole tässä tapauksessa kuitenkaan luvassa useiden vuosien mittaista vankeusrangaistusta, vaan pikemminkin selvästi alle kahden vuoden vankeusrangaistus, voidaan pitää riittävänä sitä, että B:tä edustaa pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies.

Esimerkissä 2 voitaisiin ajatella, että pahoinpitelyn osalta asianomistaja X:lle saattaisi tulla merkityksellistä sen näkeminen, että syytetty joutuu teostaan oikeuden eteen, tai hänellä saattaisi olla tarve päästä käsittelemään mahdollisia B:n tekoon liittyviä traumoja. Mikäli B:n käyttämä väkivalta ei ole kuitenkaan ollut vakavaa ja mikäli X:n vammat ovat jääneet tekoon nähden varsin lieviksi, eli toisin sanoen, jos B:n teko on ollut vahingollisuudeltaan ja vaarallisuudeltaan varsin lievä, eivät konfliktinratkaisuun liittyvät näkökohdat nähdäkseni yksinään edellytä B:n velvoittamista saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn ROL 8:3.2:ssa tarkoitetusta muusta syystä. B:n henkilökohtaisella läsnäololla ei voida myöskään nähdä juurikaan preventiivistä vaikutusta, koska B on selkeästi rikoksenuusija.

Muuttakaamme esimerkkiä 2 siltä osin, että B:tä syytettäisiin sellaisesta huumausainerikoksesta ja X:n pahoinpitelystä, joista tuomittava tavanomainen yhteinen rangaistus olisi kuusi kuukautta vankeutta, B olisi antanut suostumuksensa rangaistuksen tuomitsemiseen yhdyskuntapalveluna ja että B:n olisi katsottu seuraamusselvityksessä soveltuvan yhdyskuntapalveluun. B olisi suorittanut aikaisemmin kaksi yhdyskuntapalvelua, joista olisi kuitenkin kulunut jo melko kauan aikaa.⁴⁰⁸ Tuomioistuimien joutuisi siis harkitsemaan tarkemmin yhtäältä vankeusrangaistuksen pituuden merkitystä ja toisaalta aikaisempien yhdyskuntapalvelurangaistusten vaikutusta uuden rangaistuksen tuomitsemiseen. Kyseiset seikat nostavat nähdäkseni jo sinällään B:n oikeusturvaan ja asian oikein ratkaisemiseen kytkeytyvien periaatteiden painoarvoa siinä määrin, että B:tä olisi tarpeen kuulla pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Se, että B:tä ei tarvitse kuulla syyllisyyskysymyksen selvittämisen kannalta, ei riitä nostamaan halpuus- ja nopeustavoitteiden painoarvoa tarpeeksi, jotta pelkkää B:n oikeudenkäyntiasiamiehen edustusta pääkäsittelyssä voitaisiin pitää perusteltuna. Viimeksi mainitussa tilanteessa myös asianomistaja X:n konfliktinratkaisutarpeeseen liittyvä näkökulma olisi mahdollista huomioida samanaikaisesti.

Esimerkki 3. A:ta syytetään pahoinpitelystä ja huumausainerikoksesta. A on pahoinpitelysyytettyä koskevan teon kuvauksen mukaan lyönyt hänelle ennestään tuntematonta B:tä ravintolassa

---

⁴⁰⁸ Ks. HE 215/2014 vp, s. 90.

oluttuopilla kasvoihin, minkä seurauksena oluttuoppi on rikkoontunut ja B on kaatunut maahan. Tämän jälkeen A on potkaissut B:tä kylkeen muutaman kerran. B:lle on aiheutunut pahoinpitelyn seurauksena muun muassa kasvoihin n. 5 cm avohaava ja n. 3 cm pitkä haava sekä pienempiä haavoja, mustelmia kylkiin sekä kipua. A on ollut tekohetkellä 18-vuotias, eikä häntä ole aikaisemmin rekisteröity rikoksista. A on kiistänyt teon osittain esitutkinnassa. A on määrätty saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn 500 euron sakon uhalla. A on sittemmin oikeudenkäyntiasiamiehensä välityksin kärjäoikeudelle toimitetussa kirjallisessa vastauksessaan myöntänyt syytteet ja B:n vahingonkorvausvaatimuksen perusteiltaan oikeaksi. Kirjalliset todisteet tukevat A:n tunnustamista.

Kyseisessä tapauksessa syyllisyyskysymyksen osalta asian riidattomuuden voidaan ensinnäkin sanoa laskevan A:n oikeusturvaan ja asian oikein ratkaisemiseen kytkeytyvien periaatteiden painoarvoa ja nostavan halpuus- ja nopeustavoitteiden painoarvoa. Vaikka A onkin täyttänyt vastikään ennen tekohetkeä 18 vuotta, voidaan hänen nuoren ikänsä ja ensikertalaisuutensa katsoa voimistavan hänen oikeusturvaansa ja menettelyn oikeudenmukaisuuteen kytkeytyvien periaatteiden painoarvoa. A:n henkilökohtaisen läsnäolon puolesta voidaan sanoa puhuvan myös kasvatuksellisten seikkojen ja asianomistaja B:n oikeusturvan sekä toisaalta jossain määrin myös konfliktinratkaisutarpeeseen liittyvien näkökohtien huomioiminen. Tällöin olisi nähdäkseeni edelleen perusteltua velvoittaa A saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn alkuperäisen haasteen mukaisesti asian selvittämiseksi, vaikka seuraamus A:n teosta olisikin korkeintaan lyhyehkö, ehdollinen vankeusrangaistus. A:n henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden puolesta puhuu myös se, että pääkäsittelyn päätteeksi tuomioistuimella olisi mahdollisuus tuomion antamisen yhteydessä RL 2 b:4:n mukaisesti ilmoittaa ehdollisen tuomion vaikutuksista sekä muistuttaa samalla rikoksen uusimisen merkityksestä,⁴⁰⁹ jolloin pelkkä A:n asiamiehen edustus pääkäsittelyssä ei luonnollisesti saisi aikaan mahdollista kasvatuksellista vaikutusta.

6. LOPUKSI

Olen käsitellyt tässä tutkielmassa syytetyn velvollisuutta olla henkilökohtaisesti läsnä rikosasian pääkäsittelyssä kärjä- ja hovioikeudessa sekä 1.1.2019 voimaan astuneita lakiuudistuksia, joilla syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta lievennettiin. Syytetyn oikeus olla läsnä oikeudenkäynnissä sisältyy niin ihmisoikeussopimuksissa kuin perustuslaissa turvatun oikeudenmukaisen oikeudenkäynnin keskeisimpiin osatekijöihin, ja syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon voidaan sanoa olevan EIS 6(3) artiklassakin syytetyille turvattujen vähimmäisoikeuksien ratkaiseva ainesosa. Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden puolesta vahvana pääsääntönä puhuvat niin vaatimukset menettelyn kontradiktorisuudesta kuin suullisuudesta, välittömyydestä ja keskittämisestäkin. Samoin aineellisen totuuden periaate ja varmuustavoite sekä virallisperiaate kehottavat tuomioistuinta lähtökohtaisesti velvoittamaan syytetyn

---

⁴⁰⁹ Ks. Niemi – Kiesiläinen 2004, s. 304.

saapumaan henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn, vaikka syytetty itse ei pitäisikään omaa läsnäoloaan tarpeellisenä. Puolestaan nopeus- ja halpuustavoitteet (prosessiekonomian periaate) toimivat argumentteina sen puolesta, että asia tulee voida tarvittaessa käsitellä ja ratkaista riippumatta siitä, saapuuko syytetty henkilökohtaisesti pääkäsittelyyn. Arvioitaessa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta rikosasian pääkäsittelyssä tulee punninnassa asettaa lähtökohtaiseen selkeästi painavampaan asemaan ne argumentit, jotka tukevat yksilön, etenkin syytetyn, oikeuksia ja oikeusturvaa sekä menettelyn oikeudenmukaisuutta. Kannanotossa on kuitenkin kyse ainoastaan argumenttien lähtökohtaisesta painoarvosta ennen niiden tapauskohtaista punnintaa, jolla tarkemmin määritellään argumenttien painoarvo lainkäytön tasolla.

Syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta lievennettiin vuoden 2019 alussa voimaan astuneilla uudistuksilla ensinnäkin siten, että muun kuin alle 18-vuotiaan syytetyn tuomitseminen vankeusrangaistukseen ei enää – pois lukien jo voimassa olleet poikkeukset – ehdottomasti edellytä, että syytettyä on kuultu pääkäsittelyssä henkilökohtaisesti. Riittävää on, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä oikeudenkäyntiasiamies, jollei tuomioistuin pidä syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeellisenä. Syytetyn on kuitenkin pääsääntöisesti edelleen oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä, jossa käsitellään syytettyä rikoksesta, jonka vuoksi hän on vangittuna, ja käräjäoikeuden pääkäsittelyssä, jos häntä syytetään rikoksesta, josta säädetty ankarin rangaistus on vähintään kuusi vuotta vankeutta. Toiseksi tuomioistuin voi päättää, että vangitun syytetyn tai ylitörkeästä rikoksesta syytetyn ei tarvitse olla henkilökohtaisesti läsnä koko pääkäsittelyn ajan. Kolmanneksi osallistuminen suulliseen käsittelyyn käyttäen teknistä tiedonvälitystapaa, jossa käsittelyyn osallistuvilla on puhe- ja näköyhteys keskenään, voi korvata syytetyn fyysisen henkilökohtaisen läsnäolon pääkäsittelyssä.

Erityisesti hovioikeuden osalta voidaan todeta, että OK 26 luvun säännöksiä hovioikeuden pääkäsittelyyn kutsumisesta ja seuraamuksesta asianosaisen poissaolosta muutettiin vastaamaan vallitsevaa EIT:n ja KKO:n oikeuskäytäntöä. Syytetyn valituksen sillensä jättämisestä syytetyn henkilökohtaisen poissaolon seuraamuksena hovioikeudessa luovuttiin siltä osin kuin se loukasi syytetyn oikeutta puolustautua asiamiehensä välityksellä. Uudistuksen myötä syytetyn valitusta ei voida hänen henkilökohtaisesta poissaolostaan huolimatta jättää osaksikaan sillensä, mikäli hän on lähettänyt hovioikeuden pääkäsittelyyn sijaansa asiamiehen, vaan hovioikeus saa OK 26:21.1:n nojalla tarvittaessa toimittaa pääkäsittelyn ja ratkaista asian valittajana olevan syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta. Tämä on mahdollista, jollei asian ratkaiseminen edellytä syytetyn kuulemista todistelutarkoituksessa. Niihin tilanteisiin, joissa valittajana hovioikeuden pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti kutsuttu syytetty on jäänyt pois

pääkäsittelystä ja joissa syytetyn henkilökohtainen läsnäolo katsotaan välttämättömäksi esimerkiksi vastapuolen oikeuksien tai hovioikeuden ratkaisuedellytysten turvaamiseksi, sisältyy kuitenkin edelleen riski pääkäsittelyn peruuntumisesta hovioikeudessa.

Epäselvyys, joka liittyy siihen, mikä tai mitkä syytetyn henkilökohtaisesti antamista aikaisemmista kertomuksista voivat muodostua hovioikeuden ratkaisun perusteiksi syytetyn jäätyä henkilökohtaisesti saapumatta pääkäsittelyyn ja miten niistä otetaan selvää, on pääasiassa ratkaistavissa tulkitsemalla oikeudenkäymiskaaren 26 luvun säännöksiä analogisesti. Syytetyn asianmies ja muut asianosaiset voivat vedota ensinnäkin syytetyn käräjäoikeudessa esittämään oikeudenkäyntiaineistoon eli ennen kaikkea siihen, mitä hän on siellä henkilökohtaisesti kertonut. Toiseksi syytetyn asianmies ja muut asianosaiset voivat tarvittaessa vedota syytetyn käräjäoikeudessa antaman kertomuksen sijasta myös syytetyn esitutkintakertomukseen niiltä osin kuin sitä on käsitelty käräjäoikeudessa syytetyn henkilökohtaisen kuulemisen yhteydessä. Hovioikeuden pääkäsittelyssä syytetyn käräjäoikeudessa antamasta kertomuksesta esitetään käräjäoikeudessa kertynyt ääni- tai kuvatallenne tarpeellisilta osiltaan. Ensisijaisesti riittänee kuitenkin, että syytetyn aikaisemmasta kertomuksesta otetaan selko käräjäoikeuden tuomion välityksellä.

Nähdäkseni oikeudenkäymiskaaren 26 lukua olisi ollut syytä muuttaa siten, että siinä olisi säädetty tarkemmin myös siitä, mikä on poisjääneen valittajana olevan syytetyn osalta laillinen oikeudenkäyntiaineisto muussa kuin pienimuotoisessa hovioikeuden pääkäsittelyssä, joka toimitetaan syytetyn henkilökohtaisesta poissaolosta huolimatta oikeudenkäyntiasiamiehen edustaessa häntä. Lisäksi laissa olisi ollut syytä säätää, miten kyseinen oikeudenkäyntiaineisto otetaan vastaan hovioikeuden pääkäsittelyssä. Tulkinvaraisuus tulee joka tapauksessa todennäköisesti poistumaan olennaisilta osin sen seurauksena, että hovioikeudessa tullaan mahdollisesti 2020-luvulla ottamaan vastaan henkilötodistelu pääasiassa kuva- ja äänitallenteelta. Suunnitellut uudistukset eivät kuitenkaan tee syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa hovioikeuden pääkäsittelyssä täysin tarpeettomaksi tulevaisuudessakaan, eikä pääkäsittelyiden peruuntumisiltaan voitane tuolloinkaan täysin välttyä.

Kaiken kaikkiaan 1.1.2019 voimaan astuneita uudistuksia voidaan pitää periaatteellisesti merkittävinä lievennyksinä syytetyn velvollisuuteen saapua henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn. Syytetyn henkilökohtaisella läsnäololla on siinä määrin tärkeä rooli niin asianosaisten oikeusturvan toteutumisen kuin asian oikein ratkaisemisenkin kannalta, ettei syytetyn henkilökohtaisesta läsnäolovelvollisuudesta ole lopulta mahdollista luopua kuin rajoitetusti. Samalla harkintavaltaa ei voida uskoa täysin syytetyille itselleen ja sitoa siihen, haluaako syytetty

ylipäättään osallistua rikosprosessiin, koska asian ratkaiseminen oikein ja menettelyn oikeudenmukaisuus sekä hyväksyttävyyys edellyttävät monesti syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa, vaikka hän ei sitä itse näkisikään tarpeellisena ja vaikka hän ei haluaisikaan aktiivisesti puolustautua. Päätöksenteko syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuudesta tulee sitä vastoin viime kädessä säilyttää tuomioistuimella, jonka tehtävänä on menettelyn oikeudenmukaisuudesta ja käsittelyn asianmukaisuudesta vastaaminen.

Syytetyn henkilökohtaisen läsnäolovelvollisuuden ”ydinaluetta” kavennettiin kiistämättä, ja uudistettu ROL 8:3.1 toi mukanaan ROL 8:11–12:n ohelle eräänlaisen uuden poissaolokäsittelyiden välimuodon, jossa syytetyn poisjäämisen edellytyksenä on se, että syytettyä edustaa pääkäsittelyssä hänen oikeudenkäyntiasiamiehensä, mikäli syytettyä ei kuulla henkilökohtaisesti. Syytetyllä ei kuitenkaan ole automaattista oikeutta jäädä pois pääkäsittelystä, mikäli hän on täysi-ikäinen ja mikäli hän ei ole vangittuna eikä häntä syytetä ns. ylitörkeästä rikoksesta. Syytetyn on edelleen oltava henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä ainakin siltä osin kuin tuomioistuin pitää syytetyn henkilökohtaista läsnäoloa asian selvittämiseksi tai muusta syystä tarpeellisena. Syytetty ei voi jatkossakaan täysin vapaasti määrätä siitä, saapuuko hän pääkäsittelyyn henkilökohtaisesti vai ainoastaan asiamiehensä edustamana, vaan syytetty voidaan tarvittaessa pakottaa saapumaan henkilökohtaisesti rikosasian pääkäsittelyyn. Syytetyn pakottaminen olemaan henkilökohtaisesti läsnä pääkäsittelyssä ei loukkaa syytetyn itseksiminintisuoja.

Tuomioistuimen tulee jatkossakin harkita syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuus tapauskohtaisesti. ROL 8 luvun uudistetut säännökset antavat tuomioistuimille selkeästi enemmän harkintavaltaa syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon ja kuulemisen tarpeellisuutta koskevaan päätöksentekoon silloin, kun syytetty ei ole vangittuna eikä alle 18-vuotias ja kun käsiteltävänä ei ole ns. ylitörkeä rikos. Tapauskohtaisen harkinnan voidaan siten sanoa jopa kasvattaneen merkitystään, minkä vuoksi onkin tärkeää, että tuomioistuimet tästä huolimatta noudattaisivat harkinnassa mahdollisimman yhtenäistä linjaa ja että punninnassa arvioitaisiin asianmukaisesti menettelyn oikeudenmukaisuutta, asianosaisten oikeusturvaa ja oikeusvarmuutta tukevia argumentteja menettelyn tehokkuuteen ja taloudellisuuteen nähden.

Nähdäkseni lähtökohdan tuomioistuinten laadukkaalle ja yhdenmukaiselle harkinnalle koskien syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta tarjoaa tutkielman luvussa 2.3.3 edelleen kehitelty punnintamalli ja sen yhdistäminen analyysiin tuomioistuimen punnintaan vaikuttavista tyypillisistä osatekijöistä ja siitä, miten ne kokonaisuutena arvosteltuna lopulta vaikuttavat syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta ohjaavien periaatteiden ja tavoitteiden

tapauskohtaiseen painoarvoon. Konkreettisiin laintulkintatilanteisiin liittyviä osatekijöitä, jotka vaikuttavat syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta koskevaan harkintaan, on syytä tarkastella kolmivaiheisesti: ROL 8:3.2:ssa tarkoitetun asian selvittämisen osalta erikseen varsinaisen syyllisyyskysymyksen selvittämisen ja seuraamusharkintaan liittyvän asian selvittämisen näkökulmasta sekä säännöksessä tarkoitettujen muiden syiden osalta. Kokonaisuus ratkaisee kuitenkin lopulta. Lisäksi on painotettava, että yksinkertaisimpien tulkintakysymysten ratkaiseminen tuskin edellyttää tuomarilta punnintamallin ja analyysin julkilausumista edes ajatuksen tasolla. Punnintamallissa ja punnintaan vaikuttavien osatekijöiden analyysisessä lähestymistavassa voidaan kuitenkin nähdä etuja etenkin hieman kiperämmissä tilanteissa. Ne tarjoavat avaimen siihen, että syytetyn henkilökohtaisen läsnäolon tarpeellisuutta koskevassa harkinnassa rikosprosessin keskeisimpien periaatteiden, tavoitteiden ja tehtävien toteuttaminen tulee jatkossakin asianmukaisesti arvioiduksi. Tuomioistuinten yhdenmukaista harkintaa tulisi nähdäkseni tavoitella näillä työkaluilla.

Syytetyn läsnäoloa koskevat uudistetut säännökset ovat olleet tutkielmaa kirjoitettaessa verratun vähän aikaa voimassa, eikä niitä koskevaa oikeuskäytäntöä ole juurikaan saatavilla. Tutkielmassa käsitellyissä vuonna 2019 annetuissa hovioikeuksien ratkaisuihin syytetty oli kutsuttu ROL 8:11:n mukaisella uhalla pääkäsittelyyn. Onkin varsin todennäköistä, ettei nimenomaan ROL 8:3:n mahdollistamaa menettelyä koskevaa oikeuskäytäntöä välttämättä pääse juurikaan syntymään silloin, kun syytettyä edustaa käräjäoikeudessa oikeudenkäyntiasiamies ja kun ei tapahdu selkeää menettelyvirhettä. Näin ollen tutkielmassa esitetty analyytinen lähestymistapa voidaan nähdä hyödyllisenä myös tässä suhteessa.

Jatkoa ajatellen on tärkeää, että syytetyn henkilökohtaiseen läsnäolovelvollisuuteen tehtyjen lievennysten toimivuutta ja vaikutuksia seurataan. Nähdäkseni jatkotutkimuksen tarve kohdistuu toisaalta siihen, sovelletaanko uusia syytetyn henkilökohtaista läsnäolovelvollisuutta koskevia säännöksiä käytännössä, sekä toisaalta siihen, onko uusilla läsnäolosäännöksillä ollut merkittävää vaikutusta rikosasian pääkäsittelyiden peruuntumismääriin. Empiiristä tutkimustietoa kaivattaisiin muun muassa siitä, kuinka paljon rikosasioita tutkitaan ja ratkaistaan käräjäoikeudessa pelkän oikeudenkäyntiasiamiehen edustaessa syytettyä, miten pitkiä vankeusrangaistuksia tällöin tuomitaan ja onko noudatetuissa käytännöissä tuomioistuinten välisiä eroja. Jatkotutkimuksessa olisi mielestäni syytä kartoittaa myös sitä, onko lievennyksillä ollut jotain vaikutusta asianosaisten kokemuksiin oikeudenkäynnin oikeudenmukaisuudesta.